Nae Tudorică

Mărturisiri

În duhul adevărului

Mişcarea Legionară şi Căpitanul
aşa cum au fost

EDITURA „PLUMB"

Coperta: CLAUDIU ANDONE

ISBN 973 - 9150 - 00 - 4

Nae
Tudorică

Mărturisiri

În duhul adevărului

De la coroana unui rege uzurpator
la
Ştreangul dictatorului ucigaş

8 iunie 1930
6 septembrie 1940

Comandanţi ai "Bunei-Vestiri"

Ion I. Moţa

Ilie Gârneaţă

Corneliu Zelea Codreanu

Radu Mironovici

Corneliu Georgescu

Mircea Eliade

Mircea Vulcănescu

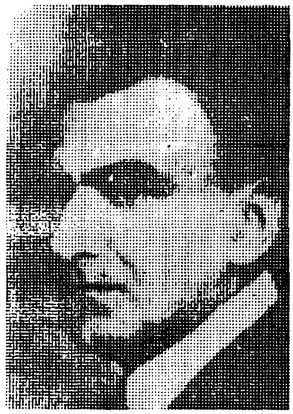

Nae Ionescu

Petru Comarnescu

Constantin Noica

Ne-a fost unic stăpîn și
nezdruncinată nădejde

Mărturisire

Mi-am purtat ***crucea***
în bătaia vîntului vrăjmaș
pe toată calea vieții
ca un ***creștin****.*

Am fost un legionar adevărat.

Am rămas un supraviețuitor
prin *Harul Domnului.*

ÎNCHINARE

Închin gîndurile, simțămintele
și tot ce voi mai putea formula aici:
-- Slavei lui Dumnezeu și
neasemuitei recunoștințe,
celor trei suflete care au avut
puterea de a se înălța la ceruri,
fără să se desprindă din ființa mea,
unde au rămas, statornice statui
și neclintiți pivoți;
-- desăvîrșitei mele soții
-- exemplarei mele mame
-- titanului meu tată
și aduc:

- *O floare și aprind o lumînare*
pentru sufletele celor care au
pășit în viața de veci răpuși, în slujba
țării, în respectul virtuților neamului
românesc și-n credința în Dumnezeu;
- *Un profund omagiu celor care au supraviețuit*
cu sufletele senine năpraznelor
unei epoci de cutremurător cataclism;
- *Un îndemn al gîndului, o călăuză a sufletului,*
un jalon al trăirii și un far al integrității care
să lumineze și să consolideze calea ce-i stă în față,
fiului meu;
- *O chemare caldă și onestă a unui om și un*
strigăt – îndelung și profund – al unui creștin îndreptat
către un neam de Daci, de Romani și de creștini, care
ne vrem ***Oameni*** *și* ***Români****.*

Așa am urcat tot muntele vieții

Cuvînt înainte

Înlănțuit în obstacole, obsesii, fobii, inerții, teamă, interese, superficialități și goană după util și facil care nu fac casă bună cu adevărul, încercînd să facă ca lumina să rămînă sub obroc, mă lupt să mă eliberez.

De aproape doi ani mă zbat, bat la ușa celor care se vor exponenți ai gîndurilor și simțămintelor omenești și românești, a celor care pretind că se străduiesc să șteargă rugina de pe ușile unde zace de decenii adevărul, că asudă scormonind locurile unde este îngropată dreptatea și că-și zdrelesc mîinile prin mărăcinii unde au fost aruncate omenia și ideea de sacrificiu, încercînd și stăruind să fac publice mărturisirile mele, în scop absolut onest și integral constructiv și, la fiecare pas, aud: "mi-a plăcut", "de acord în principiu", "deosebit de important", "inedit", "absolut util", "oportun", "captivant", "constructiv" și "ar fi păcat să se piardă sau să nu se cunoască aceste adevăruri de cutremurătoare încercări prin care au trecut omul și neamul". Însă de fiecare dată primesc omagii, compasiune, înțelegere, îndemnuri și asigurări însoțite de "jena neputinței", explicată și motivată în diverse și penibile moduri, refuzul sau amînarea publicării.

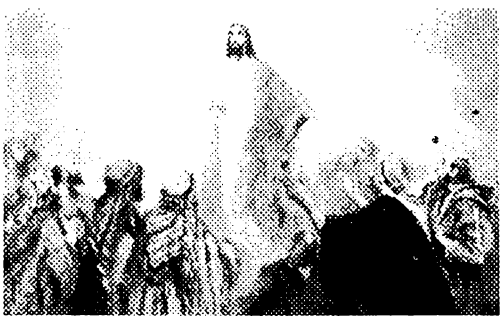

Înălțarea *Luca 24, 50-52*

"Isus a ridicat mîinile și a binecuvîntat pe ucenicii Săi." Binecuvîntarea Sa a dăinuit și rămîne de-a pururi, iar noi am încercat, fiecare după puterile lui, să fim ucenicii Săi.

Frica, acest firesc component al structurii omului care zămis-

leşte şi himere, provoacă fobii şi menţine inerţii, acum şi mai ales acum, îmi apare ca o mare infirmitate, căci neamul ne cere să ne smulgem din povara orgoliului şi interesului propriu şi să ne contopim în duhul strămoşilor şi în aspiraţiile legitime ale celor ce vin după noi, iar în **mărturisirile** mele, nici un rînd şi nici un gînd nu afectează, nu ştirbesc şi nu slăbesc interesul real şi major al momentului, nici scopul vital al zilei de mîine.

Ne temem de adevăruri constructive, dar nu ne este ruşine că, acum cînd se cer şi se impun sobrietatea, decenţa, ordinea, spiritul de dăruire, patriotismul în fapte şi comuniune, preferăm şi concurăm ca apa să rămînă tulbure pentru a ne facilita pescuitul, abordăm "porno" sau "grotoscul" pentru că-i rentabil, folosind nu confruntarea între idei creatoare, obiective şi salvatoare, ci nu rareori, cele în slujba intereselor sau pornirilor proprii, coborîm la invective, ne scufundăm în altercaţii, recurgem la ameninţări şi la litigii.

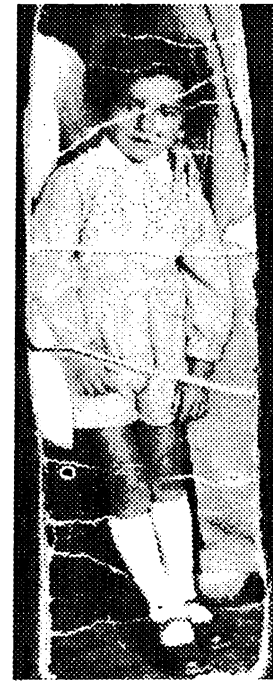

Fotografia fiului meu, purtată 6 ani în închisori, ascunsă de teroarea percheziţiilor

Am scris ce am văzut, ce am auzit, ce am intuit şi ce am trăit pe un drum lung, măsurat în 80 de ani, de pe versantul spinos, stîncos, prăpăstios şi întunecos al unui munte imens care este viaţa. Cînd am făcut-o, mi-am folosit sufletul, inima, conştiinţa şi mintea şi n-am întrevăzut şi nici nu m-a preocupat ideea publicităţii.

Acum cînd cred util şi pretind constructiv scrisul meu, mi se propune: "să mai scoatem, să mai adăugăm, să mai modificăm, să mai periem" şi pe deasupra tuturor, mi se aşează în cale trei ştîrci:

- "scrieţi despre un om contestat, Corneliu Codreanu"
- "derulaţi şi calea mişcării legionare care a fost antisemită şi extremistă"
- "cuvîntul legionar trezeşte repulsie, revoltă, ură şi stă pe piscul unui fenomen rău famat şi cu înverşunare detestat".

Nu cer ajutor, dar primesc sfaturi: "să mai aşteptăm să se

limpezească apa care spumegă".

N-am călătorit pe autostrăzi și nici pe drumuri bătute, n-am căutat uși deschise, n-am așteptat ca să mi le deschidă alții, și mi-au provocat teamă cele care se deschid singure.

De aceea, cu cîntarul meu și cu plenipotența adevărului încerc să înlătur stîncile din cale, precizînd aici: pe **Omul** contestat l-am cunoscut în gînduri, simțăminte și fapte, l-am urmat și am trăit periodic în timp și permanent sub cupola acțiunilor sale din anul 1932 pînă în 1938, iar în cuprinsul scrisului meu concretizez de ce am făcut-o. N-am dreptul, nici calitatea să judec pe nimeni, dar îl am pe acela instituit de milenii: *Audiatur et altera pars.*

Aici aprind doar lumînări care-l scot din bezna în care a fost aruncat și unde ne trudim acum să-l înghesuim. Viața lui și-a scris-o în parte el, am cunoscut-o noi și dacă-i drept și firesc ca evoluția ei să nu fi fost rectilinie, este notoriu și de necontestat că în perioada la care mă refer, n-a mai fost nimeni care să polarizeze atîta afecțiune, atîta încredere, atîta dăruire și atît consens.

De asemenea, cred că este unicul om care propulsat de neam și chemat pe scaunul puterii supreme a înlăturat voit și conștient gloria și a acceptat juvățul dictatorului, fiind ucis de trei ori. O dată strangulat, încă o dată împușcat în spate și în cele din urmă ars și îngropat în străfundurile pămîntului românesc, el care cu cîteva luni mai înainte spusese: "lovitură de stat nu dăm, ne iubim țara și n-o dărîmăm".

L-am auzit pe profesorul și savantul – considerat "periculos de inteligent" – Nae Ionescu, spunînd: "De aia este el Căpitanul".

L-am auzit pe generalul Gheorghe Cantacuzino (Zizi), Grănicerul cel brav și erou: "Eu aici sînt soldat, el este Căpitan".

Mareșalul Ion Antonescu: "Cu toate meritele și galoanele mele strig astăzi: "Trăiască Căpitanul!".

Ion Moța, mort în Spania, doctor în drept, figură celebră în învățămîntul Franței, înainte de moarte: "Totdeauna am știut că tu ești Căpitanul".

Prințul Mihai Sturdza: "Am cunoscut trei oameni deosebiți: Iuliu Maniu, Corneliu Ion Zelea Codreanu și Gheorghe Brătianu".

Eu l-am văzut pe Emil Sianeu (nepotul lui Avram Iancu), mare mutilat de război, cavaler al ordinului Mihai Viteazu, reprezentant al moților, ca soldat al mișcării.

Eu am mîncat cu el, pe iarba pămîntului românesc, la Iași, pîine și salam, și l-am auzit în 1936: "Crezul și lupta mea pentru binele

neamului sînt așa de puternice, încît nici moartea nu le poate birui". Am mîncat din același cazan și am dormit în aceleași corturi pe pămîntul țării și tot eu nu l-am văzut îmbrăcat decît cu un costum național sau în salopetă, în toți acești ani.

Și dacă considerăm util, oportun, drept, onest, legal și constructiv să rejudecăm cauze și să răsturnăm hotărîri ce s-au dat cu peste 65 de ani în urmă, este bine să se știe: Corneliu (și nu Zelea) Codreanu n-a pornit ca asasin, căci pentru cazul Manciu, din anul 1924, a fost judecat atunci de trei ori, cînd el avea doar 24 de ani și era în opoziție, cu complete de judecată de cîte șaisprezece judecători: la Iași, la Focșani și la Turnu Severin, fiind achitat, iar hotărîrile rămînînd definitive.

Și dacă după 67 de ani, găsim utilă o rejudecare, se impun două obligații: să străbatem cu obiectivitate calea acestuia pînă în 1938 cînd a fost strangulat, împușcat și ars, fără să fie condamnat, numai pentru că n-a acceptat puterea supremă alături de un tiran viclean, să analizăm și să cîntărim dacă este omenește să-l condamnăm pe el și alte mii de oameni uciși fără judecată în anii 1938-1939 pentru fapte care au avut loc în 1940-1941.

Și, în cele din urmă, dacă am ajuns să-i judecăm pe morți, se cuvine să ne lămurim și să stabilim cine-s judecătorii.

Dacă o fac oameni imaculați, îi ascultăm și ne străduim să-i înțelegem. Dar dacă judecă și condamnă, fără drept de replică, cei care după optica și practica lor ar trebui sau ar putea fi judecați pentru că au pervertit suflete, au eclipsat conștiințe, au înlocuit dragostea cu ura, au transformat comuniunea în lupta de clasă, au strivit adevărul cu greutatea minciunii, au schingiuit un neam și au ucis zeci de mii la noi și milioane pretutindeni, nu pe față, nu sub parametrii legii și nici sub integritatea responsabilității, înseamnă încercarea brutală de a îmbrobodi un popor întreg, care a fost, este și trebuie să rămînă asemeni rădăcinilor sale.

Se cade, e prudent și constructiv să măsurăm "bîrna din ochii noștri" și să nu inventăm pericole și dușmani pe care să-i strivim din "fașă". Fașa este pentru copii, iar vehemența celui puternic, farsă.

Deturnarea realității nu însenineazā mistificarea adevārului, surpă și răvășește, iar încercarea de a abate atenția prezentului cu stigmatizarea pătimașă a trecutului este asemenea "fugii de la locul accidentului".

Eu am fost prezent în coloane de elită ale neamului, pe care le evoc, și care au făcut din el un mit, nu din slăbiciuni și nici din

interese, căci cei mai mulți și-au dat viața acolo.

Și cînd scriu, aici și în ceea ce urmează, n-o fac din îngîmfare, nici din interes, ci din îndemnul responsabilității omului, din spiritul de dreptate al juristului și din duhul creștinului.

În ceea ce privește Mișcarea Legionară, de la început subliniez: ea s-a născut în 1927 și a murit în 1938-1939, pentru mine și cred pentru toți. În această perioadă ea a fost: o școală de educație civică, morală și creștină, iar în ceea ce a urmat după această perioadă, un partid ce a răsturnat toate valorile, o grupare care a năruit în avalanșă lespezi de piatră pe morminte.

Adică exact ceea ce a prezis Căpitanul în 1938: "S-ar putea să fim siliți să preluăm puterea, să nu fim pregătiți și să compromitem tot efortul și jertfele noastre". Sau s-ar putea și ceva mult mai grav: "Pe noi să ne ucidă și să vină alții după noi și, în numele nostru să se dezlănțuie deruta și astfel, cei ce vor veni mai apoi, în loc să aducă o floare și să aprindă o lumînare, să ne arunce disprețul și ura lor".

Acesta este izvorul și aceasta este motivarea **Protestului** meu căci înghit otravă cînd mi se spune să mai așteptăm, mă arde rușinea și-mi strivește inima nedreptatea cînd punem pe seama celor care au fost uciși în 1938-1939 ceea ce s-a petrecut în 1940-1941.

Ei nu se pot apăra și nici resemna, sufletele lor au dreptul la odihna jertfelor lor și de aceea noi, ca români și creștini, nu putem sta cu spatele, nu putem închide ochii pentru că ne este frică de adevăr, și-i călduț și tihnit locul pe care stăm.

Am declarat atunci și cred și acum că Mișcarea Legionară a murit în 1938-1939, nu pentru că ideile erau perisabile, căci pe ele le cerne sita vremii; cele bune rămîn, iar pe cele rele le spulberă, ci pentru că oamenii care i-au dat viață au fost uciși cu miile și nu e potrivit să ne bizuim pe metempsihoză.

În privința celor două "beteșuguri", mă refer doar la ceea ce a fost pînă în anul 1938 și tot în trecere, pentru că rezultă din cuprins.

Antisemitismul

Am fost și am rămas creștin și de aceea, pentru mine n-a fost nici rasă și nici clasă, ci oameni, cu bucurii și cu dureri, cu virtuți și cu păcate, cu inimi care bat și cu suflete care năzuiesc, și de aceea așa cum se va vedea, rămîn printre cei care și-au riscat viața în respectul acestor simțăminte.

Astăzi, cînd se vorbește de antisemitism, mi se pare și nedrept și nejustificat, căci nu am auzit și nici nu cred că vreun român își îndreaptă ura împotriva unuia dintre cei șaptesprezece mii de evrei. Și mai cred că cine invocă acest fenomen nu servește cauza nimănui, ci incită cu tendințe bolnăvicioase și dăunătoare.

În afară de cele inserate în cuprins, eu adaug doar cuvîntul unuia dintre cei mai proeminenți exponenți ai poporului evreu, care pe atunci număra la noi aproape un milion. Eminența Sa Rabinul Șafran, conducătorul Comunităților evreiești din România, Elveția și New-York: "Intrasem la Casa verde la ora 1.20, vorbeam de-acum de peste două ceasuri. Eram decis să mai rămîn pentru a pleca limpezit. Nu era o discuție de cabinet, ci s-au amestecat aici durerile lumii. Știam că l-am pus într-o situație delicată. De afară răzbeau voci ce ne împiedicau să ne concentrăm. Adevărurile lui și ale mele ardeau, chinuiau în gînd și în suflet, cerîndu-și răspunsuri, argumente pentru a ne despărți prieteni, venisem la el cu sinceritate. Îl văd cum se ridică, îmi întinde mîna și-mi spune:

— Am avut mare plăcere de întîlnirea noastră. Nu știu dacă am rezolvat problema, dar am învățat fărîme din taina infinită a credinței. Eu-n-am venit să provoc ură sau dezbinare. Mi-e sufletul curat. Nu știu dacă toți legionarii gîndesc ca mine. Dacă un evreu a fost lovit sau rănit ori jignit pe plan moral, iartă-i pe răufăcători. Ei nu-s decît oameni, poate chiar buni creștini.

Nu pe omul superior încercăm noi să-l slefuim, ci pe omul om.

Am plecat. Am cîntărit mult ultimul său cuvînt. Am văzut în trăirea lui un început de logică. Apoi a venit tăvălugul. Codreanu a fost ucis din ordinul lui Carol al II-lea în 1938.

Nu știu dacă am procedat bine redînd această convorbire cu Căpitanul. Am vrut să se vadă ideile unui conducător politic, care a plătit cu viața pentru convingerile proprii, tîrînd după el mase nevinovate, însetate și ele după o bucățică de dreptate." (Tainele care dor ale istoriei, Discuția Eminenței Sale Rabinul Șafran cu Căpitanul Legiunii – Corneliu Zelea Codreanu).

Gazeta de Vest, nr. 1 (65/1991)

Extremismul

Am evocat și invocat în cuprins argumente, fapte și documente care pentru perioada la care mă refer înlătură tranșant acest atribut anexat mișcării. Numai sfidarea realităților, nesocotirea adevărului și croarea de a nu se departaja cele două perioade mă

obligă să mai adaug sau să subliniez la ce am văzut, am auzit și am trăit cîteva situații de natură să înlăture ceața și dubiile, care subzistă prin inerție, și pe altele care se născocesc din patimă, rea credință și interese meschine:

Căpitanul, la 15 ianuarie 1938, cînd ușa puterii supreme îi era deschisă, a acceptat moartea precizînd: "Termin atrăgînd atenția celor care în nechibzuința lor încearcă să împingă coroana spre o dictatură, că aceasta ar echivala cu o nenorocire. Cea mai mare înțelegere este aceea de a ști să ocolești prăpastia care ar pune coroana în conflict cu națiunea sau cu destinul ei."

În noiembrie 1935 declara: "Pentru respectul adevărului, să se știe că domnul Maniu atacă nu pe rege, ci vîscul din jurul său, care omoară pe rege și nimicește națiunea românească."

În aprilie 1937 proclama deschis lupta dintre **Garda de Fier** și Carol (disputa n-a fost niciodată între el și monarhie, ci între Carol și el) strigînd: "Trăiască Principesa Elena (mama regelui Mihai), trăiască Principele Mihai!"

La 20 februarie 1938, într-o circulară comunica: "Am ajuns la concluzia că e încă timpul lor, al bătrînilor, de aceea noi, tineretul legionar ne retragem spre a nu fi provocați și deci obligați de a răspunde cu violență. Ne retragem din viața politică, dar nu din credința legionară.

Continuați-vă educația în spiritul de jertfă legionară de care, de acum înainte va fi mai multă nevoie ca oricînd și așteptați ca adevăratul nostru rege, Mihai, să devină major.

Am crezut că suspend pentru un timp activitățile pentru odihna tuturor. Am vrut să plec și eu, să fiu departe de acești mișei, să lucrez în liniște." (urma să plece în Italia, dar a fost închis, judecat pentru ultraj, condamnat la 6 luni închisoare și apoi ucis mișelește).

La 16 ianuarie 1938 declara: "Statul român e inform, haotic, nu e al nostru, nu e pentru noi. Eu și cu prietenii mei nu ne grăbim, lăsăm să meargă de la sine. Părerea mea este că ne îndreptăm spre corporatism; în ceea ce ne privește avem lucrători legionari, comercianți legionari, preoți legionari și acum ne gîndim la țărani. Cred că reprezentanța țării va fi într-o zi corporatistă."

Trebuie să se știe că în februarie 1938 Carol al II-lea i-a cerut lui Corneliu Codreanu să-i cedeze conducerea **Gărzii de Fier**, al cărui Căpitan să fie el proclamat. Codreanu a refuzat, motivînd că n-are "o gloată de mercenari, ci o coloană de oameni legați cu sufletul de un ideal, care nu se transferă după interese și conjunc-

turi". Drept urmare, după o lună, Gabriel Marinescu a cerut regelui să-i dea libertate să-l suprime pe Codreanu și vreo treizeci de gardiști principali, el formînd deja o echipă de vreo două sute de pușcăriași în acest scop.

În martie 1937, ambasadorul Germaniei, Fabricius, observa: "O primejdie gravă pentru rege ar putea deveni apropierea dintre **Garda de Fier** și Maniu, căci aici și-ar întinde mîna doi factori care, cu toate deosebirile dintre ideile lor politice, au totuși un singur țel comun: lupta împotriva doamnei Lupescu și a regelui, dacă nu se poate lepăda de nefasta ei influență."

La 1 ianuarie 1938, se consemna în urma eșecului în alegeri al guvernului Tătărăscu și al imensului succes al **Gărzii de Fier**: "Codreanu, refuzînd inițiativa regelui de a se prezenta la palat în vederea unor convorbiri privind situația după alegeri și respingînd și propunerea lui Maniu de a continua lupta în comun împotriva monarhului prin organizarea unor mari manifestații de stradă, s-a retras la Predeal, evitînd angajarea mișcării legionare în conflict armat." (Am fost întotdeauna convins că ieșirea în stradă reprezintă ultimul act de dezlănțuire într-un conflict, mai ales pentru că cine-l declanșează nu poate avea forța de a-l stăpîni în parametrii propuși și pentru că, chiar într-un izvor cu apă cristalină se aruncă de pe maluri și noroi).

S-a scris că la acea vreme "Codreanu ajunsese la punctul culminant al carierei sale politice". În acel moment, după părerea cercurilor obiective, el a avut un prilej unic pentru a veni la putere. Dar el n-a fost însetat de putere, nu l-a copleșit orgoliul, n-a fost prizonierul victoriei cu orice preț, a păstrat modestia și respectul pentru toți, iar astfel și-a folosit sufletul, inima și capul pentru a spune în 1937 generalului Antonescu: "La putere vreau să veniți dumneavoastră".

Există și alte elemente care infirmă multe din cele puse pe seama mișcării legionare. La Nurenberg, Tribunalul militar pentru judecarea vinovaților războiului mondial absolvă mișcarea legionară de orice acuză.

Mircea Eliade scria în **Bunavestire**, la 17 decembrie 1937:

"Astăzi întreaga lume se află sub semnul revoluției, dar în timp ce popoarele trăiesc aceste revoluții în numele luptei de clasă și al primatului economic (comunismul), sau al statului (fascismul), sau al rasei (hitlerismul), Mișcarea Legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail și v-a învinge prin grația divină.

De aceea, în timp ce toate revoluțiile contemporane sînt poli-

tice, revoluția legionară e spirituală și creștină. În vreme ce revoluțiile contemporane au ca scop cucerirea puterii de către o clasă socială, ori de un om, revoluția legionară are drept scop mîntuirea neamului, reconcilierea neamului românesc cu Dumnezeu, așa cum a spus Căpitanul." (Și Căpitanul a dovedit numai după cîteva luni cu fapta și cu viața sa tot adevărul acestor previziuni.)

De aceea mișcarea legionară se distinge de tot ce s-a făcut pînă acum în istorie, și victoria legionară va aduce cu sine nu numai restaurarea virtuților neamului nostru, o Românie activă, demnă și puternică, ci va crea un om nou, corespunzînd unui nou tip de viață europeană.

Omul nou nu s-a născut niciodată dintr-o mișcare politică, ci s-a născut totdeauna printr-o mișcare spirituală, dintr-o mare schimbare spirituală."

Gazeta de Vest, nr. 1 (65/1991)

Cine caută adevărul și dreptatea se va convinge citind că altu-i *versantul* pe care s-a urcat pieptiș și cu sacrificii necunoscute în istoria acestui neam, și cu totul altu-i *povîrnișul* pe care s-a răsturnat mișcarea, după asasinarea în masă a elitei sale în 1938-1939.

Celor care trăiesc în primatul conștiinței îmi îngădui să le propun să afle numărul, să citească numele și să cunoască poziția celor uciși în 1938-1939 fără judecată, abandonați pe străzi și pe cîmpii, sau aruncați în gropi comune. Să spună dacă e drept ca cineva care se sacrifică voluntar pentru nație să fie aruncat la lada de gunoi a societății.

Eu mai adaug doar un pasaj din precizările profesorului și savantului român din America, Alexandru Rugină: "Dacă nu am fost legionar, asta nu înseamnă că nu am recunoscut și respectat valori intelectuale mari ca Nae Ionescu, Traian Herseni, Nichifor Crainic, Aron Cotruș, Sextil Pușcaru, P. P. Panaitescu și mulți alții, care s-au alăturat mișcării legionare".

Pe parcurs ne vom întîlni cu cele mai necontestate vîrfuri ale perioadei, vîrfuri care nu numai că s-au alăturat, dar au renunțat la belșugul vieții, dăruindu-se în slujba neamului sub acest steag.

De aceea adresez

UN APEL

Acum, cînd niște supraviețuitori răzleți, trecuți prin toate vămile suferințelor, frînți de povara anilor și la capătul unui drum de sugrumătoare silnicii, caută doar dramul de liniște inerent

sfîrșitului, căci nu e drept și nici constructiv să ne folosim de superficialitate, de neștiință sau rea credință pentru a arunca anatema pe sufletele celor cu sau fără de morminte, să frîngem cu ușurință condamnabilă coloana vertebrală a unor oameni care în vîrtejurile vieții au rămas mereu drepți... Căci Dacii n-au fost lași, Romanii n-au fost perverși, iar noi, Românii-creștini, nu putem fi blasfematori.

Și dacă doar cîțiva din nomeclatura partidului comunist, care au aruncat neamul în prăpastia vidului moral, în haos social și dezastru economic, n-au nici o vină acum, iar curtea supremă de justiție îi achită, se impune să luăm act de faptul că nu a fost un proces, ci o modalitate revoltătoare de a emite "certificate de bună purtare".

Este de crezut că unii ar fi putut uita, că foarte mulți putem ierta, dar nimeni nu va putea justifica și accepta ca cei vinovați de dezastrul țării să fie declarați prin justiție nu infractori, ci victime, cu dreptul moral de a ridica temerar capul, cu vocația legală de a pretinde recuperarea prejudiciilor cauzate de o deținere nefundamentată în drept și nejustificată de fapte.

N-am optat pentru procese și nici n-am dorit răfuieli. Ei ne-au umilit, ne-au îngenuncheat, ne-au sărăcit, ne-au schingiuit, ne-au înfometat în bezna celulelor și ne-au ucis pentru că erau și probabil au rămas, chiar după această transformare, dușmani ai omeniei și adversari ai lui Dumnezeu. Noi îi putem ierta, căci sîntem fiii Domnului, dar nu putem fi înșelați și nici prostiți.

Dacă Ilie Verdeț are îndrăzneala și cinismul să mai ceară o dată scaunul puterii și să înalțe un steag care a întunecat, a tulburat și a răvășit nu viața unui neam, ci a întregii omeniri, mai sînt trepte de coborît? Și astfel putem citi pe 12 decembrie 1991, ca un răspuns la Revoluția de acum doi ani: "Organizarea P.C.R. în județul Neamț. Toate cele patru comitete pe care le avem în județ funcționează foarte bine", declarația unui activist P.C.R.. "Deocamdată folosim mijloacele activității din ilegalitate."

Cum, de ce și cine are dreptul într-un stat de drept să folosească *mijloacele activității din ilegalitate*? În interesul cui o face?

Am fost condamnat la doi ani închisoare pentru o pretinsă omisiune de denunț. Am mai rămas patru ani în închisorile P.C.R., fără motiv și fără judecată, am supraviețuit 36 de ani în purgatoriul securității și mi s-a măsurat mie și neamului întreg și răsuflarea, ca acum, sub cupola democrației, să nu încapă nici sufletele celor

morți, să nu poți încerca să înlături ceața minciunii și norul nedreptății?

Nu cer, nu caut și nu aștept "cai verzi pe pereți", momentul a trecut, trupurile celor uciși au putrezit și s-au înglobat în glia românească, ideile lor vor fi cernute de sita vremii, însă sufletele cer odihnă. Și odihna lor stă în adevăr și dreptate. De aceea apelul meu, așa cum se va vedea, are două direcții:

M-am mărturisit, așa cum am simțit eu, cu zestrea unui om de rînd și de aceea, în privința formei să nu mi se caute în mod voit greșelile, căci recunosc existența lor.

Cît privește conținutul, esența, intrinsecul și izvorul întregului cuprins, afirm că stă sub responsabilitatea omului, a cetățeanului și a creștinului, gata să se așeze la stîlpul infamiei și al ispășirii integrale în fața oricui va descoperi minciuna, va depista reaua credință și va dibui intrerese egoiste, meschine și vătămătoare.

Deocamdată rămîn cu zestrea de care am pomenit, căutînd un sprijin onorabil și demn care să mă ajute să fac din mărturisirile intime ale unui om testamentul public al unui român.

Menționez că "zestrea" la care mă refer cuprinde, în alte două volume pregătite de tipar, descrierea perioadelor:

- 1940-1944, conținînd Statul Național Legionar, mareșalul Antonescu, Horia Sima, cauzele și efectele rebeliunii, al Doilea Război Mondial
- 1944-1989, cuprinzînd prăpastia comunismului și rătăcirile ateismului de stat, muntele suferințelor unui om, ale unei familii și ale unui neam, șase ani în iadul închisorilor Suceava, Aiud, Văcărești, Jilava, Ocnele Mari, Gherla, treizeci și șase de ani în purgatoriul securității, libertatea sub obrocul ucigătoarelor nedreptăți, asupriri și minciuni, în final credința, biserica și slujitorii ei.

Totul constituie o adevărată frescă a unui secol de profunde încercări, cumplite îngenunchieri și doborîtoare cerbicii din care am supraviețuit doar prin ajutorul divin.

Prefață

Au trecut aproape șaisprezece ani de cînd, de pe cel mai înalt pisc al înfrîngerilor și din abisul disperării, am început să scriu:

- Ca un om care simte, vrea și așteaptă sfîrșitul ca să-și alcătuiască **testamentul**;
- Ca un **Român** care cunoaște și recunoaște că are **precursori** ce se impun respectați, **succesori** ce trebuie înzestrați mai ales cu certitudinea că **Adevărul** și **Dreptatea** sînt elemente constitutive și premise absolut inerente legilor vieții;
- Să-mi refac ghemul din fire, din ce în ce mai subțiri și noduroase, răvășite pe un făgaș neobișnuit, pe care l-am străbătut așa cum încerc să-l înfățișez;
- Ca un **Creștin** ce știe că, apropiindu-se de pragul peste care se trece în împărăția dreptei judecăți, se cuvine să se mărturisească.

Am știut că în "zestre" nu am avut și nu posed toate componentele care îți conferă dreptul și aureola scriitorului. De aceea, așa cum mereu voi accentua, scrisul meu a fost destinat cadrului îngust și limitat al testamentului și a trebuit să rămînă în sinceritatea și intimitatea mărturisirii.

Cum covorul vieții nu îl țesi după voia ta și nu îl termini cînd vrei, și pentru că mi-a fost dat să continui la un război amarnic, cu fire înnodate marinărește, l-am dus pînă aproape de capăt, așa cum am putut, cu intermitențe impuse de dezlegarea nodurilor și apoi, "handicapat" de alte și multe îngerințe și năpaste timp de șase ani, nu am mai putut porni.

M-am împotmolit la sfîrșitul anului 1981 în "eclipsa" tot mai generală, mai cuprinzătoare și mai dezarmantă ce acoperise cerul unui neam, în opresiunea încorsetărilor și violența pauperizării morale și materiale ce barașeră parcă pe vecie rosturile vieții și năzuințele omului. În calea mea și așa brăzdată de buldozerul

năpastelor, s-au mai surpat și alte stînci care m-au aruncat într-un labirint. În familia mea s-a produs un cutremur de ucigătoare intensitate, care a năruit o citadelă și continuă să clatine și să spulbere dramul de liniște ce, de decenii, constituie unicul meu deziderat.

De șase luni s-a deschis o poartă imensă în viața și istoria neamului nostru și ca pare a facilita calea către biruința **Cerului**, a reînsuflețirii virtuților, a înlăturării eclipsei care ne-a ținut sub cupola întunericului, a descătușării conștiințelor și a ridicării pe verticală a demnității și responsabilității **Românului**, reînnodînd astfel firul vieții unui popor născut înzestrat cu distincte virtuți, care a străbătut urcușul prin milenii cu o îndîrjire exemplară și o credință neobișnuită, fără să se resemneze niciodată în capcana dezertării sau în rușinea capitulării.

Au trecut șase luni de la Revoluție; duhurile celor ce ce s-au jertfit dăinuiesc copleșitor, dar florile din inimile noastre s-au cam veștejit, recunoștința s-a mai umbrit, căldura aspirațiilor lor nu o mai împărtășim cursiv și integral; rănile victimelor nu s-au vindecat și nu le oblojim, ci sîntem gata să mai adăugăm și altele, căci fiecare s-a întors prea mult cu fața doar spre sine, casele celor duși au rămas goale, deoarece paradoxul ne-a răsturnat optica și acceptăm formula *după noi, potopul.*

Pe al nostru steag e scris Unire și-a pierdut caracterul unui imn și, poate pentru prima dată în viața unui popor cu nobleța, generozitatea și patriotismul românului, s-a destrămat patrimoniul sfînt al comuniunii în momentele de mare cumpănă.

Este, cred eu, momentul crucial pe care îl străbatem, căci lumea, în general ruptă în bucăți, aleargă acum către un drum comun, sau cel puțin apropiat, iar nouă, în această cursă mondială, nu ne este îngăduit să fugim de-a-ndărătelea, căci sîntem **daci** și nu raci, ne vrem **romani** și nu golani, trăim **români** și nu păgîni.

Cu oricîtă strădanie, judecata nu-mi dă posibilitatea reală și justă să întrevăd ce va fi, dar suflețul, spiritul ce ni s-a însuflat prin creație unică mă îndreptățește să cred că nu am pierdut intrinsecul specific neamului și că vom birui prin abolirea egoismului, înlăturarea orgoliului, debarasarea de povara puterii, eliminarea vrăjmășiei, reînvierea rușinii, restabilirea ideii de echilibru și al simțului proporției, convingerea că se cuvine să primești în măsura în care oferi, recunoașterea că înălțimea scaunului trebuie corelată cu profunzimea datoriilor, trăirea în cadrul omeniei ce a fost și rămîne apanajul caracteristic oamenilor în toate împrejurările,

și în demonstrația prin fapte că ne-am însușit virtuțile cuvenite a ne caracteriza, că am făcut factor comun din demnitate, responsabilitate, respect pentru adevăr și dreptate, muncă cinstită, belșug sufletesc și icoane vii din credința strămoșească.

Nu e timpul să trag concluzii, nu am "turtă" pe care să adun cenușă, păcatele mi le-am ispășit față de oameni și rămîn dator doar față de Dumnezeu; nu am desigur plenitudinea celui care se vrea îndrumător, dar mă cred îndreptățit și chiar obligat să fac din mărturisirile mele o încercare – modestă și constructivă – prin a fi și eu prezent cu o viață ce mai pîlpîie și care nu a fost niciodată scarbădă și nici în exclusivitate a mea.

Tot ce am scris nu a avut, nu are și nici nu poate avea caracterul unei apologii, nu am fost și cu atît mai mult nu am rămas sclavul necondiționat al unui stăpîn, nu m-am lăsat îmbrobodit cu un tulpan inadecvat mie, nu m-au tentat satisfacțiile ce roșesc obrazul, nu m-a biruit binele care pervertește sufletul și chinuie conștiința, și orice resentimente nu au dăinuit în inima mea.

Am scris mărturisindu-mă, iar acum, cînd pe poarta care s-a deschis au intrat în năvală necontrolată și "duhuri rele" care scormonesc cu rea credință, cu patimă, cu ură și cu vrăjmășia ce nu construiește, nu zidește, ci demolează și răvășește, încerc în nota adevărului absolut și al responsabilității integrale să fac publică mărturisirea mea, pentru a nu sta cu capul în nisip cînd se profanează morminte și se nesocotesc adevăruri, biciuind spiritul, omul și creștinul.

Am crezut, am practicat și am suferit demonstrînd prin fapte că adevărul și dreptatea sînt pivoți la baza vieții și că nu le folosim numai cînd ne convine, iar disprețul pentru ele surpă în orice circumstanțe.

Aproape tot ce urmează a fost scris cu creionul, cu peste zece ani în urmă (depășind 2200 de pagini de caiet), în grabă, cu mari întreruperi, fără scrupulozitatea și teama criticii și de aceea, dorința de a fi oportun, și în aceeași măsură imposibilitatea de a revizui și, eventual, modifica nu numai forma, dar și conținutul, mă confruntă cu o dilemă chinuitoare. Deoarece vederea, oboseala, vremea care fuge și hăituielile vieții fac din ziua de mîine o incertitudine, încerc să cred că voi primi înțelegerea justă și nădăjduiesc în satisfacția de a fi lăsat chiar și o pagină care să reprezinte o fărîmă de ciment în zidul cetății, caracterului omului, românului și al creștinului.

Călăuzit doar de credința și conștiința mea, găsesc util și opor-

tun să mă refer, nu din spirit ofensiv, ci în dorința constructivului, dar absolut succint, la ce a fost ieri și la ce se cuvine și se impune astăzi. Ne aflăm în fața unui munte uriaș, cu serpentine, cu prăpastii și cu luminișuri. Un versant l-am străbătut, anevoios, ingenunchind, sîngerînd, cu umilințe și sacrificii umane. Acum sîntem la poalele celuilalt versant și doar bănuim cum va arăta, pregătintu-ne să îl escaladăm.

Înapoi vedem și resimțim teroare, minciună, ură, vrajbă, luptă de clasă, dușmănii între frați, turnătorii, nedreptăți, închisori, morminte comune, văduve, orfani, sărăcie morală și pauperizare materială.

Lîngă noi oameni și frați împărțiți în grupuri și partide, deveniți adversari, mulți căutînd o cărare mai ascunsă pe care să se strecoare, să alerge și să cucerească cît mai mult pentru ei înșiși, alții dezorientați și timorați intră în bîrlogul lor și se supun resemnării și dezamăgirii; unii vor răzbunare, mulți putere, destui caută averea. Mai sînt și dintre cei care se joacă cu interesele vitale ale țării, dar oamenii – mulți și întregi – românii adevărați și creștinii însuflețiți poartă sau trebuie să poarte steagul luptei pentru salvarea neamului, în comuniunea și integritatea ce, de milenii, ne-am însușit-o.

În perspectivă poate fi puhoi și rătăcire care macină și desființează, sau izvor de virtuți care construiesc și desăvîrșesc. Nu trebuie și nu putem să nu recunoaștem că tot răul ce a fost a venit de la oameni și s-a menținut și amplificat prin noi. Dar nu putem uita, căci uitarea este un proces fizic nesupus voinței noastre.

Pe versantul pe care l-am străbătut a domnit legea Talionului, **ochi pentru ochi și dinte pentru dinte**. Cel din fața noastră se impune și ar trebui să fie al creștinătății și de aceea, tot ce am scris și ce gîndesc aparțin unuia care nu și-a uitat suferințele, le simte și le trăiește pe ale tuturor, însă a iertat tot ce îi aparține lui și așteaptă pentru toți judecata lui Dumnezeu.

Știu porunca Domnului: "iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi". Recunosc și îndemnul Lui: "cel fără de păcat să arunce cel dintîi piatra", mă închin poruncii Sale: "să vă iubiți unul pe altul", dar nu putem uita că El a izgonit din templu cu biciul, a vărsat banii și a răsturnat mesele cămătarilor, poruncindu-le: "nu faceți casa Tatălui meu casă de negustorie". Cunosc de mult sensul acestor porunci și pe cît am putut, m-am supus lor; iubim pe vrăjmașul nostru personal, *inimicus*, dar nu avem dreptul să dăm ce nu este al nostru dușmanului public, lui *hostis*.

Și pentru că asistăm acum la procese penibile, ce descalifică omul și umilesc nația, am să mă refer la o situație paradoxală:

La Ocnele Mari eram închiși oameni fără condamnare, considerați de virtuoși ca fiind periculoși, precum și fostele organe de represiune. Printre cei din urmă, acolo se afla chiar și curierul de la poliție, fără altă vină decît aceea că transportase corespondența și citațiile.

De aceea este uluitor că cei de "ieri", azi traduși în fața instanțelor, pozează în victimele unui om și cer înțelegere și absolvire în numele dreptății.

Eu personal le-aș da-o și dacă aș putea, i-aș absolvi de vină, dar i-aș invita să iasă din rînd, să se retragă în umbră, să se căiască, să se roage lui Dumnezeu și să reintre în comuniunea neamului sub rezerva pocăinței și cu zelul ispășirii. Iar cei care se consideră nevinovați, să afle și de aici cum a fost "sub ei", iar de se simt nedreptățiți, dacă sînt în belșug sau închiși în super-pensioane, îi rog să primească oferta mea: un pensionar care e gata să facă schimb, acordîndu-le binefacerile libertății în schimbul supliciilor lor.

Nu zădărăsc lumea cu scrisul meu, dar sufletul nu-mi îngăduie să nu descriu "măciuca ce lovit întreaga ființa omenească". Începînd din anul 1944, cei fără Dumnezeu au trecut cu temeritatea care avea drept scop să desființeze ceea ce ei considerau și susțineau că nu există. Nu mă refer la un lucru arhicunoscut: demolările de biserici. De curînd am obținut retrocedarea Mănăstirii Bogdana, acolo unde a copilărit sporadic Ștefan cel Mare, unde organele de stat ajunseseră să organizeze ospiciu pentru alienați mintali.

Acum, după opt luni de la Revoluție, se depun mari eforturi și se întîmpină obstrucții absurde în încercarea de a se relua mănăstiri și schituri, precum și alte așezăminte, unele cu caracter de monument istoric, activitate la care particip și eu. Îmi săgetează inima Măgura Ocnei. Pe piscul unui munte, în apropiere de Tîrgu Ocna, într-o poiană copleșitoare prin așezarea ei, unde se poate ajunge pe niște serpentine ce străbat toate frumusețile naturii, a fost un schit, o mănăstire, cu un ansamblu de clădiri ce exprima în primul rînd bogăția sufletească a înaintașilor noștri.

În Primul Război Mondial, aici s-a organizat un post de prim ajutor pentru răniții sfîrtecați de nebunia războiului. Încleștarea disperată, dusă pînă dincolo de orice discernămînt, a urcat în acest loc mii de ostași, mulți dintre ei găsindu-și sfîrșitul aici. Au fost

îngropați, și de la sfîrșitul războiului și pînă în anul 1961, în fiecare an, la 9 Mai, se adunau aici zeci de mii de români, părinți, frați, copii și oameni de inimă ce aduceau cu ei flori și lumînări, făcînd pioase pomeniri pentru eroii neamului. Schitul a fost preluat în 1961, biserica demolată, iar clădirile transformate în cîrciumi, cimitirul preschimbat cu buldozerul în teren de fotbal. Pe locul cimitirului stau răvășite cruci și oase, iar pe tot întinsul pădurilor din jur dăinuiesc duhurile celor ce s-au jertfit pentru patrie. Cine are urechi de auzit, ar trebui să le audă suspinul și protestul.

Sub dictatura celui mai pervers, cinic și odios conducător, cel care a fost regele României, Carol al II-lea, a fost îngenuncheată aproape toată intelectualitatea neamului, făcînd din oameni de faimă slugi ascultătoare pe care le-a îmbrăcat în derîdere și sadism în uniforme de străjeri sau frontiștri și i-a folosit după placul și interesele sale, apoi a ucis ca nimeni altul în istoria acestui neam zeci de mii de tineri în lagăre, închisori și în fiecare localitate din țară, pe străzi și cîmpuri, fără alegere și judecată, încît nimeni nu mai știe astăzi cîți și de ce au fost uciși.

După cel de-al Doilea Război Mondial, strigătele și vaietele celor anchetați au spintecat văzduhul, închisorile au gemut ca niciodată de mulțimea celor smulși din casele lor, și cine mai știe astăzi unde sînt gropile comune, văgăunile și prăpastiile unde zac putrezite zecile de mii de trupuri, răpuse de ingerințe, de inaniție și de tot felul de sălbăticii? Poporul român și creștin a știut întotdeauna și a mărturisit:

Iertăm, dar nu uităm; nu ne răzbunăm, dar învățăm că celor morți li se cuvin flori, lumînări, recunoștință și veșnică pomenire; celor vii li se impune să adîncească cu dreptate și să scormonească cu bună credință adevărul, să nu nesocotească realitățile. Greșim cu toții, nedreptățim doar unii, cei slabi maltratează și ucid doar asasinii. Acum mai mult ca oricînd, auzim că nu au avut sau nu am avut ce face, și fiecare încearcă să se înșele pe el însuși sau pe ceilalți.

Evanghelistul Matei, acum două mii de ani, ne-a văzut în această lamentabilă postură și ne-a povățuit: "nu judecați ca să nu fiți judecați", căci "cu ce judecată veți judeca, veți fi judecați".

În ceea ce mă privește, pentru sufletul și conștiința mea, mă lupt ca gîndurile și scrisul meu să constituie lumînarea de la capul tuturor creștinilor aruncați în gropi și văgăuni, în credința lui Dumnezeu, în dragostea de patrie, în demnitatea de om și mîndria de cetățean al unei nații cu strămoși consemnați în istoria tuturor

popoarelor.

Pentru cei vii de astăzi și, mai ales, pentru cei ce vin mîine, aș vrea ca scrisul meu să fie o flacără curată, care să lumineze nu numai mintea, ci și sufletele și conștiințele, să facă din noi, întreg poporul, exemple de virtute.

Eu rămîn creștin, nu voi replica cu principii ci cu viața mea, nu cea a unui fanatic și nici a unui cinic, cu viața unei familii modeste și a unor bieți oameni îngenuncheați și sufocați, căci la toate necazurile și năpastele vieții, s-au mai adăugat de la vîrsta de 21 de ani și altele. În 1933-1934 am fost arestat, în 1935 am cunoscut închisoarea, în 1938 lagărul. Am fost singurul om din Roman care, la referendumul din februarie 1938 privind instaurarea dictaturii regale, am spus Nu, am scris și am motivat cu perseverență, ca apoi să urmeze lagărul din Vaslui (la numai 26 de ani). În 1939 am fost din nou arestat (moartea m-a ocolit doar prin harul lui Dumnezeu), iar în 1948 am fost scos din casă, radiat din barou, rămînînd după stabilizare fără nici o rezervă, cu o soție fără serviciu, cu un copil de numai 7 ani, și cu renumele unui paria, fără a avea altă vină decît dorința de a asigura dramul de liniște pentru familia mea. Am rămas singuri, părăsiți și ocoliți, trăind sub cupola groazei, alături de un întreg popor.

Securitatea m-a pecetluit în alternativa: agent sau deținut politic. Îmi iubeam familia pînă la orice sacrificiu, gata să merg să îmi cîștig existența prin muncă, pe pămînt sau sub pămînt, dar nu puteam fi mișel, nici poltron, nici ucigaș.

M-au zdrobit, dar nu pentru o faptă condamnabilă sau pentru un gest neomenesc, ci pentru o pretinsă omisiune de denunț, primind doi ani de închisoare, adăugîndu-mi-se alți patru, fără vreo explicație, judecată sau motivare; astfel familia mea a fost aruncată la lada de gunoi a societății pretins umanitaristă și socialistă, și pentru că despre iad vorbesc îngrozindu-mă, mărturisesc aici că i-am străbătut toate întortochiellile la **Suceava**, **Aiud**, **Văcărești**, **Jilava**, **Ocnele Mari**, **Gherla**.

Peste orice judecată și motivare, tot restul vieții mele, timp de 36 de ani am fost pus în fața aceloraşi drăcești alternative și aceleeași omenești neputințe, dar ucigătoare consecințe.

Pe mine m-au răpus lent, pe soția mea violent, iar pe alți zeci de mii i-au azvîrlit să putrezească în gropi comune și pe coclauri, fără cruce la căpătîi și fără loc și nume lîngă care cei apropiați să așeze o floare și o lumînare.

Totul și pe toți i-am iertat, dar bătrînețea omului mă îndrep-

tăţeşte să dau un sfat, şi ca să fiu crezut şi ascultat, deschid Biblia şi citez cuvîntul Domnului:

"Adevărat, adevărat vă zic vouă: cel ce nu intră pe uşă în staulul oilor, ci care pe aiurea, acela este fur şi tîlhar. Iar cel ce intră prin uşă este păstorul oilor. Eu sînt păstorul cel bun. Păstorul cel bun îşi pune viaţa pentru oile sale. Iar păstorul cel plătit şi cel care nu este păstor şi ale cărui oi nu sînt ale lui, vede lupul venind şi lasă oile şi fuge, şi lupul le răpeşte şi le risipeşte."

Sfatul bătrînului e că păstorii de la **sate** şi pînă la **state** să ia aminte la cuvintele Domnului, căci numai aşa vor fi iubiţi şi vor birui.

Recunosc şi plec capul cînd înşiruiesc fapte banale şi călătoresc şi pe făgaşuri fără interes public, căci toată calea ce o străbat nu a avut destinaţia înfăţişării publice, dar pentru că acum s-au desferecat porţile gîndului şi s-au deschis ferestrele exprimărilor, şi mai ales, pentru că în locul înţelegerii şi al comuniunii aruncăm invective, descalificăm oameni, profanăm morminte, trimitem la lada de gunoi suflete neprihănite folosind o sită ce conţine doar tărîţe, ne este frică de adevăr şi nesocotim realităţile, deşi cu toţii ştim că aşa păcătuim, şi nu zidim.

De aceea, tot ce am gîndit, am simţit, am trăit şi am mărturisit constituie viaţa unui om ce ştie că biografiile sub toate formele şi titlurile aparţin şi fac obiectul publicităţii oamenilor mari, celebrităţilor. Pe cît mi-a fost posibil, le-am citit cu deosebit interes, le-am apreciat, le-am considerat utile şi am adunat din ele mult şi pentru "zestrea" mea. Autobiografiile însă au terorizat lumea, au împins-o la fals şi au provocat silă, oroare, teroare şi, întotdeauna, au demolat.

Am fost şi am rămas un om de rînd; nu am avut şi e firesc să nu am nici acum şi nici în viitor vreo veleitate, decît cea de a rămîne ce am reuşit să fiu. Sînt la crepusculul vieţii şi am pe umeri 78 de ani: pietre cît munţii, purtate demn pe linia de foc a vieţii. Am moştenit de la părinţi doar caracterul omului întreg, iar de la strămoşi firea creştinului smerit, adăugînd toată sîrguinţa mea şi toate sacrificiile ce le-au impus sinuozităţile drumului pe care neamul românesc a trebuit să îl străbată în această tragică perioadă. Gîndul mi-a fost întotdeauna curat, inima mereu alături de oameni iar sufletul în stăruinţa de a se apropia de Dumnezeu.

Nu am ales calea bătătorită a intereselor proprii şi nici autostrada care îţi permite să alergi cu uşurinţă, în viteză şi cu spor. Am urcat tîrîndu-mă, dar totdeauna prin luminiş, tot muntele

vieții și nu am ales calea, cărarea, hățișurile, ocolișurile și nici bezna pădurii prin care te strecori pentru a o lua înaintea celorlați, ci drumul cinstei, demnității, omeniei, adevărului și al binelui comun.

Împrejurări obiective și îndatoriri legate de adevăr mă silesc acum să încerc să fac din mărturisirile mele o ieșire publică, să deschid ferestrele tuturor încăperilor domiciliului lăuntric în scop absolut constructiv.

Accentuez în deplină responsabilitate că ceea ce am scris înfățișează un om obișnuit, de rînd, dar pe o cale distinctă, răsturnată nedrept, terorizată, destrămată și desființată prin scormoniri de cîrtiță, suspiciuni bolnăvicioase, denaturări defăimătoare, atacuri-surpriză și acuzații nedrepte care ucid temeritatea și impun neputința ripostei.

Sintetizînd, consider că politica este mai mult decît o știință, deoarece înglobează rațiune, intuiție, simț social, vis, căldura inimii, acuratețea sufletului și mai presus de aceste virtuți, duhul omului – fiu al lui Dumnezeu – gata de dăruire și sacrificiu.

Omul politic trebuie să fie o plenitudine de calități care să-l ridice deasupra semenilor, stăpînit și purtat de gîndul, dorința, stăruința de a-i călăuzi, de a organiza și ocroti, totul în scopul de a înseninа cerul patriei și a asigura naației sale bolta sub care să dăinuiască binele obștesc, propășirea, adevărul, dreptatea și omenia.

Eu nu am cunoscut decît un om care a refuzat puterea, considerînd că nu era suficient pregătit, deși realitatea demonstra clar contrariul. Chiar ambasadorul Angliei din acea vreme, ce nu îi era nici prieten și nici adept al ideologiei, a afirmat și a susținut că acest om dispunea de cel puțin trei garnituri de excepțională valoare, și căruia, nu mult mai tîrziu, i s-a răscolit mormîntul sub rătăcirile unora ce se considerau urmași, plătind prin defăimare păcatele altora.

Îmi îngădui să cred și să afirm că **omul**, sau părticica din comunitate care a preluat puterea, trebuie să reprezinte fără rabat chintesența calităților, focul care arde pentru neam, arhitectul care plănuiește și constructorul care zidește, moral și material, pentru vremea lui și a celor ce vor urma **cetatea**. De aceea puterea constituită este integral și necondiționat supusă cu prioritate legilor pe care chiar ea le acceptă și le edictează, și totodată, obligată să se încadreze prin fapte în morala publică, universală și imuabilă.

Lupta pentru putere este o dispută care, pentru cel ce o preia,

devine o sarcină de excepţională responsabilitate, care nu se poate înfăptui decît în parametrii legii, moralei şi interesului obştesc. De aceea, ceea ce este dacă nu îngăduit, măcar explicabil pentru opoziţie, nu este de tolerat puterii constituite.

Privind sub acest aspect momentele de răscruce ale ultimilor 60 de ani din viaţa neamului românesc, şi eu, care am participat şi parcurs calea cu ochii deschişi şi cu conştiinţa românului care a înţeles povaţa Domnului, dar şi îndemnul marelui savant Henri Coandă "Nu poţi năzui spre nimic dacă nu ai sub privire edificiul de cunoştinţe ori de valori morale lăsate de înaintaşi", mă consider îndreptăţit şi socot util şi oportun să evoc cîteva rătăciri ce ne-au desprins de interesele neamului, fără ca vreun organ constituit sau vreo forţă dinăuntru sau dinafară să fi intervenit eficient şi adecvat.

Rămîne un moment penibil şi profund dăunător revenirea lui Carol al II-lea la tronul ţării în 1930, căci nimeni ca dînsul nu a nesocotit instituţiile reprezentînd cărămizile cetăţii şi nu a îngenuncheat mai înjositor şi mai apăsător oameni de certă valoare care s-au supus, nu au cîrtit, nu au scrîşnit şi l-au lăsat să dezlănţuie o dictatură criminală, absolut străină firii acestui neam, săvîrşind cele mai odioase orori, căci numai el a putut gîndi şi hotărî împuşcarea pînă la al "patrulea neam" a tuturor celor ce i se împotriveau.

Cine mai ştie, cine mai întreabă şi cine mai răspunde de ce, între 1938-1939 au fost ucişi fără judecată, în pofida tuturor legilor, atîţia tineri de valoare şi mari personalităţi. Existau şi instanţe legal constituite şi alte foruri care puteau, aveau dreptul şi obligaţia să bareze calea ororilor şi fărădelegilor. Dar pe plan naţional, bietului român i-au mai trosnit o dată oasele şi a îngenuncheat, iar pe plan mondial mai dăinuieşte încă şi după două mii de ani *eror comunis facit ius*.

Şi cum rămîn obrajii neamului cînd nici atunci şi nici mai apoi nimeni nu a folosit cîntarul judecăţii, iar toţi ne-am adăpostit pe unde am putut, fără să se ştie de fapt cîţi au fost şi pe unde au putrezit oasele atîtor mii de români care îşi iubeau sincer, cald şi activ ţara şi au înţeles să se identifice, să moară pentru interesele şi idealurile ei?

Cine îşi permite să motiveze – legal şi moral – de ce, în noiembrie 1940, organele puterii au înlesnit abandonarea judecăţii drepte şi obligatorii, sau nu au oprit prin forţa inerentă puterii dezlănţuirea acelor orori care ne-au descalificat şi care

rămîn păcate de moarte, după previziunile unui om ucis și el cu doi ani mai înainte, tot în dispreţul legilor și în abuzul puterii?

Cine va înţelege și motiva – drept și constructiv – de ce, în ianuarie 1941 a fost necesară o revoltă și o acţiune care nu a avut decît caracterul demolărilor și adeveririi vorbei "taie craca de sub picioare"? De ce a trebuit și cum vom implementa în evoluţia firii și intereselor vitale ale neamului faptul că după anul 1944, în aberaţia luptei de clasă, a răstălmăcirilor, a minciunii, a deslănţuirilor haotice și a sălbăticiilor ucigătoare s-au aruncat în bezna închisorilor sute de mii de români, mulţi sfîrșind de inaniţie și prin întreaga gamă a ororilor?

Pe drept se va spune: "După asta mai există un infern?".

Cine a întocmit sau va putea realiza o statistică, pentru a stabili numărul orfanilor, al văduvelor, al schilozilor, al bolnavilor rămași sau a inimaginabilelor dureri și sălbăticii abătute asupra acestui neam sub egida "umanitarismului" comunist?

Cine va face bilanţul pagubelor materiale și al prejudiciilor morale pricinuite de un regim instaurat prin forţă și de o dictatură care a supravieţuit aproape o jumătate de secol peste toţi, într-o absenţă aproape generală?

În toate aceste momente am avut zeci de juriști valoroși, de slujitori ai lui Dumnezeu zeloși, sute de mii de educatori merituoși, milioane de oameni, de români cu vocaţie de eroi, o estradă de înălţime mondială cu savanţi și figuri celebre, au existat instituţii și organe reprezentînd legea, morala și etica tuturor timpurilor, și nimic nu a determinat cutremurul la vederea cadavrelor aruncate pe străzi sau pe cîmpuri sau în văgăuni. Nimănui nu i-a crăpat obrazul de rușine sub călcîiul odios al lui Carol al II-lea. Încă nu s-a pus întrebarea dacă e legal, moral, onorabil și drept ca Mareșalul Antonescu să fie judecat de către o instanţă prezidată de către un sergent – Voitinovici Alexandru – și cît de uriașă a fost represiunea ocupantului cînd prerogativele regale asigurate prin Constituţie nu au putut fi exercitate în legătură cu cererea de graţiere sau comutarea pedepsei cu moartea.

Sîntem datori și va trebui să dovedim prin fapte, duse pînă la renunţarea oricăror interese personale, să participăm cu capacitatea fiecăruia, înălţată pînă la spiritul de dăruire al străbunilor noștri daci, pentru a vindeca rănile pricinuite de atîtea momente și a le da caracterul unor accidente care nu ne caracterizează ca neam.

Știm pe pielea noastră ce înseamnă dictator și, privind înapoi,

nu găsim pe tot cuprinsul istoriei popoarelor mulți care să fi sfîrșit în biruința neamului sau în triumful lui.

Ne rămîne să învățăm, și mai ales să practicăm adevărata **democrație**, și pentru aceasta îmi îngădui să cred că, întotdeauna trebuie conjugate trei premise, trei opțiuni, trei pivoți: **suveranitatea poporului**, exprimată de Platon, **solidaritatea socială**, ca școală a lui Leon Duguit care ne consideră debitori ai precedesorilor noștri pentru că ne-au lăsat moșteniri de care ne folosim fără un aport corespunzător, dar ne obligă să renunțăm la o libertate absolută în scopul organizării unei societăți care menține ceea ce avem și adaugă pentru succesori propriul nostru aport; dar și **îndemnul sfîntului apostol Pavel**: "Nu faceți nimic din duh de ceartă, nici de mărire deșartă, ci cu smerenie unul pe altul socotească-l mai de cinste decît el însuși. Să nu caute nimeni numai ale sale ci fiecare pe ale altuia".

Sînt momente în viața fiecărui popor organizat democratic cînd acest sistem se perverteşte, nu își mai dezvoltă valorile și astfel poate determina regresul sau chiar prăbușirea, iar în astfel de situații istoria ne convinge că apar oameni politici deosebiți, care văd primejdia și adoptă soluțiile potrivite înlăturării degradării, asigurînd supraviețuirea și progresul. Mă refer la momentul apropiat istoricește și unanim recunoscut al Generalului Charles de Gaulle, cel ce a organizat rezistența, ca după victorie numai el să fie în situația de a salva Franța prin stabilitate guvernamentală și să evite prin norme adecvate descompunerea și regresul.

Henri Coandă ne mărturisește și ne sfătuiește: "Poate că nici eu nu aș fi putut visa cu ochii deschiși dacă o seamă de oameni de mare valoare nu m-ar fi făcut să înțeleg, nu neapărat prin intermediul unor lecții, ci prin modul în care lucrau și se realizau că, fără a visa cu ochii deschiși nu există nici imaginația științifică, nici fantezia creatoare, nici intuiția, inegalabila intuiție". Savantul ne povățuiește pe toți și îi obligă pe cei ce își arogă dreptul de a fi plenipotenți să viseze cu ochii deschiși. În mod practic să lege năzuințele proprii cu idealul comun. De aceea omul politic trebuie să se apropie într-o anumită măsură de profet, ca să vadă dincolo de cotidian.

Cînd mă uit în jur și întorc capul spre trecut, văd oameni politici aciuați într-un areopag care nu-i al lor și de aceea acum îmi vine în minte o glumă de-a lui Charles Chaplin: "La un colț de stradă, un polițist vede un copil rupînd bucăți de hîrtie și aruncîndu-le în bătaia vîntului. Întrebat ce face, copilul răspunde:

— Împiedic elefanții să se apropie.

Polițistul îi spune:

— Dar nu sînt elefanți în cartier.

La care copilul afirmă cu convingere:

— Vezi? Are efect, nu-i așa?"

Am visat treaz, cu ochii deschiși către binele obștesc și m-am înhămat fără reticențe la carul neamului românesc, am uitat de mine cînd am făcut-o, dar și acum și atunci în fața mea a stat nu numai ziua de "azi", ci mai ales "mîine" și mereu cu ochii deschiși, cu inima alături de toți.

Nu am fost negustor să tîrguiesc cît să dau și cît să primesc; nu am fost un economist care face bilanțul cîștigurilor și al cheltuielilor și nici statistician care adună și interpretează cifre și date. Am fost un român care și-a iubit țara și neamul și cînd s-a considerat și s-a afișat în slujba lor a făcut-o deschis și cu totală bună-credință și gata de orice jertfă. Am fost un jurist care nu a vrut decît să rămînă un apărător. Rămîn un creștin care a iertat totul, dar nu a uitat nimic, mai ales că singura judecată dreaptă nu este aici și nici acum. De aceea ca om, ca jurist, creștin și cetățean de rînd al unui popor de mare noblețe morală și socială, în tot ce am scris mă refer la ce am visat cu ochii deschiși și am trăit, o cale lungă și neobișnuit de întortocheată, dar întotdeauna cu gîndul și țelul de a fi constructiv prin credință în Dumnezeu, în iubire de oameni, cu respectul moralei și al eticii, convins că răzbunarea nu e apanajul omului și a creștinului.

În concluzie îmi îngădui să subliniez că tot ce am scris și am mărturisit este nu pentru satisfacția mea, nici pentru gloria necuvenită cuiva, nici pentru dezavuarea unor idei, nici pentru minunea reînvierii altora, nici pentru realimentarea unor resentimente, ci absolut în dorința de a trage perdeaua în locuri în care ar dăinui dăunător întunericul. Totul aparține unui biet român care a învățat în 78 de ani cu sacrificii doborîtoare că există o singură aristocrație, a spiritului și o supremă virtute, **omenia**, și că este cu adevărat biruitor numai cine respectă adevărul și cucerește prin dreptate; în esență un om care îl evocă pe Kant cînd ne povățuiește: "Acționează astfel încît maxima voinței tale să poată valora oricînd în același timp ca principiu al unei legislații universale"; un creștin care invocă porunca Domnului: "Tot ce voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi la fel, căci în aceasta este cuprinsă **legea** și **proorocii**".

Pentru că tot cuprinsul mărturisirilor mele stă sub cupola veșni-

cei împărăţii, îmi permit să îi asigur pe cei care îl contestă pe Dumnezeu, că nu o fac pentru a-i incita; îi rog pe cei care nu îl cunosc să mă creadă că nu vreau să îi tulbur şi îi asigur că nu sînt un bigot şi nici un timorat de apropierea morţii, ci un biet om ce nu a găsit pe un drum lung şi împovărat alt sprijin şi nici alte învăţături care să înlăture, să depăşească sau să înlocuiască pe cele lăsate de Domnul nostru Iisus Hristos, ce dăinuie integral şi se răspîndesc universal de două mii de ani.

De aceea noi toţi care cunoaştem şi recunoaştem tradiţia, ca şi cei care am umblat prin cărţi şi l-am cunoscut oarecum pe Kant, bine pe Marx şi foarte bine pe Lenin, nu ne strică dacă mai adăugăm şi învăţătura fiului lui Dumnezeu şi fiu al omului. Şi dacă Evangheliile, Faptele, epistolele sfîntului Apostol Pavel şi tot ce cuprinde Noul Testament pot fi umbrite, dezise sau depăşite de alte învăţături din toate timpurile, mă voi ruşina ca un rătăcit naiv şi voi îngenunchea ca un învins sau voi păşi peste pragul care te mulţă spre viaţa de veci, senin şi uşurat, ca un biruitor.

Introducere

Prima lecţie de geografie din cursul liceului a fost şi rămîne pentru mine, peste multe decenii, pivot în edificiul vieţii.

În ierarhia celor de la care am învăţat carte ca elev şi student, primul pentru totdeauna rămîne Constantin Dascălu, doctor în istorie la Bonn, ce domină pînă la copleşire cadrul celor care m-au instruit aproape douăzeci de ani. Al doilea stă, cu magnifică prestanţă Vespasian Pella, infirm la trup dar cuceritor la chip şi captivant în expunere.

Al treilea, profesorul Eugen Teofănescu, cu care am studiat dreptul, geografia şi filozofia în liceu; ne-a predat prima lecţie cu măiestria şi talentul omului din belşug înzestrat, cu atracţia pedagogului desăvîrşit şi cu o artă răscolitoare, cucerind în gîndirea şi memoria omului, cam aşa:

"Tatăl meu a fost învățător într-un sat situat la poalele munților Carpați. Era un român în care dăinuiau toate însușirile strămoșilor noștri daci și romani, și pe deasupra, un muzician desăvîrșit, un bas care domina tot cuprinsul Moldovei. Duminica avea la dispoziție o trăsură care îl ducea la Iași pentru corul de la Mitropolie, unde vocea lui făcea să se legene candelabrele."

Acest excepțional talent și neobișnuită dotație s-a transmis integral fiilor săi, dintre care unul a fost solist la Opera Română, iar altul, profesorul nostru, dirijorul și omul de bază al corului Episcopiei Roman, care a lăsat ca urmaș un alt frate, un bas extraordinar, diaconul Tache-dirijorul.

"Ca învățător, tata era un apostol drept și exigent.

La una din lecții n-am fost pregătit și n-am dat răspunsurile cuvenite, iar dînsul m-a dojenit aspru și m-a tras de urechi. Ambele măsuri erau juste, dar eu, care triumfam printre colegi ca fruntaș și purtam în plus aureola fiului "domnului învățător" m-am revoltat și nu am putut primi resemnarea și așa m-am hotărît să sar "în cer".

Văzusem pe culmile unor munți din apropiere cum într-un punct se unește cerul cu pămîntul și într-o zi m-am furișat de acasă și am alergat într-acolo. Odată ajuns am văzut că cerul se unea cu pămîntul pe alte coline.

M-am întors acasă cu hotărîrea de a ajunge la acel punct salvator cît mai repede. Nu peste mult timp i-am auzit pe părinții mei că se pregătesc să meargă în excursie chiar unde voiam eu să ajung. M-am rugat de ei să mă ia și pe mine. M-au luat și cînd am ajuns la poalele colinelor cu pricina, m-am desprins și cu capul în piept am alergat către locul care mă interesa. Sufocat de urcuș și de emoție, am ajuns în vîrf, și cu răsuflarea ușurată de nădejdea că în cer mă așteaptă binele și desfătarea în care cred dintotdeauna bieții oameni, am ridicat privirea, îmi-am încordat trupul pentru săritura despovărătoare.

Dar, spre uimirea și deznădejdea mea, cerul nu se unea cu pămîntul nici acolo ci în altă parte, mult mai îndepărtată. Copleșit, m-am așezat la pămînt și am izbucnit în plîns și așa m-au găsit părinții mei. Nedumeriți și contrariați au încercat să afle ce s-a întîmplat, iar pentru că eu adîncеam mutenia și accentuam bocetele, tatăl meu, cu gravitatea învățătorului, m-a somat să spun ce am.

— Nu mai pot să rămîn pe pămînt, i-am răspuns, și vreau să sar în cer dar n-am nimerit locul.

Tata, surîzător dar grav, mi-a replicat:

— Măi, prostule, tu nu știi că locul unde se pare că se unește cerul cu pămîntul se numește zare sau orizont?"

Au urmat cîteva clipe de tăcere, profesorul ne-a cuprins cu privirea și cu gravitate a precizat: "Aceasta e prima lecție de geografie."

Profesorul Nae Ionescu, pe care studenții săi rămași vîrfuri în filozofie, Mircea Eliade, Emil Cioran, Traian Herseni, Mircea Vulcănescu, Vasile Băncilă ș.a., îl numeau "învățătorul nostru", și care, peste toate, ocupă în areopagul marilor învățați ai neamului un loc distins, eclatant în Istoria logicii, cu puterea cu care depășise parametrii științei și urcase treptele perfecțiunii umane pînă la absolutul credinței, sublinia și preciza: "Peste tot și întotdeauna, moartea a fost considerată un proces fizic și, în consecință, sfîrșitul. De asemenea, peste tot dar nu pentru toți, moartea a fost și rămîne și un proces psihic, și ca, în acest caz, constituie astfel pragul peste care se trece în viața de veci unde sufletul, în nemurirea lui, se înalță la ceruri".

Zarea sau orizontul este locul unde se pare că se unește cerul cu pămîntul, iar moartea, pragul care desparte fizic dar și unește psihic, în spirit, cele două imperii, unul limitat în spațiu și vremelnic în timp, iar al doilea, nemărginit și etern.

Viața omului a stat întotdeauna așezată pe doi pivoți: pămîntul (cu tot patrimoniul său de belșug și de dăruire, dar și acoperit de vălul relativității, șubrezit de efectul mărginirii și eclipsat de tara efemerului) și cerul (nemărginit și absolut, către care, prin credință, tot omul ca fiu al lui Dumnezeu, cu duhul ce i-a fost insuflat, își poate înălța sufletul pînă la absolutul veșnic al împărăției divine).

Acum, de pe culmile unde se pare că se unește cerul cu pămîntul și de pe pragul peste care se trece în viața de veci, cu puterile ce mi-au mai rămas, cu privirea înălțată în pioasă nădejde către supremele înălțimi, cu sufletul smerit și biciuit de viforul vieții, cu trupul zdrobit de năvala stîncilor năpustite asupra mea, îmi voi mărturisi viața și voi dăltui cinstit, ca la spovedanie, și cu oroarea minciunii, tot ce a reprezentat ea în conjuncturile, sinuozitățile și calamitățile unui drum lung care s-a vrut străbătut în cadrul supremului deziderat, concretizat în legea de esență a omului, și în principiul universal valabil, emanat de apostolul tuturor vremurilor, Sfîntul Pavel: "Dacă trăim, nu trăim pentru noi. Dacă murim, nu murim pentru noi; căci și dacă trăim, și dacă murim, tot ai

Domnului sîntem".

Domnul nostru, de două mii de ani nu mai este cel al răzbunări al urii și al legii Talionului, ci este și va fi Dumnezeul păcii, a credinței cu care nimeni nu caută numai ale sale, ci fiecare și al altuia, al iubirii, al mîngîierii, al smereniei, al răbdării, al nădejd în biruința binelui, al dragostei nefățarnice care urăște răul și s alipește binelui, care nu se bucură de nedreptate ci de adevăr : care ne învață că *toate ne sînt îngăduite, dar nu toate ne sînt de folo* și ne poruncește: *Bucurați-vă cu cei ce se bucură. Plîngeți cu cei c plîng.*"

Maria **mamă** desăvîrșită
(1942)

Adiuvari nos possunt
non tantum qui sunt,
sed qui fuerunt

Bunică pînă la dăruire totală
(iulie 1974)

A crezut,
a muncit,
a tăcut.

Soție și partener de
excepție pînă la capăt
de drum (1974)

Capitolul I

Pe piscul muntelui suferințelor

27 septembrie 1974

Astăzi și la această oră se împlinesc șase săptămîni de cînd, lîngă patul meu, la spitalul din Roman unde fusesem operat, s-a oprit nora mea, m-a întrebat cum mă simt și apoi:

— Ce medicamente ia mămica atunci cînd are crize?

Era vineri, 16 august 1974, dimineața, cînd încă nu-mi revenisem dintr-o noapte de insomnie și de arzătoare dureri. Întrebarea mi-a străpuns inima și toată ființa mea s-a trezit în plenitudinea ei. I-am răspuns și, din cîteva vorbe, am înțeles că Maria, scumpa, buna și credincioasa mea soție se află la clinica de boli interne. Nora m-a rugat să stau liniștit și a plecat, iar eu, după cîteva minute, m-am ridicat și am ieșit din salon. Pe scări și apoi în calea mea către clinică, personalul a încercat să mă oprească. Pe treptele clinicii se găseau fiul și nora mea. M-am tîrît printre toți și, din instinct, am ajuns la reanimare, la patul soției mele.

Am încremenit și toate poverile pămîntului s-au năruit asupra mea. Ființa cea mai scumpă de pe pămînt, îngerul care a veghcat pe tot firul întortocheat al vieții mele, ființa care nu a știut ce e odihna și liniștea, care numai cu cîteva ore mai înainte îmi insufla curaj și îmi întărea dorința de viață, cu un stoicism inegalabil, stătea lungită pe un pat de spital, respira greu, avînd de o parte a patului instalat un tub cu oxigen, iar de ceealată parte un dispozitiv cu seruri și medicamente. La capul ei se afla o asistentă îngrijorată ce urmărea desfășurarea tratamentului. Mi s-a spus în șoaptă că este în comă, că i s-a făcut un consult cu toți medicii de specialitate, că starea i s-a mai îmbunătățit și că nu trebuie să ne pierdem nădejdea.

Am îngenuncheat frînt, dar încă nu înfrînt. Toate durerile fizice mi-au dispărut și toate forțele mi s-au reîntregit. Am căutat pe

doctorul Ghivirigă care o mai tratase anterior, şi scepticismul lui m-a determinat să mă sprijin de perete. Eram năucit şi disperat de surpriza accidentului.

Aş fi vrut să strig şi să chem în ajutor pe toţi oamenii buni şi să bat la uşa împărăţiei lui Dumnezeu, cu inima, cu sufletul şi toată nădejdea nebiruită a mea şi a ei.

M-am ridicat împleticindu-mă pe scările spitalului şi l-am anunţat în hohote la telefon pe directorul comercial al uzinei de ţevi, Corduneanu Constantin, un om cu mult mai tînăr, dar care ştia cît suflet am pus în cei optsprezece ani de serviciu aici, şi mai ales înţelegea că omul, oricare ar fi el, are nevoie de sprijinul colaboratorilor săi, neezitînd niciodată să îl dea. Au venit imediat la spital, dînsul, cîţiva colegi şi prieteni.

La rugămintea şi stăruinţa mea au trimis o maşină la Iaşi, deşi doctorii de aici considerau măsura inutilă. A plecat colegul Biro căruia i-am rămas pentru totdeauna îndatorat, şi un alt coleg, Avner, repatriat ulterior în Israel. Spre seară a sosit profesorul Bădărău. Se adunaseră în faţa clinicii rude şi prieteni, iar eu ţeseam din firul speranţei pe urzeala groazei un covoraş pe care să alunece sufletul meu către bunul Dumnezeu, de unde aşteptam supremul sprijin.

Inima mea care a bătut pentru toată lumea şi a tremurat pentru foarte mulţi, lovea cu putere la porţile vieţii, înecată de lacrimi. După chinuitoare aşteptări, m-au invitat într-un cabinet profesorul şi doctorul Ghivirigă. Începutul a fost eclatant, ca un fulger care spintecă întunericul. Era vorba de un accident vascular cerebral cu consecinţe vaste, şi cu menajamente care, în astfel de situaţii, scormonesc rana, m-au asigurat că s-a făcut şi se va face tot ce omeneşte e posibil, dar şansele sînt minime.

Toate cuţitele din lume mi-au sfîrtecat inima. Am plecat sprijinindu-mă de zid şi am îngenuncheat din nou la patul ei. În hohote m-am rugat lui Dumnezeu să ocrotească viaţa şi sufletul celei cu care de 46 de ani străbăteam uniţi pînă la contopire un drum cu intense dureri şi încercări.

Istovit m-am ridicat, am sărutat-o îndelung şi apoi m-au scos din salon. Am fost dus înapoi în patul meu, lîngă care mai tîrziu a venit doctorul Paul Emilian, prietenul care mă internase în spital. A încercat să mă convingă că acestea sînt legile vieţii, şi că nici eu şi nici altcineva nu le va putea modifica. Fiindcă inima şi sufletul meu înlăturau cu vehemenţă ceea ce raţiunea lui şi a mea impuneau şi motivau, mi-a precizat că trebuie să înţeleg că nu mai e nici

o șansă și că totuși viața mea trebuie să continue, dacă nu pentru altceva, atunci măcar pentru liniștea și proslăvirea sufletului ei măreț. A plecat rugîndu-mă să rămîn în pat și a dat dispoziție în acest sens, însă eu am așteptat un timp și apoi am coborît din nou către clinica vecină.

Era întuneric. Cînd am ajuns la intrare mi-a ieșit cineva plîngînd în față și mi-a șoptit că soția mea nu mai este acolo. M-am prăbușit...

De pe toboganul acestei strivitoare și nesfîrșite năruiri, încerc să parcurg reiterînd și materializînd tot cuprinsul unei vieți care a dus la acest cumplit deznodămînt. Aș vrea de la început să definesc succint și lapidar caracterul și fondul intrinsec al acestei vieți. Un fir împletit din mătase și aur căruia soarta i-a hărăzit un șir nesfîrșit de noduri, care de care mai complex și mai ascuns, pe care noi le-am desfăcut cu dragostea noastră curată, cu înțelegerea noastră totală, cu abnegația celor ce nu cunosc înfrîngerea și nici resemnarea, cu onestitatea și modestia celor care nu urmăresc pentru ei decît satisfacția de a birui și de a lumina calea, de a fi de folos partenerului de viață, și totul în parametrii unei morale imuabile și universale, pe fondul preceptelor pe care le-a așezat acum două mii de ani creștinismul și prin care este sortit să dăinuiască cît va fi omul, credința, nădejdea și dragostea.

M-am gîndit întotdeauna și am amînat totuși mereu dorința de a dăltui prin scris cadrul unui cămin așezat pe piscul stîncos și abrupt al unui munte confruntat, permanent, vara de arșița soarelui, toamna biciuit de ploi mărunte, dese, reci și nesfîrșite, iarna de viforniță, primăvara de umezeala și incertitudinea vremii, în timp ce noi, uniți într-un singur suflet, cald și curat, cu o singură inimă care, peste orice avalanșă, a bătut sincronizat și absolut la unison, animați de un ideal, modest și mereu același, cel de a ne crește și a-i da copilului nostru toată bogăția sufletului și experiența noastră. Toate vitregiile vieții ne-au lovit în plin și fără pauze și îngăduințe, iar noi am luptat, am îngenuncheat, spulberîndu-ne sufletul, sufocîndu-ne inimile, înecați de lacrimi, mereu uniți în tăcere și în nețărmurită înțelegere, dar veșnic cu privirea și nădejdea îndreptată spre ceruri.

Despre toate acestea am vrut mereu să scriu.

Rîndurile mele trebuiau să fie, în primul rînd, dăltuirea fidelă, migăloasă și pilduitoare a statuii soției mele, de care doream să se bucure ca în special. Ele trebuiau să reprezinte singura răsplată ce i-o puteam aduce în viață, pe măsura virtuților, aspirațiilor și

sacrificiilor ei. Dar şi în această privinţă soarta a hotărît altfel.

Cînd întreg şirul bătăliilor trecuse lăsînd răni, cînd pe ferestrele căminului nostru iriza lumina soarelui, cînd pe cuprinsul întregului cîmp de luptă – o viaţă de om –, se aşeza liniştea, dramul de linişte onestă pentru care jinduisem o viaţă, o săgeată rătăcită, plecată din imperiul negru şi de nepătruns al morţii, a frînt şi a doborît trupul singurului, bunului, loialului şi veşnicului meu camarad.

Acum, din abisul prăpastiei în care am fost aruncat, cu puterea anilor şi încercărilor prin care am trecut, mă încumet totuşi să nu renunţ la această datorie şi astfel, cu umbra ei la braţ, cu inima şi sufletul său strîns legate de inima şi sufletul meu, nu voi scrie, ci mă voi mărturisi.

În cinstea întregii sale fiinţe şi cu dorinţa ca fiul nostru să cunoască şi să nu uite poziţia căminului în care s-a născut, a crescut, şi mai ales să ştie cît se cuvine să cinstim duhul celor care au fost. Aceasta este şi explicaţia faptului că încep mărturisirea şi aşez la temelia acestei încercări un dicton rămas din înţelepciunea străbunilor romani: "Pe noi ne pot ajuta nu numai cei care sînt, ci şi cei care au fost".

Dacă aceste rînduri şi mărturisiri vor ajunge şi dincolo de familia mea şi dacă ele vor supravieţui peste vremea de acum, cînd totul mai poate fi confruntat cu realitatea, vreau să se reţină, accentuez că am crezut întotdeauna în Dumnezeu şi că astfel, pentru mine mărturisirea înseamnă frică de păcate şi reprezintă totală sinceritate.

În toiul tuturor necazurilor prin care am trecut, m-am gîndit cu un respect dus pînă la limita pioşeniei, la unul dintre marii noştri strămoşi, cronicarul Miron Costin, căruia în 1691 i s-a tăiat capul, aici, la Roman, şi la cea mai laconică, veridică şi reală constatare a sa: "Nu sînt vremurile sub oameni, ci bietul om sub puterea vremii".

Am străbătut onest vremuri de reştriişte şi am trăit fenomene deosebite, cu inima caldă, conştiinţa curată şi sufletul creştin, şi am avut tovarăş de viaţă pe cea mai curată, harnică şi gospodină fiinţă, pe cea mai dăruitoare mamă, pe cea mai modestă şi perseverentă femeie, pe cel mai tăcut şi înţelept om, pe cea mai pioasă creştină şi pe cea mai desăvîrşită şi completă soţie. De aceea puţini pot închide ochii şi îşi pot opri răsuflarea cu un capital moral atît de mare ca al ei şi, mai ales, aşa se poate traduce faptul că s-a aşezat lespedea de piatră peste trupul ei, că figura i-a fost şi a rămas

mereu senină, ca aureola celei mai frumoase dimineți de vară, surîzătoare ca cea a unui copil și că purta amprenta vădită a sobrietății, mîndriei și biruinței asupra nimicniciei vieții.

Cu umbra acestui chip în față și sub egida acestor trăsături și virtuți, voi ridica din nou muntele vieții noastre, pe toate potecile pe care le-am străbătut, evocînd tot ce mai dăinuie în ființa mea.

A fost – așa

Retractarea și defăimarea convingerilor tale intime sînt infame și nu pot fi cerute nimănui, iar tăcerea într-un caz ca cel de față este datorie de supus – și, dacă tot ceea ce spui trebuie să fie adevărat, nu este datorie să spui public tot adevărul.

Immanuel Kant

Capitolul II

Familia – școala primară

M-am născut în anul 1912 în satul și comuna Butnărești, județul Roman. Tot aici și în același an s-a născut soția mea. Eu la 29 ianuarie, Maria la 5 aprilie.

Părinții mei – mama din Butnărești și tata din Secuieni – cînd s-au căsătorit aveau aproximativ două hectare de pămînt arabil și locul de casă. Pe atunci, la țară, pămîntul fixa cadrul gospodăriei și poziția omului. Tata nu adusese cu el decît mintea, curajul și dîrzenia sa. Din munca lor au construit în centrul satului cea mai frumoasă gospodărie. O casă cu trei camere mari, din care una a

Mama, Tata, cu și surorile mamei: Sofia și Agurița (1912)

fost folosită drept sală de clasă pentru școală în timpul primulu război și apoi, după cel de-al Doilea Război Mondial, cîțiva ani drept grădiniță de copii. Dacă strădania lor nu ar fi fost materializată decît în această gospodărie, tot ar fi fost suficient demonstrat curajul lor dus pînă la eroism, forța lor excepțională și virtuțile lor neobișnuite.

În fața casei era o curte mare, cu flori, pomi aleși și cu multă multă iarbă. Peste un gărduț era o grădină cu tot felul de pom fructiferi, așezați într-o ordine desăvîrșită. Erau cîteva sute de pomi, de toate soiurile și niciodată nu mi-am putut explica faptu cum de reușise tata să-i adune atît de complet și omogen. Pri măvara dăinuia aici atmosfera raiului, prin feeria și balsamu florilor. Vara, cîntecul păsărilor, zumzetul albinelor, freamătul lir al frunzelor, sclipirile săgetătoare ale soarelui și bucuria, zbur dălnicia copilăriei pluteau cu dărnicie pretutindeni.

După grădină urma via, cu tot felul de struguri nobili. În acea vreme doar două gospodării din sat aveau vie: a noastră și a familiei Căluianu.

Îl văd și acum pe tata cum venea la gard și chema copiii de p drum, și îl aud aidoma cum spunea: "scoate pălăria" umplîndu-le-o cu struguri. Și nu era zi în care vreun copil să nu f venit la tata la gard.

Mama, din familia Botezatu, era de statură obișnuită, c trăsături și o comportare ce întruchipau nobleța umană, cu căldu ra celei mai curate bunătăți. Cinstea, hărnicia, modestia, ambiția

abnegația, contopirea totală cu familia și spiritul de dăruire pentru înfăptuirea binelui au făcut-o să reprezinte în sat modelul gospodinei care se jertfește pe altarul căminului. Tata, de aceeași statură fizică, a fost întotdeauna pentru noi toți un om neobișnuit, absolut excepțional. Trăsăturile fizice ascuțite și armonioase cumulau în trupul său farmec și dîrzenie, demnitatea și grandoarea strămoșilor acestui neam de daci și de romani. Avea un păr negru și ondulat cum nu am mai văzut niciodată la nimeni. Era iute și extrem de ager și de dîrz, în timp ce mama, domoală și blîndă, lăsa să plutească în jurul ei certitudinea unui suflet echilibrat.

Tata era așa de ager la minte și așa de temerar, încît afirm fără nici o exagerare că nu am mai întîlnit un om care să fi sclipit ca dînsul. Știa carte, lucru mare pe atunci, dar avea numai două clase primare. Scria totuși mai frumos decît toți copiii săi cu care se punea la încercare, deși noi străbătuserăm întreaga filieră a școlilor. Putea ține liber un discurs, ca cel mai bun orator, iar în polemică tăia ca briciul. Nu era colț al gîndirii pe care să nu-l poată pătrunde cu lumina și inteligența sa. Era de o asemenea sobrietate, de parcă ducea pe umerii săi comoara neamului nostru.

Avea un temperament puțin irascibil dar nu îmi amintesc să ne fi bătut vreodată. Deși ne iubea cu o intensitate dusă pînă la sacrificiu, fapt materializat în tot ce a făcut pentru noi, nu știu să ne fi mîngîiat vreodată.

Nu era problemă dificilă în sat în care să lipsească sfatul și ajutorul său. "Domnul Ion" pleca la miezul nopții cu un om în necaz la oraș să-l ajute și deschidea în fiecare zi poarta atîtora care veneau să îi ceară sfatul.

Colegii și prietenii mei ce au trecut prin casa noastră nu l-au uitat pe tata pentru firea lui combativă și de neînvins, iar pe mama pentru nobletea, bunătatea angelică și spiritul resemnat cu care clădea, zi de zi, temelia familiei.

Au avut mai mulți copii, însă din cauza marii mortalități infantile, am supraviețuit doar trei: eu, Anton, născut în 1915 și Mihai, în anul 1923.

Deși au trecut în veșnicie de aproape 38 de ani, am purtat imaginea părinților mei pretutindeni, iar duhul lor m-a însoțit și m-a sprijinit în noianul încercărilor și în toate bătăliile vieții. Au fost și sînt încă atît de pregnanți în ființa mea, încît îi simt la orice pas. Mama, ca o sfîntă arsă pe rugul familiei, conștient și voluntar. Tata, un gigant ce a răsturnat toate legile firii, realizînd minuni de care mă cutremur și astăzi. Să fii țăran modest, după Primul

Război Mondial, să ai trei copii și să îi înveți pe toți carte sfidînd criza economică și degringolada anilor 1928-1933, însemna o tărie sufletească de neasemuit și o măcinare materială zdrobitoare.

Prima mea amintire despre tata este legată de Primul Război Mondial. Venise într-o permisie de pe front; făcuse armata la geniu. Îl văd și acum prin umbra atîtor ani, îmbrăcat militar și cu mustață, ținînd o pîine albă în mînă, pe atunci o mare raritate. Din ea, mama a împărțit și la vecini.

Grandoarea tatălui meu o conturează însă un fapt pe care nu-l pot uita. Eram în clasa întîia primară și "Domnul" ne-a anunțat la jumătatea anului că trebuie să ne aducem caiete. Pășeam astfel peste perioada plăcuței și a plumbului și intram în epoca tecului, caietelor și cernelii. Reprezenta un pas mare și înălțător. S-a dus tata la Roman și mi-a cumpărat un caiet cu două sute de foi. Atunci mi se părea mare cît un munte. Ceilalți copii aveau caiete de cîte opt foi, dar tata nu putea să mă vadă decît la și de la înălțimea aspirațiilor sale. Domnul Neculai, învățătorul nostru, pentru noi, elevii săi, rămas pentru totdeauna "domnul", mi l-a învelit și l-a încuiat în catedră. Mi-l dădea doar în prezența sa pentru teme.

Starea materială de atunci a părinților era bună, dar s-a topit pe măsură ce creșteau copiii și se adăugau alte cerințe. În plus ne afecta criza.

Mama avea un simț artistic și o îndemînare uimitoare. Mă îmbrăca în cămașă de bumbac albă ca cea mai imaculată petală de crin, țesută de dînsa și ghilită cu apa cristalină a izvoarelor de la budăile denumite "Chișca babii" și cusută cu mîna ei. O văd și acum preocupată de lucru, absorbită de gînduri și mă minunez de cîte știa să facă. Nu știa carte, însă priceperea ei de a ne confecționa toată îmbrăcămintea era mult mai importantă. Cînd venea Paștele, eu, Anton și Miță eram prinții satului. Această minune a continuat pînă la moartea ei, deși pe atunci sărăciserăm. Mîncarea, plăcintele și cozonacul mamei erau unitatea maximă de măsură în satul nostru, iar figura ei blajină – exemplul viu și grăitor al gospodinei moldovene. Cîtă sudoare a udat lutul gospodăriei și cîte lacrimi am văzut curgînd ca roua dimineții pe obrazul mamei, mi-ar fi ajuns să ridic statui părinților. Sînt sigur că ele au fost izvorul bunătății mele, al înțelegerii profunde a problemelor și durerilor omului.

Sub acest aspect, recunosc că nu am respectat întotdeauna un precept de etică și o premisă de viață pe care le-a consemnat umil și resemnat Jean Jacques Rousseau: "Mereu bun, fără slăbiciune,

și mereu drept, fără părtinire". Totdeauna m-au copleșit necazurile altora, iar durerea și lacrimile celorlalți au trecut prin inima mea, mobilizîndu-mă.

Dîrzenia tatei îmi pare astăzi de neconceput, iar înțelepciunea neverosimilă. Nu admitea "nu pot" și "nu vreau". Nu accepta nici înfrîngerea și nici umilința. Nu trebuia să știe că vreun băiat mă lovise sau că altul mă întrecuse. Mai tîrziu, cînd eram în liceu, unde majoritatea erau fii de boieri, de intelectuali și de oameni cu stare, deși ne găseam aproape de ruină, nu îmi cumpăra decît stofa cea mai bună pentru haine. Nu accepta, chiar sub apăsarea sărăciei care îl confrunta, să mă simt stingherit din cauza stării mele materiale și sociale. Pentru dînsul, în afară de Dumnezeu, nimeni nu putea ocupa alt scaun decît cel pe care îl merita în raport cu strădania și calitățile sale.

Îmi amintesc și acum o ripostă: "Ce dacă-i rege? Este și el om și dacă stă deasupra noastră, trebuie să răspundă ca noi, și ca un rege". Am terminat școala primară – cinci clase – reușind la examenul dat la Secuieni primul pe clasă. Nu îmi amintesc dacă acest fapt a însemnat pentru mine vreun motiv de mărire, dar știu că părinții mei s-au simțit bucuroși ca la o nouă împroprietărire.

Capitolul III

Liceul Roman Vodă

Era în vara anului 1924. Pe atunci, la școală "mai departe" plecau foarte puțini absolvenți de la țară, iar cei care o făceau, se opreau la școala de meserii, școala normală sau la seminar. Aici, statul acorda burse și astfel părinții erau, în parte, scutiți de cheltuieli. La liceu taxele erau mari și din satul nostru nu urmase nimeni cursurile.

M-am prezentat toamna la examenul de intrare la Școala Normală **Ion Creangă** și la Liceul **Roman Vodă**. Am reușit la Școala Normală bursier, iar la liceu, al cincizeci și unulea din o sută de

Elev în clasa I

reuşiţi.

Judeţul Roman avea o populaţie de peste două sute de mii de locuitori şi un singur liceu de băieţi. Starea materială a părinţilor, care pe atunci precumpănea, excludea în mod normal posibilitatea de a merge la liceu, dar tatăl meu nu a ezitat nici o clipă. Mama, înspăimîntată, credea în Dumnezeu, în îndrăzneala tatei şi în norocul şi puterea mea.

Mă văd şi acum, rătăcit, izolat şi dezorientat în curtea liceului, între sute de copii eleganţi, cizelaţi, manieraţi, îndrăzneţi şi cunoscîndu-se între ei. Eu veneam de la şcoală şi de la oi. Deşi eram mare, la liceu în vacanţă încă mai păzeam oile, dar am ştiut mai tîrziu că şi acest lucru izvora tot din dragostea şi înţelepciunea tatălui meu. Munca la cîmp era foarte grea. Pot spune acum că puţine lucruri şi fenomene au influenţat atît de mult asupra formării mele psihice ca păzitul oilor. Aici găseam imperiul contemplaţiei şi al meditaţiei.

În toamna anului 1972, cînd Liceul **Roman Vodă** şi-a sărbătorit centenarul, un absolvent mai tînăr s-a referit la "dreptul la meditaţie al elevului ca mijloc fundamental de creaţie". Magistral pentru toţi, iar pentru mine, o dată în plus, un impuls către reveria copilăriei.

În aurora cea mai curată a dimineţii, ieşeam din sat încă somnoros. Pe întinsul cîmpiilor, grupuri vlăguite de muncă răsturnau pămîntul şi îşi asigurau hrana, puţin pentru ei şi mult pentru alţii. Mereu a stat în inima mea sudoarea acestei munci năpăstuite şi am avut adesea pe masă, imaginea bucăţii de mămăligă, a cepei şi a borşului cu buruieni, cu care se hrăneau aceşti resemnaţi. M-au urmărit pretutindeni umorul sclipitor, stoicismul şi veselia contagioasă a ţăranului nostru şi de aceea m-am luptat cu oricine i-a desconsiderat, am stat neclintit pe poziţia acestei frăţii. Zi de zi simţeam cum creşe lanurile, cum unduiesc grînele şi nu era nimic mai sublim decît trilul privighetorii şi chemarea ciocîrliei, în faptul dimineţii, în tăcerea şi imensitatea cîmpiilor.

Nimic nu incită mai mult imaginaţia şi nu contopeşte în aşa

năsură pe om în natură, nici un alt fenomen ca acela de a sta în repusculul serii, cînd razele palide ale soarelui mai scaldă plăpînd pămîntul și viața de pe el, lîngă oile care se așcază într-un șir ca un cordon, rupînd grăbite iarba. Este o muzică ce are atîta armonie în sunetul păscutului ierbii, și trezește atîta reverie liniștea serii trecurate către pacea nopții, încît toată ființa plutește în contemplație, iar gîndurile sfredelesc în meditație.

La vîrsta de doisprezece ani am fost răsturnat din acest cadru în zgomotul liceului. Mai fusesem în oraș de cîteva ori, dar atunci de mînă cu părinții. Și acum am în minte imaginea turnului de la clădirea Sfatului Popular, ca ceva din poveștile pe care le auzisem acasă. Nu mă despărțisem nici o zi de părinți, nu îmi imaginam cum s-ar putea dormi în altă cameră decît cu toți ai casei și deodată am fost lăsat la o gazdă care nu mă întreba dacă îmi place mîncarea sau dacă m-am săturat.

Așteptam sîmbăta cu toate fibrele ființei mele și plecam pe jos acasă, indiferent de vreme, ca a doua zi să mă întorc în oraș, o distanță de paisprezece kilometri, însoțit de biata mama, care mă conducea o bucată de drum, apoi plecam singur mai departe, hohotind în plîns și privind înapoi.

La școală, în mod fatal, am fost izbit de complexul de inferioritate, izvorît din faptul că aproape toți colegii mei primiseră în oraș o instruire superioară, pășiseră multe trepte ale civilizației, erau ajutați de părinți, aveau meditatori, fuseseră crescuți de bone. Diferența dintre oraș și sat era doborîtoare.

Absolvent de liceu

Am să evoc o întîmplare hazlie, poate unica sau printre puținele intrate în rîndurilor mele. Pe atunci, în primii patru ani, eram două clase paralele: ordinară și divizionară. Primii reușiți se aflau în prima clasă, iar în acel an, aceștia începuseră cursurile cu vreo două săptămîni înaintea clasei divizionare. Eu reușisem primul la divizionară și cînd m-am prezentat la școală, mi s-a comunicat că am fost trecut la ordinară deoarece cîțiva elevi de la prima clasă nu se prezentaseră. Astfel, în prima sau a doua zi de școală am avut și o oră de muzică.

Profesorul Buică era dintr-o familie de muzicieni cunoscuți, dar

care cam avea patima băuturii, fiind de o violență neobișnuită, chiar pe atunci cînd bătaia în școală era o metodă de educație.

A intrat și a început să ne asculte. Chema la catedră pe fiecare și cînta, după carte, un solfegiu, după cum m-am dumirit eu mai tîrziu. Eu, pînă atunci, nu văzusem decît vioară, cobză, clarinet, bucium și fluier și nici nu îmi trecuse prin cap că muzica se cîntă și după note. Mă miram că băieții cîntă și se uită în carte și eram foarte contrariat cînd îi vedeam că mișcă și mîinile. Eram la sfîrșitul catalogului și, auzind la fiecare coleg aceeași melodie, am învățat-o. Pînă la mine mulți s-au întors în bancă bătuți și admonestați, cu nota doi. Am ieșit la catedră sigur pe mine. Am început să cînt și să dau din mînă iar profesorul se uita uluit la mine. M-a cercetat îndelung și apoi, văzîndu-mă netulburat, s-a ridicat în picioare și a început să mă lovească și să răcnească. Am fugit și colegii au încercat să îl lămurească de faptul că eu mă aflam la prima oră de muzică. De unde să știu că do-re-mi reprezentau note și că purtatul mîinii era măsura. Eu cîntasem folosind notele la întîmplare și purtam mîna după cum îmi venea. Melodia, însă, o respectasem.

Să înveți franceza, germana, latina, greaca, să pătrunzi într-atîtea taine ale matematicii, fizicii, chimiei, să disceci atîtea noutăți, fără să poți cere cuiva un ajutor, să ieși la lecții alături de colegi care vorbeau acasă în limbi străine, îndrumați la fiecare pas și, în plus, mereu sătui, nu era lucru simplu și nici la îndemîna oricui.

Promoția anului 1932 de la Liceul **Roman Vodă**

Eram deprins să fiu fruntaș și răsfățat și mi-a venit foarte greu să mă resemnez pe locul mediocrului. Copiii cu o poziție socială ca a mea erau dezavantajați din toate punctele de vedere. Erau și profesori ce ne

priveau cu dezgust; îmi sună și acum în auz ecoul îndepărtat dar clar al admonestării, "treci la loc, dobitocule", cu care profesorul de germană, unde învățasem pe de rost, împotriva metodei practicate toată viața, zeci de pagini de proză din **Krambambuli**. Nu cunosc sentimentul dușmănici și nu a rezistat în nici o împrejurare în ființa mea această condamnabilă pornire, dar am resimțit umilința pînă în măduva oaselor atunci, și de multe ori mai tîrziu.

Am început să-mi fac prieteni, la început nu dintre cei buni. Deși la matematică fusesem un elev deosebit, în clasa a doua, pe cînd făceam geometrie, nu am înțeles cîteva lucruri, nici nu m-a edificat cineva la timp și deși am avut un profesor excepțional, Andreescu, un om care știa multe dar avea un temperament nervos, cu o mînă scria la tablă și cu cealaltă ștergea și ne bătea "hoțește", am rămas corigent.

Lipsit de supravegherea necesară, am început în clasa a IV-a să merg la terenul de fotbal, să lipsesc de la școală și să-mi dau puținii bani pe țigări. Aveam șaisprezece ani. Părinții, și în special mama, veneau rar la Roman să mă vadă, dar oricum, ce puteau face dînșii din ce în ce mai îngenuncheați de nevoi materiale?

Anul 1928 a fost marcat de această vremelnică rătăcire; dar și de un alt eveniment, determinant pentru întreaga mea ființă și viață. În vacanțe ne adunam în sat băieți și fete de la diferite școli. Din acel an am început să organizăm baluri modeste, care însă reprezentau pentru noi adevărate bucurii. Eu nu știam să dansez și nici nu am învățat vreodată, dar eram cel mai fervent în organizarea lor. Aveam contribuția și plăcerea mea. Glumele și povestirile îmi atrăgeau multe simpatii.

Aici și în acest an, deși încă un copil naiv, timid, am avut cea mai profundă și matură orientare. Ea a fost, este și va rămîne granitul pe care s-a clădit viața mea.

Din adîncul insondabil al sufletului și din izbucnirile lăuntrice ale bietei ființe umane, scînteiază, absolut nepremeditat, săgeți de lumină mai tari și mai calde ca ale soarelui, și hotărîri care înfrîng și umilesc filozofia. În viața mea am fost de multe ori la răscruce de drumuri, ezitînd adesea în treburile personale, iar uneori, surplusul de grijă și drămăluire, m-a dezorientat făcîndu-mă să mă rătăcesc și am greșit. De data aceasta, instinctul sublim și fărîma neconturată, dar atotcuprinzătoare a divinului, așezată dintotdeauna pe măreția omului, mi-a îndreptat inima către Maria. De atunci am parcurs cel mai lung, mai drept, mai curat drum posibil, fără reticențe și poticneli, într-o lume atît de variat colorată în

formă și atît de diferit structurată în adînc, pe un culoar distinct, îngust, cu nenumărate și imense hopuri, cu infinite și istovitoare garduri pe care le-am sărit, le-am învins doar alături de dînsa. Pe tot parcursul acestui drum istovitor de munte, ne-am cățărat suflet lîngă suflet și mereu, de pe înălțimea fiecărui an și după oboseala fiecărei bătălii, unde vitregiile soartei, vicleniile întîmplărilor și răutatea oamenilor ne-au izbit cu sloiuri de gheață, fără cruțare, ne-am adunat noi puteri din același unic izvor, dragostea, și din aceeași supremă forță, credința.

Absolventă la **Reuniunea Femeilor Române**

Drumul acesta a fost deschis și luminat ca la început, și îi văd capătul înfipt în bornele unde este gravat anul 1928, iar pe tot parcursul lui, flori udate cu lacrimile și nădejdile noastre, încălzite cu dragostea și înțelegerea fiecăruia, luminate de simțăminte și idealuri oneste și respect reciproc, dus pînă la sfințenie.

Maria era atunci un copil, cu un chip senin și armonios, din care iriza căldura unei inimi și curățenia unui suflet, iar inima mea a simțit-o. Am văzut-o numai pe dînsa, la lumina slabă a lămpii care se străduia să înlăture cît de cît întunericul camerei îmbibate de praf unde se ținea reuniunea noastră. Era elevă la Școala Profesională din Roman și, deși părinții ei aveau posibilități materiale foarte reduse, era cea mai ales îmbrăcată. Timiditatea evidentă era marcată de o notă de deosebit bun simț, o nemărginită sobrietate și tandrețe.

De-abia cu cîțiva ani în urmă, cînd doamna Jana Nicolescu, o colegă și în același timp o prietenă a sa, a venit în vizită la noi, am aflat că, la școală, o profesoară îi spunea "inspectoarea" și că era nu numai preferata doamnei Ciuhureanu și a celorlalți profesori, ci și a tuturor colegelor.

Era în vacanța de iarnă a anului 1928 cînd i-am scris cel mai naiv bilețel de dragoste. În toamna aceluiași an, dînsa s-a transferat la **Reuniunea femeilor române** din Iași, unde a terminat gradul I, a urmat apoi gradul II și a făcut în continuare specializarea și practica trei ani, fiind mereu premiantă și exemplu rar de muncă,

Maria cu elevele de la R.F.R.

seriozitate și conștiinciozitate.

Eu în schimb, deși am străbătut ultimii ani ai liceului mai bine, nu am părăsit nota de mediocritate, căci nu mă înhămasem deplin la carul vieții.

Ne scriam în timpul școlii, iar în timpul vacanței ne vedeam zi de zi. Era între noi o dragoste atît de curată cum numai în acele vremuri mai dăinuia și numai în două inimi ca ale noastre se putea instala și păstra.

La liceu am avut profesori buni. Profesorul de istorie, Constantin Dascălu, a fost și rămîne și astăzi cea mai ilustră figură din șirul celor care m-au instruit. Era de o sobrietate copleșitoare, de o competență și elocvență inegalabile. Era director și cînd intra în școală iar elevii erau în recreație, tot iureșul și vacarmul sutelor de copii înceta ca prin minune.

Intra în sala de clasă și trebuia să ne găsească în ordine perfectă. Nimeni nu mai îndrăznea să miște foaia de la carte sau să ridice un creion căzut. Cu toate acestea, nu l-am văzut niciodată lovind un elev. Cînd se supăra, se uita pe sub ochelari, te sfredelea cu privirea și spunea "ghiduș-haimana" de încremenea toată clasa. Tot trimestrul explica. Doar cîteva ore erau afectate examinărilor și tezelor. Se ridica și se plimba pe estrada catedrei vorbindu-ne erudit și savant despre fenicieni, despre moldoveni, despre Nabucodonossor, despre Ștefan cel Mare, cu aceeași copleșitoare

dezinvoltură și cuceritoare pasiune. Nu terminam niciodată materia, dar ulterior am constatat că nici o facultate nu trata mai fascinant și mai complex perioadele respective. Își pregătise doctoratul la Bonn, și numai niște mașinațiuni și nedreptăți politice îl împiedicaseră să devină profesor universitar. De aceea se ambiționase să rămînă și să moară la liceul **Roman Vodă**.

Profesorul Epure de română a fost în același timp un erudit și un martir. Erudit, pentru că știa totul și se străduia ca și noi să știm tot atît, și un martir, deoarece îl chinuiam cu frivolitatea și copilăriile noastre. Tot ce știa la zi în materie, la rang de facultate, ni se expunea nouă, frumos, cu căldură, pe îndelete, ca să putem lua notițe. Fiindcă toată această materie suplimentară nu se putea realiza în orele de program, ne chema la "disertație" și noi ne tocmeam și îl șantajam, de parcă ar fi fost în interesul său. Și pe atunci orele suplimentare nu se plăteau.

La terminarea liceului, știam mii și mii de versuri și dictoane; căci nu era nimeni care să se poată strecura. Era vai de cei care încercau. Acești "clienți" erau veșnic la catedră la ascultare.

La latină și greacă, am avut pe un mare specialist al epocii, profesorul Predeanu, care în 1928 a fost singurul ce a cîștigat o bursă de specializare în Franța. Totuși, la ore, noi îl trișam iar dînsul se lăsa înșelat. Cînd ne asculta efectiv, la nivelul pretențiilor sale, ne desființa. Era însă plictisit și, probabil, dezavua modul în care trebuia să predea. De aceea, salvarea noastră rezida în incorectitudinea elevilor și superficialitatea, poate voită, a profesorului. Știam că pune întrebări, iar noi trebuia să răspundem din bănci. Ne sfătuiam în recreație și stabileam ordinea în care trebuiau să răspundă cei care aveau de îndreptat note. Venea profesorul, punea întrebarea, și îl lăsam să întrebe dacă știe cineva. Între timp ajungea rîndul la cel stabilit dinainte, acesta ridica degetul, răspundea, iar profesorul îi punea bucuros nota zece. Așa se repeta cu 3-4 elevi, noi ne salvam aparent iar dînsul era satisfăcut.

La matematici am avut profesor pe Andreescu, ce știa multă carte dar ne preda întotdeauna grăbit și violent. Cu o mînă scria formule și demonstrații pe tablă, cu cealaltă ștergea, iar cu ochii scruta în sală și era mare jale dacă cineva mișca.

Șeful clasei era cel mai mare bătăuș și ne ținea mereu în șah, deoarece trebuia la ora de matematică să-i prezinte profesorului cîteva vergi din liliacul din fața școlii. Ora nu se sfîrșea pînă ce nu rupea vergile de noi. Așa a dispărut liliacul din curtea liceului.

Învățam însă multă carte, deși luam bătaie chiar și cînd știam. Îmi amintesc că la sfîrșitul trimestrului I în clasa a III-a, am știut perfect, am primit nota zece, dar profesorul m-a bătut cu varga, încît am plecat acasă, în vacanță, cu mîna stîngă vînătă. Mamei i-am spus că am căzut pe gheață, căci nu era de crezut că după ce am știut lecția, am fost răsplătit în felul acesta. Avea însă profesorul o explicație pe care am înțeles-o.

În clasa a II-a rămăsesem corigent și de aceea, acum, în clasa a III-a, ori de cîte ori îi dădeam un răspuns la o problemă grea, mă lovea și îmi spunea: "vezi că ai putut și nu ai vrut?"

Profesorul umbla cu un foarfece la cordonul halatului și, cum părul depășea doi centimetri, cum ne făcea o cărare. L-am întîlnit acum vreo zece ani, cînd a fost pe la noi în vizită, și cînd m-a văzut, mi s-a adresat ca altădată: "iha, taică, ce-i cu chica asta?" Era însă un om bun și un profesor ilustru. A murit acum cîțiva ani la Iași, unde a fost profesor și inspector școlar.

L-am avut apoi, în continuare, pe Hollinger, care și-a început cariera cu noi. S-a străduit să meargă la nivelul predecesorului său și a reușit să facă cu noi cursul superior, niște ore în condiții foarte bune.

Mă opresc doar la aceste cîteva nume, deși port în conștiința mea respect și gratitudine tuturor.

În perioada liceului, m-am confruntat cu trei incidente ce mi se par semnificative, primul referindu-se la temperamentul meu, al doilea demonstrînd un principiu care m-a călăuzit și pe care îl susțin încă, iar ultimul înfățișîndu-l pe tata cu concepțiile sale.

Pe atunci, noțiunea de obrăznicie avea un conținut foarte larg, iar definiția disciplinei era fără echivoc. Pînă în ultimul trimestru, elevul trebuia să poarte numai uniforma școlară, să fie tuns, nu avea voie să iasă pe strada mare decît cu treabă, nici să meargă la cinematograf decît cu școala și numai la acele filme unde se anunța că elevii au acces. Distanța dintre elev și profesor era imensă, și chiar cea dintre un elev dintr-o clasă superioară și altul dintr-una inferioară era considerabilă. Fata se identifica cu această titulatură pînă la căsătorie, femeia nu putea fi atinsă nici cu o floare, iar bătrînii aveau privilegiul respectului general.

Eram în clasa a V-a și aveam profesor de muzică pe V. Moraru. La o repetiție a corului liceului cu ansamblul general, după masă, profesorul a intrat în sală, și-a scos haina, și-a suflecat mînecile de la cămașă și a început repetiția. Era grizat și se cunoștea, iar acest lucru îl demonstrase și ținuta care, pe vremea aceea, era riguroasă.

La un moment dat cineva a greșit. Dînsul a oprit corul și i s-a adresat cu: "așa să cînți la măta". Instinctiv, m-am ridicat în picioare și în tăcerea momentului am ripostat: "Domnule profesor, aceasta nu este nici ținută și nici expresie pentru dumneavoastră și pentru noi", la care băieții s-au ridicat în picioare și pe bănci și au început un vacarm neobișnuit. Profesorul a ieșit din sală iar a doua zi a adus cazul la cunoștința conducerii liceului.

După cîteva zile, dimineața, nu s-a ținut o oră de curs cu toată școala și a avut loc consiliul profesoral. Se cerea exmatricularea mea definitivă. După consiliu, am avut oră de germană cu dirigintele clasei, profesorul Koenig. M-a admonestat deosebit de sever și m-a amenințat că, la prima greșeală, voi fi exmatriculat. Am înțeles că scăpasem.

Era primul necaz pricinuit de temperamentul meu puțin impulsiv, gata oricînd să sar în sprijinul celui mai slab. Dealtfel, acesta a fost focul vieții mele: avocat pentru toți, judecător pentru mine.

Cea de-a doua situație o consemnez pentru că poate fi un stimulent la muncă pentru tineretul de azi. În anii liceului am avut doi colegi deosebiți. Primul, Velescu Virgil, era cel mai bun din clasă la toate obiectele, cu excepția matematicii, la care rămînea în fiecare an corigent. Trecea clasa prin "conferință" pentru că era prea bun la celelalte obiecte. Eram în clasa a V-a, la internatul **C. N. Vasiliu Balnaru**, și din acel an, Velescu a stat noapte de noapte să lucreze la matematică. A terminat liceul printre cei mai buni la acest obiect și a urmat Politehnica.

Al doilea coleg, Chefneaux Eugen, era dotat la matematică mai presus de orice limite, dar era exasperant de comod. Nu-și făcea exercițiile acasă pînă cînd profesorul Hollinger îl scotea la tablă, neștiind niciodată formulele de care avea nevoie pentru rezolvarea problemelor, se străduia și găsea el formula la care savanți munciseră vreme îndelungată. Îl aud și acum pe profesor cum îi spunea zîmbind: "Cum poate sta într-un cap atît de bun, atîta lene?" Acum este arhitect în București dar, sînt sigur, că în comparație cu dotația sa nu s-a realizat pe deplin.

De aceea am înțeles și am susținut întotdeauna că la oricîtă dotație, trebuie și un oceam de transpirație.

Cea de a treia situație este cea mai semnificativă și mai pregnantă din viața mea. Era în anul școlar 1931-1932. Încă din 1929, peste țara noastră și pe ansamblul economiei mondiale plana o mare criză. Părinții mei aveau trei copii în școală: eu la liceu, Anton la Școala Normală iar Miță la școala primară. Vînduseră

aproape tot pămîntul, zestre a mamei, și cea mai mare parte din grădină, unde era via. Rămăseseră doar cu lotul dat la împroprietărire încă din Primul Război Mondial, o șuviță din zestrea mamei, și nu mai aveau nici o posibilitate să îmi plătească taxele ca să termin liceul. Pe atunci, pe lîngă gazdă, îmbrăcăminte, cărți și toate celelalte cheltuieli, părinții plăteau la liceu taxe deosebit de mari. Eram în ultimul an, în ultimul trimestru. În vacanța Paștelor, într-o duminică, tata m-a luat cu dînsul în satul vecin, la Uncești, unde avea moșie și conac Demarbaix, cetățean belgian, directorul și coproprietarul Fabricii de Zahăr din Roman. Am mers în urma tatei. Îl vedeam tăcut și posomorît.

Pe cărarea care străbătea ogoarele nu era nimeni. Liniștea și înviorarea primăverii iriza la orice pas. Am ajuns la curtea boierului, am intrat și am așteptat în fața conacului. Acesta a ieșit la scară ceva mai tîrziu, și îl văd și acum cu ochii tînărului încă neîncercat ce eram atunci. Mi s-a părut un zmeu, deși era un om scund și relativ bătrîn. Îl cunoștea pe tata și l-a întrebat ce vrea. Tata a spus că sînt în ultimul an de liceu și că are nevoie de două mii de lei pentru taxe, căci altfel voi fi dat afară din școală. Tata l-a rugat să îi împrumute această sumă, ca avans la contractul de sfeclă de zahăr pe care urma să îl respecte în toamnă.

Ecoul răspunsului s-a prelungit peste timpuri și îl aud și astăzi: "Mă, Ioane, de ce numaidecît să termine liceul? Nu poate păzi oile, ca tine?"

Eram la spatele tatii și acest uriaș a plecat capul, a amuțit și cînd s-a întors să plecăm, avea pe obraji lacrimi pe care nu le mai văzusem niciodată. Pînă acasă nu am schimbat o vorbă. Deși soarele lumina feeric, nu vedeam drumul.

Dacă aș trăi mii de ani, nu știu dacă aș găsi forțele să ridic lespedea ce l-a lovit atunci pe tata. Mie, însă, soarta mi-a dat prilejul să răspund, oarecum, acestei sălbăticii, dar tata a dus în mormînt încă o stîncă.

Capitolul IV

Student. Iașul -- cetatea culturii.

În vara anului 1932 am absolvit liceul, apoi am luat bacalaureatul.

Pe vremea aceea, cine avea cîteva clase secundare era om cu carte. Tata era însă ca un Făt Frumos ce vedea drumul pînă la capăt. Biata mama se uita uimită la dînsul, copleșită de bucurie dar și de întrebarea chinuitoare și care a dăinuit pînă la moarte: "Cum ne vom descurca?"

Student în anul II (1933)

La facultate, în acea perioadă, nu se susțineau examene de admitere; intrau mulți, absolveau puțini. Spun "mulți" în raport cu acele timpuri, dar trebuie reținut că în anul 1932 liceul din Roman a avut 32 de absolvenți.

M-am înscris la Facultatea de Drept din Iași unde, dealtfel, s-au îndreptat majoritatea colegilor.

Era mîndria tatei să devin avocat, și apoi dreptul, filozofia și religia fuseseră obiectele ce mă atrăseseră cel mai mult. Poate că aici se conjugă la maximum ascuțimea minții cu căldura sufletelor și, poate, aici nu există nici limite și nici uniformitate.

Înaintea mea plecaseră doi băieți la Teologie, iar din sat eram primul care mergea la Iași, la facultate.

Iașul, în anul 1932, constituia centrul culturii românești, iar

studențimea era prinsă în majoritatea ei de curente naționaliste. Cred că, în acea vreme, centrul universitar număra aproximativ cinci mii de studenți, din care numai la drept erau înscriși în anul I aproape o mie două sute de băieți și fete. La cursuri însă, nu frecventam decît maximum două sute, mulți nu se prezentau decît la examene, iar majoritatea nu termina. Și apoi, o mare parte erau copii de bani gata, iar o altă parte tineri ce se instruiau în paralel cu un serviciu.

Se plăteau taxe mari ca și la liceu; nu se acordau burse, nu era decît un cămin și o cantină în Păcurari, cu acces limitat și contra cost. Unele județe nu aveau cămine decît pentru studenții din localitățile lor, iar marea majoritate a studenților stăteau la gazde, masa luînd-o la pensiuni particulare.

Eu aduceam cu mine un singur costum și nu știu să fi avut două vreodată pînă în 1938, iar în loc de palton, un impermeabil de la un nepot de-al tatei.

Criza economică și degringolada financiară pe plan mondial aveau influențe grave. Părinții mei ajunseseră într-o situație precară și totuși îmi trimiteau bani, atît cît puteau ei; întotdeauna mă uimea faptul că mai aveau de unde. Județele mai acordau unele ajutoare, dar eu nu am fost în cămin și nu am beneficiat de nici un astfel de ajutor din afară, în tot timpul facultății. Colegi de-ai mei primeau însă, deși aveau părinți cu stare materială bună, dar făceau politică liberală sau țărănistă. Pe atunci la putere se succedau aceste partide, și fiecare își ajuta acoliții din banii statului.

Pot afirma că în primii ani n-am avut asigurate decît periodic gazdă și masă. Nu trec cu vederea nici faptul că pînă și puținii bani pe care îi primeam la început îi cam iroseam. Mergeam la restaurant cu băieții și fumam deosebit de mult. Aureola studentului de atunci și orgoliul bărbăției le-am interpretat, la început, fals. La începutul primului an, de multe ori terminam banii în cîteva zile. Mai tîrziu, posibilitățile părinților au devenit mereu mai mici și astfel noaptea stăteam la marginea străzii, gîndindu-mă încotro să o apuc. Mergeam la cămin și mă culcam într-un pat pe care îl găseam liber; adesea schimbam patul de cîteva ori pe noapte, atunci cînd titularii lor soseau.

În grădină la Copou, se putea dormi pe bancă, iar dimineața, cînd soarele revărsa în inima mea din dărniciile sale belșug de ideal și optimism, plecam flămînd către facultate.

Aveam colegi care cheltuiau cu țigările mai mult decît mine cu toată întreținerea, și totuși bunii mei părinți îmi trimiteau tot ce

aveau, făcînd minuni ce m-au obsedat întreaga viață.

Deși, aparent s-ar fi putut spune despre mine că eram un om îndrăzneț, nota mea intimă a fost, întotdeauna, timiditatea și asta mai ales în problemele personale. Mă strecuram, ca mulți alți colegi, la sfîrșitul meselor la cantină și culegeam resturi de pîine. Cînd aveam bani pentru pîine și un leu pentru struguri, eram satisfăcut, dar tot tutunul și țigările aveau prioritate.

Eram însă entuziast, optimist, antrenant în discuții și pretutindeni de bună credință. De aceea, foarte multă lume mă aprecia și mă simpatiza. Duceam cu mine bărbăția, tinerețea, agerimea, vivacitatea și optimismul tatei și în același timp manifestam în toate bunătățea, simțul proporțiilor și al rușinii, omenia și grija pentru frumos și curat ale mamei. Eram mereu îngrijit și elegant, mereu bine dispus, și aproape nimeni nu a știut vreodată cît de îngust și spinos era drumul pe care îl străbăteam. Dealtfel, pot spune acum, această caracteristică s-a materializat pe tot cursul vieții mele.

Cine a bănuit la serviciu, în ultimii douăzeci de ani, că omul care nu se da biruit în nici o problemă, care radia optimismul și însenina pretutindeni atmosfera cu glume și voie bună, purta pe umeri poveri istovitoare, că avea adesea inima înecată în lacrimi și că sufletu-i plutea peste culmile disperării?

Dreptul îmi plăcea și erau obiecte care mă pasionau. Nu am să uit niciodată prima oră de drept penal cu Vespasian Pella. Lucra la Tribunalul Internațional din Haga și nu a ținut cursuri decît sporadic la noi, în primul an. Era un bărbat înalt și frumos ca un Făt Frumos, însă avea o paralizie la picioare și venea ajutat de bastoane. Vorbea atît de frumos și de antrenant și folosea atîta logică în expunere, încît înmărmuream.

De la dînsul și din firea mea au izvorît și s-au dezvoltat premisele și conturul calităților unui avocat.

Tot în primul an, s-a fixat al doilea plan pe care s-a fundamentat existența mea personală. Am avut la filozofia dreptului profesor pe Traian Ionașcu. Prestant pînă la adorație și complet pînă la erudiție. Sfredelea și formula pe fundalul dreptului și al filozofiei toate școlile, toate instituțiile și izvoarele în care a irizat și s-a dezvoltat dreptul, cu atîta logică și putere de sintetizare, încît nu am uitat niciodată tot ce am învățat, și tot ce am știut atunci a constituit sursa principală a existenței mele de jurist. Era produsul autentic al culturii franceze, discipolul unor gînditori pe care, ulterior, după cîte am auzit i-a dezavuat. Era însă, atunci, pentru noi, tipul boierului distins și al intelectualului fin, subtil pînă la

limitele superioare ale spiritualității, dar și afectat în aceeași măsură de pregnanța laturii materiale a vieții.

Un obiect și un profesor cu rezonanță, care încă mai dăinuie în gîndirea și memoria mea, rămîn *Constituționalul* cu profesorul Dașcovici, cu care, dealtfel, am studiat mai tîrziu și *Internaționalul public*. Împletea acest om erudiția vastă și complexă a științei cu pasiunea caldă și tumultuoasă a unei firi combative și a unui spirit critic pînă la vehemență. Nu se încadra niciodată în limitele programei și străbătea o idee, o instituție, un fenomen sau poziția unui om, indiferent cîtă putere deținea, cu o competență, o maturitate morală și o pasiune mobilizatoare.

Cu Maria în 1933

În primul an am mai avut *dreptul civil* și *dreptul roman*, amîndouă obiecte principale, dar pe care le-am parcurs superficial.

Profesori i-am avut pe Tabacovici și Coroi, amîndoi bătrîni și cu domiciliul în București. Făceau naveta cu avionul sau cu trenul la Iași. Am învățat, căci era materie interesantă și pentru mine, atrăgătoare.

În primul an am luat cu bine examenele iar la *Constituțional*, profesorul Dașcovici, care avea un motiv să nu-i fiu pe plac – orientarea mea politică – a fost evident entuziasmat de cît am știut. Pe atunci se scoteau în primele bănci zece-cincisprezece studenți iar profesorul punea întrebări. Se răspundea de către cel întrebat sau de următorii, pînă ce întrebarea își închidea cercul posibil de cunoștințe și discuții.

Am răspuns în acest mod la 7-8 întrebări la care nu răspunsese nimeni. Profesorul m-a întrebat de unde sînt, ce sînt părinții mei și de ce nu am prea venit pe la colocvii. Mi-a pus nota 18, precizînd că nu-mi pune 20 deoarece am lipsit de la colocvii. Adevărul era, însă, altul. Mă așezasem uneori în prima bancă, în cămașă verde. Veniseră cu mine la examen colegi și colege care și-au manifestat cam neobișnuit și zgomotos bucuria, dar dînsul nu s-a supărat și a zîmbit. Trecea peste ce credeam noi în afara studiilor și era sa-

tisfăcut dacă ne achitam cu seriozitate de obligațiile ce ne reveneau.

Existau studenți care picau de 10-15 ori la un examen, iar la acest profesor, astfel de situații se confirmau adesea. Am întîlnit studenți care au început facultatea în 1921 și i-am lăsat continuînd în 1936. În acea vreme, pierderea unui examen putea să se prelungească astfel, fără consecințe grave, căci studentul suporta cheltuielile pentru taxe în general, și pentru fiecare examen, în special. Nu se trecea la exmatriculare dar nu puteai da examenele anului următor decît cînd le promovai pe cele anterioare. În asemenea situație, după depășirea hopului, se puteau da într-un an, în cele trei sesiuni de examene, toți anii următori.

Acest sistem nu mai poate fi aplicabil astăzi, dar nici nu subscriu la procedeul care declară repetent pe un student ce a pierdut un examen, anulîndu-i-se astfel toate examenele date în acel an, căci un examen luat este un drept cîștigat și o confirmare oficială și legală că respectivul și-a însușit materia promovată. Consider, de asemenea, că modalitatea examinării la sfîrșitul anului, prin bilețele, nu este nici dreaptă, nici echitabilă.

Examenúl nu poate fi un hazard, ci o verificare temeinică și completă a studentului și mi se pare mai judicios sistemul de pe vremea mea, cînd profesorul străbătea uneori toată materia cu grupa ascultată, prin întrebări succesive.

Totuși, în primul an am căzut la obiectul care mi-a plăcut cel mai mult, la care eram poate cel mai bine pregătit și unde profesorul lăsa încrederea totalei sale obiectivități. Eram, după alfabet, la sfîrșitul seriei la examenul de *Enciclopedie*. M-am dus dimineața să văd cum merg lucrurile. Mai erau de examinat studenți pentru încă două zile, și de aceea, după masă am stat acasă și am mai repetat. Seara am trecut pe la facultate pentru a vedea rezultatul zilei, căci se afișau notele. Spre surprinderea mea, catalogul se epuizase. M-am întristat dar nu am disperat.

A doua zi dimineață m-am prezentat la facultate și l-am așteptat în hol pe profesorul Ionașcu. Mai așteptau ca mine foarte mulți colegi, care își făcuseră aceleași calcule. Am aflat că mulți nu s-au prezentat la examen în ziua precedentă și că profesorul s-a supărat. A venit și noi i-am ieșit în cale, i-am expus situația și l-am rugat să ne examineze. Nervos cum nu îl mai văzusem, ne-a repezit cu precizarea: "Eu am terminat examenul de Enciclopedie pentru această sesiune". Ne-am ținut după dînsul, el a intrat în cabinet, iar noi am rămas la ușă. Peste o clipă a deschis ușa și ne-a spus:

"Cine vrea să dea examen să poftească în sală".

A luat catalogul și a urcat scările, iar colegii, unul cîte unul rămîneau în urmă. Am intrat în sală numai zece sau doisprezece studenți. Ne-a privit serios și ne-a zis: "Deci vreți examen?" A pus prima întrebare: *autonomia voinței în contracte*. Erau două răspunsuri posibile: Articolul 969 din Codul Civil Român, care stabilea: "contractele legalmente făcute sînt legea părților contractante" și două teorii, cea franceză, *l' autonomie de volonté*, și cea germană, *erklarungstheorie*.

Colegii dinaintea mea nu au răspuns iar eu, în expectativă, mi-am propus să mă refer la cele două teorii. Profesoul m-a fixat ripostînd: "nu la aceasta m-am referit", apoi a mai pus o întrebare la care m-a ocolit pentru răspuns. La a treia întrebare am răspuns numai eu. Celorlalți le-a pus nota 10 iar mie 11; nota de trecere era 12.

M-am ridicat și calm la început am insistat să arăt că nu era drept ceea ce se petrecea. Profesorul m-a invitat să stau în bancă și mi-a pus o întrebare, cea mai grea: *Școala rusă a lui Socolovschi*, privitoare la teoria voinței. O știam și i-am răspuns fără greșeală. A zîmbit, a luat catalogul și pe cînd eram eu sigur că mi-a dat examenul, mi-a pus nota 11 plus în derîdere.

Știam cu ce sentimente venise în sală, dar nu mă puteam resemna. Am ripostat, însă dînsul a plecat. Am dat examenul sesiunea următoare și am primit cea mai mare notă.

Am răspuns la 7-8 întrebări la care nu răspunseseră cei dinaintea mea, m-a lăudat, m-a servit cu bomboane, mi-a amintit scena din sesiunea precedentă și a motivat-o în sensul că dînsul intrevedea că trebuie să iau examenul cu o notă mare. Apoi m-a întrebat cum învăț. I-am răspuns, și consemnez aceasta deoarece nu am reușit să îi inspir și fiului meu acest mod, deși îl consider și la această vîrstă eficient. În general nu am memorat, ci am căutat să pătrund pînă la ultimele limite tot ceea ce îmi propuneam să învăț. Am urmărit întotdeauna interdependența logică a fenomenelor și a tuturor premiselor, și am legat cunoștințele între ele, într-un mănunchi omogen; nu am trecut peste nici o idee pe care nu am înțeles-o și valorificat-o pe deplin, oricît efort mi-ar fi cerut, și nu am lăsat nici o cunoștință dispersată, ci pe fiecare am legat-o în lanțul pregătirii mele.

Totuși, în cadrul facultății, am mai căzut la un obiect, într-un mod pe care îl voi relata.

La istoria vechiului drept românesc, profesorul Ștefan Bere-

chet, un mare erudit, stăruia să memorăm sute și mii de autori, cu toate datele calendaristice, mii și zeci de mii de titluri și pasaje din lucrări vechi, în majoritate în limba latină. Fiindcă, la acea vreme, nu îmi mai încăpeau în cap atîtea date și lucrări și mai ales pentru că întotdeauna nu am dus casă bună cu bucheçala, făcînd uz de memorie în măsura utilului constructiv și nu pentru note, m-am hotărît să neglijez unul dintre autorii mai dificili, Zaharie von Ligental, unde erau multe chestiuni de memorat în latinește.

Era printre puținele obiecte unde susțineam lucrare scrisă.

În ziua respectivă m-am dus spre seară la Maria, care stătea în gazdă la doamna Ivănescu, într-o vilă a C.F.R. din spatele Copoului, și apoi am coborît spre facultate, căci lucrarea trebuia să o dăm seara, în amfiteatrul clădirii noi, unde se găsea pe atunci Facultatea de Drept. Pînă atunci se ținuseră cursuri în aula mare a vechii Universități.

Pe drum i-am spus Mariei despre această omisiune și amîndoi ne-am gîndit și am spus același lucru: "ce-ar fi să trag tocmai subiectul acesta?"

În sală eram cîteva sute de studenți. Ne-am așezat în ordine alfabetică. Eu mă aflam printre ultimele bănci. Profesorul striga după catalog și fiecare mergea la catedră și lua un bilețel cu subiectul lucrării. Cînd m-am ridicat, mi s-a făcut negru în fața ochilor; mi-a apărut numele Zaharia von Ligental ca scris cu litere de lumină, am mers la catedră și, cu o emoție neobișnuită și copleșitoare am tras unul pe care l-am deschis în fața profesorului.

Era Zaharie von Ligental.

Profesorul a observat starea mea, m-a întrebat ce s-a întîmplat, i-am explicat cinstit și l-am rugat să îmi permită să iau alt bilet, dar nu mi-a îngăduit.

Capitolul V

Serviciul militar

În noiembrie 1933 m-am prezentat la Regimentul I Artilerie de

Gardă pentru a-mi satisface serviciul militar de un an. Puteam amîna această obligație pînă după terminarea facultății, dar cum frecvența nu era obligatorie, mi-am putut da în acest an toate examenele de anul II. Am fost înțeles și sprijinit efectiv în acest scop de comandantul bateriei, căpitanul Isăcescu, un om cu un suflet de aur.

În sesiunea de examene îmi acorda o permisie de cîteva zile, iar eu, cînd era nevoie, rămîneam cît durau examenele și îi scriam în prealabil.

Cînd reveneam la regiment, mă admonesta în public și apoi mă chema la birou și mă întreba: "Ce-ai făcut acolo?". Îi spuneam că am luat examenele, iar el se bucura ca și cum ar fi fost vorba de cineva din familia sa. Cunoștea situația mea și a părinților și, cu toate că era boier cu moșie mare la Botoșani, avea și o inimă care valora mai mult decît întreaga avere.

Trecuse perioada de trei luni de instrucție. Acum lucram la birou la dînsul. Între patru ochi, îmi spunea blajin și cu omenie: "Fă toate lucrările serviciului bine și la timp, apoi stai aici și învață și nu umbla prin cazarmă fără rost". Cînd ieșea striga: "să știi tu că la mine nu-i ca la alte baterii, eu vreau ordine, muncă și disciplină".

Ceilalți colegi mai stăteau grupați prin cazarmă și glumeau, iar dînsul cînd îi vedea, le spunea: "aveți noroc că nu sînteți la mine că v-aș trata ca pe Tudorică".

Cei ce îl cunoșteau, îi știau însă bunătatea, iar eu îi rămîn de-a pururi recunoscător.

Capitolul VI

Colegii și profesorii de facultate

Anii treceau și examen după examen, m-am apropiat de sfîrșit.

N-am să mă opresc decît la încă doi profesori care s-au distins și au rămas proeminenți în memoria mea.

Profesorul Zane, la economie politică, deși era adeptul doctrinelor de stînga, a constituit modelul prestanței, sobrietății, competenței și al celui mai bun echilibru. Ne preda la un nivel care nu putea fi, cred eu, depășit nicăieri, și examina calm, obiectiv, și la el nu cădea decît cine nu învăța. Era încă tînăr, frumos și distins și era o plăcere să-l asculți. Era amabil cu toată lumea, iar cu fetele excela.

Nici pentru el viața nu a demonstrat că are un drum rectiliniu. După 1944 a străbătut mult timp un făgaș modest și anevoios, în timp ce alții, care au colaborat și au flirtat cu guvernele și partidele politice, cu dictatura carlistă, au pășit semeți pe drumul nou pentru care nu au avut și nici nu puteau avea afinități sufletești.

Mă gîndesc, în primul rînd, la profesorul Trăian Ionașcu, prototipul omului cu trai bun; nu putea concepe pentru sine ideea de jertfă și nu avea nici o fibră în ființa sa care să poarte tonalitatea comunismului. A fost rezident regal și, după 1944, pe piscuri, președintele secției juridice de la Academie.

Plenitudinea dreptului și implacabilul echității mă îndreptățesc să fac prin comparație o constatare: Trăian Ionașcu, odată boier prin origine, concepție și trai și totdeauna așezat la masa belșugului, în aureola puterii, desigur prin merite necontestate, muncă, dar și prin sinuozități penibile, discrepanțe evidente și inadvertențe notorii, a rămas pe estrada cu "fotolii", pe cînd Zane, cel umbrit, de concepții considerate pe atunci periculoase și adeptul unei ideologii potrivnice pentru acele vremuri, dezavuată acum, însă practicată peste patruzeci de ani, a fost așezat pe un scaun modest și șubred ce s-a clătinat mereu și care, mult prea tîrziu, poate cînd nu-i mai era util, și-a găsit locul și aureola cuvenită dintotdeauna.

Profesorul Valeriu Bulgeru, la *economia agrară*, a lăsat tuturor amintirea vastelor sale cunoștințe și a modului clar și antrenant al expunerilor sale. Fiecare problemă o elucida pînă la convingere, iar examenele erau la nivel universitar. Discuta, te antrena, sonda și se convingea de ceea ce știi și mai ales, de ceea ce poți să știi.

Cînd îmi amintesc de dînsul îmi vin în gînd cele povestite de un prieten, Ciorogaru, cu doctoratul luat la Heidelberg.

Profesorul avea doar cîțiva studenți de care se ocupa. Își ținea lecțiile în sală, într-o plimbare, la o masă sau oriunde se putea antrena o discuție pe subiectul respectiv. Profesorul aborda problema iar studenții o valorificau sub îndrumarea sa pînă la limitele absolutului, dacă acest absolut putea avea cumva limite.

Profesorul cunoștea viața, problemele, intimitățile fiecăruia și-i îndruma, cu maturitatea și sobrietatea sa părintească. Acest lucru n-a fost posibil la noi, dar nu optez nici pentru profesorul care, în timpul anului, citește dintr-un curs sau expune liber, dar nu știe efectiv cui și cum, iar la examene se așcază rigid, dă bilețelul, îi piere glasul sau, uneori, așteaptă să nu știi.

Profesorul Leatris, la *Comercial*, era definiția și plenitudinea supremă a avocatului. Vervă sufocantă, logica strînsă și închegată ca verigile celui mai fin lanț, profunzime pînă în subteranele fiecărei idei, exemple convingătoare și analogii ce te puneau în situația să vezi, să simți și să trăiești fiecare fenomen. Pentru cei care veneau la cursuri, examenul era o formalitate plăcută, căci era absolut imposibil să nu știi tot ce ai auzit la dînsul în timpul anului. Se spunea că era cel mai bun și mai competent avocat din țară în problemele comerciale care, pe atunci, constituiau cele mai importante și dificile situații și litigii de drept.

Ceilalți profesori subzistă în amintirea mea, dar fără să stea pe piscuri.

La *Drept penal și procedură penală*, profesorul Buzea se străduia conștiincios și cu mult zel, dar era estompat de amintirea profesorului Pella.

La *Procedura civilă*, profesorul Vasilescu se lega de orice chițibuș, era tipicar pînă la exasperare, iar examenul, o trecere prin furcile caudine.

La *Dreptul civil*, profesorul Florin Sion străbătea o materie deosebit de importantă vîslind ca pe o apă liniștită.

La *Drept comercial* l-am mai avut și pe decanul facultății, Petre Dragomirescu, care oricum nu se putea urca atît de sus și nici nu străbătea cu atîta măiestrie prin labirintul acestei materii, precum reușise profesorul Leatris.

Totuși, după aproape patruzeci de ani, îi port încă în memoria și inima mea pe toți, cu gratitudine, sînt îndreptățit și totodată dator să afirm că fiecare a pus o cărămidă la temelia pregătirii mele profesionale, iar în același timp, sînt silit să constat că, după aceea, și mai ales de curînd, am auzit de profesori universitari care își citesc lecțiile, care se bîlbîie în fața studenților, care nu au cursuri sau lucrări care să-i consacre, sau la examenele cărora într-o zi promovează douăzeci și nouă din treizeci, iar a doua zi, în compensare, ia unul și cad douăzeci și nouă.

Este drept că pe atunci, la un număr atît de restrîns de studenți, se puteau recruta profesori consacrați, și că dezvoltarea uriașă a

învățămîntului superior explică o astfel de carență, dar nu justifică lipsa de ambiție și capacitate profesională a celor ce urcă pe estrada cea mai înaltă a științei, rătăcindu-se sau complăcîndu-se în mediocritate.

Am avut colegi de an, de facultate sau prieteni de la alte facultăți pe care nu i-am putut uita. Este evident că nu mă pot opri acum la derularea atîtor scene din perioada aceea unde îmi apare aievea un șir nesfîrșit de colegi și amici.

M-aș opri, în primul rînd, la cel care mi-a lăsat cea mai profundă impresie: Gheorghe Mihăilă. Era mai în vîrstă decît noi și, după cîte îmi amintesc, înainte de a veni la drept, mai absolvise o facultate. Ne domina cu verva, perspicacitatea și spiritul său degajat, iar la seminarii și procese improvizate stăpînea situațiile. Zeci de ani i-am purtat amintirea, și de-abia acum vreo cinci ani, pe cînd eram la Arbitrajul de Stat de pe lîngă Consiliul de Miniștri așteptîndu-mi rîndul, s-a apropiat un domn impozant, elegant, foarte distins și zîmbitor care mi s-a adresat: "Știi că noi doi sîntem prieteni?"

I-am răspuns: "Poate, dar în acest caz firul s-a rupt de mult și nu îmi mai amintesc." A replicat: "Dar de Mihăilă îți mai amintești?". M-am ridicat de pe scaun și ne-am îmbrățișat, apoi ne-am înfățișat în mare drumul fiecăruia pînă în acel moment.

După absolvirea facultății și-a susținut doctoratul economic în Franța și a avut parte de satisfacții, dar și de necazuri. Pe atunci era consilier șef la Camera de Comerț a R. S. R.. Cunoștea profilul și stadiul economic al întregii lumi, natura și volumul relațiilor noastre economice cu toți partenerii externi.

Gheorghe Chiper, fost președinte al studenților de la Facultatea de Drept din Iași, fiu de țăran de la Huși, talentat, sîrguincios și dornic să răzbată în viață, încă student fiind a publicat o broșură, **Studentul derbedeu** în care critica poziția celor care își făceau din facultate o carieră de huzur sau de huliganism, și mai apoi broșura **Putregai**, unde înfățișa figuri de oameni pe care i-a întîlnit. Ambele încercări purtau pecetea emfazei și nota temerarului, și cu toate că ele nu au fost primite cu sufragii unanime, reprezentau totuși un factor constructiv, o idee mobilizatoare a unui tînăr deosebit. Intuiția i-a mai înlesnit concretizarea ideii **Statelor Unite ale Europei**, într-o lucrare cu același titlu.

După absolvire s-a înscris în Baroul Avocaților din Iași, și-a făcut stagiul și a profesat cu maestrul avocat și distinsul nostru romancier, Ionel Teodoreanu, la a cărui activitate mă voi opri ceva

mai tîrziu. Gheorghe Chiper a fost un avocat bun, corect și foarte inimos, și am colaborat cu dînsul cît a fost la Iași, la Curtea de apel, iar eu, avocat la Roman. A avut și el ani de închisoare; a murit acum cîțiva ani, pe cînd era din nou consilier juridic la Regionala C. F. R. Iași.

Gheorghe Condu, coleg de liceu și de facultate, om cu o minte agră și ascuțită ca lama celui mai fin brici. În liceu era cel mai bun la toate obiectele, coleg desăvîrșit, dar refractar la tot ce nu se împăca cu firea sa. În facultate, la profesorul Ionașcu, la examenul de *Drept civil*, a entuziasmat sala și l-a copleșit pe profesor cu răspunsurile sale. De origine era macedonean, impulsiv, mereu documentat. Era adeptul ideologiei de stînga fără să adere vreodată la un partid, și se situa mereu pe poziția celui căruia i se părea că are dreptate. Eram prieteni nedespărțiți, însă nu exista zi fără dispute contradictorii pe idei și mai ales pe ideologii.

Nu trebuie să omit un fapt neobișnuit ce îl caracterizează. În toamna anului 1933 eu îmi satisfăceam serviciul militar la Roman, iar la Iași avea loc o demonstrație studențească. Băieții s-au baricadat la căminul de la Rîpa galbenă, și armata cu poliția i-au încercuit acolo. După o zi sau două, un muncitor, Niță, s-a urcat pe gardul vecin de la hotelul Bejan și a încercat să arunce pîine spre băieții asediați. Armata a tras în el și l-a ucis.

Condu, deși un adversar notoriu al ideologiei politice pentru care militau cei din cămin, s-a strecurat și s-a refugiat la dînșii, hotărît să facă greva foamei alături de aceștia. Îl revoltase uciderea muncitorului și abuzul celor puternici. A stat acolo o zi sau două și băieții l-au silit să iasă, dar nimeni nu a uitat gestul său.

Cu timpul, în viață ajunsese într-un post important la Centrocoop București. L-am întîlnit întîmplător. Era același om integru, dar care nu închidea gura atunci cînd mintea și sufletul protestau. A avut mari necazuri, mulți ani de închisoare, însă a trecut prin ele, și acum se mîndrește cu un fiu pe măsura sa.

Un alt coleg cu care eram ca frații a fost Gheorghe Anastasiu, cel care, dintre noi toți, avea starea materială cea mai bună și era și cel mai răsfățat. Mama, căci tatăl său murise, era pensionară. Avea două fete și pe Gică, preferatul ei: frumos, voinic, capabil, dar tot răsfățatul de acasă l-a cam demobilizat. Ghiță Condu și cu mine aveam mult de furcă cu dînsul, căci fugea de la examene. Le-a luat totuși și a ajuns judecător la Tribunalul Iași.

Ca student, nu înghițea deloc ofițerii, mai ales pe cei chipeși și voinici, și nu odată s-au iscat altercații violente fără alt motiv decît

că pe dînsul îl incita îngîmfarea de atunci a unora dintre acești ofițeri. Era un coleg bun și un om de inimă. Despre dînsul voi mai scrie.

Gheorghe Căprioară, coleg de liceu, de bancă, de facultate și rudă mai îndepărtată, băiat de țărani, avea atîta noblețe pe chip și în suflet, și purta pretutindeni cu dînsul atîta modestie și franchețe, încît te subjuga. Era încrezător în destinul său și echilibrat în acțiunile sale, iradia optimismul și sublinia respectul pentru om. Părinții săi mai aveau o fată care a rămas acasă, iar el era pentru dînșii lumina soarelui. La liceu a fost mereu în lotul fruntașilor, iar la facultate a rămas la fel.

Încă port față de memoria lui sentimentul rușinii, al admirației și al regretului.

- Al rușinii, deoarece pe cînd eram în cursul superior de liceu, mai mulți colegi au sărit în glumă să mă trîntească. Eram pe atunci cel mai voinic din clasă. Gluma lor a reușit, dar au întrecut măsura. Fiind la podea, cîțiva s-au așezat pe mine încît mă sufocam. Am reușit cu greu și disperat să mă ridic și, în tulburarea momentului, am dat o palmă celui mai apropiat. Era dînsul, care nu participase la joc, ci venise să mă ajute. Nu a zis o vorbă, iar pe mine m-au năpădit lacrimile, ca și acum cînd scriu.
- Sentimentul admirației pentru sobrietatea, măreția, onestitatea, camaraderia și sîrguința inegalabilă ale lui.
- Regret, pentru că a murit fulgerător pe front, după cîteva luni, cînd de-abia primisem o scrisoare prin care mă ruga să-l aștept cînd se întoarce în țară, la gară, cu fiul meu de numai un an.

Am atîția prieteni și colegi care acum, cînd scriu, îmi apar pe ecranul memoriei, și pe care îi las în amintirea mea atît cît ea va mai putea rezista anilor și poverilor.

Mă refer doar la unii care s-au înălțat pe piscuri și ne-au luminat prin merite, dar și la alții care ne-au umbrit prin grave abdicări.

Tudor Popescu, profesor la Facultatea de Drept din București, proeminent în țară și recunoscut ca atare și peste hotare. Puțini pot evalua ascensiunea excepțională a acestuia din două motive: a venit la facultate sărac, aproape desculț, tocmai din Brăila. Băieții îl iubeau și îi prețuiau sîrguința, franchețea, optimismul și modestia. În al doilea rînd pentru că era un om vioi și deosebit de simpatic. A excelat în toate. Minte sclipitoare, forță colosală de muncă, un caracter deosebit de domn și o omenie de bun creștin.

Și-a făcut doctoratul în Franța și nu demult îmi mărturisea că au fost săptămîni cînd nu mai știa cînd era zi și cînd noapte.

Trebuia să învețe franceza și să își definitiveze examenele. Și acum îl întîlnesc vara, la mănăstirea Văratec din județul Neamț, tot învățînd. Este, după părerea mea, singurul care a rămas totdeauna "creditor".

Deși era dintre puținii din facultate care făcea politică de stînga, nu s-a ridicat pînă la nivelul vocației și meritelor sale decît profesional, poate pentru că nu este conformist și are caracterul unui adevărat român.

Fratele său, Năstase, s-a prezentat la facultate mai tîrziu și venea, după cum ne-a precizat Tudor, din port, unde fusese muncitor.

A fost eminent student apoi un distins intelectual, un entuziast și fervent comunist, însă a murit timpuriu și cu sufletul încercat de deziluzii.

Mă opresc însă amintind doar numele și funcțiile ocupate de foști colegi de facultate, în regimul de ucigătoare abdicare:

✦Gheorghe Diaconescu, Ministru al Justiției, mulți ani ambasador în Polonia și apoi reprezentantul permanent al țării la O.N.U.

✦Adrian Dimitriu, Ministru al Justiției.

✦Alex Voitinovici, fost substitut și apoi procuror la Roman, iar după 1944, președintele Tribunalului Poporului și al Tribunalului Suprem, cel care l-a condamnat la moarte pe Mareșal.

Încercările vieții mă vor obliga să mă refer și la unii dintre aceștia.

Amintesc că în acea perioadă studiau la Iași și George Ivașcu și profesorul Emil Condurache, ambii cunoscuți ca fiind cu orientare de stînga și care au perseverat pe linie politică, consacrîndu-se în mod deosebit pe plan profesional.

Iașul de atunci era altfel decît cel de azi. Consacrat ca cetate a culturii românești, împletea duhul patriarhal al înaintașilor, cu viața molcomă și așezată a zilelor de atunci.

Oamenii se cunoșteau și se recunoșteau între ei și grandoarea trecutului impunea orașului o atmosferă de liniște și sobrietate. Studenții, ce reprezentau doar cîteva mii, deși nu se cunoșteau personal, deveniseră figuri obișnuite pe Lăpușneanu, în Piața Unirii, la Copou sau la Universitate.

Parcă îl văd pe Sadoveanu plimbîndu-se legănat cu o pălărie cu borul deosebit de mare, pe Ionel Teodoreanu, mergînd întot-

deauna grăbit şi afabil, pe doamna Teodoreanu, micuţă, firavă, modestă, deosebit de simpatică, cu cei doi copii de mînă, pe profesorul Găvănescu, bătrîn, gînditor, cu păr alb şi mers şovăielnic, şi cîte şi mai cîte figuri distinse ce fixau conturul spiritual al acestui bătrîn oraş.

Mereu am simţit că această perioadă a vieţii mele, cu toate lipsurile şi frămîntările ei, rămîne sublimă şi cea mai însorită. La facultate, problemele legate de studii au constituit un factor plăcut, antrenant şi interesant, iar examenele o confruntare inegală şi nu prea consecventă. Mă pregăteam în funcţie de pretenţiile profesorului şi nu de posibilităţile mele. Dealtfel caracterul acestei destăinuiri mă obligă să recunosc faptul că, treptat, m-am ridicat pe o linie ascendentă, dar nu verticală la început, către plenitudinea omului întreg pe care mi-l propuneam.

Am absolvit facultatea la timp, dar nu mi-am putut ridica diploma decît în primăvara anului 1937, căci nu aveam bani să achit taxele pentru licenţă şi pentru înscrierea în barou. Am şi acum certificatele de pauperitate pe baza cărora am obţinut scutirea de taxă: nr. 1447/1933 şi nr. 230/1937.

Capitolul VII

Maria

Dragostea şi preţuirea mea pentru Maria au pornit ca soarele în aurora dimineţii; s-a urcat pe cerul sufletului şi fiinţei mele pînă la zenit şi a rămas constantă şi curată pe aceste înălţimi, peste toate tentaţiile tinereţii şi prin tot uraganul vieţii.

În prima zi cînd am ajuns la Iaşi, seara, m-am dus în strada Săulescu unde se afla şcoala **Reuniunea femeilor române** şi am aşteptat-o. Nu ştia că sosisem.

Ieşirea era pe o străduţă neluminată, în dreapta. Fetele, în grupuri zgomotoase, se îndreptau spre case. A ieşit şi dînsa, singură, cu privirea în jos şi cu capul puţin plecat pe stînga; se apropia

de mine, îngîndurată, fără să mă vadă. Am tăcut, deşi îmi venea să strig, şi inima îmi bătea ca un ciocan pe nicovală.

Ne-am îmbrăţişat cu aceeaşi candoarea care a dăinuit mulţi ani şi care, acum, pare neverosimilă.

Era micuţă, dar frumos proporţionată, ca opera celui mai inspirat artist, iar fiinţa sa interioară, supremă creaţie a lui Dumnezeu. Virtuţile ei au fost întotdeauna mîndria şi bogăţia patrimoniului meu.

Cînd am ajuns la Iaşi, Maria urma gradul II. Cu toate că părinţii ei au fost dintre cei mai săraci din sat, au purtat cu aceeaşi abnegaţie grija copiilor.

Am cunoscut o bună parte dintre colegele sale. La facultate roiau fetele şi am ştiut mereu că ea era cea mai distins îmbrăcată, cu un gust ce aborda originalitatea, exprima modestia şi simţul proporţiilor şi evidenţia propria ei distincţie. M-am întrebat mereu de unde au putut izvorî şi supravieţui atîtea virtuţi în viaţa unui om aşezat pe craterele unui vulcan.

Cu Maria în 1934

Urma secţia croitorie şi şcoala primea comenzi de la lumea mai pretenţioasă din oraş, comenzi pe care le executau elevele. Era preferată şi trăia efectiv din ce cîştiga din lucru. Menţionez că şcoala avea program de liceu şi de aceea şedea noaptea acasă şi executa comenzile, cu o răbdare şi un simţ artistic prezent în lucrurile executate de mîna ei care mai dăinuiesc în căminul nostru.

După ce a absolvit gradul II, a efectuat specializarea şi practica de trei ani în cadrul Reuniunii. Erau pe atunci în ţară două licee cu acest profil: **Robescu**, la Bucureşti, şi **Reuniunea** la Iaşi.

În timpul practicii executa lucrări pentru care avea o cotă şi, în acelaşi timp, suplinea ca profesoară la cursul superior.

Deşi eram înconjurat de foarte multă lume şi în viaţa mea era atîta stoicism, atîta combativitate, voioşie, spontaneitate şi corec-

titudine care îmi atrăgeau multe simpatii, totuși inima mea se găsea numai lîngă dînsa, iar dragostea noastră constituia izvorul cristalin de munte, amplificîndu-și albia pe tot parcursul său. Atunci am înțeles înțelepciunea și veridicitatea aserțiunilor lui William Shakespeare, că iubirea învinge orice obstacol: "Credința mea-i ca marea, nesfîrșită ca ea-i iubirea de adîncă. Mai mult îi dai, mai mult îți cere încă".

În cursul săptămînii ne vedeam de treabă și duminica ne întîlneam. Îi povesteam atîtea, încît ararcori avea timp să povestească și ea. Era, desigur, fericită.

Prietenia noastră era atît de matură și sobră, încît mă văd și acum cu grupuri de fete, dar față de care nu-mi permiteam nici măcar o glumă indecentă. Împărțeam cu băieții sărăcia și elanul nostru și foamea, acest mare tiran al lumii, nu a lăsat urme pe chipurile noastre veșnic vesele, și nici pete pe sufletele noastre.

Știam să dozez lucrurile și învățasem să le ierarhizez. Maria, în toate frămîntările acestei perioade și în toate bucuriile care îmi încălzeau inima, ocupa în ființa mea primul loc, pretutindeni și întotdeauna.

Modestia, curățenia sufletească, afecțiunea nelimitată, buna credință, zelul, distincția, pasiunea, cinstea și seriozitatea dînsei o ridicaseră deasupra tuturor. Timpul a amplificat mereu această prețuire imensă și a înălțat, pînă pe cele mai înalte vîrfuri, dragostea noastră.

Colegii o cunoșteau și știau cît de profunde și de curate erau sentimentele ce ne legau, și nu odată, cînd eram în grup cu alți colegi, la o petrecere cu cîțiva covrigi și o sticlă de bere, mergeam și o determinam să vină la Copou, să fie alături de noi. O făcea cu plăcere, dar și cu o jenă care astăzi nu se mai poartă.

Pe atunci era o mentalitate consacrată, austeră și, sub un anumit aspect, absurdă. Fata, pe lîngă zestrea morală, fecioria, pe care trebuia să o aducă la căsătorie, trebuia neapărat să aibă și dotă. Militarii, de exemplu, nu primeau aprobarea căsătoriei decît după prezentarea actului din care rezulta că au primit dota corespunzătoare gradului. Cu cît era mai mare gradul, cu atît mai importantă trebuia să fie dota. În 1939, dota pentru un locotenent era de aproximativ 650.000 de lei, în timp ce acesta avea un salariu de circa 6000-7000 de lei lunar.

Din cauza aceasta mulți nu se puteau căsători cu fata dorită, decît dacă, în extremis, părăseau armata, ceea ce era apoape de neconceput. Pentru armată era lege în acest sens, iar pentru restul

lumii, obicei și pretenție, unanime și decisive.

La țară, tocmeala părinților era prealabilă, și prioritară dragostei copiilor. În aceste condiții și părinții mei își puneau nădejdea în căsătoria mea și ar fi dorit să se asigure că voi lua o fată bogată și de "neam", căci în mod inerent, corelau poziția și perspectivele mele cu condiția acestei tradiții.

Faptul că era vorba de o fată din același sat, cu părinți mai săraci decît dînșii, însemna un veto categoric.

Prietenia cu Maria avea, însă, un temei de neclintit. Era și a rămas în vîlvătaia focului vieții, un uriaș edificiu zidit din cea mai tare rocă a dragostei, din cel mai înălțător duh al înțelegerii, din cea mai sublimă dăruire pe altarul căminului și din cel mai profund și nezăgăzuit izvor al altruismului.

Pentru noi căminul a însemnat, fără reticențe, contopirea totală a două ființe ce știau că bogăția mai de preț a unei vieți era, pentru veșnicie, înțelegerea, prețuirea reciprocă, cinstea, munca și dragostea, înălțate pînă la ultimele trepte ale sacrificiului și pînă pe culmile sublimului.

Nu pot să nu accentuez că dragostea noastră și persistența ei i-a afectat în mod deosebit pe părinții mei, dar am fost totdeauna sigur că nu am greșit. Am purtat totuși în conștiință și în inimă remușcarea, deși știu că dacă ei ar fi trăit, s-ar fi convins că nu puteau găsi pe pămînt o noră mai bună.

M-am rugat și mă voi ruga lui Dumnezeu pînă în ultima clipă a vieții mele să mă ierte pentru necazurile pricinuite lor și, mai ales, să le lumineze calea și să le îndrepte pașii de acolo, din înaltul cerului, către zbuciumul nostru de aici, să vadă cîtă curățenie sufletească, cîtă abnegație, cîtă dragoste și cinste a adus această femeie pe altarul căminului său. Acum știu că la porțile cerului au așteptat-o cu bunătatea și dragostea pe care mi-au dat-o și mie.

Pentru că au fost bîrfitori și nemernici ce au legat moartea părinților de căsătoria mea, arăt că mama Mariei a murit în 1935, mama mea în 1936, tatăl meu în 1937, iar tatăl Mariei în 1938. Noi ne-am căsătorit la 29 ianuarie 1939.

Această succesiune de încercări nu au fost oare un semn și o demonstrație a predestinației noastre?

Nu este nimeni obligat să-mi împărtășească opiniile, dar eu am dreptul să rămîn un naiv credincios.

Capitolul VIII

Curentele politice

Viața mea în acea perioadă s-a desfășurat pe trei planuri mari, ce au condiționat și fixat conturul întregii mele existențe: facultatea, Maria și Mișcarea Legionară. M-am referit succint la perioada de studii și am deschis doar o poartă prin care s-a întrezărit chipul soției mele.

Problemele legate de facultate le-am adus din subconștient pe planul prezentului, fără dificultate; tumultul simțămintelor față de Maria îmi inundă întreaga ființă, iar materializarea lor este o palidă răsplată a meritelor ei. Îmi oferă senzația efemeră a unei ușurări. Omul, bietul om, are nevoie uneori, cînd povara vieții îl îngenunchează, îl frînge și îl sufocă, să se destăinuiască.

Afecțiunea mea pentru Maria și a ei pentru mine, în toată amploarea, continuitatea și profunzimea ei, a avut expresia celei mai curate pudicități. Știa însă toată lumea cît ne prețuim, cît ne respectăm, cîtă pasiune încheagă căminul nostru și cîtă prestanță cumula întreaga noastră existență.

Despre curentele politice care mi-au influențat determinant viața și au zguduit și răvășit ca un vulcan căminul nostru, nu am putut vorbi nimănui, și sînt mai bine de 35 de ani de cînd am închis și ferecat poarta acestor frămîntări. Totuși, pe ele s-a așezat stînca ce mi-a înăbușit familia, și din ele s-au făcut ciocane cu care zeci de ani am fost loviți, deși noi nu ceream disperați decît un dram de liniște.

Nu am pronunțat cuvîntul "legionar" zeci de ani, nici în cea mai intimă situație și de aceea am ajuns ca, acum, după moartea soției mele dragi, fiul meu să îmi reproșeze atitudinea din urmă cu patruzeci de ani, pentru că el mă vedea cu ochii celor ce au aflat de la alții, ca făcînd parte dintr-o ceată de rătăciți și exaltați, dintr-o bandă de huligani. De aceea, cu caracterul spovedaniei

pentru ușurarea sufletului meu și fără gîndul unei apologii, voi parcurge pentru mine, încă o dată, drumul acelor vremuri, și dacă vreodată aceste gînduri cinstite și împrejurări obiective vor ajunge să fie cunoscute și de altcineva, vreau să se știe că ele izvorăsc din cel mai curat gînd, dintr-o inimă caldă care niciodată nu a bătut numai pentru sine.

Și dacă o singură întîmplare va determina rațiunea la o mai profundă analiză a fenomenelor și o mai dreaptă catalogare a oamenilor, și dacă de undeva, de aici, va genera sau se va amplifica ideea mai nepărtinitoarei dreptăți, unei omenii mai profunde, unei bunătăți și a unei înțelegeri accentuate, atunci tot zbuciumul vieții noastre a avut un rost, toate sacrificiile o compensare, toată strădania mea un scop.

Am parcurs mai bine de jumătate de secol, conștient, pe un făgaș deosebit și am tratat problemele vieții de pe o poziție mai puțin obișnuită. Am fost întotdeauna cu picioarele pe pămînt, dar nu pe drum bătătorit și aproape mereu în inima furtunii.

M-a jenat comoditatea și m-a umilit egoismul. Am acordat permanent aspirațiile sufletului, dorințele inimii și scrupulozitatea conștiinței la cea mai înaltă notă, tinzînd către o gamă de melodioasă armonie și profund umanism. Am mers prin viață cu inima, cu sufletul și cu ochii permanent deschiși. Am înotat voiniceşte prin valurile uriașe ale vieții și nu m-am așezat pe spate, pe linul apei pentru a fi dus la întîmplare, iar soarta a interpus în drumul unui biet om, gigantice obstacole, uriașe dureri și năprasnice furtuni. Nu am trișat nici legile imuabile ale vieții, nici așteptările semenilor mei și nici propria conștiință, și nu am așteptat de la viață decît liniștea și echilibrul unui trai modest.

La vîrsta mea de acum, după atîtea încercări, cînd privirea și aspirațiile mele sînt sub puterea și traiectoria transcendentului, pot spune, cinstit ca în fața altarului, că nu am avut alt ideal mai sfînt decît să văd în jurul meu oameni care se bucură și care sînt fericiți și prin afecțiunea și strădania mea.

Toate durerile mele personale, și au fost destule, au însemnat foarte puțin față de frămîntarea care mi-a măcinat fiecare celulă a ființei, cînd am simțit oameni suferind din cauza mea.

Am avut un temperament hipersentimental și o fire vulcanică, dar lava acestuia a fost întotdeauna foc de paie. Întotdeauna lacrimile altora au ajuns și în ochii mei, durerea împărtășită și mie s-a așezat în sufletul și inima mea, iar niciodată nu am rămas pasiv. Am izbucnit ca trăsnetul ori de cîte ori mi se părea că apare

nedreptatea, neomenia, minciuna sau perversitatea și nu o dată m-am pripit, dar totdeauna m-am căit, și nu am adus nori pe sufletul meu și nici ceață pe conștiința mea.

Cu această fire și sub nimbul acestor aspirații am pășit în toamna anului 1932 la Iași.

Ca întotdeauna și ca pretutindeni, studenții, tineri fiind, erau dornici de învățătură; cu inima clocotind pe jarul dragostei, cu sufletul aureolat de idealuri și cu conștiința civică exaltată de impulsul primilor pași ai independenței și maturității.

Pe plan politic, la suprafață pluteau două curente naționaliste: cel cuzist și cel legionar. Mai tîrziu am aflat de curentul comunist, care era însă restrîns și ocult.

În școala primară și apoi în liceu, credința în Dumnezeu și iubirea de patrie au constituit primele impulsuri ce s-au alimentat și au încălzit ca soarele inimile și conștiința noastră.

Dimineața începeam cursurile cu rugăciunea și tot cu ea le terminam. Primul lucru pe care l-au învățat cei care nu-l știau de acasă, a fost "Tatăl nostru" iar primul cîntec "Pe-al nostru steag". Am început școala imediat după terminarea Primului Război Mondial. La țară, în casele tuturor nu se povestea la vreme de seară și mai ales iarna decît despre vitejia soldaților noștri, despre sacrificiile lor. Ani și ani de-a rîndul iarna veneau la noi acasă prieteni de-ai tatei, vorbind despre isprăvile de neasemuit ale ostașilor români la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Patria nu era un cuvînt ci o flacără arzîndă în ființa tuturor, iar noi copiii cîntam la aniversări "Deșteaptă-te, române", "Pe-al nostru steag", "Trei culori", cu lacrimi pe obraji, într-o exaltare cerească.

Cu acest bagaj și patrimoniu sufletesc, la care trebuie adăugat și factorul subiectiv – structura mea psihică, am ajuns în Iași. "Zestre" cu noțiuni politice nu aveam. Pe atunci în școală, în armată și în magistratură nu era admisă politica.

Auzisem de liberali, de țărăniști, de averescani, dar vedeam că partidele se succed la putere în timp ce tatăl meu, și ca el toți țăranii, muncea din răsputeri și îl măcinau tot mai apăsător nevoile. În mediul și timpul în care am crescut nu se vorbea de comunism, iar mai tîrziu eu nu aș fi putut fi ateu. Cuzist nu aș fi putut fi pentru că reprezenta un deziderat sec, absurd și fără conținut. Pe drapelul **Ligii apărării naționale creștine**, condusă de A. C. Cuza, profesor la Facultatea de Drept din Iași, se putea aborda o singură și permanentă lozincă: antisemitismul. Deziderat

inexistent ca ideologie și incompatibil cu firea mea care nu cunoaște ura.

Răul, ura, egoismul, perversitatea, fariseismul și asuprirea nu vin nici de la Dumnezeu, nici de la evrei. Natura, care este și Dumnezeu, a fost întotdeauna uluitor de darnică și mărinimoasă, dar oamenii, cu spiritul lor îngust și de multe ori nătîng, s-au chinuit între ei și s-au ucis, sufocîndu-se sub maldărul bunurilor inutile, capturate prin nedreptate sau forță, ori strivindu-se sub puterea impulsurilor necontrolate, măcelărindu-se la comanda și sub stindardul celor mai puternici, dar care nu întotdeauna au fost și cei mai buni, mai drepți și mai înțelepți.

Nu am fost niciodată un conformist, un soldat care execută ordinele fără șovăire. Am trecut totul prin filtrul rațiunii mele, cea a unui om lucid, prin sufletul, prin inima mea veșnic încălzită la flacăra dragostei pentru semeni și prin conștiința care, pentru năzuințele și faptele mele, a fost un exigent judecător. Am știut mereu că abdicarea de la austeritate înlesnește superficialitatea, că părăsirea exigenței personale față de jaloanele vieții, față de trăsăturile esențiale și de tendințele ei, facilitează frivolitatea, iar trecerea voinței pe planul doi al existenței îl descalifică pe om și îi deschide căile către orice prăpastie.

Pentru mine, naționalism înseamnă și se identifică prin patriotism în acțiune. Dragostea de patrie, nu ca un act de contemplație, ci ca un fapt de creație. Patrie înseamnă pentru mine duhul părinților, moșilor, strămoșilor și al tuturor morților noștri. Glia reprezintă pămîntul scump, sub apăsarea căruia dăinuiau mormintele acestora iar deasupra "codri verzi de brad și cîmpuri de mătase", ca în poezia lui Octavian Goga. Neamul, prin care înțeleg pe toți cei care respiră din duhul strămoșilor, identificîndu-se cu aspirațiile prezentului, identificare tradusă în muncă, onestitate, omenie și loialitate față de idealul permanent și sacrosanct al poporului și față de aspirațiile legitime ale viitorului său.

Capitolul IX

Mişcarea Legionară

Cu ochii şi cu sufletul tînărului de atunci, simţeam că partidele politice care se succedau la putere uitaseră că România Mare se clădise pe pămîntul dacilor şi al tuturor străbunilor, se consolidase pe oasele lor şi se închegase cu lacrimile şi sîngele celor ce acum erau obijduiţi.

De aceea, la primul îndemn, am aderat la Mişcarea Legionară. Acest prim îndemn a venit de la un coleg, un prieten puţin exaltat şi care, tot în timpul facultăţii, a devenit comunist. Cu el sau fără, firea mea m-ar fi dus tot acolo şi, de aceea, nu i-am purtat niciodată pică.

Despre curentul naţionalist, aflasem vag cînd eram încă un copil. Plecasem din Roman către casă cu tata, şi la ieşirea pe podul de peste rîul Moldova, ne-a întîmpinat un grup de tineri călări care mergeau în goana cailor către oraş. Erau îmbrăcaţi în costume naţionale şi am auzit că era vorba despre un colonel Neculce şi despre Corneliu Ion Zelea Codreanu, precum şi alte nume pe care nu le-am reţinut. Fiindcă se spunea că în urmă vine şi profesorul A. C. Cuza, tata, la fel ca lumea prezentă, s-a întors în oraş. Acolo a avut loc o adunare pe terenul viran din spatele grădinii publice, dar pentru mine, la acea vreme, situaţia nu prezenta interes.

Deşi deşir firul amintirilor, mărturisesc că o fac cu o enormă dificultate. Sînt vremuri şi împrejurări controversate sau ostracizate fără reticenţe, şi este pusă la zid amintirea unor oameni care au crezut şi au murit pentru un ideal. Scriu totuşi, evitînd orice apreciere subiectivă asupra unei perioade şi unor frămîntări care au deschis pentru mulţi, dintr-o întreagă generaţie de tineri, călduroase şi generoase idealuri, cele mai zbuciumate şi zdrobitoare renunţări şi atîtea morminte timpurii, încît şirul umbrelor senine ce au muşcat glia şi s-au prăbuşit sub vitregia morţii violente şi

premature, este nesfîrșit.

Eu însumi am trecut de atîtea ori prin vîlvătaia și jarul acestui foc; nu o dată majestatea sa moartea și-a întins coasa sa hidoasă și deasupra capului meu, dar voia lui Dumnezeu, dorința mea de a nu capitula, au făcut-o să se plece și să plece.

Am adus aici atîta elan, atîta renunțare la mine, atîta abnegație, cinste, omenie și spirit de jertfă, încît nu o dată am trecut cu povara și stînca copleșitoare a suferințelor sau chiar cu moartea de mînă pe puntea idealului meu, de a fi de folos celor mulți și necăjiți, de a contribui cu toată ființa mea la ridicarea celor șubreziți de foame în această țară bogată, umiliți, îngenuncheați și înșelați, deși pe umerii lor se rezema țara, iar ei erau cei mai autentici urmași ai strămoșilor noștri daci și romani, cei mai viguroși răzeși ai viteazului, dreptului, aprigului și marelui Ștefan.

Am aflat atunci că tendințele naționaliste au fost inițial reprezentate de un partid condus de profesorii A. C. Cuza și Nicolae Iorga. Tineretul, după anul 1921, a fost condus de Corneliu Ion Zelea Codreanu.

Pe profesorul A. C. Cuza l-am cunoscut. Era mic de statură, vioi și mereu prompt cu o replică caustică. Fusese profesor la Facultatea de Drept din Iași și ideile sale sintetizau antisemitismul. Deși se zicea că mai făcea concesii acestui principiu, în special cînd era vorba de femei. În politica țării a fost mereu prezent, iar în parlament era un inamic de temut. A avut un fiu, George, tot profesor la Facultatea de Drept din Iași, care a militat pe același făgaș politic dar cu unele compromisuri, și o fată, Magda, deosebit de frumoasă, cu prestanță și chibzuită.

Pe profesorul Nicolae Iorga l-a cunoscut și-l recunoaște toată lumea. Savant de reputație mondială, un geniu pentru care politica a fost un factor nefast, și pe care Carol al II-lea l-a folosit pînă la umilință.

Fără să-mi arog dreptul de a da "certificat de calitate", îmi permit să cred că spiritul politicii și cadrul ei nu sînt uneori proprii nici savanților și nici geniilor. Mai precis, consider că nu este suficient să fii un geniu sau savant într-un anumit domeniu, oricît de vast, și să tragi concluzia implicită a trăsăturilor și virtuților cu caracter politic, deoarece în realitate, și aceste însușiri se pot ridica pe un drum distinct, înălțat uneori pînă la genialitate politică.

După cîte știu, Partidul Naționalist Democrat condus de Nicolae Iorga s-a scindat în anul 1920, iar A. C. Cuza a format Partidul

Național Democrat Creștin, apoi în 1926, Liga Apărării Național Creștine.

Aici a rămas și Corneliu Codreanu, pe atunci student și președinte ales al Asociației studenților de la Facultatea de Drept din Iași, care coordona efectiv activitatea tineretului, în general studențesc.

Politica implica unele cheltuieli și partidele politice cu forțe în mase era apanajul marii burghezii. Studenții, animați de spiritul naționalist, erau dintre cei cu inimă mare dar cu mijloace materiale modeste. În această situație și-au propus să-și construiască un cămin al lor, din sărăcia și efervescența tinereții. Li s-a dat teren lîngă Rîpa Galbenă de către proprietarul hotelului Bejan. Construcția implica muncă și materiale. Problema forței de muncă a fost rezolvată prin aportul studenților și tinerilor muncitori din Iași. Pentru achiziționarea materialelor s-a înființat în jurul Iașului o tabără pentru executarea cărămizilor, și s-a arendat teren unde s-au aranjat grădini de zarzavaturi și legume.

În timpul liber și vacanțe, în cîntece și voie bună, se lucra iar alții vindeau pe piață produsele acestei munci, în vreme ce căminul se ridica etaj după etaj, sub imboldul aceloraşi sentimente. Lumea începuse să se intereseze și apoi să ajute tineretul în entuziasmul și lecția de patriotism concretizată în activitatea lor.

Acțiunea luase amploare și pe politicieni, poliție și jandarmi îi deranja. La putere era, după cîte îmi amintesc, Partidul Liberal, iar prefect de poliție, Manciu. Au început maltratări și atrocități.

Într-una din zile, oamenii prefectului de poliție au mers în tabără și l-au ridicat pe Corneliu Codreanu și l-au adus pe jos pe străzile Iașului, sub pază, legat în lanțuri. I s-a făcut proces și în instanță a apărut și prefectul care l-a insultat și molestat pe inculpat în prezența judecătorilor. În acest moment, Corneliu Codreanu a scos revolverul și l-a ucis pe Manciu. Se întîmpla în anul 1924.

I s-a făcut alt proces, care urma să se judece la Iași, conform legii, dar ținîndu-se seama de atmosfera de acolo, a fost strămutat la Focșani, și în cele din urmă a fost achitat la Turnu Severin, considerîndu-se legitimă apărare.

Procesul s-a judecat sub un guvern, oricum ostil, dar de către o instanță specială, Curtea cu juri, formată din douăsprezece personalități de prestigiu, alese periodic în acest scop, sub egida tribunalului ai cărui judecători erau inamovibili, și deci în absolută independență profesională.

Înainte de această împrejurare, Corneliu Codreanu își făcuse doctoratul în drept în Franța, fără să își mai susțină teza din cauza situației din țară. În anii de studii fusese în Franța cu soția sa, Elena, născută Ilinoiu, și stătea la țară, unde lucra la cîmp pentru a-și asigura existența. Despre toate acestea și pentru tot ce a urmat, a scris în 1935 o carte denumită **Pentru legionari**.

Tot de aici rețin că, fiind în închisoare la Văcărești împreună cu Moța și cu alții, în biserica din incinta penitenciarului au văzut o icoană cu arhanghelii Mihail și Gavril, care i-a impresionat și s-au hotărît ca la eliberare să înființeze **Legiunea Arhanghelul Mihail**, părăsind Liga Apărării Național Creștine, condusă de A. C. Cuza. Aceasta s-a întîmplat la 24 ianuarie 1927.

M-am oprit, absolut sumar, asupra sus amintitelor împrejurări, fără să îmi permit comentarii, doar din dorința de a explica stadiul și circumstanțele premergătoare anului cînd am venit la facultate. Era o mișcare a tineretului și în special a studenților.

Curentul naționalist, ideologia și fervoarea cu care tineretul își demonstra patriotismul căpăta mereu adeziuni și lua amploare, astfel încît la alegerile parțiale din 1931, în județul Neamț, toate partidele au fost înfrînte prin alegerea lui Corneliu Codreanu, la vîrsta de 30 de ani, ca deputat.

Au fost apoi alegeri parțiale în județul Tutova; succesul s-a repetat prin alegerea lui Mihai Stelescu, în vîrstă de 24 de ani.

Aceste alegeri au constituit bătălii unde au fost angajate toate forțele tineretului, care străbăteau satele pe jos, de multe ori flămînzi, dar mereu cîntînd.

Mișcarea nu avea nici un mijloc de deplasare și de-abia în anul 1933, prin contribuția tuturor, s-a cumpărat o camionetă pe care am denumit-o **Căprioara**, și care reprezenta averea noastră.

În toamna anului 1932, Corneliu Codreanu, căruia noi îi spuneam Căpitanul, locuia în București, fiind parlamentar. Era fiul lui Ion Zelea Codreanu, profesor de limba germană din Huși, căruia, nu știu din ce motiv îi spuneam Moș Zagreb, dar nu în prezența sa, cînd devenea "domnul profesor". Bunicul său, Zelea Codreanu, a fost pădurar în Bucovina.

Președintele Centrului universitar Iași era în 1932 Ion Banea, doctor în medicină și în drept (avea 27 de ani). Ambele doctorate luate cu nota maximă. Era mai în vîrstă decît noi, de loc din Rășinari-Sibiu, era căsătorit și avea o fetiță, Tatiana. Locuia în căminul de la Rîpa Galbenă. Era tînăr, de statură mijlocie, umbla întotdeauna îmbrăcat în costum național și cu o sobrietate inega-

labilă. Duceau o viață de o modestie incredibilă și coordona viața noastră exemplar și cu strășnicie.

Plăteam cotizații și acest aport era întreg capitalul cu care se întreținea mișcarea. Punctualitatea era un deziderat ce trebuia să exprime total și fidel echilibrul ființei umane. Ora 6, de exemplu, nu putea fi nici cu cinci minute înainte și nici după. Disciplina, prestanța și seriozitatea trebuiau să răzbată mereu, iar corectitudinea, franchețea și atașamentul față de crezul în viitorul strălucit al patriei materializat în cele mai expresive fapte.

Lunar se țineau ședințe pe garnizoană, deci cu participarea tuturor, unde era analizată întreaga activitate, cu concluziile și indicațiile de rigoare. În general, aceste ședințe nu erau secrete și nu aveau caracter politic, ci educativ.

În 1932, mișcarea cuprindea o parte din studențime și treptat, ajunsese să mobilizeze cea mai mare parte a acestora. Ea implica, pentru cei de bună credință și serioși, nenumărate sacrificii.

Caracterul acestei destăinuiri și firea mea, îmi impun să precizez două aspecte: cadrul ideologic și conturul real al acțiunilor mișcării nu au fost un punct fix, ci o linie ascendentă și ceea ce era admis sau tolerat în 1932, era combătut în 1938, cînd acest curent și-a deăvîrșit culoarul pe unde străbătuseră plaiurile și istoria acestei perioade; nu toți cei care au aderat la mișcare s-au încadrat în plenitudinea sarcinilor și trăsăturilor ei, și puțini au fost cei care de la început au fost fără greșeală. Aici erau în majoritate fii de țărani, de muncitori, de oameni cu posibilități materiale modeste. Intrasem, convins că prin orice sacrificiu trebuie și se poate instaura o viață mai bună și mai dreaptă pentru cei din mijlocul cărora plecasem, care trudeau flămînzi pe întinsul ogoarelor, pentru cei care transpirau în uzine sau își iroseau viața în bezna minelor sub pămîntul atît de îmbelșugat al țării.

Am învățat să dozez lucrurile și din fiecare împrejurare am tras concluzia că viața nu e o glumă. M-am convins că mă aflu acolo nu numai prin stăruința mea, ci și prin voia lui Dumnezeu, prin sacrificiul imens al părinților, și că de aceea am datoria să nu dezmint nici una din forțele care mi-au deschis drumul.

Dacă am devenit oarecum proeminent aici, faptul se datorește nu unei exaltări concretizate în haiducisme și sălbăticii, ci seriozității cu care mi-am iubit patria și tot ceea ce era legat de prezentul și viitorul ei.

A plătit și mai ales a suportat tantalic această bună credință familia mea, pentru că, atunci cînd s-au cîntărit oamenii prin

prisma trecutului, nu s-a folosit raţiunea, logica şi competenţa care să stabilească premisele ce m-au ridicat pe mine, şi nici nu s-a ţinut seama de abilitatea altora.

Aşa cum am spus, au fost între noi şi tineri care au luat din patriotismul acestei ideologii exaltarea, eroismul sterp şi scandalos, sfidarea omeniei şi bravada haiducului.

Oricîţi ar fi fost la început şi oricît de puţini au rămas pe parcurs, cînd exigenţa trierii era din ce în ce mai riguroasă, nu a contat. Lumea judecă după ce vede şi e zgomotos, iar duşmanii nu văd şi nu exploatează decît fisurile. Am apărut pe toate culmile unde se cereau sacrificii şi mi-am dăruit, cu toată pasiunea, inima ţelurilor nobile care ne animau. Am fost întotdeauna alături de cel slab. Am plătit teribil tribut acestei franchiţe, dar au ocolit judecata şi consecinţele foarte mulţi din cei care au alterat la vremea aceea spiritul pur ce trebuia şi se impunea să concretizeze acest neam de eroi şi de martiri.

Am pretins şi, cu toate că s-a dovedit, nu am fost iertat şi complet reabilitat niciodată, că idealul şi faptele mele de atunci rămîn în concordanţă cu trăsăturile cele mai nobile şi de omenie ale tuturor timpurilor. Nu am făcut rău nimănui, am sărit cu orice risc în ajutorul celui năpăstuit, oricine era el, nu am dat o palmă în viaţa mea, nu am duşmănit pe nimeni şi nu se poate plînge cineva că l-am stingherit cel puţin cu o privire încruntată sau răutăcioasă, care să dureze mai mult de cîteva minute.

Şi totuşi, pe drumul meu s-au năruit atîtea stînci, în familia mea s-a turnat atîta otravă, încît eu astăzi sînt singur şi copleşit, iar biata şi scumpa mea soţie, în mijlocul îngerilor.

Am precizat că nici eu şi nici alţii nu am păşit în mişcare de la început cu trăsăturile implicite şi de esenţă ale şcolii de educaţie. Erau băieţi care nu mergeau la cursuri, nu îşi dădeau examenele, frecventau însă cîrciumile, făceau scandal în public şi provocau altercaţiuni grave.

Preşedintele Centrului studenţesc, Ion Banea, în înţelepciunea şi omenia sa, aduna uneori seara cîte doi-trei lei de la fiecare şi strîngea bani pentru unu sau două kilograme de vin şi mergeam cu toţii, băieţi şi fete, la "Pavilion", unde petreceam simbolic împreună cîteva ore. Dînsul nu intra în cîrciumă decît într-o astfel de ocazie, şi numai pentru a ne da proporţia şi sobrietatea unei astfel de reuniuni(cincispreze-douăzeci de tineri, cu maximum doi litri de vin, multă voie bună, decenţă şi profundă comuniune).

Era atîta viaţă, voioşie, spontaneitate, sinceritate şi corectitu-

dine în comportarea mea, încît de la început m-am făcut cunoscut, lucru care, însă, așa cum am arătat, mi-a adus și mult rău.

Printre primele impresii cristalizate în mintea mea, au fost și versurile constituind motto-ul unei reviste a noastre:

Din zei de-am fi coborîtori
Cu-o moarte toți sîntem datori
Și-i tot una dacă-ai murit
Flăcău ori moș îngîrbovit,
Dar nu-i tot una leu să mori
Sau cîine-nlănțuit.

Capitolul X

Cazul Beiniș. Antisemitismul

Și cuziștii și legionarii, și cu ei mulți alți "binevoitori", obișnuiau ca, la ieșirea de la cursuri sau pe stradă, să îi lovească pe studenții evrei.

Chiar la începutul anului universitar, pe cînd coboram din amfiteatrul aulei de la universitatea veche unde avusesem cursuri în anul I, s-a stîrnit o busculadă. Printre cei molestați se găsea și un coleg de-al meu de liceu, Beiniș Carol, ce fusese anterior arestat pentru activitate comunistă.

Am sărit în apărarea lui. Băieții care mă cunoșteau l-au lăsat, fără să mă ierte însă. La prima ședință de garnizoană din sala mare a căminului de la Rîpa Galbenă unde eram cu toții adunați în careu, m-au raportat președintelui Banea că am intervenit și i-am apărat pe evrei. Am fost întrebat dacă este adevărat și "cum stau lucrurile". Am confirmat și am precizat că nu pot fi de acord cu astfel de manifestări.

Recunoscînd că, pe plan etic, situația evreilor la acea vreme constituia o problemă națională, întrucît aceștia acaparaseră aproape în exclusivitate comerțul și în mare parte sistemul finan-

ciar-bancar al țării, activități care solicitau un efort minim și asigurau beneficii incomparabil mai mari ca ale acelora ce-trudeau pe ogoarele și în uzinele țării, am precizat că nu sînt de acord și nici nu văd problema rezolvată astfel. Am accentuat că punctul meu de vedere este să folosim virtuțile neamului nostru și toate posibilitățile de care dispune fiecare pentru a-i concura loial în școală, în comerț și în planul vieții, iar dacă vom fi mai buni, vom reuși.

În această ordine de idei arăt că pe atunci, în orașul Roman, de exemplu, erau sute de prăvălii și nu îmi amintesc decît de una aproximativ românească, deoarece era proprietatea unui anume Petrov. Nu trebuie neglijat nici faptul că, în acea vreme, prețul era fixat de către negustori. Datorită acestui monopol, bietul țăran era nevoit să-și vîndă recolta pe prețuri derizorii și să cumpere cu prețuri la cheremul lor. Nu pot uita că ți se cerea pe un bun de cinci sau șase ori valoarea lui; te tocmeai, dar unii erau înșelați în mod revoltător.

Fără să îmi arog pretenția paternității unei astfel de reforme, menționez doar că, peste cîțiva ani, a existat un comerț legionar, în care au intrat băieți, fete și doamne cu pregătire, cu răspundere, și s-au distins în această privință, dar că interesele și perversitatea lui Carol și a acoliților săi l-a interzis.

În al doilea rînd am subliniat că, oricum, orgoliul și demnitatea noastră de veacuri condamnă lașitatea și că românii s-au luptat uneori unul contra zece. Eu nu pot concepe ca grupuri de băieți să tăbărască pe un evreu și să îl lovească, deoarece acest lucru îl transformă pe evreu într-un martir, iar pe noi în barbari.

Președintele centrului m-a privit îndelung, a chibzuit cu profunzimea caracterului său desăvîrșit, a cărui amintire a dăinuit și după ce a fost ucis în 1939, și apoi a precizat:

— Eu gîndesc ca și camaradul Tudorică și adopt poziția lui.

Acest lucru a fost cunoscut în rîndul celorlalți, și după cum am aflat mai tîrziu, chiar și de către Căpitan.

Atitudini de acest fel am avut pe întreg parcursul vieții mele și, totuși, pe firul acestor mărturisiri vor apărea noduri ce vor demonstra că viața și oamenii uită, că nu întotdeauna dreptatea e dreaptă, iar adevărul nu e întotdeauna adevăr.

Capitolul XI

Prima întîlnire cu Corneliu I. Z. Codreanu

În primele luni ale anului universitar 1932 a venit la Iași Căpitanul, însoțit de Mișu Stelescu, ambii parlamentari.

În nota destăinuirii oneste și obiective pe care mi-am propus-o, și a intimității acestei mărturisiri, evoc figura unui om care, pe mine și pe un șir nesfîrșit de tineri de atunci, ne-a copleșit în cel mai bun și întreg înțeles al cuvîntului.

"Mi s-a înrădăcinat credința că omul care luptă chiar singur pentru Dumnezeu și neamul său nu poate fi învins niciodată."
Corneliu Ion Zelea Codreanu

La vremea aceea, Căpitanul avea în jur de 32 de ani. Terminase demult dreptul, absolvise cursurile de doctorat din Franța, stătuse timp îndelungat în bezna și umezeala închisorilor, și apăruse în parlamentul țării cu o maturitate ce nu s-a uitat nicicînd. Era înalt, cu un trup bine legat, voinic, frumos, cu trăsăturile bine proporționate, cu expresia combatantului din prima linie de foc.

Era îmbrăcat în costum național, cu pantalon alb, ghete negre cu gumă, suman și pălărie neagră cu borul foarte mare. Aceasta era întotdeauna ținuta sa și numai în tabere l-am văzut în pantaloni și bluză, dar niciodată îmbrăcat așa cum se spunea pe atunci, nemțește.

Avea o privire profundă, un mers cu pasul mare și rar, o ținută

de o grandoare impunătoare și o maturitate neverosimilă pentru vîrsta sa.

Eram în sala mare de la căminul de la **Rîpa Galbenă**. Așezați într-un careu, ne-a fost prezentat de către președintele centrului, Banea. Ca și cum ne-ar fi cunoscut de mult pe toți, a început să vorbească cu noi.

Sistemul său nu era discursul, și în cei șase ani cît a mai trăit după aceea, timp în care am fost destul de mult în preajma sa, nu l-am auzit vorbind decît foarte rar sub forma ce s-ar putea numi discurs. Punea în discuție o problemă importantă și întreba: "Camarade, dumneata cum ai rezolva-o?".

Aștepta răspunsul fiecăruia, reflecta asupra lui, întreba pe altul și apoi pe altul, iar în cele din urmă pleca fruntea, medita și apoi, cu privirea la toți, spunea întotdeauna rar și concis: "V-ați gîndit bine, dar cu aș vedea rezolvată problema aceasta și în alt fel". Și de cele mai multe ori venea cu o soluție ce ni se părea bizară. Mărturisesc însă că soluția lui se dovedea ulterior ca fiind cea mai bună.

Nu o dată l-am întrebat noi: "Căpitane, cum v-ați gîndit și ați dat atunci soluția respectivă?" iar dînsul, invariabil, răspundea: "Așa mi-a venit mie".

Chiar de la prima întîlnire am aflat drumul gîndirii sale. Era foarte deschis și răspicat, avea o notă de mare intimitate dar și de imensă condescendență pentru toți, și se bucura de un respect nemărginit.

Ne-a întrebat:

— Dacă ai de rezolvat o problemă și găsești soluția care îți convine cel mai bine, o faci?

Noi i-am răspuns că da iar dînsul a continuat:

— Încă nu, deoarece rezolvarea oricărei situații trebuie să fie condiționată de niște factori și fenomene a căror ierarhie este obligatorie și sacrosanctă. Faci ce îți convine ție dacă va conveni și familiei tale, dacă este în consensul colectivului în mijlocul căruia trăiești, dacă se încadrează în morala societății și în idealurile neamului tău, dacă concordă cu duhurile și aspirațiile strămoșilor și, în final, dacă respectă preceptele învățăturii creștine și legile lui Dumnezeu.

Deci, în ierarhie, individul este pe prima treaptă de jos, iar pe ultima de sus stă Dumnezeu. De aceea distincția cea mai însemnată era "Crucea albă" sau "Săculețul cu pămînt", crucea creștinului și pămîntul adunat de pe mormintele marilor noștri

mărtași și ale martirilor neamului; iar ca pedeapsă "Legea tăcerii", perioadă în care nimeni nu-ți vorbea.

La această primă întîlnire, rațiunea, sufletul, inima și conștiința mea au cunoscut un om care cumula plenitudinea virtuților acestui neam, gata de orice jertfă în slujba idealului său: ridicarea țării pe culmile binelui și ale măreției.

Îmi amintesc că de la început ne-a avizat expres și foarte răspicat:

— Țelul nostru principal nu este politica ci educația, formarea omului nou, care să trăiască în spiritul ierarhiei la care m-am referit. Știu că acest lucru ar putea dura zeci și zeci de ani și că, s-ar putea ca noi să nu trăim să mai vedem acest om realizat, dar vom muri bucuroși, chiar dacă nu am reușit decît să profilăm aceste trăsături și ne este indiferent cine se va bucura că în țară, această idee de bine, de omenie, de cinste, de dreptate, de disciplină, de echitate, de jertfă, de dragoste nemărginită pentru patrie, de respect pentru duhul morților și strămoșilor noștri și de credință curată în Dumnezeu s-a înfăptuit.

Ne-a avizat, de asemenea, că pe acest drum nu ne așteaptă nici binele, nici huzurul și nici bucuriile, ci *muntele suferinței*, *pădurea cu fiare sălbatice*, *mlaștina deznădejdii*.

Ca un bătrîn sfătos, fără cuvinte alese și tocuite, absolut fără nici un menajament, ne-a descris drumul ce ne aștepta. Pentru dînsul, drumul unui legionar trebuia să fie un permanent urcuș. Trebuia să aibă privirea către cele mai înalte țeluri, să străbată calea cu toată dîrzenia și cu spiritul de sacrificiu. Viața trebuia să îi fie o ascensiune pe un munte cu mărăcini, cu hîrtoape, cu pante verticale, cu coborîșuri spre abis, cu beznă și întuneric, cu străfulgerări și trăznete, cu ropote de ploi și, arareori, cu poieni unde străbat razele soarelui, cu gingășia florilor, freamătul frunzelor și cîntecul păsărilor se înfiripă și trăiesc în ființa celui care urcă. Pentru acest urcuș pe muntele suferințelor ne spunea că omul trebuie să-și înfrîngă poftele, să-și frîngă trupul și să-și înalțe voința ca un titan, iar credința ca un martir.

Numai cine simte cum se rup fibrele în ființa sa, cum îi sîngerează trupul și tîrîndu-se, biruind durerea și sfidînd tentațiile superficialității, urcă și tot urcă, poate străbate prima și cea mai ușoară parte a acestui drum. Ceilalți cad, dezertează și de aceea ne sugera să medităm și ne îndemna să pornim la drum numai dacă simțim că avem această consituție sau că ne-o putem forma.

Apoi continua accentuînd că odată acest drum străbătut, nu vor

veni nici liniștea, nici resemnarea, căci intri într-o pădure cu fiare sălbatice.

Oamenii cu interese mărunte și meschine, ne spunea, nu ne vor înțelege, iar cei care dețin puterea și stau la masa de belșug a neamului, ne vor hăitui ca pe niște cîini, ne vor închide, ne vor bate și schingiui, ne vor umili și ne vor ucide.

Omul, bietul om din fiecare dintre noi, obosit, sfîrtecat, împovărat, sugrumat de urcușul muntelui și de sălbăticia fiarelor, ajunge în vîlvătaia focului și în vitregia vieții ca pe apa unei mări frămîntate, izbite de talazuri, ca pe un torent al rîurilor de munte ce șerpuiesc și își fac loc prin piatră, spumegînd. După un astfel de drum, mulți cad în deznădejde și mlaștina vieții îi înghite.

Aceasta era viziunea și așa ne-a înfățișat drumul la care aderasem, prin care ne cerea să ne reverificăm valențele și să ne hotărîm soarta.

Am rămas conștient de tot greul ce mă aștepta și am depus aici toată ființa și pasiunea mea, și ca mine, o bună parte din tineretul acestei țări și astfel, chipurile atîtor colegi și prieteni, sute și mii, ce au împînzit cîmpurile patriei, curțile închisorilor și străzile orașelor cu trupurile sfîrtecate de gloanțele jandarmilor, polițiștilor și, în ultimă instanță, ale unor politicieni avizi de putere și tirani încă de atunci, slugi ale odiosului dictator și monarh, Carol al II-lea, m-au urmărit totdeauna și pretutindeni.

Atunci ne-a accentuat că nu interesează numărul celor care aderă la mișcare, ci calitatea lor.

În viziunea sa, sublinia că trebuie să ajungem un detașament compact și uniform închegat, în a cărui structură lăuntrică să se împletească duhul strămoșilor cu aspirațiile legitime și reale ale neamului, cu perspectivele viitorului și cu preceptele imuabile ale învățăturii creștine. Acest detașament trebuia să cumuleze toate virtuțile și aspirațiile neamului românesc, să se comporte după axioma răspunsului lui Kant la întrebarea *ce trebuie să fac?*: "Procedează de așa măsură încît maxima acțiunii tale să fie principiu al unei legislații universale".

În concepția Căpitanului, oricare legionar, oriunde s-ar fi aflat, trebuia să rezolve aceeași problemă în același mod, și criteriile pe care ni le sugera nu numai că facilitau soluția, dar o impuneau în mod implicit. Așa se explică faptul că gruparea avea două entități distincte: una politică, concretizată într-un partid, **Garda de fier** și apoi **Totul pentru țară**, ambele conduse de Generalul Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul, sau de inginerul Gheorghe Clime,

și una cu caracter de școală, reprezentată prin **Legiunea Arhanghelului Mihail**, totdeauna condusă de Corneliu Codreanu.

Căpitanul sublinia, în vizinuea sa de atunci, că în școala unde se formează omul nou, nu pot intra decît cei care au, și nu pot rămîne decît cei ce-și cultivă forțele lăuntrice pînă la renunțare de sine și pînă la limitele transcendentului. Simbolic ne accentua că acest detașament trebuia să cumuleze virtuțile și interesele neamului, urma să ajungă să poată defila pe o "autostradă" ce străbate toată țara, iar neamul românesc, de o parte și de alta a acestei magnifice și idealizate autostrăzi, să aplaude ca semn al adeziunii sale totale și necondiționate. Este greu și nu-mi propun să materializez impresia care ne-a lăsat-o atunci și ne-a întărit-o apoi Căpitanul cu vorba lovind ca ciocanul în inimi, cu fraze tăioase, despicînd și definind fenomenele cu o fermitate străfulgerătoare, cu fapte ce ieșeau întotdeauna din comun.

După ce ne-a vorbit și ne-a propus să îi cerem răspunsuri în legătură cu problemele care ne frămîntă, precizări referitoare la eventualele îndoieli, l-a rugat pe Mișu Stelescu să ne vorbească ceva, zicîndu-i:

— Mișule, spune-le ceva băieților.

Capitolul XII

Mișu Stelescu

Mihai Stelescu, așa cum am mai subliniat, era al doilea deputat în parlamentul țării din partea mișcării. Era foarte tînăr și cînd a fost ales nu împlinise 25 de ani, fapt pentru care i s-a acordat o dispensă.

Alegerea sa în județul Tutova a constituit, poate, cea mai aprigă bătălie pe care a dat-o mișcarea. Mii de studenți, de muncitori și de țărani au colindat județul zi și noapte, cîntînd flămînzi și totuși înflăcărați de un patriotism fulminant, să învingă toate partidele cu aveau forțe materiale imense și acoliți pretutindeni, folosind

doar căldura sufletului, entuziasmul inimilor tinere, puterea credinței și spiritul de dăruire totală, ridicate pînă la fanatism.

Mișu Stelescu era scund, frumos, vioi și cu o dicție înrobitoare. Vorba lui era ca murmurul apelor, ca foșnetul frunzelor și ca unduitul grînelor, lină, pasionată și atrăgătoare, pe cînd a Căpitanului săgeta ca razele soarelui și ca fulgerele ce spintecă și luminează cerul. Era adeptul preciziei și al fermității absolut conturate. Căpitanul gîndea și reflecta mult și cu capul plecat, răspundea scurt și hotărît, ca șuierul unei săbii și totdeauna cu privirea fixă în ochii tăi, adîncă, pînă dincolo de fascinație.

Mișu Stelescu avea ochii omului care urmărește efectul și succesul vorbelor, pe cînd Căpitanul grăia ca de dincolo de limitele sensibile ale realităților, pentru veșnicie. Respira prin dragostea de neam, domina printr-o tulburătoare pasiune și încredere în idealul său, și se înălța prin credința în Dumnezeu.

Ne-am despărțit, dar pentru mine, care sînt un cerebral și un hipersentimental, aceste două întîlniri m-au copleșit. Una, cu puterea gîndirii, și cealaltă, cu elocința dicțiunii.

Ca unul ce am străbătut restul drumului alături de multe ori cu amîndoi, voi reveni cu situații și aspecte specifice la momentele respective.

Capitolul XIII

Congresul de la Brașov

În toamna anului 1932 a avut loc Congresul studenților de la Brașov. Aceste congrese se țineau anual, toamna, și reprezentau întregul potențial spiritual al tineretului studios, toată conștiința civică și tot avîntul patriotic al generației.

Luau parte reprezentanți ai tuturor centrelor universitare și participau personalități proeminente din țară, delegați și invitați de peste hotare. Dezbaterile congresului țineau trei zile, timp în care se prezentau rapoarte, referate și conferințe cu o seriozitate, competență, sobrietate, însuflețire și avînt patriotic inegalabile.

Subiectele angajau și materializau întregul ansamblu de probleme profesionale, sociale, economice, politice, morale și religioase.

Capitolul XIV

Comemorarea "Țichindeal-gură de aur"

În acel an și în același timp a avut loc și comemorarea celui ce a fost pentru Eminescu "Țichindeal-gură de aur". Această comemorare s-a ținut într-un cadru de mare amploare și cu profund contur festiv la Becicherec, în Banat.

Sever Bocu era pe atunci ministrul Banatului și a organizat această formidabilă demonstrație la care au participat imense mase din populația regiunii, intelectuali de pe tot cuprinsul patriei și delegații de studenți din toată țara. Din centrul studențesc Iași a participat o delegație din care am făcut parte și eu.

Nu am uitat și nici nu s-a estompat amintirea coloanelor îmbrăcate în costume naționale, care se îndreptau către locul unde s-a dezvelit statuia sărbătoritului, coloane în frunte cu nenumărate fanfare din Banat, și îmi este încă pregnantă în memorie masa oferită, la care au participat Sever Bocu, personalități proeminente, și mai ales, împrejurarea că s-a întîmplat ca masa studenților din Iași să fie în aceeași încăpere cu a studenților macedoneni.

Avîntul, cîntecele lor naționale, ferventa lor iubire de patrie și dîrzenia ne-au frapat și copleșit.

Seara m-am urcat în tren și am plecat spre Brașov unde începuse congresul. Am ajuns dimineața și, cînd să cobor, am văzut foarte mulți studenți, printre care și cunoscuți, urcîndu-se în același tren cu noi. I-am întrebat unde merg și mi s-a răspuns că pleacă la Sinaia, în excursie. Am rămas în tren.

Era în luna decembrie. Iarna pusese stăpînire pe întreg șirul munților. Brazii, cu crengile aplecate sub apăsarea zăpezii, ne apăreau ca niște imense candelabre, iar potecile pe urcușul mun-

ţilor, ca nişte nesfîrşite tuneluri urcînd spre nemărginirea cerurilor.

Eram un grup de cîteva sute de fete şi băieţi şi, după ce am vizitat oraşul, care atunci era aproape gol, ne-am îndreptat către primărie pentru a rezolva problema mesei.

Am stat de vorbă cu ajutorul de primar. Acesta ne-a subliniat că în acea perioadă nu sînt oaspeţi, şi deci nici restaurantele nu sînt deschise. La stăruinţa noastră, ni s-a dat, unei delegaţii, împuternicirea de a primi de la o fabrică de mezeluri, situată mai sus, pe munte, o cantitate corespunzătoare de hrană.

Fetele şi băieţii au coborît în gară iar noi am primit de la fabrică cele cîteva zeci de kilograme de mezeluri cu care ne-am îndreptat spre gară.

Pe cînd coboram pe poteci, cu bucăţi mari de salam în mîini, am văzut în gară un tren ceva mai deosebit. Era o garnitură minsterială şi la geam sse afla Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului de Miniştri, discutînd cu băieţii. Ne-a văzut şi pe noi, cei cu "încărcătura", a glumit şi apoi trenul a plecat. Urma să soosească un accelerat cu care intenţionam să mergem la Braşov. Ni s-a comunicat că se luase măsura ca trenul să nu oprească în gara Sinaia, deoarece eram prea mulţi şi "expansivi".

Ne-am încolonat cu toţii pe linia pe unde urma să intre accelerratul, iar şeful de staţie a fost anunţat că nimeni nu se va feri de pe linie. A venit trenul şi mecanicul de locomotivă, văzînd coloana în faţa sa, a oprit cu scîntei la roţi.

Era primul congres la care participam şi acesta a reprezentat, tranşant şi definitiv, superioritatea numerică şi calitativă a curentului legionar.

Disciplina de înaltă ţinută ostăşească, avîntul fundamentat pe ideea de jertfă, sobrietatea alimentată de duhul morţilor, deplina responsabilitate, izvorîtă din căldura şi prestanţa tinereţii, conştiinţa viitorului, setea interioară cu implicaţii metafizice şi coerenţă religioasă, precum şi dragostea de patrie, confundată cu cea mai curată, profundă şi tulburătoare pasiune, au constituit potenţialul de viaţă şi patriotismul spiritual al acestei generaţii.

Am auzit aici, şi apoi la congresele următoare, expuneri de o profunzime neobişnuită în raport cu vîrsta, cu o căldură şi pasiune depăşind tarele pămîntescului, de o clarviziune ancorată în transcendent.

Am văzut tineri ca nişte giganţi, cu sufletele contopite în duhurile morţilor şi strămoşilor noştri, cu inimile clocotind în

dragostea de patrie și de neam, cu mințile luminate de feeria cerească a atotputerniciei lui Dumnezeu, și am simțit, pînă la transfigurare, trăsăturile "Românului de mîine" care trebuia să-și fixeze coordonatele vieții între dragostea și credința de Dumnezeu, iubirea ferventă și eficientă de patrie, spiritul de dăruire și jertfă pentru binele poporului și cultul pentru cinste, dreptate și adevăr.

Capitolul XV

Tineri de excepție

Pe **Gheorghe Furdui**, președintele Uniunii Naționale a Studenților, fiu de țăran din comuna Miron Costin, județul Roman, mai frumos decît un Făt Frumos din basme, mai înțelept decît zeii din legende, mai curajos decît mareșalii lui Napoleon și mai chibzuit și mai modest decît sfinții lui Dumnezeu, l-am auzit pe cînd era în ultimul an la Seminarul Sf. Gheorghe din Roman, vorbind aproape două ore, cu o memorie care i-a uimit pe toți cei prezenți.

L-am ascultat apoi la terminarea liceului, vorbind din partea tuturor absolvenților acelui an, folosind dictoane, maxime și aforisme în toate limbile importante ale Pămîntului.

L-am înțeles cînd, la congrese, cu o maturitate incredibilă, cu o intuiție și o luciditate intelectuală de o excepțională acuitate, trata în toată complexitatea lor probleme legate de trecutul, prezentul și viitorul acestui neam.

Nu am să uit accentul pus de el pe grija izvorîtă din faptul că oamenii sînt din ce în ce mai legați de prezent, că antenele fixate spre viitor rămîn tot mai aproape. Îl aud concretizînd această legitimă îngrijorare în constatarea că țăranii nu mai sădesc nuci, căci aceștia dau roade tîrzii și că fiecare se preocupă de ce poate realiza cu randament astăzi și cu folos pentru dînșii.

Mă văd aievea într-una din zilele Paștelui din anul 1935 sau 1936 în casa părinților săi, unde se retrăsese temporar, fiind urmărit de

organele siguanței de atunci.

În calitatea sa de președinte al Asociației Studenților trebuia să ia cuvîntul într-o împrejurare festivă, deschiderea Parlamentului ("Discursul la mesaj") unde participa regele, guvernul, celelalte organe din conducerea statului, invitați și ziariști din țară și din străinătate. Fiindu-i cunoscute apartenența politică, non-conformismul, varietatea, complexitatea și plenitudinea resurselor spirituale, fundamentul concepției teocentriste și, totodată, notorie pînă la celebritate, profunzimea, originalitatea și temeritatea gîndirii, i s-a cerut să prezinte discursul pentru cenzură. L-a prezentat, i l-au aranjat și fixat pe coordonatele vederilor regelui și pe placul acoliților săi.

S-a prezentat apoi și, cînd i s-a dat cuvîntul, a așezat pe masa prezidiului discursul și a vorbit liber pentru toți cei prezenți acolo, pentru tot poporul român.

Au trecut ani, iar căldura, logica, patetic și subtilitatea gîndurilor exprimate, avîntul, credința și vehemența chemării sale, acuratețea simțămintelor sale dăinuie și se amplifică. Îl aud și-i văd cum radia cînd vorbea, încît cei prezenți înmărmuriseră.

L-a admonestat pe rege în numele trecutului acestui neam, pentru prezentul acestui popor și pentru perspectivele viitorului. A subliniat, cu pasiunea și perspicacitatea sa, ce vrea tineretul acestei țări care și-a fundamentat crezul și întreaga ființă pe credința în Dumnezeu, pe iubirea de patrie confundată cu spiritul de totală dăruire și sublimă jertfă, pe dragostea nemărginită pentru acest neam, pe dorința aprigă de a ridica pe cei trudiți, obijduiți și flămînzi la rangul de om, pe treapta unde Domnul nostru Iisus l-a situat pe aproapele nostru. A accentuat asupra trăsăturilor intrinseci și esențiale ale omului nou pentru care lupta și cerea cultul omenici și al dragostei, atotputernicia dreptății, cinstei, adevărului și ordinei, și dăltuirea în structura acestui neam a respectului pentru muncă, pentru onoare, pentru disciplină, demnitate și mîndrie.

Imediat după ce a terminat, într-o tăcere de mormînt, a părăsit sala și mult prea tîrziu, au pus să îl urmărească. În aceeași seară, în mod excepțional, și-a dat ultimul examen de doctorat și a venit acasă la părinți.

În septembrie 1939 a fost împușcat fără să fi fost judecat.

Avea soție și niște părinți care l-au plîns pînă i-au întîlnit sufletul în împărăția lui Dumnezeu. La vîrsta de 27 de ani vorbea nouă limbi, știa tot ce se putea cunoaște de mintea unui om, și nu

era făgaș, oricît de înalt sau de îngust, pe care să nu poată pătrunde.

Alecu Cantacuzino, prințul.

Dacă mi s-ar cere să identific din coloana oamenilor pe care i-am cunoscut, pe unul dintre cei ce te uimesc cu caracteristicile ființei lor, fără îndoială că prințul Cantacuzino s-ar impune în primele rînduri. Austeritatea, prestanța, sfidarea primejdiei, nesocotirea comodității și a conformismului, modestia și intransigența, se materializau în toată ființa sa.

Înalt, smead, slab, cu niște ochi negri care te străpungeau și te imobilizau, cu o ținută impecabilă, ne-a vorbit, apoi a publicat o broșură cu titlul: **Românul de mîine**.

Toate însușirile și duhul strămoșilor, tot patrimoniul spiritual al prezentului și întregul conținut al viitorului idealizat, conturau și fixau premisele caracterului românului în viziunea sa.

Avea un rol de conducere în asociație și, ori de cîte ori apărea cu o vioiciune gravă și cu o exprimare răspicată, precis conturată, te subjuga. Originea și poziția sa socială nu numai că nu influențau negativ spiritul său de camaraderie și ideea de renunțare la orice moft sau veleitate, ci din contra, era exemplu de disciplină, echilibru și punctualitate.

În timpul dictaturii lui Carol al II-lea, fiind închis a evadat, dar a fost depistat într-un tren datorită figurii sale care, așa cum am precizat, era prea distinctă și distinsă.

A fost împușcat în anul 1939, fără judecată.

Ion Banea, doctor în drept și în medicină, președintele centrului studențesc Iași.

Am vorbit despre dînsul și adaug doar că la vîrsta sa avea comportarea unui bătrîn cîntărind fiece vorbă, evaluînd fiece gest și încadrînd fiecare acțiune între ceea ce este plăcut lui Dumnezeu și util oamenilor. A prezentat un referat despre **Românii de peste hotare**, cu o competență și o căldură copleșitoare.

A murit tot împușcat în anul 1939, fără să fie judecat.

Tudose, doctor în drept, fost președinte al centrului studențesc Iași, bucovinean voinic ca un gorun, credincios ca un sfînt, muncitor ca un rob, disciplinat ca un ostaș, tăcut ca un filozof, inspirat ca un profet și dîrz și hotărît ca un haiduc.

A fost împușcat, în condiții ce le voi preciza, la Vaslui, în 1939, fără să fie judecat.

Traian Cotigă, fost președinte al asociației studenților, orator de mare anvergură și organizator de deosebită eficiență.

Din volumul **Delirul** al lui Marin Preda, am aflat că a supra-

vieţuit.

Mă opresc aici, căci umbrele strecurate în cei patruzeci de ani care au trecut nu mai au contururi definite.

În legătură cu congresele, vreau să mai adaug doar cîteva amintiri şi precizări. În 1932, la Braşov, studenţimea şi conducerea ei erau încă împărţite în diverse organizaţii, fără să se fi departajat sau distanţat în mod evident nici una din ele. La suprafaţă erau cuziştii şi legionarii.

Aici şi atunci, mişcarea legionară s-a detaşat vertiginos, şi astfel au fost alese organele de conducere din cadrele ei, şi apoi toate congresele următoare au imprimat convingător şi dominant amprenta specifică a ideologiei şi caracteristicilor ei.

Atunci au apărut revista **Axa**, unde scriau tineri excepţionali şi vîrstnici consacraţi articole de fond cu un conţinut filozofic, economic, politic, revista **Însemnări sociologice**, sub conducerea profesorului Traian Brăileanu de la Cernăuţi, revista **Orientări** a preotului Gh. Crişan de la Bacău, care trata savant şi accesibil probleme majore de filozofie, revista **Gîndirea**, cunoscută şi recunoscută în ţară şi peste hotare, ziarele **Calendarul**, al lui Nichifor Crainic, **Cuvîntul**, al profesorului Nae Ionescu, **Buna Vestire**, organ oficios al mişcării, şi multe altele pe care timpul le-a estompat.

Capitolul XVI

De la "şcoală" la partid

Istoria va trebui totuşi odată să stabilească şi să consemneze obiectiv ce a fost bun şi ce nu, şi mai ales, să departajeze onest şi constructiv ce a reprezentat în final şcoala de educaţie sacramentală concepută de Căpitan şi apoi partidul politic, cu porţi deschise larg de Horia Sima, cu un orizont îngust şi cu practici care au pus la zidul infamiei şi ruşinii duhul atîtor strămoşi ce au păşit peste pragul vieţii cînd de-abia o începuseră, murind surîzînd şi cu

încrederea că o fac pentru binele neamului.

Consider că, dacă s-ar fi putut măsura și înregistra căldura celor căzuți, dragostea noastră pentru popor, precum și lipsa oricărui sentiment egoist sau tendință de satisfacții personale, atunci și acum, meritam o soartă mai bună.

Am dorit și am luptat, ne-am zbătut și am suferit, ne-am tîrît și ne-am înmormîntat de dragul acestui neam, și ne-am bucurat pentru fiecare treaptă urcată de poporul nostru spre binele lui, fără să umbresc în inima mea realitățile, sub impulsul invidiei sau meschinăriile egoismului.

Totuși, nu pot să mă resemnez pe poziția de a accepta ideea că mi-am trădat neamul, și nu e de conceput că o întreagă generație a fost gata să moară conștientă, doar în derîdere și pentru o himeră, și nici că atîția tineri deosebiți au fost îngenunchiați de tirania, egoismul, violența și inconștiența de atunci doar din și prin exuberanța și fanatismul lor sec.

Semnificativ și edificator pentru nivelului acestor congrese, pot enunța doar titlul unui articol scris de un mare prelat al bisericii noastre ortodoxe care participase la unul din ele: "Am fost și eu acolo".

Capitolul XVII

Congresul de la Tîrgu Mureș

O împrejurare deosebită, cu un ecou imens și cu o semnificație care a subzistat mulți ani, a reprezentat-o congresul ținut în anul 1936 la Tîrgu Mureș, cînd guvernul a aprobat organizarea lui. Astfel, toate centrele universitare s-au pregătit în acest scop, și totuși, în ziua premergătoare plecării, s-a anunțat că s-a revenit asupra aprobării.

În aceeași zi s-a primit la Iași o telegramă prin care Căpitanul ne cerea să fim prezenți la congres, cu orice risc. Seara ne-am adunat și am analizat modalitățile care puteau conduce la realiza-

rea acestui ordin. Au fost tot felul de propuneri și, în cele din urmă, ne-am oprit la una ce ni s-a părut cea mai sigură și mai eficientă.

S-a comunicat că și în aceste condiții, congresul se va ține și s-a anunțat că toți participanții, a doua zi, dimineață, să fie prezenți pe peronul gării Iași, la trenul care pleca spre Pașcani.

Cînd am ajuns la gară, peronul era ocupat de armată și de polițiști. Ne-am încolonat și, în marș, am intrat pe peron și ne-am îndreptat spre trenul tras pe partea din dreapta a gării. Armata și polițiștii au încercat să ne oprească, dar cordoanele au fost rupte fără violență. Era greu de presupus că se poate trage într-o masă imensă de studenți, și această prezumție se confirma.

Un grup dintre noi ne-am îndreptat către locomotivă, sub presiune și gata de plecare, iar ceilalți s-au urcat în vagoane. Un student, Coman, de la Politehnică, își asumase sarcina de a înlocui mecanicul locomotivei și s-a urcat în mașină. Cînd a încercat să se urce și al doilea, Nadoleanu, ce trebuia să îl înlocuiască pe fochist, un polițist a scos revolverul și l-a îndreptat către acesta. În aceeași clipă am ridicat deasupra capului polițistului "ceva". Acesta a întors revolverul către capul meu și am rămas în această poziție multe clipe amîndoi.

Mă privea în ochi, cu groază, și eu îl scrutam cu fermitate și cu incertitudinea celor ce puteau urma. În cele din urmă, polițistul a lăsat încet mîna în jos, și, concomitent, am procedat și eu la fel, fără să scoatem o vorbă. Trenul a plecat, avînd mecanic și fochist pe cei doi studenți. La Pașcani i-am întîlnit trași pe o linie moartă pe studenții de la Cernăuți. I-am luat și pe aceștia și ne-am continuat drumul în aceste condiții. S-a anunțat, pe tot parcursul, că trenul va ajunge la destinație, orice s-ar întîmpla, și s-a cerut să ni se asigure cale liberă.

După cîte îmi amintesc, la Interne era Subsecretar de Stat Eugen Titeanu. S-a luat legătura telefonic cu acesta și i s-a subliniat proporția catastrofei ce s-ar produce în cazul în care s-ar încerca obstrucții.

Noaptea am găsit, de asemenea trase pe o linie moartă, vagoanele cu studenții din centrul București. Le-am remorcat și, cu o garnitură cu un număr foarte mare de vagoane, ne-am continuat drumul.

Nu am să uit niciodată cum am trecut podul de la Ghimeș-Palanca și cum am coborît pe o pantă lungă și cu o declivitate deosebită, într-o viteză inadmisibilă, cu scîntei la roțile trenului și cu strigăte repetate de la vagon la vagon, în noapte: "Puneți frîna".

Le aud și acum și simt încă emoția acelor clipe.

Trenul, cu luminile stinse, a străbătut toată noaptea calea pînă la destinație și, în zorii zilei, am ajuns în gara Tîrgu Mureș.

Ne-am încolonat și în marș, cîntînd, am străbătut străzile orașului, iar la ora fixată congresul și-a început lucrările. S-a scris atunci în toate ziarele despre acest congres și despre "trenul-fantomă".

În afara ședințelor de lucru, se făceau demonstrații în oraș, constînd în marșuri, cîntece și mitinguri.

Cu excepția unei altercații între noi și cuziști, care a avut loc în Brașov cînd s-a stabilit superioritatea noastră, la nici un congres nu am asistat la nici o samavolnicie și nici nu știu să fi avut loc. Ordinul era să demonstrăm disciplină, sobrietate și cel mai vădit și real spirit constructiv.

La unul din congrese a luat parte Emil Șiancu, după cîte îmi amintesc, nepot al lui Avram Iancu, mare mutilat de război și decorat cu ordinul **Mihai Viteazul**. L-am văzut și mai tîrziu, în pelerina albă, costum moțesc, atunci cînd s-a apropiat de mișcarea legionară, și am aflat că a fost împuternicitul și reprezentantul moților în procesul cu un oarecare evreu Tischler Moor, care le acaparase o parte din munți, și care, pe atunci, își folosea banii și influența pentru a-i îngenunchea și deposeda pe aceștia de munții unde le pulsa viața și inima, unde răsuna încă ecoul deznădăjduit al cîntecului pribeag al lui Avram Iancu, învins atunci, dar biruitor peste veacuri.

Ca răspuns la aceste mașinațiuni și împotriva forței banului, a neomeniei și a nedreptății, Emil Șiancu a folosit atunci tot o forță a răului, revolverul, lichidînd astfel un litigiu care a zădărît vreme îndelungată pe acești stăpîni ai munților, pe acești moți onești, dîrzi, drepți, stoici, mîndri, neobișnuit de harnici, buni patrioți și creștini.

Din șirul atîtor figuri de neuitat, voi mai evoca prezența profesorului Mihail Manoilescu, cel care în anul 1940, ca ministru de externe, a fost silit de către Hitler să semneze dictatul de la Viena. La prezentarea acestui document, a suferit un șoc, s-a întrerupt conferința, și totuși, peste cîteva minute, teroarea forței nu l-a cruțat nici pe el și nici pe noi ca neam, luîndu-ni-se o parte din Ardeal.

Fiindcă aceste rînduri concretizează amintiri ale unui om care a străbătut o cale lungă și plină de evenimente și încercări, și mai ales, pentru că borna începutului acestui drum este departe iar cea

a sfîrșitului se conturează tot mai limpede, mă voi referi succesiv la acele împrejurări legate de persoana mea, cele care mi se par semnificative și care vor motiva avîntul și atașamentul pînă în anul 1938 cînd, realmente, am părăsit acest cîmp de luptă.

În această succesiune voi consemna discursul ținut de Căpitan în parlamentul țării în anul 1931, cînd a expus țelurile și conturul ideologic al mișcării, cu o demnitate, cu o hotărîre și intransigență aproape incredibile pentru vîrsta sa, cînd, la persiflarea unui deputat ce făcea din mandatul său o bufonerie, a precizat, cu puterea unei sentințe, că este acolo ca "reprezentant al tineretului acestei țări" și că aduce cu el dragostea lor de patrie, puterea lor de dăruire dusă pînă la jertfă, și că, astfel, îi repugnă gluma, căci este angajat "pe viață și pe moarte" într-o luptă pentru formarea unui om nou, și pentru ridicarea patriei noastre pe locul visat de străbuni și idealizat de cei ce sînt sau vor veni.

Capitolul XVIII

Congresul de la Piatra Neamț

Pe 2 ori 3 iulie 1933 urma să aibă loc un congres al mișcării la Piatra Neamț. Pentru că știam că autoritățile încercau să zădărnicească sau să compromită orice acțiune a noastră, și că jandarmii comiteau excese în acest sens, am plecat de acasă în comuna Ruptura (azi Izvoare) și apoi la Buhuși, și astfel am format un grup cu care am plecat noaptea către Piatra Neamț.

Ne-au ieșit în cale cîțiva jandarmi și pentru că aveam cu noi și o căruță cu un cal unde se găseau lucruri personale, ne-am făcut drum cu brațele și cu scîndura ce ținea loc de scaun la căruță, și dimineața am fost la intrarea în oraș. Acolo am găsit multă lume din diferite sate oprită de jandarmi și de ostașii regimentului 15 Infanterie. Am încercat să rupem cordoanele și s-a iscat o învălmășeală neobișnuită. Aveam ordin să nu ne dedăm la violență: cu brațele ne făceam loc printre baionete, bineînțeles, nu

fără fără consecințe.

În această învălmășeală m-a frapat un lucru pe care nu-l puteam explica. Un grup înainta printre baionete, iar ostașii săreau ca arși cînd aceștia ajungeau în preajma lor. Mai tîrziu am aflat că erau țărani din comuna Zărnești, și că au rămas renumiți prin purtatul și folosirea sulelor în astfel de împrejurări.

Cînd încăierarea era în toi, a apărut Mișu Stelescu, deputat de Tutova, împreună cu comandantul regimentului și au cerut să se intre, de ambele părți, în ordine și să ne adunăm pe un platou de la intrarea în oraș, lîngă regiment, pentru a primi dispoziții. Am executat ordinul și ne-am așezat într-un careu pe laturile căruia erau soldați cu baionete la arme.

Mișu Stelescu ne-a comunicat că din ordinul Căpitanului nu mai trebuie să intrăm în oraș și că congresul nu se mai ține, dar pe ascuns, ne-a făcut un semn să rupem cordoanele.

Deși eu știam că acest mod de a rezolva o situație nu intra în obiceiul Căpitanului care nu cunoștea decît o cale, cea dreaptă, loială, și nu l-am aprobat pe Mișu Stelescu atunci cînd spunea una și ne cerea alta, cordoanele au fost rupte și lumea a intrat, în busculadă, în oraș. Cînd am ajuns în centru am văzut la un balcon niște domni, printre care și prefectul județului, Gică Măcărescu, privind în stradă, unde jandarmii și legionarii erau angajați într-o altercație neobișnuită, dusă pînă la limitele vacarmului.

În acel moment a apărut Căpitanul care venea de la biserică, în îmbrăcămintea sa obișnuită, costum național, frumos ca în expoziție. Înconjurat de cîțiva camarazi, s-a apropiat și, într-un mod inexplicabil, cei ce se luptau în stradă s-au ridicat de pe jos, s-au retras pe trotuare și s-a făcut o liniște desăvîrșită.

Nu a privit nici în sus, unde era prefectul Măcărescu, nici de o parte sau alta a străzii, unde erau beligeranții, a trecut către casa avocatului Ioaniu, altercația a reînceput, iar mai apoi, după ce busculada a încetat, l-am putut urma și noi.

O parte din băieți au fost arestați și duși la poliție iar noi am mers la casa avocatului unde, în curte, am improvizat o masă, dar congresul nu s-a mai ținut.

Așa cum am precizat, la acea vreme mișcarea avea o singură camionetă cu care veniseră bucovinenii. După masă am plecat cu această mașină la poliție, în grup, pentru a cere eliberarea celor arestați.

Aici ne-au întîmpinat polițiști și jandarmi și ne-au cerut să părăsim orașul. Am condiționat acest lucru de eliberarea celor

reţinuţi şi fiindcă ni s-a refuzat, am rămas în maşină, cîntînd marşuri şi alte cîntece de acest gen. S-a adunat tot mai multă lume în jurul maşinii, alăturîndu-ni-se în proteste, şi atunci, jandarmii şi poliţiştii ne-au împins cu braţele maşina pînă la ieşirea din oraş, în cîntecele şi ilaritatea celor din jur.

Eu şi cîţiva băieţi din Roman şi din Iaşi am fost nevoiţi să mergem cu camioneta pînă la Fălticeni, unde am ajuns noaptea. Şeful gării, care simpatiza curentul naţionalist, ne-a deschis sala de aşteptare şi pentru că eram flămînzi, ne-a adus ceva de mîncare şi apoi a aranjat să putem pleca spre Paşcani cu un tren, deşi nu aveam bilete.

Am ajuns la Roman în zorii zilei, am plecat spre casă obosit, zgîriat şi murdar de noroi. La vreo doi kilometri de sat era un ogor şi mama, neasemuit de buna mea mamă, prăşea singură. Cînd m-a văzut, s-a bucurat dar a căzut pe gînduri.

Eram doar la începutul acestui drum, luminat de flacăra dragostei de patrie, presărat şi străjuit pe tot cuprinsul de simbolice cruci pentru cei ucişi şi aruncaţi în gropi comune, cînd de-abia păşeam în viaţă. De aceea mă voi referi la unele pasaje din lucrarea **De la restauraţie la dictatura regală**, ediţia a II-a din 1981, scrisă de Florea Nedelcu, legate de implicarea mea. Apoi voi continua să derulez calea străbătută de mine, cu datoria de a înfăţişa mereu adevărul.

Capitolul XIX

"De la restauraţie la dictatura regală"

O fac, nu ca apologie şi nu pentru a forma convingeri, deoarece eu îmi derulez viaţa mea, efectiv mi-o mărturisesc şi îmi motivez onest de ce am intrat în 1932 în această mişcare, de ce am depus aici elanul şi sacrificiul meu, şi în final, de ce am părăsit-o în 1938 şi am abandonat, ireversibil, orice vocaţie de ordin politic pentru întreg restul vieţii.

Vreau însă, tot pentru mine, să subliniez că, dacă lucrurile ar fi fost numai așa cum apar în această lucrare, editată în condițiile de azi, cînd minciuna-i regină, adevărul primejdie, iar realitatea răsturnată, cînd sînt încă așezat pe cel mai înalt stîlp al infamiei sub raportul orientării de atunci; obiectiv și cinstit se cădea să stau cu fruntea sus ca un om bun și drept, ca un cetățean loial, patriot prin fapte și democrat prin năzuințe și structură lăuntrică al acestui neam, pe care nu l-am înșelat nici sub amenințarea morții în drepturile sale sfinte și în aspirațiile sale veșnice.

Dealtfel este absolut notoriu și unanim recunoscut că, în toată istoria acestui neam nu a mai fost o altă grupare politică care să fi fost tratată, în sistemul tuturor etapelor și organizărilor sociale, cu mai multă vrăjmășie, și că această prigoană, mai ales în perioada afișată ca liberală și conturată ca burgheză, s-a ridicat și s-a caracterizat prin crime fără judecată și asasinate duse pînă dincolo de barbarie.

Și nu pentru că îi apăr pe morți, ci pentru că se impune un răspuns cinstit la întrebare și la alternativă, spun că am fost puși în fața morții, iar unii dintre noi am supraviețuit prin harul Domnului sau prin implacabilul destinului, dar cei mai mulți au fost uciși fățiș, cu puști și mitraliere, alții strangulați, iar alții prin mișelie. Unii am avut posibilitatea să ocolim moartea prin abdicări, dar cei mai mulți nu am făcut-o, nu pentru că am fi fost descreierați sau fanatici și nici luptători cu morile de vînt, ci pentru că am crezut într-un ideal al neamului și patriei, și este de reținut că cine, între ideal și moarte, alege moartea, nu poate fi decît martir.

Dintre aceste mișelii sînt de remarcat următoarele: Corneliu Codreanu, în 1937-1938 a fost solicitat și putea deveni, după rege, conducător de stat, dar a refuzat. Cînd s-a știut că acest act putea să îi aducă moartea, avea toate posibilitățile să se adăpostească sau să părăsească țara, cum dealtfel alții au făcut-o, trăgînd foloase. El nu a procedat așa și a fost pus în situația de a alege colaborarea cu regele Carol sau a muri. A acceptat moartea, și ca el mii și mii de tineri dintre cei mai proeminenți.

Despre Nae Ionescu, despre care acum se spune că a avut asupra tinerei generații de scriitori ce au frecventat Facultatea de Litere din București, o înrîurire acută, George Călinescu, în **Istoria literaturii române**, scria: "Pentru studenții lui, el era un geniu, un factor fără de care nu se poate explica viața civilă a României moderne. Cînd se va scrie istoria problemelor filozofiei românești,

se va vedea că vreme de cincisprezece ani de zile, noi am fost contemporani Europei numai prin cursurile profesorului Nae Ionescu. El este un Socrate al României".

Se știe că a fost unul dintre profesorii și personalitățile palatului regal și că a abandonat totul ca un soldat, înrolîndu-se în această mișcare, că în 1935 a fost cu noi în tabără și apoi a murit, suspect, în plină vogoare, la 15 martie 1940, în vîrstă de 50 de ani.

Ca el au murit, tot atunci, rapid și aparent de neînțeles, generalul Cantacuzino și alte figuri importante, fără să mă mai refer la miile de tineri împușcați pe cîmpiile, în închisorile, lagărele și pe străzile țării între 1938 și 1940.

Am știut că ce a fost nu se mai putea repeta, și sînt conștient că fiece moment este unic și ireversibil. Nu am uitat ce am învățat în liceu din manualul profesorului Simion Mehedinți privitor la acest moment, și de aceea am închis pleoapele și am înmormîntat pios zbuciumul și jertfele trăite pînă în 1938. Am intrat pe făgașul omului resemnat, contopit în căldura și fericirile familiei, ale profesiei și creștinului, călăuzit, convins și hotărît să trăiască și să moară ca un român și ca un fiu al lui Dumnezeu.

Mă refer la acele însemnări cu caracter istoric ale lui Florea Nedelcu, ce luminează, în măsura îngăduită, calea anilor la care mă refer și la motivarea adeziunii mele la coloana atît de hulită, din rîndurile căreia cei tineri și neprihăniți au fost uciși în mod mișelesc, și absolviți cei care au organizat și săvîrșit nelegiuirile, trăind apoi pe meleaguri străine.

Deși înțeleg că e greu să cîntărești și să cataloghezi semenii, nu mă pot resemna într-o "oală" în care fierbe orice și nu pot motiva adversitatea aprigă, fără distincții și reticențe pe plan ideologic, decît doar pentru că unii și-au fundamentat edificiul pe materie, iar alții pe spirit, și pentru că unii și-au luat învățător pe Marx, iar alții pe Iisus. Și tot ca om, dar și ca jurist, nu găsesc explicații, nu întrevăd justificare și nu aș putea invoca criterii de apărare în duritatea măsurilor, în tenacitatea loviturilor, în neasemuita prigoană, în nesfîrșita suspiciune și urmărire, și, în final, în atrocitatea cu tendință expresă și neîmblînzită a desființării unor oameni cu orice preț.

Nu înțeleg proporția vrăjmășiei cînd știu că au fost mulți ani cînd ne-am întîlnit în închisori și lagăre, trimiși de aceiași stăpîni, și de aceea cei ce trăiesc nu pot să uite că acolo am fost noi, care pe atunci eram mulți și constituiam o forță, buni camarazi și omenoși frați, indiferent dacă eram de stînga sau de dreapta.

Ideologiile sînt umbrite de invincibilitatea timpului și singură, omenia rămîne perenă. Ca să evit orice confuzie și interpretare greșită, subliniez că mă refer la perioada cînd am fost și eu un militant, între 1932-1938, și că, pentru ceea ce a urmat, am dreptul să dezavuez cu mai multă vehemență decît alții, pentru că mie mi-a adus și umilință, și rușine, și suferințe plătite cu sănătatea, cu imense sacrificii, cu viața mea și a familiei mele, pentru faptele altora ce au lovit și s-au ascuns, care au tulburat apele și ne-au aruncat pe unii în vîrtejul lor, care au sfredelit un vulcan și au declanșat un cutremur, care au profanat mormintele și au răsturnat viața unor oameni, ca ei să-și schimbe chipurile după aceea, adăpostindu-se în case străine.

Restaurația

Referindu-mă cronologic la **Viața politică din România în preajma dictaturii regale**, scoasă inițial la Editura Dacia în anul 1973, apoi reeditată în 1981, voi fi în situația să mă opresc și să citez date și împrejurări care conturează conjunctura perioadei, dar absolut așa cum s-au prezentat faptele. Desigur că, procedînd astfel, voi fi silit să repet unele situații, anume cele în care voi fi și eu implicat în mod direct.

Se știe că în 1927, Carol, fiul regelui Ferdinand, succesorul legal la tron, a ales în locul acestuia viața de huzur, părăsind țara, morala și demnitatea. Apoi prin mașinațiuni, înșelătorii și specularea politicienilor avizi de putere în orice condiții, s-a strecurat pe ascuns în țară, și folosindu-și abilitatea și slăbiciunea altora, s-a instalat pe tronul României la 8 iunie 1930.

De aici redau succint, dar exact, pasajele referitoare la perioada care face obiectul volumului citat, și respectiv, la ceea ce are legătură cu situațiile care mă privesc personal.

"Carol al II-lea instalat pe tronul României la 8 iunie 1930 a urmărit cu perseverență instalarea unui regim de dictatură personală.

A venit în țară la 6 iunie 1930, însoțit de cîțiva amici personali, fără suprafață politică și apoi și-a grupat treptat în jurul său o camarilă puternică, politicieni, militari, ziariști, aventurieri, scriitori, îndeosebi oameni deosebit de abili, lacomi și risipitori, uniți prin identitatea morală, dar mai ales printr-o dorință puternică de înavuțire." (...) "Dealtfel perioada 1930-1931 reprezintă anii de constituire temeinică și de afirmare în viața politică a țării a Gărzii de Fier ca partid politic. Alegerile parțiale din 1931 din județele

Neamț și Tutova i-au dezvăluit forța."

La alegerile la care am participat au fost învinse toate partidele prin alegerea lui C. Codreanu la Neamț și a lui M. Stelescu la Tutova.

"Decretînd scoaterea Gărzii de Fier în afara legii în ianuarie 1931, Armand Călinescu (Subsecretar de Stat la interne – țărănist) a arestat și trimis în fața tribunalului un lot de fruntași legionari compus din C. I. Z. Codreanu, M. Stelescu, I. Banea, Totu,Dănilă."

"Toți au fost achitați ca fiind nevinovați.

Întronarea, mai bine zis autoîntronarea lui Carol a fost un act antipopular, de natură să nesocotească instituțiile și să umbrească Tronul."

Poziția partidelor față de restaurație

Partidele politice și în special cel liberal l-au primit cu vehemență, renegîndu-l cu ostilitate. Totuși, se va vedea în continuare că mulți dintre cei care au condus destinele acestei țări au dat dovadă de slăbiciune în convingeri și de lipsă de probitate.

"Vintilă Brătianu, șeful partidului liberal: *Să îmi sece mîna dacă voi întinde-o acestor aventurieri.*" (pag. 16)

"Partidul Liberal a difuzat o broșură-manifest, cu caracter anticarlist, în care se menționa: *Proclamarea lui Carol rege este cea mai mare crimă împotriva națiunii noastre.*" (pag. 17)

"În acest timp, I. Gh. Duca era conducătorul în fapt al partidului Național Liberal, după dispariția în 1927 a lui Ionel Brătianu."

"Deputații liberali, în afară de C. Argetoianu, au votat împotriva proclamației lui Carol ca rege."

"I. Gh. Duca a rostit un discurs de o violență apreciabilă la adresa noului suveran, subliniind între altele: *Am scrutat tot ce poate spune judecata și conștiința mea și, din două motive, unul de ordin etic și altul de ordin politic și național, mă împiedică definitiv să primesc soluția de azi. Aș considera că mă dezonorez făcînd altfel și de aceea sfîrșesc cariera mea politică cu un act de dezavuare. La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc chiar dacă viața mea politică ar lua sfîrșit. Sfatul pe care îl dau partidului nostru este o intransigență absolută. Eu am spus întregul meu gînd de la care nimic pe lume nu mă poate abate.*

Aceasta a determinat ca o grupare în frunte cu Gh. Brătianu să părăsească partidul." (pag. 17)

"La 16 iulie 1930, I. Gh. Duca declara: *Puterea trebuie cucerită.* (pag. 20)

"Dar după moartea lui Vintilă Brătianu, decembrie 1930, I. Gh. Duca consimțea în reluarea raporturilor normale între partid și coroană și este ales președinte al Partidului Național Liberal, iar Tătărăscu, omul regelui, secretar general al P. N. L." (pag. 27)

"La 18 aprilie 1931, N. Iorga primea din partea regelui mandatul de a constitui un guvern de uniune națională." (pag. 47)

"20 octombrie 1932 – 13 ianuarie 1933, guvern în frunte cu Iuliu Maniu și apoi guvernul Vaida Voievod. La 14 noiembrie 1933, I. Gh. Duca este însărcinat cu formarea guvernului." (pag. 18)

Capitolul XX

Conflictul Carol – Corneliu Codreanu

"Acest conflict avea la bază dezacordul privind politica externă, relațiile cu Elena Lupescu, colaborarea cu o serie de bancheri și oameni de afacere evrei: Aristide Blank, Kaufmann, Max Auschnit, Bercovici."(pag. 72)

"La 10 decembrie 1933, I. Gh. Duca a decretat în urma ședinței Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933 dizolvarea Gărzii de Fier și eliminarea ei din campania electorală." (pag. 69)

Era o măsură nejustificată în fapt și ilegală.

Alegerile erau fixate pentru data de 20 decembrie 1933. Orice măsură în legătură cu aceste alegeri putea fi contestată în termen de zece zile înaintea alegerilor. I. Gh. Duca, în noaptea de 9 spre 10 decembrie, a dispus arestarea conducătorilor și membrilor cunoscuți ai mișcării și a decretat pe 10 decembrie dizolvarea și eliminarea de pe listele electorale a candidaților ei.

Astfel, măsura nu mai putea fi contestată, fiind deja depășit termenul. Subterfugiul era ilegal, degradant și abuziv. Am fost și eu arestat, dar mă voi referi la acest fapt cu amănuntele respective la momentul oportun. Totodată s-a hotărît închiderea localurilor legionare, cu confiscarea documentelor de arhivă, au fost interzise

adunările, manifestațiile, uniformele, iar listele de candidați și semnele electorale au fost declarate nule.

"Cu pozițiile consolidate în urma alegerilor cîștigate la 20 decembrie 1933, guvernul Duca a continuat urmărirea și arestarea grupurilor de agitatori legionari. În urma dispozițiilor primite, organele de siguranță și jandarmeria au operat numeroase arestări. (...) La Brașov a fost arestat Ion Codreanu, tatăl șefului Gărzii de Fier, care declara: *Lichidarea diferențierilor sociale va desființa moșierimea și burghezia* și cerea *puritatea morală*." (pag. 72)

"La sfîrșitul lunii decembrie 1933, este ucis Sterie Ciumeti, secretarul general al Gărzii de Fier și găsit în lacul Fundeni."

I. Gh. Duca

"La 30 decembrie 1933, I. Gh. Duca a fost asasinat pe peronul gării Sinaia." A doua zi am fost arestat, militar fiind.

"Concentrîndu-și atenția în principal asupra evoluției internaționale care marca tot mai precis ridicarea Germaniei hitleriste, precum și asupra creșterii activității Gărzii de Fier, regele a manevrat în perioada 1934-1937 cu prudență, folosind îndeosebi guvernul liberal aflat la cîrma țării." (pag. 82)

"Gheorghe Tătărăscu a depus jurămîntul la 5 ianuarie 1934, înlăturînd conducerea veche a Partidului Național Liberal, iar Dinu Brătianu, șeful partidului, rămînea în afara guvernului." (pag. 110)

"Încă din 1934, Nicolae Titulescu a acceptat intrarea în guvern punînd condiția sine qua non a "arestării lui Corneliu Codreanu, a generalului Zizi Cantacuzino, a lui Nae Ionescu" și "luarea unor măsuri de izolare și lichidare a mișcărilor fasciste". (pag. 112)

"Nu-i de neglijat faptul că el însuși era un moșier, un celebru diplomat, un mare avocat și profesor, dar un mare iubitor de trai bun.

Principalul autor al legii pentru apărarea ordinii în stat, din aprilie 1934, N. Titulescu, urmărea să creeze prin aceasta o piedică morală pentru rege în cazul cînd ar fi încercat constituirea unui guvern cu sprijinul Gărzii de Fier." (pag. 181)

"Subminată tacit, mișcarea gardistă s-a văzut în unele situații împiedicată de la manifestații publice. Astfel, cu ocazia interzicerii unei conferințe a fruntașului gardist Nae Ionescu, devenit după 1934 adversar al camarilei și al regelui Carol, legionarii au organizat în februarie 1935 o demonstrație de protest în fața palatului,

împrăștiată de armată; manifestația s-a soldat cu numeroși răniți de ambele părți." (pag. 185)

"Reacționînd cu energie, mișcarea legionară a sprijinit acțiunile anticarliste, republicane ale doctorului Gerota, arestat din pricina răspîndirii unor manifeste propagandistice în care ataca monarhia și chema la luptă pentru răsturnarea regimului de rușine, pentru înlăturarea dictaturii.

Cerînd eliberarea doctorului Gerota, mișcarea legionară a organizat manifestații de solidaritate cu acesta, lansînd manifeste semnate de o serie de fruntași legionari: Traian Cotigă, Gh. Furdui, Alecu Cantacuzino, manifeste care condamnau pe camarilești, considerați ca reprezentînd "viermii" ce își făceau afacerile pe spatele încovoiat și rupt al țării." (pag. 185)

Mihai Stelescu

"La 20 noiembrie 1934, Mihai Stelescu se rupe de Garda de Fier și înființează **Cruciada românismului**, secondat de Gh. Beza, care în 1930 atentase la viața ministrului Angelescu.

În vara anului 1936 a fost ucis Mihai Stelescu." Eram în tabără la Averești-Golani.

"Din toamna anului 1935, Garda de Fier stabilește contacte cu Iuliu Maniu și Gh. Brătianu, adversari ai camarilei și guvernului. Din acel moment, Nae Ionescu întreține legături strînse cu Maniu și Gh. Brătianu." (pag. 186)

"În noiembrie 1935, Corneliu Codreanu lansează o circulară prin care se atrăgea atenția ca mișcarea legionară să primească cu rezervă criticile național-creștine adresate fruntașilor național-țărăniști." (pag. 186)

În această circulară se preciza: "Pentru respectul adevărului însă, să se știe de toți că dl. Maniu atacă nu pe rege, ci vîscul din jurul său, care omoară pe rege și nimicește monarhia românească."

"M-am simțit umilit cînd, pe pagina I a unui număr din **Porunca vremii** eram lăudat eu, sau noi, iar pe ultima insultat dl. Maniu." (pag. 187)

"Făcînd un bilanț al anului politic 1935, Lothar Rădăceanu marca sfîrșitul perioadei de manifestare a mișcării gardiste ca masă de manevră a reacțiunii burghezo-moșierești.

Mișcarea fascistă, sublinia fruntașul social-democrat, nu mai este o trecătoare manifestare de turbulență tinerească a studențimii care se poate lesne exploata și manevra de demagogi încercați de la noi și aiurea, ci un factor politic și social cu existență in-

dependentă, cu veleități proprii și cu o factură ideologică ce o deosebește esențial nu numai de mișcarea de stînga propriu-zisă, dar și de reacțiunea burgheză de tip vechi." (...)

"Congresul studențimii legionare de la Tîrgu Mureș din 3-6 aprilie 1936, avea să aducă noi elemente, de data aceasta mult mai concrete, în conflictul dintre gardă și cercurile politice carliste."

"Această contradicție ireconciliabilă dintre palat și Gardă avea să se materializeze în scrisoarea adresată lui Carol în noiembrie 1936, de Corneliu Codreanu, prin care pe un ton brutal, șeful mișcării legionare îi avertiza pe rege și pe politicienii care îl susțineau, că vor răspunde cu capul dacă nu vor modifica conținutul diplomației românești." (pag. 187-188)

"Încercarea regelui de a intra în contact cu conducătorii Gărzii, imediat după congres, a fost respinsă de aceștia sub pretextul că *Garda nu face nimic clandestin*." (pag. 190)

"Corneliu I. Z. Codreanu a proclamat anul 1937 *un an de luptă și sacrificii*." (pag. 193)

Moța – Marin

În iarna acestui an au loc funeralii organizate pentru Moța și Marin, la care au participat diplomați germani, italieni, japonezi, portughezi și polonezi. Am participat și eu.

"În februarie 1937, Carol a cerut lui Corneliu I. Z. Codreanu să îi cedeze conducerea Gărzii de Fier, al cărui "căpitan" să fie proclamat. Acesta a refuzat. Drept urmare, cercurile carliste au hotărît suprimarea principalelor căpetenii legionare." (pag. 198)

"La 9 aprilie 1937, Consiliul de Coroană a hotărît expulzarea peste graniță a prințului Nicólac.

Convocînd în ziua de 13 aprilie 1937 pe reprezentanții cîtorva ziare, C. I. Z. Codreanu a dat publicității o declarație în care proclama deschisă lupta dintre Gardă și Carol, încheind convorbirea strigînd: *Trăiască principesa Elena! Trăiască principele Mihai! Trăiască principele Nicolae!* (pag. 198)

"La 1 martie 1937, Armand Călinescu nota: *Lungă întrevedere cu Gabriel Marinescu la mine acasă. Tătărăscu a avut inițiativa numirii lui în guvern*."

"Gabriel Marinescu a primit cu condiția să fie lăsat să lucreze liber. Are de gînd să suprime pe Codreanu și vreo treizeci de gardiști principali. Și-a format echipe de 200 de pușcăriași cu care va da lovitura într-o noapte." (pag. 199)

"La 17 martie 1937, C. I. Z. Codreanu se întîlnește cu Zaharia

Boilă în vederea unui pact de neagresiune." (pag. 199)

"La 22 aprilie 1937, prin intermediul lui Mihail Antonescu, fruntaș al Partidului Național Liberal Georgist, ia legătura cu Gh. Brătianu și fac un program comun anticarlist.

La 17 mai 1937, C. Argetoianu nota pe marginea unei discuții cu C. I. Z. Codreanu: *C. I. Z. Codreanu a arătat că un lucru e sigur: un abis s-a creat între rege și legionari.*" (pag. 200)

Pactul Maniu-Codreanu-Brătianu

"Pactul avea drept bază comună opoziția lor față de rege." (pag. 201)

"Fabricius, ambasadorul Germaniei, notează:

Apropierea Maniu-Codreanu are un singur țel, lupta împotriva doamnei Lupescu și a regelui însuși, dacă nu se poate lepăda de nefasta ei influență." (pag. 201)

"La 23 noiembrie 1937, Mihalache demisionează din fruntea Partidului Național Țărănesc și este ales Iuliu Maniu, dar acum se desprinde aripa centristă cu A. Călinescu, Mihai Ghelmefeanu, Virgil Potîrcă, iar Armand Călinescu, conducătorul acestei grupări, se pronunță categoric pentru luarea unor măsuri drastice împotriva Gărzii de Fier, mergînd pînă la lichidarea acesteia și pentru colaborarea cu regele Carol al II-lea, împotriva ascensiunii vertiginoase a Gărzii de Fier spre putere."

"Iuliu Maniu încheie la 25 noiembrie 1937 un pact de neagresiune electorală cu partidul fascist **Totul pentru țară** și partidul național liberal al lui Gh. Brătianu, declarînd că, prin aceasta, urmărea asigurarea libertății alegerilor. Pactul semnat la 25 noiembrie 1937 reprezintă în realitate o coaliție politică anticarlistă, rezultată din evoluția divergențelor existente între cercurile politice sprijinite de guvernul Tătărăscu, pe de o parte, și de Garda de Fier, gruparea Manistă și Gh. Brătianu, pe de altă parte.

La 25 noiembrie 1937 s-a semnat public pactul intitulat *Pactul de neagresiune electorală*, avînd ca obiectiv decisiv *apărarea libertății de manifestare în perioada campaniei electorale*.

Ca răspuns, aflat în perspectiva apropiată a unei înfruntări directe cu garda, cel mai teribil rival care se anunța în acel moment în lupta pentru putere, regele Carol a urgentat pregătirile de instaurare a dictaturii carliste." (pag. 202)

Capitolul XXI

Alegerile din 20 noiembrie 1937

"Campania electorală a fost deschisă la 19 noimebrie 1937." (pag. 217)

"Adversitatea față de Garda de Fier, avînd la bază alianța cu Franța și Anglia, întărirea prerogativelor regelui Carol al II-lea ca unică soluție a torpilării ascensiunii mișcării legionare spre putere." (pag. 220)

"În scopul sustragerii de sub influența legionară a unor tineri, guvernul a încorporat în toamna anului 1937 două contingente de toate armele și a interzis activitatea propagandistică electorală și studenților." (pag. 226)

"S-a încercat dizolvarea partidului **Totul pentru țară** (aceasta era denumirea reală, și nu Garda de Fier) prin ministrul de interne P. Franasovici, și Gabriel Marinescu, subsecretar de stat." (pag. 227)

"În condițiile menținerii stării de asediu într-un număr de localități, al intensificării cenzurii, guvernul a luat măsuri represive vizînd intimidarea opoziției." (pag. 228)

"Legiunea făcea apologia vieții aspre, combătea luxul și viața de huzur ale claselor exploatatoare, cerea egalitatea muncii și primatul ei în ordinea socială." (pag. 235)

"Legionarii au creat cantine ale comerțului legionar cu prețuri foarte mici pentru muncitori. S-a intensificat propaganda între muncitori. *S-a zis omul și pogonul* și Garda de Fier a reușit să capete influență în masele de țărani săraci. Deviza era: *Totul pentru țară, nimic pentru noi*." (pag. 236)

"Cu complicitatea organelor administrative și polițienești, reprezentanții guvernului au organizat în numeroase județe falsificarea rezultatelor reale prin modificarea tabelelor de totalizare a voturilor, confecționarea de procese verbale false, introducerea în urne a sute de buletine ale partidului național liberal."

Sub titlul: "Alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937 și semnificația rezultatelor acestora", paginile 238-239, se arată:

"Alegerile au fost dominate de abuzurile sub diverse forme practicate de autoritățile administrative și forțele polițienești, dar mai ales de amplificarea dinamismului mișcării legionare."

Din datele publicate de Comisia Centrală Electorală reiese următoarea situație:

Alegeri pentru Camera Deputaților:

	voturi	procent	mandate
1. Partidul Național Liberal	1.103.353	35,92	152
2. Partidul Național Țărănesc	626.612	20,40	86
3. Partidul Totul pentru țară	478.373	15,58	66
4. Partidul Național Creștin	281.167	9,15	39
5. Partidul Maghiar	136.139	4,43	19
6. Partidul Național Liberal Georgist	119.365	3,89	16
7. Partidul Țărănesc Radical	69.198	2,25	9
8. Partidul Agrar(Argetoianu)	52.101	1,70	-
9. Partidul Evreiesc	43.681	1,42	-
10. Partidul Poporului German	43.612	1,41	-
11. Partidul Social Democrat	28.840	0,94	-
12. Partidul Poporului (Averescu)	25.567	0,83	-
13. Frontul Muncii	6.986	0,23	-
14. Alte grupări și liste independente	11.145	0,30	-
15. Buletine anulate	45.555	1,48	-
TOTALUL VOTANȚILOR	3.071.695	100,00	

Am participat efectiv la aceste alegeri, deși Romanul era una dintre organizațiile slabe din țară, datorită faptului că liberalii erau împămînteniți la noi, iar atunci Manolescu Strunga, fost ministru, își avea "fiefu1" aici, la fel și Ernest Ene, tot fost ministru, ambii proprietari, șeful țărăniștilor. În plus mai exista și o cauză locală, de ordin intern.

"Cu aceste rezultate guvernul a căzut și, astfel, la 28 decembrie 1937 a avut loc demisia prezentată de Gh. Tătărăscu. Căderea guvernului Tătărăscu în alegeri, fapt inedit în analele vieții parlamentare românești, reflecta puternica opoziție pe care masele largi o făceau tendințelor dictatoriale carliste." (pag. 239)

"Cu toate eforturile făcute, cartelul guvernamental cu grupările lui N. Iorga și Vaida, cu procente neglijabile, a obținut sub procentul de 40% care i-ar fi dat dreptul la prima electorală." (Legea electorală prevedea că, în cazul cînd guvernul obține minimum 40% de drept, i se acordă o cotă corespunzătoare pentru a obține

majoritatea – peste 50%).

"După unele calcule, care au apreciat la 500.000 voturi zestrea guvernamentală (dobîndită prin fraude și abuzuri) circa 16-17% scăzută din 35,92% rezultă că procentul real care revenea cartelului guvernamental era de 20%" (pag. 240)

"Iamandi (fost ministru liberal de interne) recunoaște că orice efort nu putea să restabilească echilibrul sufletesc în conștiința acelor oameni care, de atîtea ori, fuseseră înșelați." (pag. 240)

"Cele aproape 500.000 de voturi obținute de Garda de Fier au reprezentat, după prăbușirea guvernului, a doua mare surpriză a alegerilor parlamentare.

Instalarea, în împrejurările centrelor de votare, a unor importante forțe ale jandarmeriei, precum și punerea în stare de alarmă a numeroase unități militare, postate în punctele strategice, constituiau un avertisment pe care Carol al II-lea îl dădea opoziției și urmăreau intimidarea Gărzii de Fier, cu care era în conflict direct.

Ceea ce era deosebit de important pentru gruparea carlistă, era că Garda de Fier își dezvăluia prin manifestări de partid politic, atît pătrunderea în unele categorii ale maselor, cît mai ales potențialul politic și militar." (pag. 241-243)

Aceasta poate fi explicația faptului că regele Carol și cercurile guvernamentale tătătăsceene, cu tot riscul pe care îl impunea creșterea considerabilă a curentului legionar, au condus la abandonarea alegerilor libere.

Trebuie reținut că mișcarea legionară, care își asuma rolul de școală de educație, apărea pentru prima dată ca grupare politică în alegeri, că ea își dezvoltase ideologia în special în rîndul tineretului și cu preponderență în universități, că C. I. Z. Codreanu nu s-a declarat niciodată șef al partidului, care pentru el reprezenta o entitate impusă de legea electorală, el rămînînd permanent Căpitanul mișcării cu veleitate primordială: formarea omului nou.

De aceea: "Garda de Fier a apărut pe scena vieții politice românești ca un partid cu o influență crescîndă; muncitorii au votat cu Garda de Fier." (pag. 244)

Pentru evaluarea justă a oamenilor și pentru explicația obiectivă a celor ce au urmat, trebuie reținut că gruparea Iorga și Armand Călinescu, cei doi pivoți pe care s-a sprijinit Carol în măsurile care au adus dictatura și masacrele, nu a reprezentat aproape nimic pe plan politic în zestrea guvernamentală; Nicolae Iorga, cel ce colaborase și îl folosise pe Corneliu Codreanu la început, nu tolera pe nimeni să se situeze în prejma aureolei sale,

juste pe plan științific, dar nu și pe cel politic, să vadă că intelectualitatea și poporul este alături de tineret și că acesta la rîndul său se află alături de Codreanu.

Capitolul XXII

Încercarea lui Carol de a-l apropia pe Corneliu Codreanu

"Regele, pentru o rezistență serioasă asupra ascensiunii vertiginoase a legiunii spre putere, căuta a încheia un front advers.

Refuzînd invitația regelui de a se prezenta la palat în vederea unor convorbiri privind situația ivită după alegeri, manevră prin care Carol urmărea destrămarea pactului, Corneliu I. Z. Codreanu, de teama unei represiuni imediate, a respins în același timp și propunerea lui Iuliu Maniu de a continua în comun lupta împotriva cercurilor monarhiste prin organizarea unor mari manifestații de stradă, și apoi s-a retras la Predeal, evitînd angajarea mișcării legionare într-un conflict armat." (pag. 251)

"Eșuînd în alegeri guvernul domnului Tătărăscu, scria un ziar al vremii, Codreanu a ajuns în punctul culminant al carierei sale politice."

"În acel moment, după părerea cercurilor obiective, Codreanu a avut un prilej unic pentru a veni la putere. În acel moment, orice aventurier mai hotărît care ar fi avut organizația lui, ar fi putut veni la putere." (pag. 251)

A avut loc o consfătuire cu fruntașii mișcării și rezultatul este cel pe care l-am auzit chiar de la Căpitan și pe care îl voi consemna pe larg în cele ce urmează. Concluzia a fost că nu vrem confruntare și măcel, țara și interesele ei stau deasupra noastră.

Astfel s-a prelungit mandatul guvernului Tătărăscu, și fiindcă urmau să aibă loc alegeri pentru senat, anunțînd "siguranța victoriei legionare", la 28 decembrie 1937 s-a format un guvern Goga-Cuza.

Ceea ce trebuie remarcat în mod deosebit pentru înțelegerea evenimentelor care au urmat, la rezolvarea crizei de guvern prin soluția chemării la conducerea statului a Partidului Național Creștin, preferat Gărzii de Fier, este diferența în poziția pe care cele două partide fasciste o aveau față de regele Carol și camarila sa." (pag. 256)

"În timp ce Garda de Fier intrase într-un grav conflict cu coroana, cu care rupsese orice legături, Partidul Național Creștin se declara consecvent monarhic." (pag. 258)

"Partidul Național Creștin a rămas, pînă la dizolvarea sa, o organizație eterogenă, amorfă, un simplu pion al cercurilor carliste, în neputința de a contrabalansa influența mișcării legionare." (pag. 258)

"Acționînd din ordinul regelui Carol al II-lea, O. Goga și alți fruntași ai P. N. C. au dus în perioada alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937 o fanatică propagandă împotriva pactului Maniu-C. Codreanu, în numele *naționalismului monarhic*". (pag. 259)

Capitolul XXIII

Guvernul Goga-Cuza

"În timp ce eșuase în tentativa de a-și apropia și subordona Garda de Fier cu care acum intrase în concurență și dispută directă, Carol a adus la putere pe O. Goga, considerînd că așa va putea să fure alegerile lui Codreanu, formînd un *guvern personal* pentru a-și organiza atacul decisiv." (pag. 261)

"Iorga arată: *clipa promisă în 1930 se apropie însă*. De atunci cerea și aștepta înlăturarea lui Codreanu."

"Pentru a evita formarea unui guvern omogen fascist, regele a introdus în guvern pe Armand Călinescu (adversar al Gărzii de Fier) avînd sarcina de a preîntîmpina deplasarea categorică spre

dreapta, în care scop regele i-a încredințat o serie de posturi-cheie în guvern: ministerul de interne și de justiție." (pag. 261)

"Prezența lui Armand Călinescu indica limpede pentru inițiații politicii carliste începutul ofensivei antilegionare." (pag. 265)

"În acțiunea de supraveghere și reprimare a Gărzii de Fier, Armand Călinescu este sprijinit, într-o formă sau alta, și de o serie de demnitari, partizani ai regelui Carol și adversari direcți ai mișcării legionare, apropiați sau membri ai camarilei: Istrate Micescu, general Gabriel Marinescu, general Bengliu, general Paul Teodorescu." (pag. 258)

"Aceasta a limitat și mai mult cîmpul de acțiune al forțelor fasciste reprezentate în guvern, și a pregătit, totodată, măsuri împotriva gardiștilor, măsuri care se vor concretiza în scurt timp." (pag. 268)

Relațiile General Antonescu -- C. I. Z. Codreanu

"În guvern se afla și generalul Ion Antonescu, fost atașat al României la Londra, apoi șef al marelui stat major, de unde demisionase în urma unor conflicte cu cercurile camariliste." (pag. 268)

"Corneliu I. Z. Codreanu, în anii 1935-1936, prin intermediul generalului Zizi Cantacuzino-Grănicerul a stabilit primele contacte cu generalul Ion Antonescu.

Corneliu Codreanu declara atunci: *La putere vreau să veniți dumneavoastră. La adăpostul dumneavoastră să-mi organizez partidul și abia după aceea voi cere conducerea treburilor statului.*" (pag. 269)

"În vara anului 1936, înțelegerea dintre Codreanu și generalul Antonescu era perfectată.

Generalul Antonescu a condiționat numirea sa de lărgirea bazelor politice ale noului guvern (Goga) prin atragerea Gărzii, în care scop a solicitat și obținerea din partea regelui a împuternicirii de a trata cu C. I. Z. Codreanu, dar nu obține colaborarea ci doar abținerea de la orice act agresiv." (pag. 269-270)

"S-au fixat alegeri pentru 2 martie 1938. Totul arăta că **Totul pentru țară** va obține majoritatea absolută."

În aceste condiții, la 10 februarie 1938, Carol a înlăturat guvernul Goga-Cuza și a instalat un guvern avînd prim ministru pe patriarhul Miron Cristea. Se încerca o formulă în care autoritatea bisericii să estompeze curentul legionar. Urmărind desfășurarea evenimentelor în raport cu lucrarea lui Florea Nedelcu, mai con-

semnez cronologic:

"La 24 iulie 1938, A. Călinescu nota: *La Pitești, informatorii mei spun că un delegat al lui C. I. Z. Codreanu a fost primit de generalul Ionel Antonescu la Pitești și ar fi primit același răspuns: "Cu toate meritele și galoanele mele, strig astăzi Trăiască căpitanul!"*." (pag. 270)

"Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a arătat că regele a acceptat dificila colaborare cu Ion Antonescu, numai atîta timp cît i-a trebuit pentru a-și instaura dictatura și întări pozițiile în vederea lichidării Gărzii de Fier.

Cînd în martie 1938 s-a considerat suficient de puternic și stăpîn pe situație, l-a înlăturat pe incomodul general și a trecut la arestarea fruntașilor legionari." (pag. 271)

"Guvernul Goga-Cuza constituia o simplă ficțiune politică a grupării carliste menită să amplifice confuzia politică pe fondul căreia să fie demonstrată caducitatea regimului parlamentar constituțional și necesitatea de a se bara ascensiunea Gărzii de Fier.

Guvernarea Goga-Cuza a constituit perdeaua de fum care a facilitat dictatura regală." (pag. 273-274)

"N. Iorga, împreună cu alte personalități, au adresat un protest guvernului: *Mai curînd mă expatriez. Prefer să nu mă bucur de aceste drepturi într-o țară străină decît să mi le văd interzise aici.*, dar după puține zile se instaurează dictatura lui Carol și face jocul lui, care conduce la asasinare.

Guvernul Goga-Cuza nu a fost un guvern fascist, ci un pas spre instaurarea dictaturii regale." (pag. 288)

Capitolul XXIV

Declarația lui Corneliu Codreanu

"La 15 ianuarie, C. I. Z. Codreanu declară cu prilejul unui interviu acordat oficiosului guvernamental **Porunca vremii**: *Termin, atrăgînd atenția celor care , în nechibzuința lor, încearcă să*

împingă coroana spre o dictatură, că aceasta ar echivala cu o nenorocire. Cea mai mare înțelepciune este de a ști să ocolești poziția care ar putea pune coroana în conflict cu națiunea sau cu destinul ei." (pag. 288)

"C. I. Z. Codreanu afirma, la 16 ianuarie 1938: *Statul actual român e informe, haotic, nu e al nostru, nu e pentru noi. Eu și prietenii mei nu ne grăbim; lăsăm lucrurile să treacă de la sine. Părerea mea este că ne îndreptăm spre corporatism; în ce ne privește, avem lucrători legionari, comercianți legionari, preoți legionari și acum ne gîndim la țărani. Cred că și reprezentanța țării va fi într-o zi corporatistă.* Interviu acordat de C. I. Z. Codreanu ziarului **Il Mesagero** din 16 februarie 1938." (pag. 292)

"Istrate Micescu, ministrul justiției, unul dintre apropiații regelui și adversar al lui Codreanu, preciza ministrului Germaniei la București, că politica externă a României se va orienta întru totul potrivit dorinței regelui, observînd în același timp că guvernul Goga-Cuza are sarcina combaterii Gărzii de Fier." (pag. 297)

După 44 de zile de guvernare Goga-Cuza, la 12 februarie 1938 s-au fixat alegeri pentru ziua de 2 martie 1938.

Așa se explică versurile lui Goga:

Nu ce-a fost îmi vine în minte
Ci, ce-ar fi trebuit să fie.
Arde smirnă și tămîie
Să se suie fumul sacru în
spirale tot mai sus
Către bolta de tărie unde nu e
Întristare, nici durere, nici suspin.

"S-a știut că obținerea procentului de 40% care să confere național-creștinilor dreptul de a constitui guvernul, reprezenta, în mod practic, o imposibilitate." (pag. 318)

"S-a dat decret-lege de schimbare a semnelor electorale, pentru confuzie și pentru dezavantajarea partidelor anticarliste și în special împotriva Gărzii de Fier." (pag. 318-319)

"S-a dizolvat parlamentul. La ministerul justiției se elabora decretul-lege prevăzînd instituirea așa zisei **majorități relative** prin care prima de constituire a guvernului cu adăugirea procentului de 20% partidului care, chiar dacă nu obținea 40% din voturi, dar reușea să întocmească majoritatea în raport cu voturile obținute de opoziție." (pag. 320)

"Guvernul Goga-Cuza încearcă o apropiere cu C. Argetoianu – Partidul Agrar, cu mareșalul Averescu – Partidul Poporului, cu

Vaida Voievod – Frontul Românesc, pentru a slăbi avîntul mișcării legionare." (pag. 322)

"Cu dorința mărturisită de a preîntîmpina instalarea unui guvern gardist, și solicitat de însuși regele Carol, N. Iorga a hotărît să consimtă la încheierea unui cartel electoral cu guvernul Goga, urmînd să primească, după alegeri, două subsecretariate de stat prin R. Munteanu, la Educație, și Mircea Iorga – fiul său, la Industrie, precum și 25 de locuri în parlament." (pag. 324) Este notoriu că fiii lui Iorga nu au fost dotați cu înțelepciunea tatălui, dar grija părintelui a fost mare.

"Partidul minorității germane, condus de Fabricius și Otto Roth, a încheiat un cartel electoral cu cabinetul Goga.

La fel **Straja țării**, patronat de rege, s-a raliat guvernului Goga.

Eșuînd în acțiunea de a constitui un bloc electoral puternic, guvernul a intensificat represiunea și a imprimat campaniei electorale o notă de violență, concretizată prin acțiuni huliganice." (pag. 324-328)

Am participat și am primit ordinul: "Sub nici o formă nu răspundeți la violență cu violență, iar cînd nu mai puteți rezista sălbăticiilor, așezați-vă în genunchi, rugați-vă lui Dumnezeu să vă întărească."

"Membrii Partidului Național Creștin organizau zilnic și în mod deliberat cele mai nepermise acte de teroare, împiedicînd sistematic dreptul de liberă propagandă politică."

"A. Călinescu, ministru de interne, pune în fruntea jandarmerici pe generalul Bengliu ca care avea strînse legături de familie."

"Goga declara: *Viața mea de o lună și mai bine era un adevărat chin, căci am fost servitorul tuturor.* Între gogiști, armandiști și cuziști a izbucnit războiul celor trei roze."

"Numai cu o zi înaintea deschiderii campaniei electorale, M. Ghelmegeanu declara: *Ați văzut minune Dumnezeiască; guvernul (Tătărăscu) a căzut în alegeri. Acum veți vedea și a doua minune: guvernul căzut înainte de alegeri.*" (pag. 334)

"La 11 ianuarie 1938 a fost realizată reîntregirea Partidului Național Liberal, prin revenirea lui Gh. Brătianu. Părăsesc Partidul Liberal: Gh. Tătărăscu, Victor Iamandi, V. Pop, partizani ai regelui Carol." (pag. 336-337)

"Izolarea Gărzii de Fier prin tăierea tuturor comunicațiilor ei cu alte partide politice reprezenta un punct esențial al planurilor regelui Carol și ale altor grupări și cercuri politice.

Partidul Național Liberal și-a îndreptat principalul atac în

potriva mișcării legionare. În cadrul consfătuirii delegațiilor permanente ale P. N. L. reîntregit, consfătuire care a avut loc la mijlocul lunii ianuarie 1938, s-a hotărît declanșarea unei puternice campanii antilegionare.

Se încearcă reunificarea Partidului Național Țărănesc cu Partidul Țărănist Radical – Grigore Iunian." (pag. 337-339)

"Se încearcă constituirea Frontului Național constituțional P.N.R – P.N.Ț., plus celelalte grupuri politice burgheze.

Totul într-un singur scop: acoperirea mișcării legionare care devenise vrerea unui neam; și pentru că, pe măsură ce samavolniciile se accentuau, popularitatea ei creștea, s-a renunțat la alegeri și s-a instituit dictatura regală."

"C. Argetoianu, referindu-se la campania electorală, arăta: *Cu camioane, cu automobile de turism, cu căruțe și pe picioare, propaganda legionară a reînceput cu intensitate.*" (pag. 364)

Este timpul și locul să subliniez evenimentele în care m-am implicat direct în acea vreme. Cu o echipă, am străbătut într-o zi, pe timp de iarnă, peste șaizeci de kilometri marș prin sate, cîntînd, fără să ne oprim să mîncăm, realizînd un record deoarece nici o zi n-a fost de odihnă. Față de toate grupările politice, eram cei mai săraci din punct de vedere material, dar cu convingeri de nezdruncinat, bazate pe rațiune și pe suflet, și cu un elan cu care am biruit toate tentațiile și cerințele vieții personale. Sub raport material, totul provenea din cotizațiile noastre săptămînale și, mărturisesc că au fost nenumărate zilele cînd renunțam la pîine și la țigări în acest scop.

Fiindcă Argetoianu se referă la "moștenirea generalului Cantacuzino", menționez că dînsul, Nae Ionescu, prințul Sturdza și alți mulți oameni cu stare au renunțat nu numai la bunurile lor materiale, ci și la poziția lor socială, și în ultimă instanță, la liniștea și chiar viața lor, venind, luptînd, sacrificînd tot ce au avut cu o renunțare nemaiîntîlnită.

Nu am avut decît un stăpîn, pe Dumnezeu, nu am avut alte premise imuabile decît pe ale Lui, nu am fost acoliții nici unui potentat, nu am fost slugile plătite ale nici unei forțe sau puteri, ci totul rezida în noi, în credința și puterea de sacrificiu ale fiecăruia.

Am mărșăluit zile, săptămîni și luni prin noroi și viscol, înșelați doar de dragostea de țară, am mîncat o bucată de pîine pe marginea șanțurilor sau în mers și nu am primit ofranda stăpînilor și nici arginții lui Iuda. De aceea mă sufoc efectiv cînd, și pe pragul

sfîrșitului, superficialitatea și patima unora mă situează la "colț", fără să pot uita că, după 1948, ni se făcea reeducarea de "Sile Constantinescu", cel care își omorîse părinții și îi dizolvase în var, și că în închisori, borfașii, hoții, criminalii și toți cei închiși de drept comun, erau așezați cu fața la zid cînd se ivea unul dintre noi, scos cine știe pentru ce din celulă.

Nu am așteptat niciodată compensație, pentru că cine oferă suflet curat și inima caldă, nu este negustor, iar sufletul nu e de vînzare, inima nu are echivalent, suferința nu are leac iar moartea nu poate fi răscumpărată.

Capitolul XXV

Declarația Reginald Hoare

Florea Nedelcu, în lucrarea sa, continuă:

"Istoricul american Eugen Weber, reluînd o afirmație a lui Reginald Hoare, ministrul Marii Britanii la București în perioada analizată, conform căreia, pînă în 1937, Garda de Fier nu era condusă de Germania, afirmînd: *atîta timp cît a trăit Corneliu I. Z. Codreanu, legiunea nu a fost o agentură a nazismului și că, numai după moartea acestuia, Garda de Fier a devenit stipendiata Reichului.*" (pag. 364)

"Pe o poziție apropiată se situează și Andreas Hillgruber, Pamfil Șeicaru, Mihai Sturdza." (pag. 364)

Referindu-se la prințul Mihai Sturdza, autorul arată:

"Mihai Sturdza, fost ministru de externe în guvernul legionar, mărturisește: *În toate clipele importante, în toate crizele acestei epoci, prin natura funcției mele* (după 1930 a ocupat importante funcții în ministerul de externe) *sau din proprie inițiativă, am fost în contact cu mai toate personalitățile conducătoare ale politicii românești(...) nu am găsit printre aceste personalități și nici în partidele pe care le reprezentau, nici o înțelegere. Cu două excepții: Corneliu Codreanu, șeful mișcării legionare, și Gh. Brătianu, șeful*

partidului liberal dizident. În ceea ce privește pe Octavian Goga, înțelegerea exista numai, dar atitudinea lui nu s-a manifestat cu vigoarea celor precedenți." (M. Sturdza – România și sfîrșitul Europei, Madrid 1966, pag. 9-10)

"În acest haos, partidul maghiar și partidul german au început campanii revizioniste." (pag. 368)

Capitolul XXVI

Represiuni

"La începutul lunii februarie 1938, Carol dispune să se facă uz de arme împotriva legionarilor. Cu aceasta, ciocnirile între autoritățile polițienești și formațiunile legionare au început să îmbrace forme sîngeroase, soldîndu-se cu morți și răniți. Represiunea era dirijată de Armand Călinescu, în numele guvernului. El spusese: *Am riscat cauza, risc și viața. O fac pentru rege și pentru țară.* Partidul Goga-Cuza consimțea la reprimarea mișcării legionare." (pag. 370)

"Referindu-se la indicațiile date de ministerul de interne inspectoratelor de jandarmerie din întreaga țară privind internarea în lagăre a propagandiștilor Gărzii de Fier, C. I. Z. Codreanu cerea guvernului explicații: *Întreb dacă e adevărat. Întreb pentru că nu îmi vine să cred. În cazul cînd ar fi adevărat, întreb guvernul.*"(autorul nu vrea sau nu poate continua)

"Carol tindea să își realizeze încă unul din punctele planului său creat prin instalarea guvernului Goga-Cuza și deschiderea campaniei electorale: declanșarea luptei dintre cele două partide fasciste, Garda de Fier și Partidul Național Creștin, facilitînd astfel coroanei impunerea supremației de stat. Documentele vremii evidențiază conflicte, incidente soldate cu morți și răniți, dar în cele mai dese cazuri, împotriva Gărzii de Fier au fost folosite echipe mobile ale poliției, jandarmeriei, precum și unități militare.

Treptat, pe măsura intensificării campaniei electorale, aproape în toate județele țării ministerul de interne a luat măsuri deosebit de severe împotriva mișcării legionare." (pag. 371)

"Avînd ordinul de a deschide focul împotriva coloanelor legionare care refuzau să se supună somațiilor regulamentare, formațiunile jandarmeriei au împușcat în județul Ilfov o serie de agenți electorali aparținînd Gărzii de Fier."

"Și aceasta nu era decît începutul. Acțiunea antilegionară condusă de Armand Călinescu sprijinit de generalii Bengliu și Argeșanu, urma să fie extinsă și intensificată considerabil. Explicîndu-și tactica, A. Călinescu nota în memoriile sale: *Era de așteptat. Știam demult că sîntem în dilemă. Dacă nu tragem, sîntem înfrînți moralmente. Dacă tragem, facem victime și unii au să se impresioneze.*" (pag. 373)

Capitolul XXVII

Planul de executare a lui Corneliu Codreanu

"Au început să circule zvonuri privind pregătirea executării șefului mișcării legionare, C. I. Z. Codreanu. În acest sens, Nicolae Iorga, cu prilejul unui discurs electoral, arăta în mod semnificativ că Roma nu s-a putut scăpa de Catilina pînă ce acesta nu a fost ucis, iar în Canada, cînd o sanie e atacată de cîini sălbatici, călătorii nu pot să-și salveze viața pînă nu omoară pe șeful sau conducătorul haitei." (pag. 373-374)

Am avut întotdeauna respect și admirație pentru savantul care ne-a onorat țara și neamul, N. Iorga. Ne-a îmbogățit istoria și a extins la maximum cupola sub care am fost cunoscuți de restul lumii. Am regretat din suflet, am plîns cu lacrimi multe și fierbinți, și mi-e rușine și acum de moartea lui, pentru că a fost o mișelie. Eu l-am auzit pe Codreanu hotărînd în 1937 "orice picătură de sînge rămîne un păcat de moarte și de neiertat în fața lui Dumnezeu, indiferent ce pronunță orice instanță." Cînd deții puterea

legală, nu încalci legile, ci le respecți și le aplici în primul rînd tu, care le faci și lași dreptul de a judeca celor investiți în acest scop. Nu pentru a apăra, a justifica sau a diminua crima celor care au comis-o, ci pentru că mărturisirea mea îmi cere, subliniez: savantul nu a fost un geniu politic și nici un om bun, obiectiv și lipsit de ambiții. Guvernările sale au rămas de pomină.

Codreanu își începuse activitatea politică sub egida sa și pe atunci, se poate spune că acesta era pentru principiul "la violență vom răspunde cu violență".

Codreanu a devenit "dușman" pe măsură ce ieșea la lumină iar savantul, pe plan politic, intra în umbră. Codreanu a rămas intransigent pînă la moarte și a fost strangulat la îndemnul savantului, în clipa cînd neamul românesc îl îmbrățișa și cînd el, "magnificul", nu primise nici voturile colegilor și prietenilor, cînd a capitulat și s-a lăsat umilit, folosit după plac de regele pe care îl dezavuase și care tîra țara în prăpastie. Și așa, Codreanu, care nu s-a lăsat înhămat la carul monarhului ce umilise o familie, nesocotise o instituție supremă, sfidase un popor și îngenunchease pe rînd pe toți aleșii, a renunțat la 38 de ani la invitația lui de se urca pe cea mai luminoasă estradă a țării; a intrat în întunericul și umezeala unei celule și apoi a acceptat moartea. În timp ce era îngropat pe ascuns la nouă metri sub pămîntul țării pe care a iubit-o ca nimeni altul, cei aleși, și în primul rînd savantul, jubilau și-și hrăneau nesațul puterii, aureola izbînzii și grandoarea scaunului la masa unui rege care a împărțit doar firimiturile ospățului regesc.

"Constantin Argetoianu menționează faptul că Istrate Micescu a oferit importante sume de bani prefectului de Neamț, Emilian, șeful organizației fasciste **Svastica de foc**, în schimbul asasinării lui Corneliu I. Z. Codreanu." (pag. 374)

"În această conjunctură au sistat atacurile reciproce Liga apărării național creștine și Garda de Fier. De aceea național creștinii au apelat la singura șansă, obținerea sprijinului total al lui I. Z. Codreanu.

Porunca vremii scrie: Campania electorală a început să ia, pe alocuri, aspecte sîngeroase și alaltăieri a avut de înregistrat doi morți și cîțiva răniți.

Ne doare pentru că morții și răniții sînt tot din sînul naționaliștilor, din Partidul **Totul pentru țară**." (pag. 374-375)

"În același timp, Octavian Goga cerea lui Mihai Sturdza să îi mijlocească o întrevedere cu C. I. Z. Codreanu." (pag. 376)

Retragerea mișcării din campania electorală

"La 9 februarie a avut loc întrevederea în casa lui I. Giugurtu, la care au participat C. I. Z. Codreanu, O. Goga și M. Sturdza. Codreanu s-a angajat să se retragă din campania electorală." (pag. 376)

"Însuși comunicatul dat de C. Codreanu cu privire la renunțarea la *orice activitate și manifestație electorală* specifica totuși: *cine voiește să ne voteze – bine*, Garda de Fier menținîndu-și listele electorale." (pag. 377)

"Conștient de substratul manevrei, A. Călinescu nota: *Retragerea e o abilitate. Se derobează de la ceea ce proiectasem eu*, adică asasinarea lui Codreanu." (pag. 377)

"În descifrarea conjuncturii politice intervenite, trebuie avut în vedere că, în această perioadă, regele Carol se bucura încă de încrederea unor importante cercuri politice germane. C. Codreanu și Garda de Fier (Totul pentru țară) nu aveau sprijinul dinlăuntru. Armata, jandarmeria, poliția erau în mîna lui Armand Călinescu.

Legația germană din București, cu un personal provenind în marea lui majoritate din vechea nobilime conservatoare, era pentru rege. Numai cînd căpeteniile naziste și-au pierdut orice speranță în trecerea monarhiei pe o poziție prohitleristă, fapt concretizat prin executarea fruntașilor mișcării legionare în noiembrie 1938, urmată de instalarea lui A. Călinescu în fruntea consiliului de miniștri, martie 1939, numai atunci Berlinul a declanșat atacul direct pentru lichidarea regimului carlist." (pag. 378-380)

Întîlnirea Hitler - Carol. Uciderea lui Codreanu

"La 24 noiembrie 1938 a avut loc întîlnirea dintre Hitler și Carol al II-lea la Berghof, iar în noaptea 29/30 noiembrie 1938, Corneliu Codreanu și 12 conducători legionari au fost împușcați." (Istoria României în date – C. Giurescu)

Cine mai crede și cine mai susține că Corneliu Codreanu și mișcarea legionară au avut sprijinul Germaniei și al lui Hitler, să facă această legătură și să urmărească obiectiv ce a urmat. Pentru mine o convingere a fost și rămîne certă. Hitler nu-l agrea, nu-l prefera și nu se bizuia pe Corneliu Codreanu, și invers, deoarece erau două firi diferite, cu concepții opuse, cu trăiri deosebite și cu două ideologii de neconciliat.

Hitler reprezenta cultul forței materiale dusă pînă la paroxism, în schimb Corneliu Codreanu și-a dedicat și și-a dăruit viața pentru prefaceri spirituale, creștine, de natură să conducă la restaurarea virtuților neamului românesc. Numai așa se explică faptul că între Corneliu Codreanu și Horia Sima a fost preferat cel de-al doilea și tot așa faptul că după cinci zile de la întrevederea dintre Hitler și Carol, Corneliu Codreanu a fost ucis.

M-am oprit din scris, deoarece am ascultat timp de o oră, am văzut și am trăit concertul Filarmonicii din Viena, prilejuit de Anul Nou 1988. Sublim! Dacă s-ar putea, aș scrie cu lacrimi de plăcere, de înălțare, de extaz, spunîndu-mi mereu cît de magnific poate fi omul și cît de Dumnezeiască viața! Cît de sus putem sta și cît de jos ne străduim să sălășluim! Coborînd pe pămînt, continui:

"Încheierea acordului Corneliu I. Z. Codreanu și Octavian Goga sporea considerabil succesul mișcării fasciste, fapt care nu convenea nici intereselor marii majorități a burgheziei și moșierimii române, legate economicește de capitalul occidental anglo-francez." (pag. 380-381)

"Așa, singura cale de a lichida pericolul instaurării dictaturii fasciste a Gărzii de Fier a revenit dictaturii regale."

Știu și afirm că Corneliu Codreanu nu era pentru dictatură, fiecare hotărîre era în consensul consultărilor și colaborărilor multiple.

"Așa, partidele burgheze P. N. L și P. N. Ț., după spusele lui Victor Iamandi: *între Corneliu Codreanu și Carol, au hotărît să îl sprijine pe rege și Iuliu Maniu și Gh. Brătianu, foști în pactul de neagresiune, au făcut declarații împotriva lui C. I. Z. Codreanu, și au declarat că vor sprijini orice formulă politică de uniune națională impusă de coroană, cu condițiile înlăturării guvernului Goga și a pericolului Gărzii de Fier.*" (pag. 382)

"Maniu a depus un memoriu regelui împotriva mișcării legionare." (pag. 383) Nu-i de nesocotit că și Maniu și Brătianu, buni români, erau totuși mari proprietari și că nu pentru toată lumea poate fi estompată vraja banului, a confortului și plenitudinea forței economice și a puterii.

"Prin compromiterea și discreditarea Partidului Național Creștin, regele lăsase să se consume și ultimul act al planului său. Asigurat în interior, beneficiind de sprijinul puterilor aliate și neutralitatea binevoitoare a unor cercuri politice germane, Carol a trecut la acțiune. În noaptea de 7/8 februarie 1938, sub motivul imposibilității colaborării pe mai departe cu gruparea cuzistă, A.

Călinescu și I. Giugurtu și-au înaintat demisiile din guvern." (pag. 386)

"Cu prilejul unui *dejun al miliardarilor* organizat pe data de 9 februarie 1938, cercurile industriale și financiare prezente în jurul regelui au decis instaurarea rapidă a dictaturii sale personale, ultimele măsuri fiind perfectate în chiar aceeași zi, într-o consfătuire de lucru convocată la palat de către Carol, la care au participat Armand Călinescu, Gheorghe Tătărăscu, general Urdăreanu.

Pretextînd agravarea situației și încheierea acordului dintre Partidul Național Creștin și Garda de Fier, Carol cerea a doua zi lui Octavian Goga demisia guvernului pe care îl prezida." (pag. 387)

"În guvernul de uniune națională, în frunte cu patriarhul Miron Cristea, constituit la 10 februarie 1938, a fost introdus un grup al foștilor miniștri Alexandru Averescu, A. Văitoianu, G. G. Mironescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Tătărăscu, Constantin Angelescu, Alexandru Vaida-Voievod, desemnați ca miniștri de stat, și o serie de oameni politici numiți în fruntea unor ministere: Armand Călinescu – interne, Victor Iamandi – educație națională, Cancicov – finanțe, Constantin Argetoianu – industrie și comerț, Ion Antonescu – apărare națională, Ionescu Sinești – agricultură." (pag. 387)

Ajuns aici, într-un capitol intitulat "Încheiere", autorul lucrării consemnează pe larg și edificator șirul unor evenimente pe care le voi reda și eu, deoarece la rîndul meu, am respirat din plin din duhul lor.

"Introducerea unui regim sever de cenzură și de restrîngere a posibilităților de activitate politică, instituirea așa zisului *regim al coloneilor* prin impunerea la conducerea județelor a cadrelor militare devotate coroanei, anunțau dictatura regală, alături de lichidarea regimului parlamentar constituțional burghez.

Alegerea în fruntea guvernului a patriarhului Miron Cristea, destul de înaintat în vîrstă și suferind (a încetat din viață după un an, martie 1939), afirma cu ostentație sfîrșitul guvernărilor prin partide.

Prin aceasta se încerca să se anihileze una din cele mai eficace urme de influență în mase ale Gărzii de Fier, cu care legionarii reușiseră să își apropie o parte a țărănimii și preoților satelor. În realitate prezența patriarhului era o chestie de decor, în fapt, omul care dirija din umbră, era Armand Călinescu, ministru de interne,

ce se bucura de încrederea totală a palatului."

"Carol zicea: *Chiorul acesta este singurul om de aici care vede clar.*" (pag. 389-392)

"Chemînd la putere un guvern de uniune națională, sub președinția patriarhului Miron Cristea, regele Carol opune cu abilitate Gărzii de Fier un front, incluzînd biserica, armata și politicienii de orientare nehitleristă.

Partidele istorice și-au dat consimțămîntul pentru instaurarea dictaturii regale.

Guvernul a hotărît extinderea stării de asediu în întreaga țară, comandanții garnizoanelor militare din centrele de județ au fost numiți și prefecți, a crescut considerabil rolul ministerului de interne." (pag. 393-394)

Capitolul XXVIII

Noua Constituție. Plebiscitul

"La 20 februarie 1938 a fost edictată noua Constituție care o abroga pe cea din 1923, fiind întocmită în secret de apropiați ai regelui, Istrate Micescu, Armand Călinescu, C. Argetoianu, Gh. Tătărăscu, M. Cancicov. Prin ea se restrîngeau considerabil libertățile cetățenești, desființînd regimul politic electoral al votului universal. Noul act legislativ fundamental înlocuia principiile democratice de reprezentare prevăzute în vechea constituție, cu supremația puterii regale." (pag. 395)

"Constituția a fost supusă unui simulacru de referendum popular la 24 februarie 1938. Cu prilejul votării acesteia, ministerul de interne condus de A. Călinescu a emis instrucțiuni severe privind urmărirea și pedepsirea drastică a elementelor care făceau propagandă ostilă constituției sau îndemnau la abținerea de la vot. Desfășurat în condiții de teroare polițienească și de abuzuri ale

autorităţilor, ale administraţiei militare, plebiscitul a dat următoarele rezultate:

– pentru	4.283.395	99,87%
– contra	5.413	0,13%

Am fost singurul din oraşul Roman, din circa 50.000 de suflete, şi doar doi din întregul judeţ, din aproximativ 300.000 de cetăţeni, care am susţinut şi semnat "Contra". A urmat lagărul. Cel de-al doilea a fost un ţăran Albert Constantinescu din comuna Roşiori, pe care nu l-am cunoscut niciodată şi nici nu ştiu cum a plătit curajul de a vota contra.

"Constituţia a fost astfel promulgată la 27 februarie 1938" (pag. 395)

Atîţia oameni mari au căzut astfel în capcana lui Carol.

Eram foarte tînăr, cu mormintele părinţilor încă proaspete în inima mea, cu apăsarea sărăciei încă pregnantă, şi de-abia intrat pe făgaşul unei profesii care mă pasiona. Purtam încă respectul absolut pentru "personalităţi".

Viaţa şi-a deschis apoi larg ferestrele şi aşa am putut vedea că şi acei "oameni mari" sînt pămînteni, şi că foarte mulţi, cînd îi cobori de pe piedestalul lor, devin obişnuiţi, iar nu puţini te fac să te miri de micimea lor, în lipsa aureolei unde erau aşezaţi.

Derularea drumului meu va motiva această constatare, dar acum mă întorc la ceea ce a urmat.

"În vederea apărării vieţii monarhului şi a miniştrilor săi, s-a instituit pedeapsa cu moartea pentru atentatori.

Era clar, observă Pamfil Şeicaru, *că dictatura regală ţintea Garda de Fier şi se aştepta cu oarecare curiozitate atitudinea lui C. I. Z. Codreanu. Dar şeful mişcării legionare şi-a dat seama că era izolat, că împotrivirea lui nu avea sorţi de izbîndă şi că beneficiarii ar fi fost oamenii politici care îl urau aşa cum îi ura şi el. A înţeles că, acceptînd lupta, era pierdut, a socotit şi nu s-a înşelat că soluţia problemei interne îşi avea dezlegare în evoluţia politicii naţional-socialiste în Europa Centrală şi în Balcani. (...) Nu a dat bătălii în momentul şi condiţiile impuse de adversari.*" (pag. 397)

"Cu poziţiile consolidate, Carol al II-lea trece la reprimarea Gărzii de Fier într-un moment în care capacitatea de reacţie a mişcării era inferioară aparatului represiv de siguranţă dirijat de Armand Călinescu.

În ceea ce priveşte armata, acea *mare mută* pe care regimul burghez o ţinea în afara disputelor politice, aceasta era condusă de cadre ofiţereşti crescute în cultul faţă de monarhie, iar corpul

ofițerilor superiori, participanți la Primul Război Mondial, avea o orientare, în majoritatea sa, antigermană. Corneliu Codreanu nu reușise să-și asigure adeziunea vreunei grupări din armată, iar Germania nu avea capacitatea strategică să-i acorde un sprijin efectiv, și astfel, C. I. Z. Codreanu a evitat antrenarea într-o rebeliune care s-ar fi soldat cu un eșec total și cu represalii capitale." (pag. 397)

"Garda de Fier a primit cu ostilitate constituția din 20 martie 1938 care punea bazele legislative ale dictaturii regale."

Capitolul XXIX

Circulara lui C. I. Z. Codreanu

"După 20 martie 1938, Corneliu Codreanu preciza printr-o circulară: *Lovitură de stat nu voim să dăm.* (Autorul lucrării n-a dorit sau nu a putut să redea în continuare conținutul integral al unor acte edificatoare.) *Ceasul biruinței noastre încă nu a sunat. E încă ceasul lor. Consultîndu-mă cu senatul legionar, mi-am dat seama că nu sîntem îndeajuns pregătiți pentru acest gest, și o reacție a noastră în aceste momente ne-ar fi dus pe toți ori în "saloanele" din Aiud, ori în fața plutonului de execuție. Am ajuns la concluzia că e încă timpul lor, al bătrînilor, de aceea noi, tineretul legionar, ne retragem spre a nu fi provocați și deci obligați de a răspunde cu violență. Ne retragem din viața politică dar nu din credința legionară.* A anunțat apoi că pleacă în Italia.

"Rămași singuri, continuați-vă educația și spiritul de jertfă legionară de care, de acum, va fi mai multă nevoie ca oricînd, să așteptați cu încredere ca adevăratul nostru rege, Mihai, să devină major." (pag. 399)

"Armand Călinescu, hotărît să îi dea lovitura de grație, ca o primă măsură, lui Corneliu Codreanu i s-a retras pașaportul ce îl deținea pentru plecarea în Italia musoliniană. Conform tacticii stabilite de A. Călinescu, trebuia lovit capul care își crease o

mișcare de oameni fanatizați, aureola de supraom." (pag. 399)

"La 25 februarie 1938, C. Codreanu lansează o scrisoare confidențială prin care arăta că, deși întreaga conducere îi cerea să continue lupta, să fie înlăturați cei care vor capul șefului legiunii, el hotăra, totuși, ca o manifestare de nonbeligeranță dizolvarea partidului **Totul pentru țară**, lichidarea comerțului legionar, suspendarea activității și manifestațiilor publice spunînd: *Am crezut să suspend pentru un timp orice activitate pentru odihna tuturor. Am voit să plec și eu, să fiu departe de acești mișei, să lucrez în linște volumul II*, **Pentru legionari**. *Eu nu mai plec. Dacă totuși perfidia va învinge, cred că știți ce e de făcut.*" (pag. 399-400)

"Numeroși gardiști și-au afișat opoziția cu tot riscul de a li se înregistra numele, votînd împotriva constituției din 20 februarie 1938." (pag. 400) În ceea ce urmează, autorul evită unele situații de natură să pună în lumină modul cum s-a declanșat și înfăptuit hotărîrea lui Carol și A. Călinescu de a da "lovitura de grație".

În fapt, s-a folosit persoana savantului Nicolae Iorga, care a primit o scrisoare de la Corneliu Codreanu prin care acesta răspundea unor articole scrise de Iorga, ministru de stat.

"Sesizat de marele savant, Parchetul militar declanșează urmărirea penală împotriva lui C. Codreanu pentru ultragiu față de un ministru în exercițiul legal al funcției sale, ceea ce cădea sub incidența legilor în vigoare." (pag. 401)

"La 30 martie, printr-un decret, au fost dizolvate partidele politice, s-a creat consiliul de coroană ca organ consultativ al puterii monarhice, compus din consilieri cu grad de miniștri de stat desemnați de Carol al II-lea: Miron Cristea, Al. Averescu, C. Prezan, Arthur Văitoianu, Al.Vaida-Voevod, Gh. Mironescu, N. Iorga, Dr. Argelescu, Gh. Tătărăscu, C. Argetoianu și general Ernest Balif.

Concomitent a fost remaniat consiliul de miniștri prin înlăturarea generalului I. Antonescu ce se opunea măsurilor antilegionare preconizate, și numit generalul Gh. Argeșeanu, personalitate militară devotată palatului. În schimb și-au consolidat poziția A. Călinescu la interne și sănătate, și Victor Iamandi la justiție. Odată fixat aparatul necesar planurilor stabilite la 14 aprilie 1938, a fost emis actul legislativ necesar să justifice *apărarea ordinii de stat* semnat de regele Carol, primul ministru Miron Cristea, Victor Iamandi și Armand Călinescu. Conform prevederilor acestuia, se interzicea propaganda politică de orice natură." (pag. 401)

"Legea viza în mod evident Garda de Fier. Drept sancțiune,

tribunalele erau împuternicite să aplice pedepse privative de libertate și interdicție corecțională de la 3 la 5 ani, iar în baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, ministrul de interne avea împuternicirea de a fixa domiciliu obligatoriu de la 6 luni la un an persoanelor care desfășurau activități contrare prevederilor legii." (pag. 402)

"La ministerul de interne, A. Călinescu și-a asigurat colaborarea unei formații bine pregătite pentru acțiunile practice care urmau să se declanșeze:

– Gabriel Marinescu – comandantul poliției;
– Mihail Moruzov – șeful serviciului secret al armatei;
– general I. Bengliu – șeful jandarmeriei;
– colonel I. Gherovici – comandantul siguranței generale;
– Nicki Ștefănescu – demnitar în siguranța generală."

Capitolul XXX

Arestarea lui C. I. Z. Codreanu

"În noaptea de 16 aprilie 1938 a fost arestat și întemnițat la Jilava Corneliu I. Z. Codreanu; în aceeași noapte au fost arestate majoritatea căpeteniilor legionare care au fost internate în trei lagăre: Tismana, Dragomirna și Miercurea Ciucului; ulterior toți au fost concentrați în lagărele de la Miercurea Ciucului și Vaslui, iar preoții legionari la Sadaclia." (pag. 403)

Eu am fost închis în lagărul de la Vaslui.

Corneliu Codreanu a fost judecat sub stare de arest, de către Tribunalul Militar la București, pentru ultraj reclamat de către Nicolae Iorga. Data și locul procesului au fost cunoscute, și un număr imens de avocați din toată țara au cerut instanței să fie înscriși ca apărători. Și eu am trimis o telegramă în acest scop; am plecat, dar Tribunalul nu a primit decît cîțiva dintre cei înscriși, și astfel a fost dată o hotărîre prin care C. Codreanu a fost condamnat la 6 luni închisoare pentru ultraj la reclamația savantului demnitar de stat, Nicolae Iorga.

Acum aflu că la 16 mai 1938 a fost dat publicității textul ordonanței definitive prin care conducătorul gardist era incriminat, iar la 27 mai 1938, C. I. Z. Codreanu a fost condamnat pentru "crimă de trădare și îndemnare la răzvrătire" la 10 ani muncă silnică și 6 ani degradare civică, 5000 de lei-amendă și 2000 de lei cheltuieli de judecată. Întîi a fost judecat pentru ultragiu și condamnat la 6 luni și apoi în lipsă, el fiind arestat, s-au întocmit actele.

"M. Fabricius, ministrul Germaniei la București, într-o telegramă expediată la 17 mai 1938 ministrului de externe al Reichului, precizează: *eu păstrez mai departe o rezervă deosebită cu toate că Garda de Fier încearcă să obțină din partea ministrului Italiei și din partea mea să intervin.*" (pag. 405)

"La 30 aprilie 1938 a avut loc la București o consfătuire prezidată de Radu Mironovici, devenit conducătorul Gărzii de Fier; s-a decis ca un grup format din R. Mironovici, Ion Belgea, Iordache Nicoară și I. Antoniu să coordoneze activitatea în afara penitenciarelor, pe baza măsurilor stabilite de Corneliu Codreanu. Pentru legătura cu provincia Horia Sima, ca fiind necunoscut în capitală." (pag. 408)

Capitolul XXXI

Corneliu Codreanu – abținere
Horia Sima – rezistență

"Dispoziția dată de Codreanu era de abținere totală de la orice act de violență sau manifestații care ar fi putut constitui o justificare pentru dictatura regală de a proceda la lichidarea sa (fapt ce nu mai constituia un secret) precum și a celorlalte cadre din lagăre și închisori.

Corneliu Codreanu a transmis, printre altele, dispoziția ca membrii Gărzii de Fier, în cazul în care li se cerea, să accepte formula autorităților: *declar pe cuvînt de onoare că mă abțin de la orice agitație politică.*" (pag. 408-409)

"O altă grupare însă, condusă de Horia Sima, se orienta spre

strategia violenței, la rezistență pînă la moarte."

Folosind libertatea de acțiune în afara capitalei, s-au organizat în perioada iunie-noiembrie 1938 o serie de acte în acest spirit și s-au răspîndit în numeroase localități îndemnurile la revoltă și atacuri.

Văzînd tot ceea ce s-a spus și s-a scris, logica impune, iar constatările proprii o adeverese, căci mă aflam "între ciocan și nicovală", observația îndreptățită care mă face și mă obligă să afirm că violența, rezistența și acțiunile întreprinse atunci, chiar dacă n-au provocat și determinat imediat genocidul, au dat totuși "apă la moară" ucigașilor, furnizîndu-le un alibi decisiv, și constituind un argument puternic pentru mulți alții.

Astfel, aceste acte de revoltă și rezistență au fost folosite și continuă să rămînă "piese de acuzare" care, oricum, nu se cade să fie folosite invers.

"La 14 august 1938, s-a dat un decret-lege privind o nouă împărțire administrativă a țării în 10 ținuturi conduse ce către un rezident regal numit pe 6 ani.

La 19 august 1938, decret-lege pentru reorganizarea justiției și desființarea inamovibilității judecătorilor." (pag. 408-409)

Prin aceste două măsuri, "dreptul" îngenunchea, dreptatea capitula, iar libertatea era lichidată.

Capitolul XXXII

Uciderea lui Corneliu Codreanu

"În noaptea de 29/30 noiembrie 1938 s-a efectuat executarea sentinței capitale pentru Corneliu Ion Zelea Codreanu și alți 13 asasini. Strangulați în dubele siguranței care îi transportau de la închisoarea din Rîmnicu Sărat la penitenciarul Jilava, sub motivul intensificării pazei unor deținuți deosebit de periculoși ce ame-

ninţau cu evadarea." (pag. 412)

Eram în lagăr la Vaslui, unde ni s-a comunicat prin introducerea unui ziar de către comandantul jandarmeriei ce făcea paza. Consider cel puţin bizară fraza anterioară a autorului lucrării, Florea Nedelcu, deoarece este notoriu şi el însuşi consemnează faptul că nu a fost nimeni condamnat la moarte; apoi însuşi conţinutul frazei înlătură ideea că a fost vorba de executarea unei sentinţe judecătoreşti.

Consemnez în continuare cele inserate în volumul care face obiectul acestor însemnări:

"Aşa cum calculase A. Călinescu, prin uciderea Căpitanului în jurul căruia se crease pentru o mînă de semidocţi o religie ce îl ridicau la dimensiuni de zeificare, erau destrămate ultimele încercări de revitalizare a mişcării. Cadrele nearestate, în frunte cu Horia Sima, au părăsit ţara şi au plecat la Berlin. Vechea conducere legionară îşi înceta aproape practic existenţa." (pag. 413)

Este greu de acceptat categorisirea "semidocţi", cînd toate centrele universitare începînd cu 1932 au fost conduse de mişcarea legionară, şi este şi mai greu de înţeles precizarea că era vorba de o "mînă de semidocţi", mînă în care, la 20 decembrie 1937, a încăput jumătate de milion de aderenţi, în marea lor majoritate tineri intelectuali.

"Armand Călinescu, supranumit *omul de oţel*, zdrobise Garda de Fier."

Capitolul XXXIII

Politica lui Horia Sima

"Preluînd cu de la sine putere a ceea ce a mai rămas din fosta organizaţie, Horia Sima a procedat la închegarea unei formaţiuni de şoc, renunţînd la tactica mişcării de masă şi a cuceririi puterii prin mijloace relativ paşnice, cum preconizase Corneliu Codreanu." (pag. 414)

"În scopul îngustării bazei de masă a legionarilor în rîndurile

tineretului, au fost create noi tabere și colonii străjerești care au crescut de la 111 (în 1936), la 214 (în 1938).

A fost promulgată Legea breslelor la 12 octombrie 1938, iar la 16 decembrie 1938 a fost creat Frontul Renașterii Naționale." (420-421)

"Horia Sima, care trecuse granița la 8 februarie 1939, lăsase conducător în țară pe Mihail Vîrforeanu (nu am auzit nici de el), care intră în strînse legături cu Mihai Moruzov." (pag. 425)

Simțindu-se în pericol, mai ales după declarațiile lui Horia Sima: *Nu mă interesează cei din închisori, sînt ca și pierduți*, conducătorii vechii mișcări încearcă ultimele posibilități de a se salva." (pag. 425)

"Cei 318 din lagărul de la Vaslui, în frunte cu inginerul Gh. Climc (fost șef al partidului Totul pentru țară), au făcut declarație de supunere la *noua ordine*." (pag. 426) Printre acești 318 m-am numărat și eu.

"La 6 decembrie 1938 s-au solidarizat cu această declarație Nae Ionescu, internat la spitalul din Brașov, și colonelul Zăvoianu. La 7 decembrie 1938, un număr de 34 de preoți legionari cu domiciliul forțat la Sadachia-Basarabia au făcut declarații de renunțare la activitatea politică. La rîndul lor, foști șefi gardiști Virgil Ionescu, Traian Cotigă, Mihail Polihroniade, Nicolae Totu, Bănică Dobre și dr. Paul Craja, prin intermediul Ministerului de interne, au înaintat regelui cerere de grațiere cu asigurarea prealabilă a supunerii." (pag. 425-426)

"21 decembrie 1938, cartiere întregi ale orașului sînt scotocite pentru a prinde legionari. Închisorile sînt arhipline."

"3 februarie 1939 – Călinescu dispune de un sistem excepțional de bine organizat de agenți. Cu toate acestea, surprinde evident tactica *teroare cu orice preț*, ordonată de grupul conducător legionar refugiat la Berlin. Se organizează un atentat contra regelui cu ocazia festivităților religioase de Bobotează, 6 ianuarie 1939. Se pregătesc explozivi în laboratoare secrete și aruncătoare de flăcări în București, ai căror inițiatori au fost prinși și executați de siguranță." (pag. 427)

"Și acestea în ciuda unor rezultate neînsemnate, mișcarea teroristă era plătită cu viața a numeroase cadre conducătoare.

La 26 ianuarie 1939 este lichidat Vasile Cristescu, conducător al Gărzii de Fier după arestarea lui Corneliu Codreanu. Sînt condamnați la moarte atentatorii la viața rectorului Ștefănescu Goangă; este arestată și împușcată la 10 iunie 1939 legionara

Nicoleta Nicolescu, conducătoarea organizației feminine a Gărzii de Fier și unul din avocații apărării Căpitanului." (pag. 428)

"La 7 martie, în urma morții lui Miron Cristea, Armand Călinescu a fost numit prim ministru."

Autorul citează și alte acte de teroare și violență dictate și organizate de grupul adăpostit la Berlin, condus de Horia Sima:

"La 21 septembrie 1939, primul ministru al României cade sub gloanțele unui comando sinucigaș legionar. Dar asasinarea primului ministru, Armand Călinescu, a constituit o nouă gravă greșeală tactică din partea liderilor gardiști. Speranța forțării intervenției germane în România s-a dovedit un calcul greșit." (pag. 430)

"La conducerea statului a fost adusă o nouă formațiune ministerială condusă de generalul Argeșanu, avîndu-l ca ministru de interne pe generalul Gabriel Marinescu, omul de mînă forte, căruia palatul i-a oferit puteri totalitare în reprimarea gărzii." (pag. 432)

Capitolul XXXIV

Represalii după uciderea lui Armand Călinescu

"În perioada 21-28 septembrie 1939 au fost executați fără judecată asasinii lui A. Călinescu, aproape întreaga conducere a vechii mișcări legionare din închisori: ing. Gh. Clime, Al. Cantacuzino, Bănică Dobre, Nicolae Totu, Gh. Furdui, Mihai Polihroniade, Ionel Banea, căpitanul Emil Siancu, Victor Dragomirescu și alții, precum și o serie de fruntași gardiști care se aflau în arest preventiv la domiciliu. Odată cu aceasta, vechea conducere creată de C. Codreanu a fost zdrobită în totalitate." (pag. 432)

"Din această conjunctură, cel mai favorizat a fost Horia Sima, care și-a văzut atins țelul de a rămîne fără adversari, cu o supremație asigurată, de care erau nevoiți acum să țină seama și naziștii.

La 28 septembrie 1939, guvern Argetoianu. La 24 noiembrie 1939, guvern Tătărăscu, cel care ia și ministerul de interne.

La scurt timp, Mihail Moruzov, omul de casă al regelui, începe să stabilească o legătură mai mult sau mai puțin discretă în afara guvernului, în vederea unei eventuale reîntoarceri a lui Horia Sima în țară." (pag. 433)

"Carol al II-lea ia măsuri preventive de colaborare cu noul șef gardist, căruia îi făcuse reale servicii prin uciderea vechilor cadre, în eventualitatea supremației Reichului în Europa. Acceptarea pătrunderii în țară, în mai 1940, a unor lideri legionari, în frunte cu Horia Sima, și mai ales includerea lor în guvernul Giugurtu, instalat la 4 iulie 1940, marca în mod oficial inconsecvența palatului." (pag. 433)

"Tentativa colaborării în această perioadă cu generalul I. Antonescu, pe care Berlinul îl fixase alături de Horia Sima ca viitor conducător în România, avea să marcheze ultimele zile ale dictaturii regale." (pag. 433)

"La 6 septembrie 1940, ca urmare a amestecului direct și brutal al Germaniei naziste, Carol al II-lea a fost nevoit să cedeze puterea generalului Antonescu și mișcării legionare.

Dar Garda de Fier se prezenta acum departe de ceea ce constituia în decembrie 1937, ca ajunsese o mișcare formată din grupuri izolate, dezorganizate, lipsite total de o bază de masă, urîtă de popor pentru cîrdășia cu o putere care semnifica principalul vinovat de destrămarea granițelor naționale, o organizație condusă de elemente mediocre, animate în primul rînd de sentimente meschine de răzbunare și asasinat." (pag. 434)

Am străbătut această perioadă și prin optica autorului și a documentelor din volumul **De la restaurație, la dictatura regală** pentru că această perioadă reprezintă o parte din viața mea, desfășurată sub egida credinței, judecății și pasiunii, cu repercusiuni faste și nefaste pentru mine, accentuez: atunci m-am convins că sînt creștin și mi-am închinat sufletul și viața, pe cît mi-a fost omenește în putere, moralei și dogmei creștine. Atunci am învățat că român înseamnă demnitate, corectitudine, zel, spirit de sacrificiu și dragoste față de om, și că românul trăiește, se trudește și moare pentru și în patria sa.

Atunci am știut că familia este sîmburele din care încolțește viața, și cupola sub care luminează dragostea și se adîncește pînă la contopire reciprocitatea, interdependența. Atunci s-a cristalizat în ființa mea legea prin care omul rămîne om, numai în măsura în care trăiește în omenie, iar omenie înseamnă să fii cu alții așa cum ești cu tine. Accentuez că mi-am însușit atunci tot ce s-a potrivit

cu firea mea și a ricoșat tot ce nu era compatibil cu sufletul și conștiința mea de om.

Toate acestea le-am învățat de la niște oameni și prin exemplul vieții lor, și mi le-am dăltuit în ființă. De aceea am îngropat în 1938-1939 latura politică a vieții mele, odată cu mormintele în care au fost aruncați atîția și atîția oameni, în general tineri de o rară credință și un inegalabil spirit de jertfă.

Iar acum, cînd plutește asupră-mi pregnanța evocărilor din această lucrare, și ecoul atîtor amintiri răscolite de ea, simțul dreptății mă obligă să adaug ceea ce, uneori, va trebui să repet și să așez adevărurile trăite la locul lor.

Capitolul XXXV

Previziuni ale lui Corneliu I. Z. Codreanu

Îl aud pe Căpitan imediat după funerariile Moța-Marin: *Orice picătură de sînge este un păcat de moarte și dacă instanțele de judecată ar achita, Dumnezeu nu va ierta. S-ar putea să fim chemați să preluăm puterea, și noi să nu fim pregătiți la nivelul pe care ni l-am propus; să ni se impună, și noi să nu putem să ne sustragem, și așa să compromitem menirea și idealul pe care îl urmărim.*

S-ar putea, însă, întîmpla un lucru și mai rușinos, un fapt și mai dezastruos. Noi să fim uciși și în urma noastră să vină alții, și în numele nostru să dezică tot ce a constituit credința noastră, și să nesocotească toate năzuințele și jertfele noastre, și așa, în loc ca cei de după noi să vină la mormintele noastre cu o lacrimă, cu o lumînare sau o floare, să ne aducă tot oprobiul lor.

De aceea mă cutremură dezlegarea transmisă de el, din bezna unei celule, prin care ne îndemna să declarăm: "Pe cuvînt de onoare că mă abțin de la orice agitație politică", și aceasta pentru a fi pe linia convingerilor sale și a cruța vieți, în timp ce Horia Sima, din adăpost în Berlin, cu emfază și vehemență, ordona: "Rezistență sălbatică; teroare cu orice preț" și declara: "nu mă interesează cei din închisori; sînt ca și pierduți." Și așa, cei din țară, din lagăre și închisori, au coborît în mare număr în morminte,

avînd parte de oprobiú, iar el s-a urcat pe locul comandantului, trăind liniștit.

De 50 de ani dăinuie un paradox, iar pe măsură ce trece timpul, denaturarea se accentuează și consecințele se deformează: "teroare cu orice preț" s-a ordonat de la Berlin, din adăpost, iar prețul s-a plătit aici în țară, de către alții.

Au stat la zidul infamiei cei care mai degrabă au acceptat moartea decît să tulbure și să zdruncine interesele vitale și veșnice ale neamului. Rămîn paria cei care au supraviețuit, onest și demn, și au rămas aici, unde se află duhul de milenii al strămoșilor, și aspirațiile îndreptățite și nepieritoare ale celor ce vin după noi. Și aceasta nu dintr-o inerție, și nici din neputința de a departaja situații absolut distincte și responsabilitați total diferite, ci pentru că este mai ușor să arunci blamul pe morminte, deși e împotriva moralei și a oricărei etici, decît să zădărăști și să înfrunți pe cei care, eventual, s-ar putea apăra, ataca sau răzbuna.

Și așa se face că optica celor din adăpost a rămas aceeași și că fiecare manifestare de "acolo" am plătit-o aici, în închisori, unde vorbele lor însemnau înfometare, prigoană, umilințe și moarte.

Așa se face că s-a bătut toba peste hotare că mai are ecou cuvîntul "răzbunare" și că prețul s-a achitat și se suportă tot aici și tot de către cei care și-au însușit sfatul abținerii, nonbeligeranței, al răbdării atrocităților și al apărării de păcatul răzbunării prin rugăciune. Și mai presus de orice, prețul răvășește și profanează sufletele celor duși, și mă sufoc cînd văd că și astăzi, după 50 de ani de drum, organe ce reprezintă statul ce, în esență, ar trebui așezat pe pivoții loialității și dreptății, cer ceea ce am dat și dau ca cetățean demn și întreg, dar nu răspund în același mod, la loialitate cu loialitate, la dreptate cu dreptate.

Îl văd pe Corneliu Codreanu pe covorul de iarbă, din partea de jos a treptelor de la Rîpa Galbenă din Iași, mîncînd cu noi pîine și salam. La Piatra Neamț, în învălmășeala provocată de semnul discret al lui Mișu Stelescu de a intra în oraș, peste armată, și cum în momentul în care a apărut el, înconjurat de bătrînul profesor, tatăl său, și de alte personalități venind de la biserică, s-a făcut un culoar mare și o tăcere de mormînt.

La funeraliile Moța-Marin, cu capul plecat, acoperit de zăpadă, parcurgînd tot drumul pînă în Bucureștii Noi. În Iași, mergînd între mine și Niculăiță Totu pe strada Lăpușneanu, în urma, în dreapta și în stînga noastră, trecătorii oprindu-se sau urmărindu-l cu interes. În tabăra de la Carmen Silva, în zorii zilei, pe faleză, la

rugăciune, repartizîndu-ne în echipe de lucru, cărînd piatră, discutînd cu fiecare, cu străinii ce ne vizitau, în limba franceză sau germană, luînd ultimul gamela cu mîncare de la cazan și intrînd noaptea ultimul în cort.

Îl mai aud prevestind la Iași: *Nici moartea nu mă va putea împiedica să facem din țara noastră model binecuvîntat de Dumnezeu*. La București: *Nu răspundem la provocări. Căliți-vă în abțineri și suferințe și folosiți voința, pînă la jertfă, pentru toți cei plăcuți lui Dumnezeu pentru binele țării.*

Unul, și cu el mii, în morminte. El la 38 de ani, și atîția alții tineri. De atunci stau sub lespedea rușinii și a hulii, iar altul, și cu el puțini, în aureola comandantului și la adăpostul liniștei din străinătate. .

Profesorul Ion Zelea Codreanu, tatăl Căpitanului, împreună cu soția sa, mama, ambii gîrboviți de ani, săpînd la închisoarea Jilava pămîntul unde era îngropat fiul lor, stropind cu lacrimi și cu sudoare țărîna care îl acoperea la 9 metri adîncime, refuzînd viața și puterea în perioada cînd în Piața națiunii, Horia Sima, la vîrsta de 33 de ani, ieșea din anonimat, propulsat de curajul și de puterea nazistă pe treaptă conducătorului, alături de generalul Antonescu.

Nu sînt și nu am putut fi judecător pentru alții, dar pentru că aici mărturisesc și îmi răspund la propriile întrebări, îmi zic: Carol al II-lea nu a fost deloc român, a fost puțin neamț, ceva mai mult englez, și restul barbar.

Strangularea și moartea lui Codreanu și a celor 13 care a avut loc în noaptea de 29/30 noiembrie 1938 este și rămîne fapta directă a lui Carol, Armand Călinescu și Nicolae Iorga, și în măsura invocată în lucrarea la care m-am referit, urmarea provocărilor dictate de Horia Sima.

Și pentru că bănuiesc, înțeleg rostul, dar nu pot accepta expresia "mîna de semidocți" din lucrare citată, stărui în a sublinia că jumătate de milion de tineri, în majoritate intelectuali, reprezentau voturi exprimate, că mișcarea legionară se prezenta atunci pentru prima oară în alegeri generale, că foarte mulți membri ai ei nu aveau vîrsta majoratului, 21 de ani, pentru a putea vota, și că ingerințele și falsificările s-au adresat cu prioritate ei.

Eu, unul i-am iertat pe toți, așa cum am iertat tot ce mi s-a întîmplat într-o viața de zbucium și renunțări. Am abdicat încă din 1938 de la orice veleități, am luptat și suferit în nădejdea să aduc un dram de liniște în căminul meu modest, zidit în credință și surpat în sfîșiere.

Capitolul XXXVI

Personalități în cadrul mișcării

Și dacă nu numărul exprimă calitatea oamenilor, trebuie să mă refer doar la personalitățile pe care eu le-am cunoscut și care mai rămîn, în ciuda anilor și în pofida vîlvătăilor care mi-au ars rugul vieții, în memoria mea.

O fac și stărui, repet, nu pentru a-mi justifica dezacordul și nici pentru a roși eu, ori cei care au supraviețuit din "pumnul de semidocți" (căci fiecare, dacă a vrut, a putut, atît cît i s-a îngăduit, să înfățișeze și să-și demonstreze coordonatele vieții și conținutul spiritual al ființei), ci pentru că cei morți au dreptul la dreptate, adevăr și liniște sufletească, pentru că nu folosește nimănui denaturarea, iar superficialitatea, patima și nesocotirea realităților nu pot căpăta perenitate.

Simion Mehedinți afirma că fiecare popor are unul sau mai multe **Momente** distincte și hotărîtoare în viața lui și că ele nu se mai repetă. Așadar, perioada analizată în lucrarea la care mă refer a constituit un **Moment** care a fost primit, trăit, depășit în condiții care trebuiau și trebuie cunoscute și înregistrate obiectiv, fără teama că ele ar fi repetabile. Iar personalitățile care de jumătate de secol rămîn în memoria mea, nelăsîndu-se în umbra semidocților și neîncăpînd într-un "pumn", sînt:

- Nae Ionescu, profesor de filozofie la Universitatea din București, directorul ziarului **Cuvîntul**, profesor și mentor al palatului, mort pe data de 15 martie 1940, la vîrsta de 50 de ani.
- Nichifor Crainic, profesor la Univesitatea din București, poet, filozof, director al ziarului **Calendarul** și al revistei **Gîndirea** (l-am lăsat la Aiud în închisoare).
- Traian Brăileanu, profesor universitar la Cernăuți.
- C. Cristescu, profesor la Facultatea de Teologie din București.
- Nicoleta Nicolescu, avocat, conducătoarea organizației femi-

nine a mișcării, împușcată în 1939.

- Gh. Climc, inginer, fost șef al partidului **Totul pentru Țară**, împușcat pe 28 septembrie 1939.
- Alexandru Cantacuzino, prințul, intelectualul de mare clasă, împușcat pe 28 septembrie 1939.
- Gh. Furdui, romașcan, doctor în teologie și filozofie, președintele Asociației Studenților din România, de loc din comuna Miron Costin – Roman, care la vîrsta de 27 de ani vorbea 9 limbi, împușcat la 28 septembrie 1939.
- Mihail Polihroniade, ziarist, împușcat la 28 septembrie 1939.
- Ionel Banea, doctor în medicină și doctor în drept, președintele Asociației Studenților din Iași, împușcat la 28 septembrie 1939.
- Emil Siancu, avocat, apărătorul moților, împușcat la 29 septembrie 1939.
- Bănică Dobre, Nicolae Totu, avocați (în grupul celor 7 din Spania), împușcați la 28 septembrie 1939.
- Tudose, doctor în drept, fost președinte al Asociației Studenților din Iași.
- Gîrniceanu Puiu, avocat și scriitor.

Și peste 100 dintre cei internați în lagărul din Vaslui, împușcați în noaptea de 28 septembrie 1939. Aceștia și aproape toți ceilalți au fost uciși cînd erau sub vîrsta de 30 de ani.

Citez în continuare nume și figuri proeminente înrolate aici și adunate într-un pumn:

- Ion Găvănescul, profesorul universitar de la Iași.
- Octav Șumuleanu, profesor universitar, doctor de la Iași.
- Ilie Găzdaru, profesor universitar din Iași, directorul învățămîntului românesc de la Roma.
- Mircea Eliade, profesorul și savantul care a înscris în istoria culturii mondiale un nume ce luminează întreaga cupolă a țării românești.
- Gheorghe Manu, profesor, descendent (prin mamă) al lui Șerban Cantacuzino, Domn al Țării Românești. Și-a susținut teza de doctorat la Paris, cu Marie Curie; i s-a oferit un post la Sorbonna cu singura condiție a schimbării cetățeniei, dar a refuzat și a venit în țară conferențiar la catedra de fizică nucleară; colaborează cu Horea Hulubei. Intră în mișcarea legionară în anul 1937. Arestat în 1938, declară: "Nu am de ce să mă apăr.

Tot ce am făcut a fost pentru a distruge comunismul. Îmi pare rău că nu am reușit." Condamnat la muncă silnică pe viață. I se cere renegarea ideilor politice și refuză orice compromis. În anul 1962 este internat în celula tuberculoșilor. "Tot trupul era o rană." A murit în 1962. Cu o zi înainte de a muri, a spus (lui Nelu Ionescu, ilustru avocat din Iași): "Să le spui tuturor că nu am făcut nici cel mai mic compromis. Să ne vedem dincolo."

- Barbu Slușanschi, profesor universitar la Cernăuți.
- Mihail Manoilescu, profesor universitar, fost ministru de externe.
- Ionel Moța, înscris cu litere de aur pe frontispiciul celui mai înalt edificiu de cultură din Paris, unde și-a luat doctoratul, mort în 1937 în Spania.
- Vasile Marin, medic, mort în 1937 în Spania.
- Aurel Marin, profesor-doctor, cel mai mare specialist ORL român (cel care l-a operat pe Yawaharlal Nehru).
- Generalul Ion Antonescu, fost conducător al statului.
- Generalii Zizi Cantacuzino, Petrovicescu, Chirnoagă, Coroamă (pe ultimii doi i-am lăsat la Ocnele Mari, cînd am fost transferat la Gherla).
- Victor Vojen, fost ambasador al României în Italia.
- Alexandru Constant, fost ministru al propagandei.
- Horia Cosmovici, fost subsecretar de stat la președenția Consiliului de Miniștri.
- Viorel Trifa, fost episcop în America.
- Profesorul universitar Mircea Vulcănescu.

La Roman:

- Preotul Gh. Nițu, profesor de limbă greacă, latină, ebraică veche, filozofie, religie, care vorbea și limba franceză și germană și era "acasă la el" în orice domeniu al culturii.
- Fiul său, Anton, doctor în istorie și arheologie.

Șase avocați din care cinci tineri; profesori, preoți, deși, așa cum am precizat, Romanul a avut o organizație slabă.

Nu pot trece însă peste faptul că în 1925 și apoi trei ani consecutivi, la **Tinerimea Română**, unde concurau toți elevii proeminenți din țară, primele trei locuri au fost ocupate de trei elevi ai liceului **Roman Vodă**.

- Mihai Bîrcă, N. Horodniceanu și N. Chica. Toți deveniți legio-

nari.

- Poetul Radu-Demetrescu Gyr, N. Crevedia, compozitorul Nelu Manzati, doctorul Paul Craja, preşedintele studenţilor în medicină.
- Ciorogaru, care şi-a făcut doctoratul în Germania, la Heidelberg.
- Mihail Sturdza, prinţ, fost ministru de externe.
- Profesorii universitari: Meitani, Juvara, Gerota, apoi Radu Budişteanu, Noica, Şerban Milcoveanu.
- Dragoş Protopopescu, care a absolvit facultatea de litere şi filozofie la Paris şi doctoratul la Londra, profesor de literatură engleză la Universităţile din Cernăuţi şi Bucureşti.
- Profesorul de limbă germană de la Huşi, Ion Zelea Codreanu profund şi notoriu cunoscător al problemelor religioase şi orator de excepţie.

M-am referit doar la cîteva vîrfuri care au mai rămas şi care au mai putut răzbi prin ceaţa unei jumătăţi de secol în memoria mea.

Trebuie să subliniez că aderarea şi participarea la mişcare însemnau şi atunci eforturi, sacrificii şi un motiv de prigoană, fără nici o veleitate sau compensaţie. Multe chipuri absolut distincte nu s-au "afişat"; mă gîndesc să le evoc acum, pe cele mai proeminente doar: Prinţul Nicolae şi mitropolitul Nicodim, devenit patriarh.

Nu cu un caracter de polemică şi nici în scop apologetic subliniez că nu e în interesul nimănui să aruncăm cu noroi şi blam peste o generaţie, ce a constituit un **Moment** depăşit, fiind convinşi că din morţi au rămas doar suflete desprinse de tarele pămînteşti, iar viii, în majoritatea lor au plătit şi ce "au făcut" şi ce "n-au făcut", că aici, mai mult ca oriunde, se aplică vorba românului: unde dai şi unde crapă.

Este drept că nu toţi s-au încolonat cu acelaşi dezinteres personal, că au străbătut calea cu acelaşi elan şi au păstrat, cu orice sacrificiu, aceeaşi rectitudine.

Deşi nu-i în firea omului care, prin originea sa ar trebui să fie şi ar putea să rămînă mereu bun şi drept, totuşi, răul şi rătăcirile, oricît de izolate, au fost mai uşor recepţionate, mai amplu şi mai prelung inserate, comentate, pecetluite şi incriminate de către cei din "afară", care s-au alarmat, au strigat, ostracizat şi sfredelit "ochiul" unde putea fi un fir de praf, dar n-au văzut bîrna din ochii lor.

Și ca să închid cercul acestui moment 1930-1938, care n-are nici o legătură cu ceea ce a urmat, mai fac o precizare. Corneliu Codreanu, din 1920 pînă în 1938 a trăit și a murit în slujba unei idei, unui ideal. Eu nu-mi propun să analizez și nici să judec oportunitatea și valoarea lor; sînt de acord că nu toate premisele au dus la un silogism, nu toate ideile au ajuns axiome și nu toate planurile au devenit realizări. Dar, pentru că timp de 6 ani am fost și eu un tînăr îngenuncheat de nevoi materiale însă stăpînit, profund și statornic în dragostea de om, împlîntat cu căldură și spirit de jertfă în iubirea de țară, alături de dînsul, afirm despre OM că: n-a fost și nu s-a considerat un semizeu, pentru că semizeii aparțin legendelor iar el a fost un pămîntean, care a trăit aici în tot tumultul și în toată vîltoarea unei vieți închinate fără reticențe și fără pretenții idealului său, considerat și tratat cu supremă dăruire, ca fiind al neamului românesc. N-a fost și nu s-a considerat un supraom, deși nu am întîlnit un altul care, prin ținuta sa, prin conduită, prin capacitate, să fie așezat așa de sus. N-a fost și nici nu putea deveni un dictator, căci nimeni dintre cei care l-au conoscut nu pot uita că în orice problemă întreba, asculta pe fiecare, pleca capul, gîndea, cîntărea și apoi ridica privirea, fixînd-o în ochii tăi și spunîndu-și părerea. N-a fost un orgolios și nici un însetat de onoruri și de glorii, și așa se face că întotdeauna a fost șeful mișcării și că s-a ocupat de educație, scopul ei suprem, iar șeful partidului au fost inginerul Gh. Clime sau generalul Cantacuzino.

N-a fost un fricos și nici un egoist, căci întotdeuna cînd a fost vorba de răspundere, s-a așezat în prima bancă unde au stat acuzații. N-a fost un saltimbanc care, cu sforăituri și promisiuni, să cucerească lumea. N-a fost un artist care să joace rolul unui erou de dramă, căci el și-a jucat și dăruit viața; n-a murit pe scena unui teatru și nici pe arena unui circ, în aplauzele spectatorilor, ci strangulat într-o dubă la vîrsta de 38 de ani, atunci cînd i se oferise cel mai înalt fotoliu și cea mai aureolată poziție în stat și cînd, tineretul și apoi întreg poporul român îl aclamau și-l urmau, iar el a ales, între compromis și o biruință îndoielnică, rușinoasă și dăunătoare neamului, moartea.

N-a fost nici un semidoct pentru că și aceia ce au îndrăznit să afirme acest lucru nu au crezut ce spun, iar cei care l-au cunoscut și l-au urmat chiar cu sacrificiul vieții, nu au fost niște exaltați și n-au acceptat moartea pentru himere.

A absolvit **Liceul Militar**. Din fire și din școală a rămas omul

unei discipline inegalabile. A urmat și absovit cursurile Facultății de Drept din Iași, unde a fost președintele ales al studenților, în perioada respectivă. A urmat și absolvit cursurile de doctorat în Franța, și să se știe că a stat acolo la țară cu soția sa pentru a-și cîștiga existența. Au muncit la cîmp, la fermele altora. În țară a fost avocat.

Pentru a-i venera personalitatea, mă simt îndreptățit să evoc doar cîteva aspecte și momente:

L-am auzit în 1935 pe profesorul Nae Ionescu, considerat de toți "cea mai ascuțită inteligență", spunînd: "de aia este el căpitanul". L-am auzit pe generalul Cantacuzino spunînd: "Eu aici sînt soldat. El e căpitanul."

Am văzut cum prezența lui determina o senzație absolut neobișnuită, cum vorbele sale rare și răspicate spintecau spațiul și sfredeleau creierul, de rămîneai într-o zguduitoare meditație.

Am citit testamentul lui Moța unde, printre alte gînduri de excepție, omul și creștinul care mergea să lupte pentru "cruce" și "credință", conștient de moarte, precizează: "Am știut totdeauna că tu ești Căpitanul." Iar acum citez din lucrarea la care mă refer, vorbele generalului Antonescu: "Cu toate galoanele mele, eu strig: Trăiască Căpitanul!"

Tot de aici aflu și părerea prințului Mihail Sturdza: "Corneliu Codreanu și Gh. Brătianu, singurii oameni pe care i-am cunoscut ca fiind de excepție."

Ca să încheie, trag două concluzii:

1. Corneliu Codreanu, după 18 ani de luptă, de strădanii, de suplicii, de renunțări, de închisori și adaptări reale, sincere și de fond la morala creștină, cînd a avut de ales între fotoliul puterii supreme și moarte, ne-a comunicat din bezna unei celule că "ceasul nostru n-a sunat", cerîndu-ne "abținere, credință, răbdare și non-beligerență, pentru a nu periclita soarta țării", iar el a preferat să i se schimbe costumul național pe care l-a purtat, imaculat și cu demnitate exemplară, cu hainele vărgate.

Nu s-a lăsat înlănțuit de mrejele regelui Carol al II-lea. L-a dezgustat fracul și jobenul, demnitarismul servil și n-a acceptat aureola falsă a învingătorului, ci lanțurile ocnașului și apoi strangularea, în vreme ce Horia Sima, necunoscutul, a fost propulsat pe treapta Comandantului pe furiș, din ascunzători, fluturînd stindardul "rezistenței sălbatice" și al "teroarei cu orice preț"; prețul fiind plătit de către cei uciși și măcelăriți, de către unii dintre noi care am supraviețuit, în timp ce el; de peste granițele patriei, în

adăposturile Berlinului și în cîrdășie cu "plenipotenții" vremurilor, a trăit și poate trăiește în aureola Comandantului, dacă conștiința nu l-a decimat căci, după vorba lui Lucian Blaga, "după ce apune soarele, orice licurici crede că el este locțiitorul."

2. Nicolae Iorga a colaborat cu Codreanu, pe cînd acesta era foarte tînăr, la începutul formării sale, cînd el însuși recunoaște greșeli. Apoi savantul a început să-l urască, cînd ar fi trebuit să-l iubească în fapt și în mod onest, să-l prețuiască pe măsură ce discipolul urca și cucerea, apropiindu-se de Dumnezeu cu credință, cu dragoste de popor, prin strădania și sacrificiul său.

Savantul, în fapt "omul politic" a abdicat în umilință, ceea ce a afectat și neamul românesc, și a înlesnit calea lui Carol pentru instaurarea dictaturii și pentru a-l ucide pe Codreanu, în afara legii, a moralei și a dreptății, în vremea cînd "cupola" sub care sta acesta era Neamul și Țara, care pe politician îl uitaseră.

De jos, de pe pămînt, de la poalele magnificei statui a marelui savant Iorga, mă înclin cu profundă admirație și statornică recunoștință pentru marea sa creație, ca om de știință. Tot aici îl văd printre oameni înalt la statură, cu imens prisos înzestrat de la natură, însă măcinat de ambiții, obosit de scrutarea cu care veghea ca nu cumva cineva să "i-o ia înainte", blazat de neputința de a iubi pe cineva, crispat și învrăjbit pînă la ură și moarte, de a se vedea singur, părăsit de către toți cei care l-au însoțit ca om politic.

Tot de jos, dintre oamenii de rînd, ca om și creștin îmi zic: "cît poți da de mult, Doamne, omului, și cît se poate urca el de sus prin zestrea dăruită, și cît de jos poate el coborî, cînd rătăcește căile Tale și apucă drumul ce nu-i al său!"

Trebuie înțeles că savantul, geniul omului de știință nu putea încăpea în uniformele de străjer și apoi de frontist impuse inadecvat de către Carol al II-lea, dar nu-i de înțeles ambiția sa de a fi ceea ce efectiv n-a fost: un om politic, fapt ce l-a coborît sub nivelul uneori admis și oarecum onorabil al duelului, la poziția celui care trage și ucide pe la spate.

Dar morții nu se pot apăra, și nici nu se mai întoarce și de aceea momentul a trecut. Cine vrea să fie drept și obiectiv să așeze pe fiecare la locul său, fără teamă, cu gîndul la binele neamului și cu sufletul la judecata cea dreaptă și implacabilă, căci nimic nu-i mai dăunător ca nedreptatea și nimic nu-i mai constructiv și dăinuitor ca adevărul.

Să *credem* în ce a spus savantul: "cel mai desăvîrșit caracter e acela care luptă și împotriva nedreptății pe care s-a întîmplat s-o

săvîrșească el" și să înțelegem că pentru omul politic mărturisirea și sfatul priveau doar restul lumii. Și-mi îngădui să cred că savantul a fost și rămîne un ocean care a preluat cu rîvna și geniul său apa de la toate izvoarele și a pus-o la îndemîna tuturor; iar ca să fac o parafelă, adaug că Nae Ionescu a fost și rămîne în schimb un izvor, din adîncuri cu un șuvoi de apă cristalină, care a străpuns necunoscutul.

Capitolul XXXVII

Prezența cronologică și colaborarea mea

În a doua jumătate a lunii decembrie 1933 urmau să aibă loc alegeri generale. La putere erau liberalii, conduși de I. Gh. Duca.

La aceste alegeri participa și candida mișcarea legionară, sub egida **Garda de Fier**. În timp ce eram la Craiova, și deci în primele zile ale lunii noiembrie, a apărut un articol în ziare semnat de Căpitan, cu titlul: *La violență, vom răspunde cu violență.* În el se sublinia că mișcarea legionară are un caracter absolut legal, și este o organizație de ordine, care-și fundamentează existența pe credința în Dumnezeu, pe dragostea activă și constructivă ridicată la rang de jertfă pentru neam și patrie și, cu un spirit civic înnoitor, care tinde să amplifice zestrea spirituală a neamului, pînă pe culmile la care au aspirat strămoșii, să se așeze echitatea, dreptatea, cinstea, disciplina, munca, responsabilitatea și adevărul, pe întreaga structură *a omului de mîine* și pe principiile de viață ale acestui popor. Se accentua că formarea acestui om și dăltuirea acestor principii pe structura statului implică o muncă perseverentă de evoluție și de durată, și de aceea se preciza că nu se va întreprinde nici o măsură pripită și necugetată care să violenteze mersul înainte al societății.

În cele din urmă, se menționa că totuși guvernul plănuiește și urzește din umbră măsuri în afara legii, că se tinde spre unele samavolnicii împotriva acestui curent ce realmente lua o amploare

vertiginoasă, atît sub raport calitativ, cît și sub aspect numeric.

În această situație, se conchidea în sensul că ideea de ordine rămîne prioritară, dar dacă guvernul va întrebuința acte de violență, încălcînd legile și sfidînd realitățile, se va răspunde cu violență.

Ceea ce urmează reprezintă consemnarea onestă a unor evenimente, încrustate în istorie uneori subiectiv și în consecință denaturat.

M-am întors la regiment la Roman și m-am încadrat în sarcinile ce-mi reveneau, conștiincios, și în același timp mă ocupam și de studii și de problemele politice legate de viitoarele alegeri.

Pe la începutul lunii decembrie, după ce s-a sunat stingerea la regiment, am plecat noaptea pe jos, acasă, la Butnărești — 14km — și am revenit dimineața în oraș cu oamenii necesari depunerii candidaturilor pentru alegeri. Ne-am instalat discret la ușa tribunalului și cînd s-a deschis, am ocupat primii sala și am depus, astfel, cei dintîi listele. A fost pentru mine un mare efort, dar și un mare succes, o reală satisfacție.

Alegerile, după cîte îmi amintesc, urmau să aibă loc la 20 decembrie 1933, iar contestațiile și orice alte măsuri în legătură cu efectuarea lor se puteau concretiza pînă pe ziua de 9 decembrie. În noaptea de 9 decembrie, fiind descazarmat, dormeam la familia preotului Nițu, în curtea bisericii **Precista Mică** din Roman. După miezul nopții, au intrat în casă organele poliției, ne-au trezit din somn și au cerut să-i urmăm: preotul Nițu și cu mine.

Am precizat că sînt ostaș în termen, și că nu înțeleg să dau curs măsurilor luate de poliție, organ civil. Au plecat și s-au întors după aproape o oră, însoțiți de comandantul legiunii de jandarmi, după cîte îmi amintesc maiorul Andrian, cunoscut pentru pornirea sa împotriva noastră.

M-a somat să-l urmez și astfel am plecat. Părintele Nițu, îmbrăcat doar cu cămașa de noapte, căci refuzase să se îmbrace, iar eu numai în pantalon și veston militar. Era o noapte geroasă de iarnă și razele înghețate ale lunii se întretăiau cu sclipirile săgetătoare ale zăpezii, iar tăcerea și liniștea erau copleșite doar de scîrțîitul strident al pașilor noștri.

Pe preotul Nițu l-au dus la poliție, iar pe mine la legiunea de jandarmi, în fosta stradă Agarici. M-au perchiziționat în prezența comandantului, care mă scruta cu o dușmănie devorantă. Mi-au găsit în buzunarul vestonului de la piept o sticluță cu creozot. Mă dureau măselele și foloseam tampoane să-mi atenuez durerile.

Comandantul nu s-a putut abține și m-a insultat și mi-a adresat cuvinte ofensatoare, atît la adresa mișcării, m-a provocat și, drept replică, i-am precizat: un om care-i gata să moară pentru idealul său nu poate fi atins și scos de pe linia crezului său, cu amenințări și samavolnicii.

A tăcut; dacă ar fi putut, m-ar fi sugrumat. M-a trimis sub pază într-o încăpere dintr-o magazie, fără geamuri și fără ușă. Era un ger cumplit și eu eram dezbrăcat. M-a cuprins frigul, simțeam cum îngheață sîngele în mine. De la ora două și pînă la ora opt dimineața am sărit, m-am mișcat și am făcut tot ce am putut ca să nu înghet.

Dimineața i-am spus ostașului care mă păzea să anunțe cînd vine comandantul, căci eu, la ora 8, orice s-ar întîmpla, ies de acolo. La ora opt fără cîteva minute a venit comandantul, s-a așezat în ușa încăperii și răstit, m-a întrebat ce vreau. I-am precizat cu toată hotărîrea: între a muri înghețat și a cădea împușcat, prefer varianta a doua, și că orice s-ar întîmpla, la ora 8 eu voi ieși din acea încăpere.

Mi-a replicat: "S-o văd și pe aceasta", și a rămas în ușă.

La ora 8 fix, mi-am făcut loc pe lîngă dînsul și am ieșit. Încăperea în care fusesem ținut se situa la o extremitate a sediului legiunii de jandarmi și m-am îndreptat către curte. Am trecut pe lîngă ostașul care mă păzea și avea arma în mînă; mă îndepărtam de dînsul, așteptînd deznodămîntul, căci comandantul mă avizase că va da ordin să tragă. Era însă o tăcere sufocantă. După ce am făcut aproximativ douăzeci de pași, comandantul a strigat la mine să mă întorc la stînga, și a dat ordin să intru într-o clădire situată acolo. Era un atelier de cizmărie, unde căldura m-a copleșit.

Am rămas aici cîteva zile și între timp, de la regiment mă căutau. Au auzit că sînt acolo și au întreprins demersurile necesare pentru a fi transferat la comenduirea pieții, cum era legal și normal.

După alte cîteva zile am fost trimis la regiment, unde am ajuns seara, și cînd am intrat în dormitorul tetericștilor, aceștia făceau repetiție cu un cîntec pentru o serbare pe care o pregătea comandantul bateriei, căpitanul Petrescu.

Eram într-o situație deosebită și băieții m-au primit cu compasiune și cu vădită căldură. Am luat poziția de salut și am rămas la ușă. Căpitanul Petrescu cunoscut pentru sobrietatea sa, a răspuns la salut și apoi i s-a adresat unui camarad voinic, student la București, cu următoarele cuvinte:

— Teodorescule, scoate centura!

Și apoi:

— Tudorică, dă pantalonii jos!

Nici Teodorescu și nici eu n-am executat ordinul, deși el a fost repetat.

În cele din urmă, căpitanul Petrescu, rîzînd, m-a pus să povestesc ce s-a întîmplat cu mine și lucrurile au reintrat pe făgașul normal. După aceea, ofițeri, subofițeri și ostași de la alte baterii veneau să mă vadă, privindu-mă cu vădită curiozitate, cu interes și afecțiune.

În ziua de 9 decembrie 1933 a fost dizolvat partidul **Garda de Fier**; măsura a fost luată pe ascuns, în ultima zi, pentru a nu mai putea fi contestată.

Au avut loc alegerile, fără participarea mișcării și am aflat că măsura arestării legionarilor, pentru a-i împiedica să participe, fusese generală pe țară. În aceste condiții, guvernul liberal a avut majoritatea.

La 29-30 decembrie 1933, eram acasă la Butnărești, în concediu pentru Crăciun și Anul Nou. A intrat în casă tatăl meu și m-a anunțat că I. Gh. Duca, primul ministru, a fost împușcat în gara Sinaia de trei legionari.

În aceeași zi am fost luat de jandarmul din sat și trimis la regiment, unde am rămas sub pază în cazarmă, pînă cînd s-au întors din concediu teteriștii. Am aflat că Nichi Constantinescu, Doru Belimace și N. Caranica erau cei trei care-l împușcaseră pe I. Gh. Duca și că toți trei se predaseră imediat, fiind arestați.

Secretarul mișcării legionare era pe atunci un macedonean — Sterie Ciumeti. În luna ianuarie, într-o noapte, a fost luat de acasă de organele Siguranței și a fost găsit mai tîrziu înecat în lacul Fundeni, de lîngă București.

S-au început cercetările în cazul Duca și s-a întocmit dosar de trimitere în judecată a făptașilor. În plus, rechizitoriul implica drept acuzați și pe Căpitan, pe tatăl său, Ion Zelea Codreanu și pe alte persoane din conducerea mișcării.

Capul de acuzare privitor la Căpitan se fundamenta pe articolul publicat în noiembrie: *La violență, vom răspunde cu violență.*

Cel privitor la profesorul Ion Zelea Codreanu se motiva pe un discurs ținut la Iași, la căminul de la **Rîpa Galbenă**, unde afirmase că dacă guvernul va încălca legile țării, și ne va lovi și maltrata, va întîlni o mînă ce nu va tremura, așa cum s-a întîmplat în Austria, cu Dertill, care încercase să-l asasineze pe Dolfus.

Capitolul XXXVIII

Procesul asasinării lui I. Gh. Duca

Căpitanul, imediat după împușcarea lui I. Gh. Duca, nu a fost găsit de organele Siguranței statului. A fost căutat febril, în toată țara, timp de cîteva luni și nimeni nu a știut ce s-a întîmplat cu dînsul. Se auzea că ar fi în munți, la moți.

Procesul a fost fixat prin luna aprilie 1934, la Tribunalul Militar din București. În ziua respectivă au fost aduși, sub stare de arest, cei trei "Nicadori", ceilalți arestați, iar cînd a fost strigat Corneliu I. Z. Codreanu, spre surprinderea tuturor, a răspuns prezent Căpitanul, ce a apărut în costumul lui național cu suman și într-o ținută pe care nimeni n-a mai egalat-o.

Completul de judecată era condus, după cîte îmi amintesc, de generalul Manolache. S-a spus că la intrarea Căpitanului, toată sala s-a ridicat în picioare. Avea, pe atunci, numai 33 de ani. Sobru și demn, s-a așezat pe banca acuzaților, în mijloc, și de o parte și de alta stăteau ceilalți inculpați. Toate ziarele, a doua zi, publicau fotografia acestei bănci.

Procesul a fost publicat și dezbaterile lui sînt o lecție pe care istoria nu o va putea estompa și denatura totdeauna. Probitatea, fermitatea și avertismentele premonitorii ale Căpitanului, modul deschis și responsabil al declarațiilor celorlalți inculpați, luciditatea celorlalte mărturisiri nu au putut fi nici uitate și nici neglijate.

Cei trei au fost condamnați, așa cum dealtfel au cerut și ei, pe viață, iar Căpitanul și ceilalți au fost achitați. După proces, Căpitanul ne-a explicat absența sa totală, căci era prima dată cînd nu transmitea îndrumări, precizînd că ne-a lăsat ca pe niște copii, pe care-i arunci în apă și se zbat să învețe să înoate, să se descurce singuri.

În perioada cît mi-am satisfăcut stagiul militar, mi-am luat toate examenele anului II și așa, în toamna lui 1934, după satisfacerea stagiului militar, m-am întors la Iași pentru a urma cursurile

anului III. Am găsit aceeași atmosferă în care dăinuia duhul sobru al vechii cetăți a culturii românești și se amplifica, proeminent și fervent, curentul naționalist și în special, cel legionar.

Marea majoritate a studenților și mai ales cei proveniți din rîndurile țărănimii, muncitorilor și celor cu mijloace materiale modeste erau aici, și pentru a contura mai exact situația, precizez că mișcarea legionară implica, de pe atunci, renunțări personale, disciplină riguroasă, sacrificii și riscuri, și de aceea veneau și rămîneau aici numai cei care, din exuberanța și căldura dragostei lor pentru patrie, înțelegeau și puteau să dea totul, pînă la jertfă.

Au fost însă în mișcare și mari figuri din straturile cu obîrșie nobilă și tradiție aristocratică, care ne-au fost model de modestie și spirit de dăruire. Profesorul Nae Ionescu, generalul Z. Cantacuzino, prințul Alecu Cantacuzino, prințul Sturdza, profesorul Traian Brăileanu și cîți alții.

Pentru a învedera capriciile vieții și bizarul destinului, sublinez doar că:

Dragoș Protopopescu, profesor universitar la Cernăuți și București, adulat în țară și renumit peste hotare, ce se adîncise în studii în cele mai importante centre de cultură din lume, ziarist de fond, scriitor și membru marcant al mișcării pînă în 1938, s-a retras de pe arena politică, poate din dorința de a se ocroti, dar eu cred că a făcut-o pentru că intuise sau își însușise sfatul Căpitanului, dat din închisoarea din Galați: *dați declarații de supunere căci nu a sosit momentul nostru.*

Totuși, după precizarea lui George Călinescu în **Istoria Literaturii Române**: *Speriat de viitor, pe care-l ghicea sumbru, încearcă a se sinucide după rețeta lui Seneca, rău aplicată, tăindu-și venele de la mîini. Internat în spitalul Filantropia, studie itinerariul ascensorului, coborî jos după ce porni cabina în sus, introduse capul și apăsă pe buton în scopul de a se ghilotina. Muri cu baza craniului fracturată la 26 noiembrie 1948.* Avea doar 56 de ani.

1935

Nichifor Crainic, în dispută cu Nae Ionescu, a făcut o rocadă, considerată oportună, utilă în 1937/1938, trecînd la cuziști și apoi, ani mulți și grei a stat și a rămas în amintirea tuturor "gigantul" care, la **Zarca** din închisoarea de la Aiud, mic, zgribulit și înfometat, lumina bezna celulei cu mintea și ființa sa nobilă, umplîndu-și burta goală cu credința sa.

Am sorbit din simțămintele lui adînci, m-a cutremurat trăirea lui în duh și m-a luminat gîndirea clară, profundă, instructivă și constructivă și de la el am învățat că: *Naționalism înseamnă patrio-*

tism în acțiune. Adică, fapte, dăruire, renunțări personale și toate duse pînă la jertfă. De aceea îl văd zgribulit de frig și copleșit de foame la Aiud și-i aud vocea sleită de puteri:

Trecutul adormit și viitorul
În clipa în care bate, le-mpreună
Cînd fericiți lipim la piept feciorul
Îmbrățișăm într-însul pe străbuni
Oh! De ce cînd pleci argila se lipește de călcîi?
În pămînt e o putere ce te ține să rămîi.

Un fapt este absolut cert: sutele de mii de tineri și bătrîni, giganți ai culturii și științei, oameni întregi, majoritatea intelectuali, nababi sau săraci, cu scaune înalte sau din bezna minelor și în general toți cei care au pășit în mișcare cu bună credință s-au considerat soldați, și nimeni, în afară de Stelescu, n-a rîvnit la locul și poziția Căpitanului.

Tinerețea, simțul măsurii, franchețea, modestia, sobrietatea, ordinea morală și duhul creștin, lăsa loc de critică, îngăduia desprinderea, dar cînd școala de educație a fost transformată exclusiv într-un partid unde s-au năpustit neaveniții și cînd calitatea a fost înlocuită de cantitate, cînd omenia a fost îngenuncheată de forță, cînd grandoarea a eclipsat modestia și cînd duhul creștin a fost spulberat de vîrtejul răzbunării, interesele statului național legionar în viziunea și practica "comandantului" Sima s-au cutremurat și s-au năruit.

Capitolul XXXIX

Evocări privind viața și ținuta Căpitanului

În toamna anului 1934 l-am reîntîlnit pe Căpitan, căci venea din cînd în cînd la Iași. Voi relata situații care înlătură obiectiv și drept

unele acuzații și elucidează anumite situații.

Era înscris în baroul avocaților din București. Viața sa se desfășura într-un cadru de modestie și sobrietate exemplară. Venea, întotdeauna, în costum național; deși nu avea decît 33-34 de ani, era așa de sobru și reprezentativ, încît de la gară, toți care-l întîlneau se opreau să-l privească, iar uneori strada se umplea de oameni care-l urmau. Mergea cu pasul mare și rar, fără ifose, dar cu o grandoare specifică, mereu tăcut și serios.

Cînd a venit la cămin, la **Rîpa Galbenă**, după ce s-a întreținut cu fiecare, a dat unuia dintre noi bani și am cumpărat cîteva pîini și mezeluri și le-am mîncat împreună, jos, pe iarba de sub scările de la cămin. Această neasemuită modestie a fost caracteristică vieții sale. Totul înlătură, cu certitudine, acuzarea că dînsul sau cineva în timpul vieții sale a primit sau putea primi subvenții din afara țării sau de la guvernanți.

Era așa de demn și stăpîn pe libertatea și voința sa, încît nici o forță materială nu-l putea înfrînge sau tenta. Îmi amintesc unele lucruri pe care nu le pot trece cu vederea. După ce am mîncat pe iarbă ne-a vorbit cu deosebită seriozitate de măreția luptei noastre pentru binele poporului, de sacrificiile ce ne așteaptă. În cele din urmă a conchis: *Băieți! Am atîta dorință și voință în mine de a duce, cu orice sacrificiu, lupta noastră pe căile care să-i placă lui Dumnezeu și să folosească neamului nostru, încît nici moartea nu mă va putea opri din calea mea. Și, dacă m-ar ucide, mă simt în stare ca înainte de a mă băga în mormînt, să sfarm cu pumnii scîndura sicriului și să-mi continui lupta.*

A fost ucis însă de două ori; o dată fizic, sugrumat de lașitatea stăpînirii de atunci și a doua oară, moral, de dezmățul politicii celor care i-au urmat și s-au urcat la coordonarea unei școli de educație, dîndu-i cursul degradant al unui partid politic în total și flagrant dezacord cu principiile lui. Lucrul pe care dînsul îl prevăzuse și voi arăta cînd și cum.

Am menționat, și acum accentuez că singura sursă materială din care trăia și se dezvolta mișcarea au constituit-o cotizațiile pe care le plătea fiecare dintre noi. Nu o dată ne dădeam și banul de pîine în acest scop. Cînd s-a reușit să se cumpere o camioneta, din contribuția tuturor, am fost mîndri, bogați și fericiți. Era în 1933 și a fost și a rămas *Căprioara.*

Fiindcă antisemitismul era atunci un deziderat al curentului naționalist și mai ales pentru că băieții, în numele și sub steagul acestor opinii, se dedau la acte reprobabile, ne-a relatat atunci o

scenă din viața sa, care în mod practic, ne aviza asupra comportării noastre.

Ne-a povestit că se întorcea din Franța unde urma doctoratul. Erau în compartiment mai mulți români. Discuțiile s-au purtat asupra unor probleme diferite, și apoi s-a ajuns și la antisemitism. La modă atunci era *numerus nullus*, promovat de cuzism. Adică, evreii trebuiau, după această concepție, înlăturați în mod absolut din toate compartimentele vieții sociale. Căpitanul, atunci prin anii 1924-1925, era însă pentru *numerus clausus*. Evreii să fie admiși în școli, în facultăți, în comerț și în tot restul vieții statului, în raport cu numărul lor. Așa i se părea atunci drept și echitabil. Mai tîrziu însă a mers cu omenia și mai departe și a preconizat concurența loială și activă pentru a cuceri ce se cuvine meritelor fiecăruia.

Ne-a arătat atunci că în compartimentul unde se purta discuția era și un student evreu, care și-a susținut punctul său de vedere, și care, cînd a auzit că unul din preopinenți era Corneliu Codreanu, s-a bîlbîit și timorat și-a cerut scuze. Căpitanul i-a precizat că este normală și meritorie poziția celui în cauză și au continuat discuția, academic și în spirit de respect reciproc.

Pentru a învedera, integral, personalitatea Căpitanului la acea vreme, consider necesar să relev că după discuții absolut inedite și precizări tranșante și rezolvative, s-a ridicat voios de pe iarbă și ne-a propus la cei cîțiva cu care era, să încercăm să sărim împreună cu dînsul, pe rînd, un gărduț înalt cam de 75 cm. L-am sărit împreună cu dînsul de cîteva ori și apoi el a plecat cu mine și cu Niculiță Totu pe Lăpușneanu, unde am făcut un tur, în atenția tuturor celor aflați pe stradă la acea oră, care în mare parte l-au și urmat.

Era în acest gest ratificarea atitudinii mele și răspunsului dat în careu, în privința evreilor, atitudine ce lăsase umbră sau semne de întrebare printre unii din camarazi.

Capitolul XL

Tabăra de la Carmen Silva

În vara anului 1935, după terminarea sesiunii de examene, m-am întors acasă, iar după cîteva zile am plecat în tabără la *Carmen Silva*, azi *Vasile Roaită*.

Tabăra era condusă efectiv pe toată perioada de către Căpitan. Erau aici aproximativ două sute de legionari mai vechi, personalități, și foarte mulți deosebit de proeminenți. Eram printre cei mai tineri prezenți acolo. Tabăra era așezată la extremitatea dinspre farul Tuzla, pe versantul ce lega faleza cu marea. Erau construite corturi simple și toată lumea dormea pe pămînt, unde erau așezate pături. În mijlocul taberei era un cort, unde locuia și dormea Căpitanul, împreună cu alți camarazi și din care, ca din celelalte, se ieșea în genunchi.

Nicăieri, nici un confort și nici o deosebire. Masa se pregătea la cazan pentru toată lumea. În general, un singur fel de mîncare, consistent, și pîine. Nu erau mese și fiecare se așeza cum îi convenea. Erau și fete, și trebuie să subliniez, cu conștiința vîrstei și a credinței mele, că erau tratate ca niște surori, și că nimănui nu-i trecea nici prin gînd să facă vreo glumă indecentă.

Tabăra avea atunci două obiective principale: primul concretiza dorința Căpitanului de a construi acolo cel mai mare port la Marea Neagră. Al doilea viza educația și formarea trăsăturilor omului nou care a constituit, permanent, preocuparea sa de căpetenie.

Era un program de muncă titanică, de disciplină spartană și de o austeritate inegalabilă. În zorii zilei, se suna deșteptarea și, totdeauna cînd scoteam capul din cort ne apărea chipul Căpitanului, sus pe faleză, coordonînd întreaga viață a taberei. Totdeauna se scula primul, lua masa ultimul și se culca, după ce toată lumea era în corturi.

Programul începea cu spălatul pînă la mijloc în apa mării, care la ora aceea era rece și înviorătoare. După aceea se făcea rugăciu-

nea de dimineață în comun, raportul și împărțirea oamenilor pe sectoare de lucru și gimnastica de înviorare. Se cărau pietre mari din mare pentru consolidarea falezei, se construiau șosele și fîntîni, se nivela și organiza terenul pentru obiectivul vizat. Munca se desfășura febril și într-o dispoziție de mare elan, presărată cu cîntece la care participa întreaga tabără, fiecare de la locul lui de muncă, sub coordonarea fraților Țincoca.

Veneau vizitatori, români și străini, și stăteau ore întregi pe faleză, ne priveau și se minunau. Îl văd și-l aud și acum pe Căpitan, cum discuta cu străinii, în limba franceză sau germană, despre rostul taberei și credința noastră. Seara, după masă, ne așezam pe malul mării. În general, Căpitanul ne vorbea sau cel mai frecvent, ne cerea să-i punem întrebări și dînsul ne răspundea.

Efectuam teme de luptă și acțiuni cerînd eforturi copleșitoare. Parcă îl aud cum ne spunea: *Trebuie să simți că te doare, că se rup fibrele ființei tale, că trupul îți cere să fie cruțat și tu să nu cedezi și nici o dorință și nici o tentație, nu poate și nu trebuie să copleșească voința.*

Erau acolo cadre universitare, ziariști, scriitori, avocați, doctori, profesori, ingineri, preoți, muncitori, țărani, studenți și deci, întreaga structură a societății de atunci, prin ce era mai reprezentativă. Căldura soarelui, cu entuziasmul lucid și disciplinat, cu ritmul și exuberanța cîntecelor și cu voioșia glumelor, se împleteau cu tumultul mării. Noaptea, cînd peste tot cuprinsul taberei se așternea liniștea, iar întunericul era luminat doar de razele plăpînde ale lunii și de un petromax, uneori, furtuna ne infiltra în ființe mugetul mării și zgomotul uriaș al valurilor, izbindu-se ritmic de țărm. Dacă s-ar fi înregistrat fidel viața de acolo, ar fi fost absolut suficient pentru ca istoria să consemneze obiectiv parametrii înlăuntrul cărora se situa credința, dragostea și spiritul de jertfă.

Din depărtarea atîtor ani și din încercările prin care am trecut, voi sonda, pe făgașul amintirilor și voi încerca să ridic pe treapta prezentului unele situații, care mai dăinuiesc și care mi se par semnificative.

Cinstea era însușirea prioritară asupra căreia se insista căci, în sinteza ei, intrau toate celelalte atribute și calități ale omului. De aceea, minciuna, fuga de răspundere, cleveteala, superficialitatea, lașitatea, frica, incorectitudinea, lenea și întreaga gamă a viciilor erau ostracizate fără nici o reticență. *Orice greșeală trebuia cunoscută și fiecare simțeam nevoia mărturisirii cinstite a tot ceea ce*

nesocotea disciplina, iar în concepția Căpitanului, disciplină însemna hotărul între ceea ce era permis și ceea ce nu era, din punct de vedere legionar.

Și era permis numai ceea ce era în perfect acord cu preceptele creștine, în absolută consonanță cu dezideratele și legile moralei.

La intrarea pe plajă era un panou pe care era scris, în toate limbile de mare uz: *Aceste obiecte au fost găsite; proprietarul se va adresa conducerii taberei, pentru a le ridica.* Și se aflau așezate acolo ceasuri, brățări și alte obiecte de valoare găsite de către noi. Sentimentul restituirii era absolut firesc.

Cea mai grea pedeapsă care se aplica acolo o reprezenta *legea tăcerii*. În caz de greșeală erai obligat, o perioadă de timp, să nu vorbești cu nimeni, în mod absolut.

Munca, dusă pînă la strădanie și sacrificiu, era de asemeni o trăsătură caracteristică și esențială. Căram din mare pietre grele de 40-50 sau 60 de kilograme, în spate și le așezam pe șosele și pe locurile unde se construia. Adesea, pe trupul nostru era și sudoare, dar și sînge. Îl văd și acum pe Tudose, președintele centrului studențesc Iași, un bucovinean voinic, ucis în 1939, după ce a fost îngenuncheat de mai multe ori de rafalele mitralierelor, cum ridica pietre care-l încovoiau și nu l-a auzit nimeni, niciodată, că e obosit.

Nu am uitat cum într-o dimineață, cînd bătea un vînt rece și apa mării te înfiora, Căpitanul, ca în fiecare zi, a ordonat: *Cei cu răni și cei reumatici trec la dreapta mea.* În general, aceștia nu intrau în apă cînd era rece. De data asta, ispita și instinctul de conservare a trimis un număr mai mare decît cel obișnuit la dreapta sa. S-a uitat peste toată tabăra, a plecat capul, ca întotdeauna cînd medita și apoi ne-a privit pe toți ordonînd: *La stînga împrejur și toată lumea în mare.* Ordinul a fost executat și odată cu noi a sărit și dînsul în valuri. Am efectuat o singură sarcină, căratul pietrelor din mare.

Într-una din zile lucram la construirea unei fîntîni. Eu ciopleam cu toporul un lemn, dîndu-i formă pătrată. Așa cum se obișnuiește, țineam piciorul stîng pe lemn și la un moment dat s-a apropiat Căpitanul. Deși eram învățat cu dînsul, totuși, probabil cu puțină emoție sau dintr-o coincidență, am scăpat toporul în talpa piciorului. Curgea sînge, dar eu mi-am continuat lucrul ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Căpitanul a văzut, s-a oprit și s-a uitat la mine, fără nici un cuvînt. A trecut așa destul timp, sîngele se adunase jos și în cele din urmă, mi s-a adresat: *Lasă camarade să curgă sînge de legionar, căci numai așa ne împăcăm cu Dumnezeu și ne vom construi țara.* Și apoi a strigat: *Infirmieri, veniți și pansați*

aici și a plecat mai departe. Niciodată și nicăieri un crez n-a plătit tributul vieții ca noi.

Austeritatea era însă presărată și cu momente de destindere. Într-o zi, s-a primit o telegramă pentru inginerul Vasilache, de la avocatul Brăileanu din Brăila, prin care acesta anunța că a doua zi sosește în tabără și cerea să-l aștepte la gară cu mașina. Căpitanul a zîmbit și a doua zi a pus să se înhame, la o teleguță pe care o aveam în tabără, un măgăruș și a trimis-o la gară în întîmpinarea avocatului Brăileanu. Ilaritatea a fost mare și generală, și a savurat-o de asemenea Brăileanu. Măgărușului i se spunea Iamandi (ministrul liberal) și aveam în tabără și o măgăriță, Lupeasca-Wolf (soția neoficială a lui Carol al II-lea).

Consider util să evoc două momente cu o semnificație edificatoare. Într-o zi, după amiază, cînd toată tabăra era pe punctele de lucru și munca se desfășura în căldura soarelui torid și a cîntecelor, s-a îndreptat către noi un iaht care, pe măsură ce se apropia, își intensifica semnalele. În cele din urmă a acostat și am aflat că era proprietatea profesorului Nae Ionescu, directorul ziarului **Cuvîntul**, unul dintre foștii sfetnici ai palatului și un filozof promotor al unei școli, al unei filozofii despre care voi vorbi ulterior. S-a prezentat Căpitanului și apoi a dispus să se aducă de pe vas toate alimentele pe care le avea. Seara a luat masa cu noi de la cazan, ne-a vorbit cu sclipirea și profunzimea pe care o voi consemna ulterior și care a uimit pe toți cei ce l-au cunoscut. Apoi a rămas în cortul Căpitanului. Dimineața, ca întotdeauna, eram pe malul mării pentru spălat. La un moment dat, profesorul Nae Ionescu discuta cu Vasile Marin (avocat, a murit alături de Moța în Spania) o problemă de filozofie.

Ne adunasem în jur un grup, cînd s-a apropiat Căpitanul și după puțin timp a întrebat: "Care este opinia dumneavoastră, domnule profesor?" Și profesorul i-a precizat părerea sa. "Și tu ce spui, Vasile?" Și Vasile Marin și-a sintetizat răspunsul. Căpitanul a plecat capul, a gîndit și apoi a ridicat privirea și a fixat-o în ochii profesorului, spunînd: "Apreciez ambele opinii, dar eu mi-aș permite un alt răspuns." Și-a expus părerea; a mai rămas o clipă și apoi, cu pași mari, a plecat mai departe. Profesorul Nae Ionescu s-a gîndit, apoi a dat din cap și a conchis: "De aia e dînsul Căpitanul".

Altădată eram sus pe faleză și am văzut cum un grup a înconjurat pe cineva mic de statură, care le vorbea, cu o voiciune neobișnuită și toți rîdeau în hohote. M-am apropiat și am văzut o

persoană îmbrăcată în negru, cu monoclu, mic, cu bărbuță și o agerime incredibilă față de vîrstă, căci era bătrîn.

Am aflat că este generalul Zizi Cantacuzino (Grănicerul), de care auzisem și mă minunasem. În Primul Război Mondial, în Ardeal a căzut generalul Praporgescu, comandantul armatei, iar generalul Cantacuzino a fost grav rănit.

Mi s-a spus că a preluat comanda și a condus bătăliile în continuare de pe targa purtată de ostași. Pierduse un ochi. După acest război a fost delegatul țării, conducînd un grup de ofițeri, subofițeri și soldați, într-o vizită oficială în Franța. S-a stabilit, solemn, că atitudinea grupului să fie reprezentativă și la nivelul eroismului cu care ostașii noștri au luptat în război, alături de aliați. Grupul a fost cazat în Paris, la unul din hotelurile de lux.

Am auzit atunci că i-a murit soția și că merge la mormînt, unde stă uneori de vorbă cu duhul ei. Era perfect lucid și profund credincios. A fost general *a la suite*. A stat la palatul regal și într-una din zilele pe cînd purta după cap pe unul dintre prinți, regele Ferdinand a deschis ușa și era să-i lovească. Generalul i s-a adresat: "Atenție Majestate, că doborîți coroana". Glumele, modestia și voiciunea sa erau absolut notorii, lucru pe care l-am constatat de mai multe ori.

Venind în tabără întîrziase o zi și ne-a spus: "Măi, băieți! Am mîncat niște pepeni galbeni ieri și m-a apucat o pîntecăraie, de nu m-am putut prezenta. Dar unde-i Căpitanul?"

Cînd a ajuns Căpitanul, a ieșit din grup, a devenit serios ca un ostaș, a luat poziția de drepți, a salutat și a raportat: "Căpitane, am întîrziat și-mi cer scuze". Surîzînd, Căpitanul i-a întins mîna și apoi au plecat vorbind, iar mai tîrziu ne-a spus: "Ce vreți, măi băieți, eu aici sînt soldat și conștiința nu-mi dă dreptul să greșesc."

Știu că a fost sincer, soldat devotat; și-a pus casa din strada Gutennberg la dispoziția mișcării și apoi însuși viața și toată bătrînețea lui a dat-o mișcării, cu un devotament de nedescris. În toate procesele și închisorile se considera onorat să fie prezent. A murit înainte de vreme, odată cu cei închiși.

Raporturile Căpitanului cu toată lumea erau de neuitat prin politețea, calmul, seriozitatea, grandoarea, apropierea și încrederea pe care o iradia. Erau acolo persoane care purtau în capul lor toată știința vremii și virtuțile neamului și cărora le acorda, tuturor, un respect caracteristic și o distincție nemăsurată, iar noi toți vedeam în dînsul un fenomen.

N-am auzit pe nimeni și niciodată, chiar în cea mai intimă sau

grea situație, să-i găsească egal sau să-i semnaleze vreun cusur. Era o lege instituită și grefată pe existența noastră de către dînsul, ca noaptea, înainte de a dormi, să ne derulăm acțiunile zile, să ne scrutăm conștiința, să ne cercetăm greșelile, și să ne găsim forțele cu care să le biruim. Am rămas cu această trăsătură pe întinsul întregului drum al vieții și chiar dacă nu am mărturisit părerile de rău și n-am formulat scuze, totdeauna am tras, în conștiința mea, consecințele greșelilor mele. Și m-a durut toată ființa pentru orice greșeală și m-am judecat pentru orice abatere de la legile sacrosancte ale vieții morale.

Și pentru că evoc împrejurări, condiții, situații și fapte peste care au trecut mai bine de jumătate de secol, îmi revine în minte următoarea scenă. Într-o seară, în același decor și în cadrul obișnuit al școlii de educație, cineva s-a adresat Căpitanului: "S-ar putea ca domnul Maniu să devină legionar?" Căpitanul nu a fost surprins de întrebare dar, ca întotdeauna, a rămas cîteva clipe în adîncirea și formularea răspunsului: *Domnul Maniu are tot ce se impune unui legionar. Sîntem aproape pe același drum și probabil că odată căile noastre vor fi comune.*

Era în iulie 1935 și previziunea a fost confirmată, însă viclenia lui Carol al II-lea, șubrezenia unora, dorința și urmărirea puterii cu orice preț a multor dintre vîrfuri a îngenuncheat țara și l-au dus pe dînsul la ștreangul călăului, la masacrarea unei imense părți dintr-o generație de excepție.

În concepția Căpitanului și în consensul tuturor, mișcarea legionară nu era și nu trebuia să devină un partid, ci o școală de educație fundamentată pe primordialitatea spiritului înfăptuit în credința în Dumnezeu și trăirea în duhul dogmelor creștine, dragostea de patrie, concretizată în patriotism activ, așezat pe adevăr, dreptate, omenie, responsabilitate, sobrietate, echitate, cinste, onestitate, disciplină, ordine, muncă și dăruire; iar ierarhia era: om, familie, societate, neam și Dumnezeu. Tot ce s-a scris atunci și s-a scris mult și s-a văzut destul (am evocat doar pe Mircea Eliade) și tot ce s-a petrecut în perioada 1930-1939 atestă fără posibilitate de tăgadă coordonatele acestei concepții și stabilitatea acestei ierarhii. Așa se explică că dînsul n-a fost niciodată liderul unui partid, **Garda de Fier** sau **Totul pentru Țară**, dar a răspuns prezent în fața morții cînd a fost vorba de mișcare.

Pentru că nu înfățișez o ideologie, ci concretizez doar fenomenul cauză ce a determinat nemijlocit efectul, participarea mea la această mișcare, mă refer doar la stilul care se practica în general

și în special aici. După o zi de muncă istovitoare, seară de seară, ne așezam pe faleza care devenea un amfiteatru. La lumina lunii și a petromaxurilor și în fond a atîtor minți de excepție, se analizau succint problemele zilei și apoi se trecea la întrebări și răspunsuri. Puneam noi întrebări și Căpitanul da răspunsuri, uneori în propoziții, alteori în fraze, niciodată în peroraţii, pledoarii sau discursuri și ori de cîte ori era necesar, urmau discuții, argumentări pro și contra, și totdeauna participarea fiecăruia ducea la elucidare și un punct comun.

Ne punea dînsul întrebări. Îl văd și-l aud: "Dumneata camarade, sau domnule profesor, general (după caz și mai ales după vîrstă), cum ai sau ați vedea rezolvată situația?" Se conjugau minți, culturi, intuiții, experiențe de duh și nimeni nu se singulariza, căci fiecare își cunoștea locul și folosea cîntarul judecății, dar și nemărginirea credinței. Nu l-am văzut niciodată precipitat, alarmat, furios, necontrolat sau lipsit de liantul omeniei și nu l-am auzit decît o singură dată tunînd, atunci cînd a fost expulzat prințul Nicolae. Gîndul lui era adînc și vorba răspicată. Pentru dînsul strategia nu presupunea vicleșuguri, ci virtuți, iar succesul nu victorie cu orice preț, ci înfăptuiri ale calităților omului și biruințe ale dreptății.

Am stat în tabără, pînă ce într-o zi am primit o scrisoare cu bordura neagră, în doliu. Era de la scumpa, buna și neprețuita mea Maria – viitoarea mea soție. Îi murise mama. Tînără și pe neprevăzute. Erau în rîndurile Mariei durerea unui copil neprihănit și speranța unei soții ideale. Erau acolo și semne aparente ale tragediei ce o confrunta, lacrimi, multe lacrimi. Am citit-o ziua în tumultul taberei, iar noaptea m-am așezat pe o barcă la malul mării unde gîndurile și toate simțămintele ființei erau legănate de valuri, luminate de reveria lunii și mînate spre dînsa de către căldura inimii și vuietul vîntului. Am plîns și în imensitatea mării s-au adunat și picături argintii, din ochii altui tînăr, care și-a mai plîns, peste un an, moartea mamei, peste doi ani a tatălui și peste trei ani a tatălui Mariei, toți tineri și în puterea vîrstei, morți despre care voi vorbi și pe care i-am purtat permanent în gîndul, sufletul și inima mea.

A doua zi m-am prezentat Căpitanului, i-am raportat situația și mi-a spus: "Pleacă camarade și du acolo, nu numai durerea și lacrimile tale, ci și încrederea că un legionar va ști să umple golul pe care Dumnezeu l-a hotărît."

M-am dus și am făcut tot ce am putut, ca să nu dezmint acest

ordin al său și deziderat al ființei mele. La plecare, Căpitanul mi-a dat pe o fotografie a sa o dedicație, care concretiza dragostea și aprecierea sa, simbol pe care l-am avut pînă ce prigoana care a urmat și prin care am trecut eu și familia mea ne-a silit la imense, variate și repetate renunțări. Ultima dată a rămas între pereții unei oglinzi, dăruită pe cînd eram în închisoare, fără să se știe de existența ei.

M-am născut cu o inimă duioasă și cu o fire hipersentimentală. În tabără la **Carmen Silva**, într-una din zile s-a prezentat un grup de psihologi consacrați, străini, ce studiau caracterele oamenilor și care, aflîndu-se în România și auzind de mișcarea legionară și de existența acestei tabere, au întreprins un test aici. Ne-am așezat cu toții pe panta în trepte, situată între faleză și plajă și ni se puneau întrebări, la care fiecare concretizam răspunsul printr-un semn. Spre surprinderea grupului de cercetători, s-a constatat în mare majoritate, însușiri deosebite: voință, combativitate, dîrzenie, spirit de jertfă, luciditate, abnegație, etc. La mine și la cîteva fete însă, prioritate au avut însușirile hipersentimentale inhibitive.

Am fost totdeauna mai receptiv decît e normal la durerile altora și sufletul meu nu a putut fi impasibil la necazul sau durerea cuiva. Tînguirea și lacrimile oricui mi-au răscolit ființa și mi-au mobilizat necondiționat voința în slujba celui năpăstuit sau aflat în suferință. Deși sînt irascibil, n-am cunoscut ura și nici nu am admis echivalența: *ochi pentru ochi și dinte pentru dinte.* Suferințele psihice le-am suportat greu și dacă s-ar fi putut măsura sau cîntări, s-ar fi constatat că pe talerul rezistenței fizice au existat și am înfruntat dureri neobișnuite, fără murmur, dar pe cel al traumelor morale, m-a durut și mi-am înecat sufletul în lacrimi, pentru durerile mele și ale altora, aproape în aceeași măsură.

Pe drumul sufletului meu și în jurul inimii mele au ieșit fete frumoase, bogate, ademenitoare și totuși, toată ființa mea era stăpînită de o dragoste unică și loială, pînă la neverosimil. Această neasemuită dragoste, contopită cu cea mai profundă și curată prețuire, întărită și amplificată fără sinuozități pe tot parcursul vieții mele, de impulsul mereu viu și de raza totdeauna caldă a recunoștinței, a reprezentat, imuabil, ca strălucirea soarelui, puternic și tare, ca granitul și sincer ca bătaia inimii, întregul și singurul piedestal pe care s-a așezat întreg patrimoniul meu spiritual. Maria a constituit plenitudinea însușirilor cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om și de aceea, toate încercările vieții și fiecare

vitregie a soartei au șlefuit pînă la diafan sufletul ei, au încălzit pînă la ardere inima sa.

Viața ei a fost mereu pildă și de aceea, sufletul ei s-a înălțat la ceruri, suav ca cel al martirilor și curat ca cel al sfinților. A trecut peste un an de cînd a pășit pragul vieții și chipul ei rămîne neestompat de ceața timpului, viața sa incomparabilă și duhul său, pregnant ca respirația.

Capitolul XLI

Confruntări sufletești în închisoare și-n profesie

Scînteia aprinsă în iarna anului 1928 reprezenta o flacără care-mi lumina și încălzea inima. Dragostea și prețuirea pentru Maria îmi acopereau întreaga ființă și totuși, tot din senin și din adîncurile neconturate ale soartei mi-a apărut atunci pe calea inimii o altă fată, răsturnîndu-mi consecvența.

Era într-o după masă, cînd începutul toamnei punea o perdea pe strălucirea razelor soarelui și cînd frunzele copacilor aveau de acum paloarea bătrîneții, iar ziua era către sfîrșit. Pe drumul din fața casei noastre a trecut, cu zgomotul unui stol de păsări, un grup de fete, printre care era și dînsa. Am ieșit și le-am ajuns. În grup erau cîteva din satul vecin, azi Moldoveni, fete pe care le cunoșteam și una străină. Din prima clipă, privirea mea s-a oprit asupra acesteia, ne-am scrutat îndelung și pe chipul nostru iriza surprinderea, iar inimile s-au încălzit sub puterea unei afecțiuni care părea că dăinuie de peste timpuri.

Îmi ieșiseră în cale atîtea fete și niciodată nu-mi trecuse prin gînd și nu-mi tulburase inima și conștiința ideea că cineva mi-ar putea învolbura apele cugetului și zdruncina dragostea pentru Maria. Acum, intempestiv, eram copleșit și total descumpănit. Am mers cu toții la o verișoară a mea și apoi în satul vecin, unde am condus fetele de acolo și pe cea străină, elevă în ultimul an la Școala Normală din Bacău, sora directorului Școlii primare din

Porcești (Moldoveni), Petruț Ionescu. O chema Lucia.

Vacanța mare era pe sfîrșite și ne-am revăzut de cîteva ori. Am fost împreună la un bal, la care, bineînțeles, eram însoțit de Maria. N-am putut niciodată să-mi pun văl pe impulsurile inimii și pe căldura sufletului și nici nu am urmărit vreodată să-mi ascund gîndurile și simțămintele. Maria a simțit de la început duplicitatea mea. Suferea, iar eu eram în cea mai neobișnuită și strivitoare luptă sufletească.

S-a sfîrșit vacanța, Maria a plecat la Iași, Lucia la Bacău, iar eu fiind student am rămas acasă, căci pentru noi anul de studii începea mai tîrziu. Scriam și primeam scrisori de la amîndouă, calde și sincere. Inima mea bătea curat și pentru una și pentru cealaltă, dar conștiința mă chema la ordine. Pe scrisorile Mariei erau presărate uneori lacrimi ce-mi inundau ființa, iar pe ale Luciei strălucea o dragoste care mă copleșise prin căldura, curățenia și nădejdile inspirate cinstit de primele impulsuri ale inimii.

Era și ea orfană, străbătuse anii copilăriei sub greutatea lipsurilor materiale și mai ales, îngenuncheată sub lespedea mormîntului părinților săi, pe care nu-i cunoscuse și de a căror dragoste fusese lipsită.

Nu există și nici nu concep, chiar ipotetic, o bătălie mai aprigă ca aceea pe care am dus-o atunci. Cînd iureșul inimii se întretăia între o dragoste veche și una care începea și cînd glasul conștiinței și simțul răspunderii, al dreptății și al omeniei mă ostraciza, cînd am simțit că voința mă părăsește am făcut la sfîrșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie 1935, ceea ce puțini pot spune că e de crezut pentru vîrsta pe care o aveam. Aveam de plată o amendă de 500 lei, dată de jandarmul din sat, pe considerente politice. Se luase măsura ca să fim urmăriți și tracasați sub toate formele, în speranța că se va zăgăzui ascensiunea mișcării.

Într-o dimineață, după ce mama mi-a pus într-un pachet un rînd de schimburi și lacrimile sale, mi-am luat cîteva cărți și am plecat pe jos, spintecînd zăpada pînă la Roman. După mai bine de două ore am ajuns și m-am oprit la poarta închisorii. Era situată în apropierea rîului Moldova, într-o casă veche, străjuită de niște porți mari și garduri prin care nu se putea vedea. Am bătut cu mîna și cu inima în poartă. Era primul meu drum spre întunericul material și psihic al unor astfel de așezăminte.

Cine bănuia atunci că o bună și poate cea mai importantă parte a vieții o voi măcina pe acest făgaș? Cred că atunci s-au auzit ambele bătăi. În poartă s-a deschis o vizetă. Un gardian m-a

întrebat ce vreau și i-am cerut să fiu dus la director. Am ajuns la dînsul, i-am arătat că trebuie să plătesc amendă de 500 lei și că înțeleg să o execut prin 10 zile de închisoare. Așa era cotată atunci ziua de libertate – 50 lei. Peste scurt timp, după ce simțisem, tot pentru prima oară, umilința de a ți se lua șireturile și cureaua, m-am trezit într-o celulă unde am găsit un țăran, doi frați evrei și un tînăr, Mihai Martinaș, acuzat de a-și fi ucis tatăl. Zilele treceau în umezeala și obscuritatea celulei, povestindu-ne fiecare cauza pentru care eram acolo și apoi, alte și alte întîmplări.

După ce voi sfîrși acest episod al vieții, mă voi opri și asupra procesului Martinaș, căci are o semnificație deosebită.

Nopțile lungi de iarnă erau pentru cei din celulă prilej de a ieși din învolburarea problemelor vieții și a intra în liniștea somnului. Ziua de 6 decembrie 1935, aniversare pentru mine, am petrecut-o aici, unde în liniștea și misterul nopții, inima și conștiința se confruntau una cu cealaltă.

Singurătatea și liniștea au fost și au rămas prilej de profunde și răscolitoare meditații. Dacă s-ar fi putut înregistra orele de insomnie, boală care și-a găsit loc și s-a așezat tot mai întins și acut pe ființa mea, dacă s-ar fi măsurat întinsul gîndurilor și severitatea cu care îmi judecam faptele, atunci și apoi în restul vieții, s-ar fi desprins conturul real al unei existențe ce se dorea pe placul lui Dumnezeu.

Am ieșit după zece zile, complet luminat și pe deplin hotărît; viața mea aparținea aceleia care crescuse în căldura dragostei noastre și-și împletise tot covorul drumului său spre viitor pe credința în Dumnezeu și încrederea în dragostea și cinstea mea.

Primul lucru pe care l-am înfăptuit la ieșirea din închisoare a fost o scrisoare către Maria, în care am ridicat pentru totdeauna de pe inima sa stînca îndoielii. Am rămas însă cu conștiința adînc împovărată de vina de a fi pricinuit dezamăgirea unei fete care-și deschisese poate pentru prima oară poarta sufletului unui tînăr.

Am purtat aceste două sentimente tot restul vieții mele, fără ca un singur moment să nu fiu convins că numai așa puteam proceda și că judecata mea era compatibilă cu sufletul și conștiința mea, în spiritul legilor lui Dumnezeu.

Eu cu Maria am plecat pe drumul nostru care n-a fost umbrit nici o clipă de șovăiri și mărturisesc acum, că dacă viața noastră pe pămînt ar fi fost veșnică, veșnică și totală ar fi fost iubirea și credința mea pentru dînsa. N-am înșelat-o niciodată.

Problemele de drept, legate de omenie, de adevăr, echitate și

dreptate au ocupat un loc important în structura ființei mele, și desigur au fost una din cauzele pentru care am urmat Facultatea de drept. O pot spune acum, cînd am străbătut aproape o jumătate de veac pe acest făgaș, unde adevărul stă ascuns adeseori sub diferite văluri. Dreptatea dosită prin unghere de nepătruns, iar problemele adînci ale conștiinței omului și a forțelor care îl împing pe un drum sau altul, greu de depistat, mă îndreptățesc să cred că nu e nimic mai pasionant, nimic mai subtil și nimic mai util, decît lupta de a pătrunde cu toate forțele, dar totuși obiectiv, prin cutele și amănuntele faptelor oamenilor, pentru a le cîntări, cataloga și în funcție de acestă confruntare și scrutare, să lași, să iei, să aperi sau să zdruncini onoarea, drepturile, bunurile, liniștea, integritatea, cinstea, libertatea și viața semenilor tăi.

Am crezut de la început și apoi trecerea anilor m-a convins că dreptul de a judeca este un act sacrosanct și absolut, că exercitarea lui este apanajul forțelor divine, căci numai Ele sînt fără de păcat și fără slăbiciuni. Și dacă totuși etica colectivităților impune judecata ca un factor de viață și în mod implicit de organizare, atunci se cade și se impune ca cel pe care puterea avută îl situează deasupra oamenilor pe care-i judecă să fie și deasupra slăbiciunilor omenești.

Mai ales la bătrînețe l-am înțeles, l-am prețuit și pe cît m-au ajutat puterile am urmărit constatările și urmărit destăinuirile lui Jean Jacques Rousseau, ce pot fi valabile ca jaloane universale. Pentru dînsul viața-i o luptă, în care intri cînd te nești și o părăsești doar cînd mori. O luptă unde în general și în mod practic tragi concluzii și înveți anumite reguli, atunci cînd nu mai poți conduce carul vieții, căci legile firii te obligă să cobori.

Instinctul moral, în filozofia sa, ar reprezenta instanța supremă de apreciere și departajare a binelui de rău, călăuză absolută în problemele etice și farul ce trebuie să lumineze integral și permanent viața omului care atras de mîngîieri, sedus de vanitate, momit de speranță și silit de necesitate, rătăcește și se abate de pe drumul dreptății, nesocotind puterea adevărului. De aceea el conchide în sensul că ființa morală este nimicită atunci cînd simțul pentru dreptate devine indiferent. Omul, în lupta sa, trebuie să urmărească o izbîndă a spiritualității asupra materialității fenomenelor, căci el are o trăire biologică, dar mai ales una psihică și de aceea nimic nu este inutil și nici neînsemnat în ordinea morală.

Am stat și am asistat la unele procese cu implicații etice sau cu întortocheli psihice, unde stabilirea adevărului ca factor material,

identificarea convulsiunilor intime ale autorului ca factor subiectiv, impuneau răscolirea anevoioasă și pătrunderea intuitivă în adîncurile ființei celui în cauză. În drumul pe care l-am străbătut, rațiunea, conștiința, inima și sufletul deseori au fost puse la încercare, precum și dorința de a fi în slujba dreptății și a adevărului.

Mă voi opri pe parcursul acestor mărturisiri doar la unele procese cu astfel de implicații și acum, doar la cazul Martinaș.

Capitolul XLII

Procesul Martinaș

Într-un sat de catolici din nordul fostului județ Roman, locuia un bătrîn, mic la statură, vioi și aprins, Martinaș, înstărit și cu o familie cu mulți copii.

Fusese un om ce moștenise, dar se și străduise și agonisise o avere însemnată. La bătrînețe a început să bea, să fie bănuit și de alte vicii, însă mai cu seamă devenise violent peste măsură. Își maltrata soția, copiii și în una din zile încercase să spînzure de grinda unui grajd pe una din fete, care a fost salvată doar cu ajutorul vecinilor. Actele sale de violență erau notorii. Pleca des în orașul Roman și cînd se întorcea era așteptat acasă cu groază.

Într-una din zile, în vara anului 1935, bătrînul cu fiul său mai mic, Mihai, au plecat cu trăsura în orașul Roman la un ginere, unde tatăl a băut și apoi spre seară s-au întors acasă. Pe drum i-a cerut fiului său Mihai ce conducea caii să apuce pe drumul care ducea la un alt ginere al său, Beda, într-un alt sat. Băiatul a stăruit să meargă acasă căci era tîrziu, dar temeritatea bătrînului a biruit și astfel au ajuns noaptea tîrziu la Beda. Acolo a băut mult și spre ziuă au plecat cu trăsura către casă.

În zorii zilei, pe cînd sătenii mergeau la cîmp sau scoteau vitele la pășune, la intrarea în sat au văzut trăsura bătrînului Martinaș. Pe scaun stătea el moțăind, iar băiatul mîna caii.

Peste puțin timp, bătrîna s-a prezentat la postul de jandarmi și

a anunțat că și-a ucis soțul, care a venit dimineața beat și a maltratat-o. În apărare ea l-a lovit în cap cu fierul de la sobă. S-a constatat moartea bătrînului Martinaș, iar soția lui a fost arestată. Astfel au început cercetările prin cabinetul de instrucție de pe lîngă Tribunalul Roman.

Cînd probele erau administrate și cauza considerată elucidată pentru a fi deferită Curții cu juri, Mihai Martinaș, fiul cel mai mic, s-a prezentat organelor anchetatoare și a declarat că el l-a omorît pe bătrîn. A precizat că atunci cînd se întorceau dimineața către casă, bătrînul fiind beat, l-a lovit și atunci între ei a intervenit o luptă, în urma căreia au căzut din trăsură și apoi pe marginea șanțului. Pe iarbă l-a lovit pe bătrîn de mai multe ori și drept urmare acesta a murit. Pentru a înlătura suspiciunile, a pretins că l-a urcat pe bătrîn în trăsură și au plecat către sat, iar oamenii au crezut că Martinaș moțăia din cauza beției, dar în realitate era mort.

Băiatul avea pe atunci aproximativ douăzeci de ani și urmase cîteva clase la Școala Normală. În această situație mama a fost eliberată. S-a emis mandat de arestare pentru Mihai Martinaș și s-au reînceput cercetările pe această nouă pistă. În această fază am stat zece zile în aceeași celulă cu inculpatul, care lăsa totuși în destăinuirile sale un echivoc și o umbră de îndoială.

Procesul s-a judecat în primăvara anului 1936 de către Curtea cu juri din Iași. Eram student și am asistat la proces. Pentru că această instituție a dat naștere la multiple discuții și pentru că ea nu mai există, voi contura succint forma și atributele ei.

Din patru în patru ani se alegeau din cuprinsul județului un număr de persoane mai reprezentative, care urmau să fie jurați. În fiecare an, la fiecare tribunal de județ aveau loc sesiuni de judecare a unor procese mai grave de către Curtea cu juri. Pentru fiecare proces se alegeau prin tragere la sorți un număr de 12 jurați, care la rîndul lor, desemnau un președinte. Procedura de judecată era cea comună, doar că existau două foruri: președintele tribunalului și completul de judecată conduceau și coordonau dezbaterile și administrarea probelor, iar juriul asista și putea interveni cu întrebări, cînd considera util.

Avocații acuzării și apărării își îndeplineau mandatul obișnuit, cu mențiunea că vorbele lor aveau mai multă însemnătate pentru jurați, ce adesea lăsau prea mult inima să sară în ajutorul rațiunii. După ce se încheiau dezbaterile, apărarea și acuzarea își spuneau cuvîntul, președintele instanței punea o serie de întrebări legate

de soluția procesului, la care jurații trebuiau să răspundă.

De exemplu: dacă inculpatul a ucis victima, dacă a făcut-o cu premeditare, dacă era în legitimă apărare, dacă a fost provocat, etc. Jurații se retrăgeau în camera de consiliu, deliberau și răspundeau cu majoritate de voturi la aceste întrebări.

În funcție de aceste răspunsuri, instanța pronunța verdictul. Verdicte atît de mult discutate, pentru că erau direct condiționate de măiestria apărării.

Procesul Martinaș, reprezenta deznodămîntul funest al unei cumplite drame familiale și devenise important și prin faptul că pe inculpat îl apăra marele nostru romancier și talentatul avocat din Iași, Ionel Teodoreanu.

Cine a citit pe Ionel Teodoreanu n-a putut uita idilismul structural, narațiunea fermecătoare, viziunea eclatantă, atotcuprinzătoare și profund antrenantă, stilul răscolitor, înălțat pînă la desfătare și înrobire sufletească, expunerea convingătoare, cu cristalizări afective, aproape totdeauna biruitoare. Toate aceste calități au făcut din dînsul un mare romancier și cum la ele s-au adăugat temeinice cunoștințe juridice, pledoariile sale erau legende unde visai, gîndeai, plîngeai, te bucurai și te asociai expunerii și concluziilor trase de către dînsul.

Dacă argumentele juridice nu convingeau, atunci patetismul său zdruncina, clătina, neliniștea sufletele și provoca îndoiala, care îl salva pe inculpat. Cu astfel de calități era aproape stăpîn pe soarta clienților săi, mai ales în fața curților cu juri.

În cazul Martinaș, înainte de proces se vorbea în Iași că Ionel Teodoreanu își face o pledoarie în stilul romanului "Frații Karamazov". Însă maestrul ne-a făcut o demonstrație surprinzătoare, plăcută și eficientă.

Acuzarea era susținută de unul dintre colegii săi, procurorul general Mistrihănescu, fost elev și student eminent și un profesionist, un analist complet și judicios pînă la desăvîrșire.

A susținut rechizitoriul magistral, fără nici o fisură și l-a încheiat, cerînd condamnarea inculpatului pentru paricid, pedeapsă care putea merge pînă la muncă silnică pe viață. În ultimele fraze s-a adresat juraților, subliniind că el și-a făcut datoria pe care i-o impunea conștiința și convingerea fundamentată pe probele din dosar, dar că, ca și altădată, talentul colegului său se va adresa mai ales inimilor și va răscoli sufletele aducînd îndoială, milă și lacrimi, ce vor întuneca rațiunea pură a juraților și astfel, pe o cale personală, își va apropia o soluție favorabilă.

Ionel Teodoreanu și-a început apărarea elogiind calitățile rechizitorului, dar accentuînd că de această dată, teama acuzatorului nu va fi justificată, căci el va face o apărare clădită doar pe temeiuri juridice. Într-adevăr, timp de aproape două ore a pledat în drept cauza, cu o competență și cu o înlănțuire de argumente juridice, bazate pe texte, doctrină și jurisprudența română și străină, care-l înălțau de pe o treaptă pe alta, subjugînd o mare parte de pasionați ai dreptului și de admiratori ce umpleau sala de ședință și culoarele din apropiere.

La talentul și pregătirea sa se conjuga seducător și chipul său tînăr, frumos, cu păr mare și buclat, cu ochii vii și sfredelitori, cu mina unui copil cucerind prin bunătate și gingășie. Nu se putea afirma că spulberase granitul concluziilor procurorului, mai ales că recunoașterea inculpatului și probele din dosar erau rezolvative acestui mers, iar soluția procesului i-ar fi fost favorabilă numai cu argumente juridice.

Au venit la proces membrii familiei, preoți, oameni cu răspundere care cunoșteau atrocitățile victimei și administrarea probelor a prilejuit momente de mare cumpănă sufletească.

Ionel Teodoreanu a relevat cu abilitate și vigoare ridicînd, cu aureola și căldura talentului său, tot muntele chinurilor pe care le-a pricinuit victima familiei. La sfîrșit, doar într-un sfert de oră, s-a adresat juraților, lovind cu ciocanele imaginației în inimile lor, povestind frumos și copleșitor cum într-o localitate din altă țară, o tînără frumoasă, cu chip angelic, iubită de toți cei din jur și plină de viață și candoare, fusese acuzată de crimă. Toate probele conchideau spre vinovăția sa și astfel a fost judecată și condamnată la moarte. Sentința a fost executată și cei care pînă ieri o iubeau și o prețuiau, au părăsit-o și apoi au uitat-o.

Mai tîrziu s-a descoperit adevăratul criminal și după morala omenească, tînăra a fost reabilitată, prietenii și cunoscuții s-au lamentat, iar judecătorii, însoțiți de un convoi de lume au mers la mormîntul fetei cu flori, cu remușcări și cu lacrimi, dar ea nu mai era acolo, ci în ceruri, unde dreptatea lor o ridicase.

Maestrul, cu glasul stins, a plecat fruntea și cu privirea sa arzătoare, ce părea să plutească pe deasupra vieții, s-a așezat în liniștea fizică și tumultul sufletesc al tuturor celor prezenți.

Au plîns unii, s-au cutremurat alții dintre juați și asistența s-a asociat acestor sentimente și manifestări. S-au mai văzut multe lacrimi și s-a tulburat tot timpul întinsul sufletesc al celor prezenți, cînd băiatul, jos în boxă, susținea că el l-a omorît pe tatăl său, iar

sus în amfiteatru o bătrînă, încovoiată de greutatea anilor, slabă și vioaie ca o furnică, striga deznădăjduită și aprig: Nu, Mihai, nu domnilor juraţi, nu, oameni buni, eu l-am omorît pe soțul meu.

S-a dat verdictul și inculpatul a fost condamnat doar la 11 luni și cîteva zile, timpul cît fusese arestat preventiv. Cred acum că maestrul se inspirase atunci din schița "Sentința", a marelui scriitor indian Tagore. Dacă acest verdict respecta adevărul și dacă era drept, numai Cel de sus știe, și El va judeca în ultimă instanță acest proces și faptele oamenilor, căci numai dreptatea Sa este dreptate, iar adevărul Său adevăr. Omul nu face binele pe care-l dorește, ci răul pe care nu-l voiește și de aceea în rugăciunea sa, creștinul cere Tatălui ceresc: *și nu intra la judecată cu robul tău, căci nimeni dintre cei vii nu este drept înaintea Ta.*

Capitolul XLIII

Evoluția mișcării Garda de Fier, Totul pentru țară

Evocînd din zona ceţoasă a amintirilor, prin funcția de ridicare și escaladare a îngrădirilor condiționate de timp și de spațiu al memoriei, mă voi opri, pe cît îmi este cu putință cronologic, la ceea ce mai subzistă și mi se pare semnificativ.

În martie 1935, fosta **Gardă de Fier** desființată în decembrie 1933, reia ființă sub denumirea de **Totul pentru Țară**. Conducătorii partidului au fost generalul Gh. Cantacuzino-Grănicerul și inginerul Gh. Clime.

Căpitanul n-a deținut niciodată funcția de șef al partidului căci, așa cum am mai precizat, pentru dînsul politica nu era scop, ci doar un mijloc vremelnic de a rămîne pe arena vieții publice, cu preocuparea statornică și principală de a adînci și lărgi ideologia și perfecta școală ce trebuia să creeze omul nou, care să poarte, așa cum spusese Ionel Moța "duhul marilor rupturi".

Personalitatea generalului Cantacuzino am schițat-o succint și

asupra ei voi reveni cînd va fi cazul.

Inginerul Clime rămîne pentru mine exemplul cel mai grăitor și convingător a ceea ce ar trebui să dorim și să urmărim să fim. Avea pe atunci cam 50 de ani, era voinic, dar nu prea înalt, bine legat, cu niște ochi blînzi și pătrunzători, cu sprîncene mari, puțin cărunt, cu un calm nebănuit, cu o prestanță care sfida șovăiala, cu o voință prometeică, cu o seriozitate copleșitoare, cu o credință peste omenesc și cu o răbdare, o blîndețe și tenacitate, care te uluiau.

Șeful județului Roman era preotul Gh. Nițu, un intelectual de o rară inteligență și o vastă și notorie cultură. Era licențiat în teologie, filozofie, drept și litere, vorbea și preda șase sau șapte limbi, printre care greaca, ebraica și latina. Era la curent cu tot ce era nou în toate domeniile. N-avea însă sobrietatea formală a altora și plutind pe deasupra tuturor prin cultură și inteligență, persifla, nu cu răutate, ci cu haz, lăsînd loc îndoielilor asupra seriozității, deși în fond era un preot și un om de excepție.

Un alt cadru mai vechi și cu gradul de ajutor de comandant a fost C. Păduraru, de loc din comuna Ruptura. Căpitanul îi botezase, cu fast specific legionar, un copil.

În acel an totuși, organizația din Roman ca și cea din Ciuc și alte cîteva din țară au fost desființate pentru activitate slabă. Funcțiile în mișcarea legionară erau anuale și în anul 1936, mi s-a încredințat această răspundere, deși aveam doar 23 de ani. În 1937 a fost numit profesorul universitar Barbu Slușanschi din Cernăuți. Numirea mea era un fapt mai puțin obișnuit, căci am fost și am rămas cel mai tînăr, dominat de țăranul din mine, eram timid, neexperimentat și mai ales handicapat de faptul că la liberali era șef Manolescu Strunga, doctor și mare moșier, la țărăniști doctorul Ernest Ene, moșier, iar la cuziști avocatul Milucă Manea, de asemeni moșier. Toți fuseseră sau au fost mai tîrziu miniștri în guvernele partidelor din care făceau parte.

Dar peste toate, nu o dată am fost dat de exemplu. Eram student, fără nici o posibilitate materială și nici un fond de nicăieri, decît elanul, tinerețea, credința, iubirea de oameni și dragostea de țară.

În Iași, Căpitanul a ținut să mă cunoască mai bine și să se convingă cît pot eu să reprezint o funcție, unde trebuia să dai totul și să nu privești decît în sus, în credință și în profunzime, în caracter și sacrificiu.

Coordonarea activității și aprofundarea educației, tinzînd către

țelul ideal și de netăgăduită perenitate, constituia obiectivul primordial legat de integritatea omului creștin și se realiza direct prin inginerul Gh. Clime.

Lunar, șefii de județ din Moldova erau convocați la o ședință ce ținea una sau două zile, unde se dezbăteau probleme strict educative și de orientare pe linia celei mai desăvîrșite și exigente comportări. Rețin doar două din aceste ședințe: una la mănăstirea Neamț, unde au participat inginerul Clime, generalul Cantacuzino și profesorul Ion Zelea Codreanu.

În general, ședințele noastre erau cu participarea exclusivă a șefilor de județ și se rezumau la aceste îndrumări și discuții. Aici însă a vorbit public profesorul I. Z. Codreanu, un recunoscut orator și un profund cunoscător al problemelor religioase.

Seara am rămas la mănăstire, unde am luat masa cu participarea mitropolitului Nicodim, viitorul patriarh. Am dormit acolo la mănăstire și n-am să uit cum dimineața, Nicolae Strugaru (bucovinean) s-a prezentat inginerului Clime și i-a raportat că n-a putut dormi toată noaptea căci i s-a dat un pat numai în giulgiuri și mătăsuri. Generalul a făcut mare haz, iar patriarhul a surîs satisfăcut. Ne-am amuzat cu toții atunci, dar curînd bietul Nicolae a adormit fără giulgiu, în somnul de veci, împușcat în 1939 la Vaslui în lagăr.

La Huși, în locuința profesorului Ion Zelea Codreanu, tatăl Căpitanului. N-am uitat-o, căci am învățat cu toții imnul "Sfîntă tinerețe legionară" pe versuri de Radu Gyr și muzica de Nelu Manzati. Și n-am uitat, mai ales pentru că este aproape neverosimilă căldura și respectul cu care tatăl Căpitanului cînta împreună cu noi refrenul: *garda, Căpitanul și arhanghelul din cer.*

Dacă am răzbătut prin viață disciplinat, corect, cinstit, loial, cu respectul familiei și al omeniei, cu iubire de om și cu credința nezdruncinată în Dumnezeu, o datorez și acestor ședințe și, în primul rînd, inginerului Clime.

Consider nelipsit de însemnătate și mă îndeamnă inima și mă silește conștiința să mă opresc cu gîndul la ce a mai rămas în memorie după mai bine de o jumătate de secol, în legătură cu o familie de neasemuiți martiri. O fac, pentru că aici și acum eu mărturisesc, analizez faptele și judec lucrurile pentru conștiința mea. De aceea nu fac apologia unor partide politice, pentru că "partid" înseamnă parte dintr-un întreg, iar eu cred în universalitatea dezideratelor, principiilor și normelor ce constituie etica și morala popoarelor și statelor și-mi însușesc, fără reticențe, con-

cluzia lui Kant: *maxima acțiunii tale să fie maxima acțiunii universale.*

Nu mă situez și nu mă cobor pe latura politică, căci ea a fost și rămîne doar apanajul unei trepte în urcușul societății, condiționată de un moment, de o conjunctură vremelnică și nu rareori, de interese, de persoane sau personalități care, prin merite ori prin forță sau abilități, se suprapun perenității fundamentale a vieții.

De asemenea, nu slujesc idei cu indiferență sau subiectivism, căci ele sînt bune sau nefaste nu numai în funcție de conținutul real și de oportunitate, ci mai ales, în funcție de valoarea, integritatea și puterea de a renunța la sine pentru înfăptuirea lor de către cel ales. Deoarece omul sfințește locul.

Eu nu apăr oameni pentru că încercarea mea nu ar fi nici adecvată și nici oportună, dar îmi îngădui să subliniez că nu se cade să fim luptători pe ring și să procedăm ca la box – dai și dau – și cu cît lovitura este mai necruțătoare, prin surprindere, este mai eficientă.

Să nu uităm și să nu ne iertăm faptul că, pe tot parcursul istoriei, s-au neglijat, s-au ostracizat oameni și idei, ca mai apoi să li se facă monumente. Dar cui a mai folosit?

De aceea, cred în mod absolut că nici un ideal nu trebuie înlăturat sau adoptat fără o analiză în spiritul profund, degajat de personal și oportun, că n-a fost și nu va fi niciodată o instanță care să dea sentințe definitive pentru ce a fost, ce este și ce va fi.

Și pentru a mă apropia de țelul acestor convingeri, am crezut și susțin că cine este gata, acceptă și-și dă liniștea, interesele și viața pentru crezul și idealul său, nu e un pigmeu, iar cine alege între scaunul supremei puteri și sicriul unde devorează viermii, dar își iubește și înalță sufletul, este și rămîne, pentru vecii vecilor, un martir, un erou și dacă mă iartă Dumnezeu, un sfînt.

În această credință și convingere, mă întreb: De ce și cui ridicăm statui și monumente și pe cine proslăvim, dacă omul este doar pămînt pe care construim altare, dar și haznale, cui purtăm recunoștință, pioasă amintire, cinstire, lutului ori sufletului? Care este harul exclusiv al omului și cîntarul unde sălășuiește conștiința și toate însușirile din care emană omenia?

Cui plecăm fruntea, cui aducem lacrimi și pentru cine îngenunchem dacă n-am găsi în groapa comună decît trupul lui Mozart, dacă toată slava noastră n-ar tinde decît spre a încălzi trupul zgribulit a lui Eminescu, dacă toată prețuirea s-ar adresa doar disperării și burții adesea goale a lui Van Gogh, iar ca să mă opresc

atei, la ce ar mai folosi astăzi o găleată de apă pe rugul unde a ars Giordano Bruno?

Cred și mărturisesc că omul este destinat prin suflet să stăpînească pămîntul, să aspire la nemurire și ceruri. Și dacă această zestre este harul specific și exclusiv al său, atunci să fim judecătorii noștri în primul rînd și să-i folosim toate valențele.

Am intrat pe acest făgaș pentru că a-și păcătui dacă nu aș mărturisi, ca unul care am fost în casa, în familia, în cugetul și credința sub cupola căreia au trăit și au murit aproape toți membrii ei. Casa se afla la poalele unei coline în orașul Huși, cu aspectul unei gospodării românești, iar în spatele ei, pe colină, grădină și apoi vie.

Bătrînul Ion Zelea Codreanu, profesor de germană, era fiul unui pădurar din Bucovina. Niciodată nu l-am văzut decît în costumul tradițional bucovinean.

Era un bărbat deosebit de impozant, de o sobrietate aparte, cu un glas de mare fermitate și cu o credință trăită și împărtășită cu o competență inegalabilă.

Bătrîna era casnică, micuță, ageră și cu un spirit gospodăresc specific bucovinencelor. Au avut mulți copii, dintre care eu rețin doar patru băieți și o fată.

Corneliu, ce a trăit și a murit așa cum puțini știu, sau acceptă să creadă. Unii se referă numai la actul din 1924, privitor la prefectul de poliție Manciu, dar omit să-și amintească că acest caz a fost deferit Curții cu Juri din Iași, apoi din Focșani și în cele din urmă la Turnu Severin, unde s-a dat sentința de achitare. Această absolvire n-au dat-o prietenii și nici oamenii de rînd, ci membri ai altor partide politice, aleși ca exponenți ai unor județe. Treizeci și șase de astfel de oameni, nouă magistrați, întraga opinie publică de atunci nu-i puteau face concesii.

Un alt frate, Ion, inginer, a fost ucis și tîrît, după cîte știu, prin Huși pe străzi.

Cătălin a murit și el de asemeni fără judecată.

Fata a fost soția lui Moța, mort în Spania, lăsînd doi copii minori.

Decebal, cel mai mic dintre frați, avocat, trăia și am stat cu el în închisorile din Aiud, Jilava, Văcărești și Ocnele Mari.

La 16 aprilie 1936, generalul Cantacuzino urma să țină o conferință publică, în sala Modern din Roman. În acest scop, duminică dimineața am plecat din Iași cu un grup format din inginerul

Clime, Niculiță Totu, Albert Bocec, Radu Celibidache (fratele marelui dirijor) și eu. Mergeam în tren cu clasa a II-a; după ce am trecut de Pașcani, am vrut să aprind o țigară. Fumam enorm de mult. N-aveam chibrituri și am căutat prin vagon și fiindcă n-am găsit, m-am așezat pe bancă lîngă inginerul Clime și enervat, am lovit cu palma spătarul băncii. Inginerul Clime, senin și blajin, m-a întrebat ce s-a întîmplat. I-am răspuns că vreau să fumez și n-am cu ce să aprind țigara. S-a uitat lung la mine și iar m-a întrbat: "Ce-ai face dacă te-aș ruga să nu fumezi azi?" I-am răspuns prompt că n-aș fuma. A reluat: "Dar dacă te-aș ruga să nu fumezi o săptămînă?" Am dat același răspuns. Și apoi: "Dacă ți-aș propune să nu fumezi un an, ce ai face?"

Am scos din buzunar tabachera și i-am predat-o. A luat-o, dîndu-i-o lui Niculiță Totu. Fără ezitare, acesta a spus: "Dacă Nae se poate lăsa de fumat, o fac și eu." A dat-o apoi lui Albert Bocec și acesta a procedat la fel. În cele din urmă a ajuns la Radu Celibidache, mînzul, pe atunci era doar student în anul I la Politehnică. El a precizat că nu se simte în stare de un asemenea lucru.

Inginerul Clime, surîzînd satisfăcut, a scos agenda și a deschis-o la fila 16 aprilie și a scris: Nae Tudorică, Niculiță Totu și Albert Bocec s-au angajat să nu fumeze timp de un an.

Am ajuns la Roman, a vorbit generalul, am luat masa împreună și după aceea am plecat la Iași, căci în seara respectivă se ținea un bal de către romașcani la căminul de la **Rîpa Galbenă**, sub coordonarea mea. N-am dansat și nici nu am învățat să dansez, dar așa cum am mai arătat, participam la astfel de reuniuni și în aceste condiții, noaptea de bal a fost pentru mine un strivitor calvar.

Zile și săptămîni am umblat, disperat, irascibil și crispat, cu un pachet de țigări în buzunar. Le-am spus prietenilor că nu voi fuma chiar dacă voi muri, și în glumă le-am accentuat: "dacă mă găsiți în stradă, nu-mi aprindeți o lumînare, puneți-mi în gură o țigară și mă trezesc." Nu m-a găsit nimeni în stradă, dar nici nu am fumat.

Peste cîtva timp, Niculiță Totu s-a prezentat la inginerul Clime și i-a cerut dezlegare să fumeze, iar apoi și Albert Bocec. Li s-a dat încuviințare. Eu nu fumez nici azi și am debarasat și pe alții de acest viciu, fără să reușesc cu fiul meu.

În vara anului 1936, după sesiunea de examene, ca întotdeauna m-am întors la Roman. Conform obiceiului am trecut înainte de a pleca pe la Butnărești, pe la părintele Nițu, care avea patru copii: Aurelia, profesoară de latină și greacă, Elvira, profesoară de română și franceză, Anton (Tonică) un om de o cultură și de un

caracter extraordinar. A urmat la început naturalele şi cînd şi-a dat seama că vocaţia sa îl putea consacra în istoria veche, a urmat-o şi a ajuns în cadrul Academiei, însă viaţa, în curiozităţile ei, i-a prilejuit suferinţe imense şi privaţiuni de libertate îndelungate. Fusese prin 1934-1935 în preajma Căpitanului la Bucureşti, unde se distinsese prin seriozitatea, credinţa şi studiul său, ajungînd comandant ajutor. Ne-a vorbit odată în tabără, în orele libere ale zilei şi două nopţi, despre Ghingis-han, cu o profunzime şi o dezinvoltură captivantă. Nu l-am văzut de mai bine de treizeci de ani, dar caracterul şi capacitatea sa intelectuală dăinuie pe toată fiinţa mea.

Octavian (Tăvel), doctor, fost şef al studenţilor medicinişti din Iaşi, capabil dar cu atitudine sinuoasă, mai superficial.

Era o familie deosebită şi nu pot uita discuţiile ce se purtau, cu vădită inteligenţă şi spontaneitate, şi mai ales faptul că în orice domeniu, cuvîntul hotărîtor îl avea părintele, nu pentru că era tată şi bătrîn, ci pentru că era cel mai pătrunzător şi informat. Stătea destul timp în restaurante, dar în zorii zilei îl vedeai permanent în cămaşă de noapte, plimbîndu-se în jurul bisericii **Precista Mică**, citind şi studiind ca un elev sau student în preajma examenelor. Avea un stil propriu de viaţă, curios şi uneori paradoxal. Am să mă refer doar la o întîmplare.

Într-o vară s-a hotărît să înveţe limba franceză. A luat un dicţionar şi a început să înveţe cuvintele, rupînd fiecare foaie pe care şi-o însuşea. Cînd a terminat de rupt întreg dicţionarul, vorbea franceza şi o cunoştea perfect.

Capitolul XLIV

Tabăra de la Avereşti

Aici mi s-a comunicat că fără consultarea mea, care răspundeam de activitatea judeţului (şi nu era vorba de o răspundere formală), ei s-au angajat faţă de episcopul Romanului şi Huşilor să orga-

nizăm în acea vară o tabără de muncă la Averești de Jos (Golani) în județul Roman. Urma să facem cărămizi pentru clopotnița bisericii din sat. Angajamentul m-a surprins, deoarece organizația din Roman era slabă și cerințele unei tabere foarte mari, iar riscurile unui compromis prea grave.

Tocmai pentru această cauză aranjasem la Iași să participăm la o tabără comună cu județul Vaslui, fapt comunicat centrului, căci pentru Căpitan un angajament, o promisiune, o sarcină, implica maximum de răspundere, de punctualitate și de realizare. Pentru dînsul nu era sacrificiu și nici jertfă care să nu fie justificabilă cînd era vorba de onoarea sa de om și legionar.

Ne spunea că dacă ar trebui să mergem într-o localitate unde nu ne cunoaște nimeni, lumea trebuia să afle cine sîntem numai prin modul plin de zel al muncii, prin corectitudinea, prestanța, sobrietatea și credința, reală și cinstit manifestată.

Angajamentul luat astfel față de episcopul Triteanu m-a obligat să-l accept, deși eu, care mai fusesem în astfel de tabere, știam ce imensă sarcină îmi revenea și ce răspundere îmi asumam, căci trebuia să organizez și să conduc această tabără.

Veneam de la facultate, unde adeseori n-aveam nici pîine și trebuia să mă îngrijesc de hrana a 15-20 de băieți, pe care urma să-i recrutez pentru tabără, căci nimeni nu afecta bani sau alte bunuri în acest scop.

M-am dus acasă la Butnărești, unde părinții mei se străduiau din răsputeri să facă față nevoilor impuse de cerințele copiilor. Erau în casă încă bucuria, lumina și căldura unei gospodării modeste, satisfacția unei familii care-și vede copii crescînd și formîndu-se prin sacrificii zdrobitoare, dar justificate și mai era acolo fericirea că toți ai casei sînt sănătoși, că moartea nu pășise podul și poarta care ducea la casa noastră.

Nimeni nu prevedea atunci cît era de aproape, nimeni nu bănuia cum se apropie, cu subtilitate și vrăjmășie.

După cîteva zile, am pornit pe jos la Averești, unde am luat legătura cu preotul din sat, Moraru, și cu învățătorul Turturică. Era un sat sărac, cu săteni omenoși, modești, dornici să ne ajute. Aici a avut moșie Cezar Petrescu și se pare că numele satului dăduse titlul romanului "Golanii". Am revenit apoi cu vreo zece băieți, legionari, în general studenți și am construit la marginea satului un cort mare unde intrau aproape douăzeci de persoane. Am așezat pe jos paie, am așternut apoi țoale împrumutate de la țărani. Am adunat de la ei mălai, cartofi, fasole, ceapă și am săpat

o groapă unde am aşezat pirostii pentru pregătitul mesei. Am acoperit-o ca pe o mică baracă. Toţi eram tineri şi nimeni nu mai făcuse cărămizi. Tabăra era aşezată la poalele unui deal împădurit, de unde am luat lemnele necesare şi de unde am tăiat un arbore mai înalt, pe care l-am fixat în pămînt şi pe el am arborat drapelul sfînt al ţării. Îl ridicam dimineaţa şi-l coboram seara, cu o solemnitate adecvată şi obişnuită atunci.

Am construit forme de turnat cărămizile şi am format aria pe care urma să le aşezăm pentru uscat. Săpînd pămîntul pentru cărămizi cu hîrleţul, îl căram şi-l frămîntam cu picioarele pînă la extenuare. Apă aduceam cu găleţile de la fîntînă, căci nu aveam nici o altă sursă şi nici măcar un furtun.

În zorii zilei, cînd tinerii de seama mea se considerau în vacaţă şi dormeau, eu trebuia să mă scol primul, să intru în lutul rece şi cleios, să-l amestec cu apă şi cu sudoare, să mă îngrijesc să am mălai, fasole, cartofi sau ceva de mîncare pentru băieţi, iar cînd seara aducea liniştea somnului, adesea trebuia să plec pe jos la Roman, pentru a convinge camarazii să vină în tabără, să-mi asigure continuitatea lucrului.

Îşi mai aminteşte oare cineva cum umblam disperat prin grădina publică, pe străzi, pe la case sau localuri, căutînd să adun pe aceşti băieţi? Mai ştie cineva cum am adunat de pe la porţile oamenilor hrana unei tabere pe două luni, fără nici un ban? Are vreun preţ sau vreo semnificaţie faptul că în mai puţin de două luni aveam hemoptizie, eu, fiul de cioban pe care nu-l trîntea nimeni în tot liceul?

Voi răspunde mai tîrziu, cînd voi arăta că în 1940, o serie de neisprăviţi şi exaltaţi sub steagul lui Sima mă considerau trădător pentru că nu mă asociam sălbăticiilor lor.

Într-o zi, cînd arşiţa soarelui de iulie şi efortul frămîntării pămîntului ne înfăţişau arşi de soare, traspiraţi şi numai în chiloţi ca nişte năluci, a venit generalul Atanasiu, din suita palatului, care avea moşie în apropiere. S-a oprit, ne-a privit mult şi apoi, după ce a întrebat cine este responsabilul taberei, s-a interesat despre ce credem noi, despre mobilul şi forţa care ne conduceau.

Discuţia cu mine l-a surprins, i-a plăcut, ne-a admirat, dar atît.

Capitolul XLV

Uciderea lui Mihai Stelescu

În acest timp s-a petrecut un fapt cu răsunet și cu implicații ce trebuie elucidate cinstit și obiectiv.

Am arătat că al doilea deputat al mișcării legionare a fost Mișu Stelescu. Am precizat atunci că alegerea sa în județul Tutova se făcuse cu sacrificiul tuturor legionarilor din țară. Cînd spun sacrificii, înțeleg foame, frig, închisori, bătăi, marșuri de zi și de noapte, bănuțul cel mai umil și elanul unei întregi generații.

N-avea decît 25 ani și dispunea de un talent oratoric deosebit, dar se dovedise că folosea "abilități" pe care Căpitanul le dezavua.

Pentru Căpitan, abilitatea, viclenia și facilul erau defecte, arme pe care nu le admitea. Prefera eșecul în locul unei victorii prin lipsă de loialitate și viclenie.

Pentru dînsul ne aflam într-o luptă cavalerească în orice situație, o luptă bărbătească, loială și eroică.

La această situație contradictorie s-au adăugat stăruințele dușmanilor care, observînd vanitatea lui Mișu, l-au asaltat cu încurajări și astfel acesta a început cu critica, la început timid și apoi în public, considerînd că i s-ar cuveni conducerea.

Atitudinea lui era rușinoasă și revoltătoare, iar ura s-a adunat în jurul său. A format o grupare cu numele **Cruciada Românismului**, la care s-a alăturat și Panait Istrati. Deși nu l-a urmat nimeni, faptul a săgetat adînc.

Simțind frămîntarea creată de acțiunea sa, s-a internat într-un spital. Într-o zi, 10 legionari au intrat în salonul său și l-au ucis. Și de data aceasta, principiul responsabilității a rămas lege. Răspunderea și-au asumat-o astfel toți și integral. Au fost condamnați cu închisoare la cererea lor, ca după mai bine de doi ani, și ei și Nicadorii, împreună cu Căpitanul, să fie strangulați, împușcați, apoi arși.

Vestea morții lui Mișu Stelescu am primit-o într-o zi pe cînd

frămîntam pămînt în tabără la Avereşti. Omul din mine s-a întristat şi aşa am mai adăugat şi lacrimile mele în cărămizi.

Capitolul XLVI

Moartea mamei

Totdeauna inima mea a ales omenia, raţiunea, plenipotenţa judecăţii şi a legii, iar intelectul omnipotenţa moralei creştine.

Duminica mergeam acasă; cu greu, pe la sfîrşitul lunii august terminasem şi uscasem cărămizile, le stivuisem şi urma să construim cuptorul necesar pentru a le arde. Atunci s-a îmbolnăvit însă scumpa mea mama, iar lipsurile materiale ale părinţilor se găseau la limita cea mai de jos. A avut o otită pe care i-a tratat-o iresponsabil şi criminal un doctor Mozer, evreu, ce fusese mamoş la Bacău şi venise la Roman ca specialist ORL, numai pe considerentul că nu era altul aici.

Cu ajutorul bunicii am strîns bani şi am plecat cu dînsa la Iaşi. Am mers cu singurul autobuz particular existent; gemetele de durere ale mamei erau mai puternice decît zgomotul maşinii, sfredelindu-mi inima. Era încă tînără, avea doar 50 de ani.

Pe atunci nu existau drumuri asfaltate; maşina era veche, degradată, şi făcea pînă la Iaşi 5-6 ore prin praf şi hîrtoape. Am ajuns seara şi am tras la unul dintre hotelurile de pe strada Gării. Am urcat cu greu la etaj, căci mama nu se putea ţine pe picioare şi-şi pierdea echilibrul. Era însă perfect conştientă. Întreba mereu ce vor face copiii ei.

Eram pe pragul de a termina facultatea, dar aceasta, efectiv, nu însemna mare lucru. Pe atunci puteai sta cu licenţa în buzunar mulţi ani fără să poţi ocupa cea mai neînsemnată slujbă. Cu poziţia mea politică şi cu originea mea, nu mă puteam aştepta decît la adversitate. Totuşi instinctul şi inima îmi spuneau că voi izbîndi. Eram optimist şi nu acceptam nici o înfrîngere.

Anton trebuia să termine Şcoala Normală şi îl aşteptau aceleaşi

sumbre perspective. Miță trecuse în clasa a doua la seminar și grija pentru el o copleșea.

Nu știu cine mă va înțelege cît am dorit să ridic această grijă de pe sufletele părinților mei și cît m-am rugat toată viața ca acolo, în ceruri, să fie mulțumiți de ceea ce am putut noi înfăptui aici.

A doua zi, cu ajutorul lui Tăvel Nițu am internat-o la Spitalul Sf. Spiridon, în clinica de chirurgie a profesorului Anghel. Zdruncinul de pe drum agravase boala și seara avusese crize meningeale. A doua zi a fost operată de către profesor, asistat de doctorul Franke, pe atunci asistent și care acum este o celebritate.

Intrase prima la operație și așteptam toți la capul scărilor. Mă văd și acum perplex și buimac. Eu, care înfruntasem de atîtea ori pericole grave, tare și demn ca o stîncă, mă împleticeam pe picioare în neștire. Mă rugam în tăcere lui Dumnezeu, cu nădejde în bunătatea, atotputernicia și mila Sa. După cîteva ore au coborît-o pe mama, pe targă. Capul ei, bietul ei cap în care se frămîntaseră atîtea griji și se înfruntaseră atîtea dureri, dar și atîtea speranțe pentru copii, era complet bandajat. Ochii senini și mereu umezi erau legați, nu i se vedeau decît nasul și gura.

Am condus-o hohotind la salon. Nu s-a trezit decît tîrziu, cînd nu eram acolo, căci nu mi se permisese să rămîn, iar noaptea a chemat cu disperare în ajutor pe fiecare dintre noi; pe tata și pe țațaia Agurița, sora ei, cadru sanitar în Roman, în timp ce eu plîngeam și mă rugam cu disperare, acasă în oraș.

A doua zi trupul ei ce răsturnase pămîntul o viață și uimise pe cei din sat prin spiritul gospodăresc și prin văpaia dragostei ei pentru cămin și copii, se lupta cu îndărătnicie, însă inegal cu moartea. Operația reușise, dar infecția se răspîndea în organism și începuse septicemia. Dacă ar fi existat atunci cîteva sulfamide ar fi fost salvată. Antibioticele apăruseră, dar n-ajunseseră la noi, după cum paradoxal și acum cumpărăm cosmetice pe valută, dar facem exigente oprelişti pentru medicamentele străine.

Totul depindea de puterea de rezistență a organismului și a inimii. Doctorii sperau, dar trupul mamei era istovit de muncă, de griji, de nevoi și de boală.

Stam la un coleg al meu, Miluță Varninschi, acum avocat renumit la Iași, în strada Lozonschi. Seara am început să scriu tatei; n-am reușit să termin scrisoarea. Pe la mijlocul scrisorii, plînsul m-a copleșit și am plîns cu hohote pînă ce s-a întors acasă colegul meu. Simțeam cum mă cheamă mama și cum se luptă să nu ne părăsească. A doua zi dimineața, cînd am ajuns la spital, mi s-a

comunicat că murise, chiar la vremea cînd simțind chemarea ei, n-am mai putut continua scrisoarea.

Mama refuzase cu îndărătnicie să vină la Iași, de frică să nu moară acolo. Voia să fie înmormîntată în satul ei, lîngă copiii săi, lîngă frați și lîngă toți cei cu care pornise pe drumul vieții.

Dorința ei era pentru mine cea mai sfîntă și neclintită lege. Pentru aceasta, trebuiau plătite taxe la spital, sicriu special, mașină și o sumedenie de formalități. Eu n-aveam în buzunar decît cîțiva lei și de la tata n-aveam de unde cere.

Camarazii și prietenii mei au făcut atunci la Iași adevărate acte de omenie. Am anunțat, sau mai precis am încercat să-l anunț pe tata la telefon, dar aveam impresia că arunc o bombă în casa noastră. Hohotele mele de plîns l-au lămurit.

În dimineața zilei următoare, eu și cel mai bun prieten și coleg Albert Bocec, am urcat împreună cu alți colegi sicriul și trupul neînsuflețit al mamei pe o mașină mică, un taxi, rar pe atunci și scump și am ieșit pentru prima oară din Iașul atîtor bătălii, înfrînt și zdrobit.

Era începutul toamnei, 3 septembrie 1936.

Viața își urma cursul. Soarele strălucea pe cer, păsările în stoluri străbăteau încă văzduhul, oamenii pe cîmp roboteau cu aceeași seninătate, arborii mîndri își plecau crengile sub povara roadelor, viile susțineau ca pe niște candelabre strugurii, ciobanii își fluierau lor și oilor doina strămoșească, iarba și florile cîmpului ridicau slavă cerului, iar eu străbăteam în viteza mașinii drumul către casă, cu mama moartă.

Aș fi vrut ca acest drum să nu se mai sfîrșească și să ne ducă în neant.

La Roman, în curtea bisericii **Precista Mică**, la părintele Nițu, ne-au așteptat tata și bădia Constantin, fratele mai mic al mamei. L-am văzut pe tata de departe. Era cu capul gol, dar cu privirea sus și aproape senină. Cînd am deschis portiera mașinii, genunchii mei au cedat. Plîngeam în hohote. Plîngea și bădia Constantin și cei prezenți la fel. N-a scos nimeni nici un cuvînt. Mai apoi, tata, această minune de om a zis: "Măi băiete, dacă ea s-a dus, noi avem datoria să dăm lupta mai departe. Avem multe de făcut și numai noi le putem face. Haidem acasă."

Ne-am urcat în mașină, am străbătut orașul unde biata mea mamă umbla toamna cu coșarca cu struguri, ca să aducă banii ce ne erau necesari și cînd am ajuns la vreo trei kilometri de sat, la **Fîntîna lui Arion**, am auzit clopotele la biserica la a cărei icoane

se rugasç o viață.

Oamenii de pe ogoare se adunaseră la marginea drumului și stăteau cu capul descoperit și plecat. Femeile plîngeau la marginea șanțului, cum n-am mai văzut niciodată. Am intrat în viteza mică a mașinii în satul unde s-a născut, a crescut și a trăit mama și în care a născut și și-a crescut copiii cu o dragoste ce rămîne de-a pururi exemplu. Purtam pe mașină sicriul și în noi sufletul ei.

Din capul dealului am văzut-o pe bunica, o bătrînică mică, slabă și pierdută, urcînd împleticindu-se către noi, căzînd la fiecare doi-trei pași și întinzind mîna cînd spre cer, cînd spre mașina care-i aducea pe fiica ei cea mai mare, cea mai chinuită și cea mai iubită.

Tot drumul satului era presărat la margini, de o parte și de alta, de bărbați, femei și copii și nimeni nu și-a ascuns durerea și nici nu și-a cruțat lacrimile. La poarta casei noastre era lume multă adunată și în față Miță, un copil de 12 ani, alături de Anton, amîndoi în genunchi.

Lacrmile stropeau praful drumului. S-au deschis porțile, s-au plecat teii ce străjuiau casa și a intrat stăpîna lor. A treia zi am condus-o pe mama la locul de veșnică odihnă, meritată și creștinească pomenire.

Au venit din Roman mulți colegi și camarazi, cu coroane și flori, cu lacrimi și sinceră compasiune, iar cu noi a plîns întreg satul.

Murise tînără, fusese exemplu de blîndețe și cuviușie, trăise pentru copii. O văd și acum pe scumpa mea Maria, mică, copleșită, cu ceva negru pe cap, stînd rezemată de colțul ușii din camera de la drum, unde era așezat sicriul, plîngînd împreună cu noi.

După înmormîntarea mamei ne-am dat seama cît de bogați fuseserăm pînă atunci.

A rămas la noi o soră a tatei, mătușa Soltana de la Secuieni. Anton și Miță au plecat la treburile lor, iar eu mi-am dat ultimele examene la facultate.

Capitolul XLVII

Moța-Marin

La începutul lunii decembrie 1936, de ziua studențimii, Căpitanul a dat un comunicat difuzat în masă, prin care preciza că va veni vremea cînd lumea se va împărți în două tabere, una în slujba lui Dumnezeu și alta împotriva Lui și că stăpînii țării oscilează cînd pe un front, cînd pe un altul și de aceea, îi avertiza că se impune o orientare care să evite lupta împotriva Domnului și a duhului strămoșesc. Dacă această circulară există, se va înțelege cît de adînc a fost gîndul și cît de clară previziunea sa.

În ianuarie 1937 veneam de la Roman la Iași. Pe cînd urcam către căminul de la Rîpa Galbenă, am văzut arborat drapelul țării în bernă.

Doliul m-a cutremurat. M-am oprit și am aflat că muriseră în Spania Ionel Moța și Vasile Marin.

Acest deosebit eveniment trebuie consemnat în adevărata lui semnificație și realitate. Ionel Moța era fiu de preot din Ardeal, doctor în drept cu studii în Franța, unde se știe că are înscrise rezultate excepționale. Era cumnat cu Căpitanul, căci era căsătorit cu o soră a acestuia. Avea doi copii, încă mici, Mihail și Gabriela.

Vasile Marin era avocat, tot doctor în drept, fratele marelui specialist ORL Aurel Marin, mort de curînd.

Ambii erau cunoscuți pentru inteligența, cultura și caracterul lor, iar Ionel Moța și pentru scrierile sale.

Cum s-a ajuns aici? Războiul din Spania era în plină desfășurare. La Alcazar, comuniștii au încercuit o școală de ofițeri al cărei comandant era un general, Moscardo. Împreună cu elevii, acesta a rezistat încercuirii timp îndelungat, pînă ce au fost despresurați. S-a luat atunci hotărîrea ca un grup de fruntași legionari să meargă în Spania și să ducă un omagiu acestui general, considerat erou.

S-a format grupul condus de generalul Gh. Cantacuzino Grănicerul, cu Ionel Moța, Vasile Marin, Niculiță Totu, preotul

Dimitrescu Borșa și Bănică Dobre.

S-a hotărît să i se ducă, ca un semn de profundă prețuire, o sabie de Toledo, rară și scumpă, dăruită de generalul Cantacuzino. S-a stabilit că mișcarea n-are decît acest unic scop și i s-a ordonat generalului să se întoarcă în țară cu grupul după îndeplinirea mandatului.

S-au prezentat omagiile și ca simbol sabia. Dar grupul a hotărît să rămînă și să se înroleze în armatele care luptau contra comuniștilor, cu gradul de soldat. Generalul Cantacuzino a fost astfel silit să se reîntoarcă în țară singur.

În aceste lupte au căzut împușcați Moța și Marin și au fost răniți Bănică Dobre și Niculiță Totu. Înainte de a cădea Moța, Căpitanul a primit în țară o scrisoare testament de la acesta prin care-i cerea scuze că s-a abătut de la ordin, accentuînd că este pentru prima oară cînd o face, dar insista să fie înțeles, că nu putea să vadă cum acolo se trage cu mitraliera în chipul Domnului nostru Iisus Hristos și se batjocorește icoana Sfintei Fecioare, iar el să rămînă nepăsător.

Cine a citit acest testament s-a cutremurat și cine-l va citi va înțelege ce înseamnă credința și disciplina. Fără să pot reda exact, amintesc doar un pasaj: "Mor, măi Corneliu, și-ți cer iertare dacă vreodată am greșit, dar să știi că totdeuna am știut și am simțit că tu ești Căpitanul. Îți doresc și mă rog lui Dumnezeu și te rog să faci din scumpa Românie o țară sfîntă și frumoasă ca soarele sfînt pe cer." La primirea acestei vești, Căpitanul s-a închis în birou și două zile nu l-a văzut nimeni.

Apoi s-a organizat aducerea morților și a restului din grup în țară, condus de general. La graniță în Bucovina i-a așteptat un tren. Generalul Cantacuzino a coborît și a raportat: "Căpitane, aduc în țară trupurile camarazilor Moța și Marin, doi răniți, unul sănătos și sufletele tuturor." S-a format acolo un tren mortuar ca-n basme, cu locomotiva în bernă și la geamurile vagoanelor cu camarzi ce cîntau în surdină un imn special compus pentru cei căzuți de Nelu Manzati și Radu Gyr.

Trenul oprea în fiecare stație mai mare, unde legionarii dădeau onorul și raportau Căpitanului durerea și credința lor.

S-a oprit și la Roman. Primirea și raportul cădeau în sarcina mea. Văd trenul lung, negru, cu multe flori, apropiindu-se în murmurul imnului, încet și trist de peron, cum s-a dat jos din vagon Căpitanul cu suita sa, a primit raportul, a salutat lumea imensă ce inundase peronul și spațiul din fața gării și apoi trenul a plecat

ducînd duhul morților și nădejdile noastre spre binele acestei țări.

Mai tîrziu, un avocat evreu, Marcel Zingher, cel mai bun și mai loial din cei pe care i-am cunoscut, coleg cu Moța la Paris, mi-a destăinuit că a venit la gară, că a fost impresionat peste măsură de fast, dar și de modul cum am prezentat raportul.

A urmat la București o înmormîntare cum n-a mai fost și care nu s-a putut uita. În frunte, nenumărați preoți în odăjdii, felinare, cruci, coroane fără de sfîrșit și apoi toate provinciile țării cu specificul lor, tulnice care-și strigau jalea; zeci și zeci de mii de legionari în uniformă, în plină iarnă, urmau cîntînd în surdină imnul celor căzuți. Căpitanul avea părul acoperit de un strat gros de zăpadă, iar din cer cădeau fulgi mari și strălucitori pe trupurile noastre amorțite de frig.

Înmormîntarea s-a făcut la **Casa verde** din Bucureștii Noi și s-a terminat seara.

Și acum, consemnez un fapt cu o semnificație aparte. După înmormîntare, Căpitanul ne-a convocat pe mai mulți la sediu, casa generalului Cantacuzino, din strada Gutenberg și pentru prima dată ne-a făcut un expozeu cald, logic și tranșant concluzionînd:

"Camarazi, noi slujim lui Dumnezeu și patriei. După legile lui Dumnezeu, care nu pot fi nici răstălmăcite, nici modificate, viața nu-i a noastră și răzbunarea nu-i un act creștinesc. De aceea, orice picătură de sînge, din orice motiv și-n orice împrejurare am vărsa-o, fapta noastră constituie un păcat. Un păcat de moarte și de neiertat.

Și dacă legile țării ne-au sau ne vor achita și absolvi de răspundere, dacă oamenii ne vor înțelege și aproba, sîngele vărsat rămîne în fața lui Dumnezeu, care ne este singurul și veșnicul stăpîn, un păcat, cu toate consecințele și implicațiile.

De aceea, orice s-ar întîmpla, vom fi dacă va fi cazul martiri, dar nu agresori și de va trebui, nu ne vom apăra nici viața, vărsînd sînge."

Am înțeles tot adîncul acestor precizări și le-am urmat, iar dînsul le-a exemplificat, murind ca puțini alții.

Mai tîrziu, profesorul Nae Ionescu, într-o conferință, a pus la punct o controversă care încerca să tragă concluzia că aplicînd un astfel de pricipiu, nu ne-am fi putut apăra țara, că am fi devenit trădători, căci procedînd așa războiul n-ar fi fost admis, nici apărarea patriei împotriva agresorilor.

Profesorul a precizat că în Biblie s-a scris să-ți iubești chiar și dușmanul, dar a subliniat că inițial, dușman era *inimicus* (dușman

personal), în vreme ce dușmanul public era *hostis*, cel care atacă țara, colectivitatea. Voit sau din ușurință, cuvintele n-au mai fost normal folosite și hostis a fost întrebuințat în locul lui inimicus. În concluzie, nu poți vărsa sîngele dușmanului personal, dar ești obligat să-ți aperi țara de dușmanul public, chiar vărsînd sînge.

Cu această ocazie s-au dat distincții pentru credință, muncă, disciplină, consecvență și sacrificiu. Mi s-a dat și mie gradul de instructor legionar. Consider necesar să subliniez că pînă la data cînd Căpitanul făcea această precizare, care avea caracterul unui ordin, căzuseră omorîți de gloanțele unor legionari trei persoane: Manciu în 1924, Duca în 1933 și Stelescu în 1936. Fiecare în condițiile pe care le-am relevat.

Trebuie să adaug că pînă la moartea Căpitanului ordinul a fost respectat, cu sacrificii incredibile și resemnare de martiri.

Maria și-a terminat excepțional cei trei ani de specializare și practică la **Reuniunea Femeilor Române** și a rămas ca profesoară în Iași în cadrul **Școlii Italiene** și a **Școlii Cardas**.

În ultimul an de practică suplinise chiar în cadrul Reuniunii o profesoară, la cursul superior, cu rezultate meritorii. În toți anii de practică își cîștiga existența singură, muncind cu zel și seriozitate. Dragostea noastră era atît de puternică, încît eram un singur tel, iar inimile noastre contopite în una ne apropiau într-o fericire curată, desăvîrșită, plină și fără goluri.

Capitolul XLVIII

Încercări copleșitoare

Moartea tatei; confruntări cu mizeria, disperarea și pe pragul abdicării

Eram hotărît să mă înscriu în Baroul avocaților din Roman. Pe atunci, această profesie, deosebit de onorabilă, putea să îți aducă belșug, dar te putea lipsi și de bucata de pîine.

Era absolut liberă, se exercita pe principiul concurenței și aici majoritatea aveau, pe lîngă profesie, condiții materiale care-i scuteau de capriciile hazardului.

Știam însă de atunci, și anii mi-au confirmat că viața e o luptă pe care o cîștigă cel ce persevereazā în virtute și nu în capricii, vicii sau forța norocului. Pentru mine, totdeuna a fost lege că cine-și făurește o singură nădejde pe hazard, pășește pe calea superficialității și chiar a nebuniei.

Tata, acest bărbat temerar, care nu cunoștea frica și nu admitea umilința, se întreba și se mira mereu ce voi putea eu face între cincizeci-șaizeci de avocați, toți în vîrstă, cu relații și cu stare materială?

Am întîrziat destul timp înscrierea în Barou deoarece, ca să-mi scot diploma de la facultate, trebuia să achit taxe speciale și unele restanțe, și-mi trebuiau bani pe care nu-i puteam procura.

Pierderea mamei mă cam descumpănise moral și eram într-o stare de apatie și de rezerve față de lupta ce urma. În primăvara anului 1937, mi s-a eliberat un certificat de pauperitate pentru tata și altul pentru mine, pe care le posed și acum în original. Pe baza lor am fost scutit de taxe și mi s-a eliberat diploma de licență.

Cine privește doar cu "ochii" de azi, nu va înțelege prin ce stînci trebuiau unii, ca părinții mei și ca mine, să sape tunelul care trebuia să ducă într-un Barou de avocați, sau la o catedră de școală. Eu am ajuns, dar bieții de ei au fost smulși din vîltoarea vieții, doar cînd doi dintre noi eram la ușa pe care ei au visat-o. Aceasta a constituit cea mai grea și consecventă apăsare pentru mine.

Pentru a mă înscrie în barou, trebuiau plăți iarăși taxe, pentru care nu mai opera starea noastră de sărăcie. Trebuiau îndeplinite formalități, iar în cazul meu ele s-au prelungit peste măsură. Am considerat întotdeuna că dacă aceste obstacole nu-mi tergiversau înscrierea ca avocat, tatăl meu ar fi trăit încă mulți ani.

Tata avea atunci 57 de ani, era perfect sănătos la trup și la minte, ager și vioi ca argintul viu. Nevoile impuse de creșterea noastră și de trimiterea la școli îl sărăciseră și-l îndatoraseră pînă la sufocare. Pleca în zorii zilei cu oile și se întorcea seara. Îl vedeam mereu abătut.

Mai tîrziu mi-a spus mătușa Soltana că adeseori, cînd era singur în casă îl auzea cum se sfătuia cu mama, deși era lucid ca luna plină și stăpîn pe sine ca vulturul pe înălțimi.

Atunci mi-am dat seama cît de adînc era legat de mama și mai ales, cît de puternic era acest titan, care n-a vărsat o lacrimă și le-a

ținut pe toate înlăuntrul său pînă ce i-au înecat inima și i-au luat viața, în mai puțin de un an.

La mijlocul verii, prin luna iunie a anului 1937, tata s-a îmbolnăvit de erizipel. L-am internat în spitalul din Roman, pe atunci de abia în refacere și reorganizare.

Eram singurul acasă din familie și cu un băiat, Costică Botezatu, ce păzea oile adunate de tata din sat. Mă sculam dimineața în zorii zilei, dădeam de mîncare la păsări, mai aranjam treburile pe afară și plecam pe jos la Roman. Eram așa de învins, așa de singur și atît de absent, încît toată lumina și căldura verii, toate cîntecele păsărilor și toată bogăția lanurilor printre care treceam nu-mi puteau însenina privirea și nici încălzi inima.

În două ore eram în oraș și mă opream direct la geamul salonului unde era tata. Nu puteam intra, căci se afla la contagioși. Mă aștepta la geam, din zi în zi tot mai agitat. Mă întreba ce-i acasă și-mi cerea tot mai vehement să-l scot din spital.

Vorbeam cu doctorul care-mi indica medicamentele necesare, căci pe atunci totul se plătea și se procura de familie. Apoi ieșeam pe stradă în oraș, unde căutam colegi sau prieteni, ca să împrumut bani și să i le cumpăr. Imediat ce le găseam le cumpăram, și mergeam din nou la dînsul. Îi lăsam împreună cu lacrimile mele cele procurate și plecam acasă tot pe jos.

Arșița soarelui era obositoare. Ajungeam acasă disperat și frînt. Îmi făceam, invariabil, o mămăliguță și două ochiuri și ieșeam la treabă pînă seara, în curte, în vie.

Tata a stat paisprezece zile în spital. În fiecare dimineață plecam la dînsul cu inima strînsă de emoție și înfrigurare, iar de întors mă întorceam într-o stare de plîns. Boala pentru care fusese internat în spital se vindeca, dar inima nu a rezistat. Se sufoca și a început să aibă hemoptizie. În toată această perioadă nu dormea de loc și devenise extrem de nervos.

Doctorul Fălcoianu, acest mare și mărinimos doctor, era abia venit de la Iași, unde fusese asistentul profesorului Tănăsescu. L-a văzut, l-a consultat și apoi sceptic, mi-a recomandat să-l iau acasă, lăsîndu-mi puține speranțe.

Am venit cu o căruță și l-am scos din spital. El care, deși scund, ajungea la cer cu capul, mergea acum aplecat, ca un om înfrînt, iar eu eram doborît. Drumul era prost și astfel praful, căldura și zdruncinul căruței îl sufocau, iar omul ce nu zisese într-o viață, vai, țipa de durere.

Cînd am ieșit din satul Trifești, situat la jumătatea drumului,

mi-a cerut să oprim la o fîntînă, să se dea jos și să bea puțină apă.

A mers la fîntînă, și-a udat gura și s-a întins cu fața în sus pe iarbă. A trebuit să-l las cîtva timp și apoi am continuat drumul, care-i devenea tot mai de nesuportat. Se sufoca, expectora sînge și neputința de a fi dîrz în fața mea îl exaspera. Am ajuns acasă, ca smulși de sub un munte strivitor.

Tata, uriașul care cîștigase toate bătăliile vieții numai prin voință și înțelepciune, s-a înseninat cînd a intrat în curtea casei, a văzut casa, pomii, păsările și puținul ce ne mai rămăsese și a simțit duhul mamei. Ziua ieșea afară, încă din zori, supraveghea băiatul care mulgea oile și-l îndemna, pînă ce-l vedea plecat pe poartă cu ele la pășune.

Umbla încet și încovoiat prin grădină și apoi se așeza sub un nuc mare, care i-a supraviețuit încă mulți ani. A venit de la Secuieni mătușa Soltana și a rămas la noi.

Eu plecam din cînd în cînd la oraș, pentru cele trebuincioase lui. Nu putea însă dormi absolut deloc și nici nu putea să stea întins în pat. De aceea, noaptea era pentru dînsul cel mai de nesuportat calvar.

Veneau oameni din sat, prieteni, rude, stăteau pînă tîrziu la noi și acest lucru îl mai sustrăgea. Boala însă progresa, se sufoca permanent și expectora sînge tot mai des. În noaptea care a precedat cea mai cumplită zi a vieții mele, au fost oameni la noi și au stat pînă după miezul nopții. După plecarea lor, tata s-a mai plimbat prin casă gînditor și șovăielnic. Stătea în camera mare dinspre drum, unde-i pusesem un pat la geam. Am rămas eu cu dînsul și mătușa Soltana s-a culcat.

În zorii zilei s-a sculat și a ieșit în curte. A mers la oi, unde Costică se pregătea să plece la cîmp. Mătușa Soltana era pe afară. Eu am rămas în casă și-i pregăteam doctoria pe care trebuia să o ia. A intrat în casă într-o stare absolut obișnuită. A luat doctoria, iar eu am mers în camera unde se ținea "de curat" și m-am așezat pe pat cu fața în sus. Stătusem cu tata și nu dormisem nici eu toată noaptea.

A intrat încet în camera unde mă aflam eu. Acolo era semiobscuritate, căci ziua de abia începea. La geamuri erau perdele. S-a așezat pe lada de lîngă patul pe care stam. Aud și acum și simt încă cum loveau în inima mea cuvintele sale:

— Măi băiete, tu ai putea să duci la bun sfîrșit și pe Miță?

Am tresărit și m-am întors uimit spre dînsul și i-am răspuns:

— Ce rost are întrebarea asta? Mata ești încă tînăr și sigur ai să

te faci sănătos și ca oricînd, ne vom decurca.

A rămas neclintit, cu ochii în ochii mei și a continuat:

— Tu știi cît a vrut mă-ta ca și Miță să poată termina o școală și să-l știe și pe el cu un viitor bun. De aceea, eu vreau să știu, te simți tu în stare să-l crești și să-l ajuți, ca maică-ta să fie mulțumită acolo?

Într-adevăr știam și eram singurul din cei apropiați care auzisem ultimele cuvinte ale mamei, înainte de a muri și care exprimau disperat toată grija pentru noi și în special, pentru copilul ei cel mai mic.

Nedumerit, i-am răspuns:

— Deși n-are nici un rost discuția asta, totuși trebuie să știi că sînt în stare să mut și munții din loc pentru îndeplinirea dorințelor mamei și ale matale.

S-a sculat liniștit de pe ladă, a intrat în camera din mijloc, iar eu am rămas în aceeași poziție, plîngînd. Discuția aceasta, cu presentimente ce abia irizau, mă copleșise. Au trecut aproximativ două minute și am auzit prin curte pe cineva alergînd, de la poartă către casă, și strigînd: "Domnul Nae, domnul Nae!"

Am ieșit buimac de oboseală, de apăsarea pregnantă a discuției și de lacrimile ce se prelingeau pe obraji. În curte era Vasile Zamfiroiu, care a strigat:

— Domnul Ion a căzut acum în fundul grădinii.

Eram desculț, am sărit peste scări și apoi peste un gărduț care despărțea curtea casei de grădină și împreună cu Zamfiroiu am alergat către locul unde căzuse.

În colțul din stînga al grădinii, sub un vișin de lîngă gardul învățătorului Nică Căluianu, care-și făcuse casă și gospodărie pe locul cumpărat de la noi, tata era căzut jos, cu fața la pămînt.

M-am repezit și l-am întors. Am urlat, am amețit și m-am prăbușit. Sub dînsul era un lac de sînge. Era mort.

A venit în fugă și a sărit gardul domnul Căluianu.

Tata, *bietul tata*, își înfipsese un cuțit în inimă, murind probabil într-o clipă. Inima lui, unde încăpuse întreaga lume, fusese sfîrtecată de o mînă ce n-a tremurat niciodată. Mă gîndesc că o făcuse și cu dușmănia omului care nu se lăsase niciodată înfrînt și vedea acum cum ea îl doboară.

Anton era la Iași la armată, iar Miță la Roman la seminar. S-au adunat acolo mătușa Soltana, băiatul de la oi, care vorbise cu tata cînd a intrat în grădină, cu două minute mai devreme și apoi toți oamenii de pe drum.

Simțeam cum se învîrte pămîntul sub picioarele mele și aveam senzația că merg în sens opus, capul îmi vîjîia ca sub bătaia puternică a unui taifun; lacrimile mele se amestecau cu sîngele încă cald al bietului meu tată.

Au rămas în jurul lui cei prezenți, și ei copleșiți de acest crud deznodămînt, iar eu am alergat ca unul care a scăpat din iad la primărie, de unde am relatat telefonic doar în cîteva cuvinte încîlcite faptul, cerîndu-i procurorului autorizația de a-l ridica și duce în casă.

Mi s-a aprobat cererea și în aceeași stare am alergat acasă. Aici l-am luat pe tata pe brațe, eu de o parte și sora lui, mătușa Sultana, de cealaltă parte și amîndoi l-am însoțit ca pe o altă cumplită "Golgotă".

Am plecat la bunica și împreună am bătut la cîteva porți, pentru a împrumuta banii necesari pentru înmormîntare.

La sfîșierea morții se adăuga umilința sărăciei.

Am găsit înțelegerea la cei înzestrați cu belșug sufletesc și așa, pentru a doua oară în decurs de opt luni, am pregătit cea mai tragică sarcină ce-i revine omului.

Același bun prieten auzind de această nouă nenorocire, a venit iarăși la noi.

Eu și familia voiam să-l înmormîntăm "creștinește" căci, deși uneori nu-și putea ascunde răzvrătirea împotriva nedreptăților și a soartei, era perfect credincios.

Îl aud și acum și-l văd cum se așeza în genunchi în fața icoanei și se ruga cu glas tare cînd era singur, timp îndelungat, cu o căldură care nu se putea să nu pătrundă pînă în înaltul cerurilor.

Arareori am întîlnit în viață un om care să poarte o zestre interioară așa de amplă, curată și lipsită de fluctuații ca la tata și în stare să nu facă caz de ea sau să se aștepte, să pretindă sau o condiționeze de o compensație. La mărinimia lui copleșitoare se conjuga întotdeauna o voință îndîrjită și o hotărîre permanent fermă.

Am mers la Roman pentru cumpărăturile trebuincioase. Acolo am fost și la episcop pentru a-i cere aprobarea ca preotul să oficieze slujba obișnuită, căci canoanele opreau aceasta în astfel de situații.

Episcopul Triteanu respecta canoanele pentru alții, dar se știa că uneori el totuși trecea prin zona păcatului, și așa nu mi-a dat aprobarea.

Am avut cu dînsul o discuție pe care n-am putut-o uita și n-am

obținut aprobarea decît pe baza unui certificat medical, care atesta că tata nu dormise paisprezece zile și nopți consecutive din cauza bolii, iar actul său disperat era o consecință directă și implicită a surmenajului.

Aprobarea mi-a dat-o însă vicarul Ilarion și pentru ea cîntărise mult stăruința doctorului Fălcoianu. Am telegrafiat lui Anton la Iași. Urma problema cea mai dificilă, să-l anunț pe Miță și să-l iau acasă de la școală.

El nu știa nimic și nu-i spusesem nici de boala tatei, căci era în preajma examenelor de sfîrșit de an. Și abia acum, cînd revăd ce am scris, am aflat la pomenirea pe care am celebrat-o la mormîntul părinților, duminică 15 octombrie 1989, că Miță nu numai că știa că tata se afla în spital, dar în fiecare dimineață era la geamul lui.

Bietul copil de atunci, pensionarul de azi, mi-a mărturisit cu obrajii brăzdați de lacrimi. Îl văd și acum pe bietul copil cît de speriat era cînd a intrat în curte și a văzut lume adunată.

Îl știa pe tata voinic, tînăr și plin de viață și l-a găsit într-un sicriu, slab și înfrînt de moarte. Era rătăcit, copleșit și desființat.

Dacă vrea cineva să știe că o suferință n-are margini, să-și imagineze un copil care în zece luni își pierde amîndoi părinții și un alt tînăr fără nici un sprijin, care devenea și frate și tată.

În ziua înmormîntării au venit iarăși de la Roman colegi, prieteni și camarazi, cu flori, cu coroane și cu cea mai sinceră compasiune. Tot satul era în curtea noastră și în drumul din fața casei.

Maria era iarăși în același colț lîngă alt sicriu, dar cu aceeași dragoste și cu aceeași sugrumătoare durere.

După înmormîntare ne-am întors acasă. Plîngea toată lumea de mila noastră. Casa era acum pustie, pereții reci deși era vară, pe geamuri nu mai intra lumina, în curte și în grădină pomii nu mai aveau culoare nici frunze și nici fructe, păsările amuțiseră și viața încetase.

Ziua, soarele nu-și mai trimitea razele jucăușe printre frunzele copacilor, aurora dimineții își pierduse strălucirea, crepusculul serii era totdeuna mohorît, iar cerul nopților era fără lună și fără stele. Zilele erau obositor de lungi, iar nopților cufundate în beznă. Soarele era în eclipsă, luna intrase cu mama și tata în mormînt, iar stelele cerului erau doar lumînări aprinse pe mormintele lor.

Nopțile erau așa de sinistre, încît îmi era teamă să ies afară.

Rămăsesem absolut singur și umbrele celor duși mă însoțeau

pretutindeni. Mîncam, fără excepție, mămăligută cu ochiuri sau scrob și nodurile care mi se opreau în gît, le înlăturam cu lacrimi.

Lipsa mamei a coborît mizeria în tot amănuntul vieții mele. Luni în șir n-am mai avut o mîncare gătită, mă umpluseră realmente păduchii. Absența tatei îmi frînsese coloana voinței și a încrederii în viață și astfel m-a cuprins blazarea. Nu mai îndrăzneam să bat la porțile vieții.

M-am dus la un nepot al tatei în Basarabia, lîngă Reni, care era șef de post de jandarmi și i-am cerut să mă ajute, pentru cîteva luni, pînă cînd intram în barou, dar m-am întors cu o altă dureroasă deziluzie.

Ca avocat însă, m-am bucurat de stima tuturor și nimeni nu uita că le sînt rudă!

Am mers la București și prin ajutorul lui Tonică Niță am obținut de la un fond de ajutor al unor camarazi de acolo, un împrumut de 3000 de lei.

Capitolul XLIX

Expulzarea Prințului Nicolae

Atunci am luat parte la două evenimente deosebite. Între Carol al II-lea și prințul Nicolae dăinuiau neînțelegeri care deveniseră notorii. În această situație s-a hotărît expulzarea prințului Nicolae din țară.

Eram la sediu și urma ca a doua zi acesta să plece în Italia.

Pentru mișcare și pentru Căpitan, Carol era un dușman al neamului, iar prințului Nicolae i se acorda o simpatie nevoalată.

S-a hotărît atunci să meargă la Sangov, unde era prințul, niște mesageri și să ia legătura cu el. Au plecat cu două mașini mai mulți, printre care generalul Cantacuzino și profesorul Nae Ionescu.

Nu după mult timp, delegația s-a întors la sediu, fără să ia legătura cu prințul, deoarece garda care-l păzea refuzase accesul, iar generalul, revoltat, semnala insolența ofițerului cu care tratase

problema. Era revoltat, iar noi ce-l cunoșteam, nu uitam cum își manifesta furia, mai ales că el văzuse prinții crescînd sub ochii și îndrumarea sa.

Atunci l-am auzit pe Căpitan vorbind ca niciodată. Fiecare cuvînt era ca un tunet, și fiecare concluzie ca un fulger. Eram puțini prezenți. Efectiv făcea o declarație și nu ținea un discurs. Accentua că nu sîntem pentru modificări violente și că țelul nostru este istoric și deci evolutiv, de formarea unei conștiințe civice, care să aducă patriei tenacitatea Dacilor și grandoarea Romanilor.

În cele din urmă s-a referit, vehement și fără reticențe, la slăbiciunilor lui Carol, care coborîse monarhia pe maidanul vieții publice și a conchis că, de va fi necesar, vom ieși în stradă, vom cere și-l vom sili să părăsească țara. Vorbele sale erau așa de hotărîte, încît îmi amintesc că după ce am ieșit din sala unde avusese loc alocuțiunea, un coleg și prieten, Pîrlea, student sau absolvent al conservatorului din București, secția vioară, care nu-l mai auzise vorbind, îmi declarase: "Am simțit că se despică pămîntul și că mă afund, din ce în ce mai adînc, pînă în abis și oricît aș trăi, niciodată nu voi uita cît de lucidă, cît de coerentă, cît de convingătoare și de tranșantă a fost această somație la sobrietate și ordine."

Tot atunci, într-un cadru mai restrîns, a avut loc o consfătuire, în care ne-a făcut o precizare ce s-a dovedit profetică.

Capitolul I.

Alegerile din 1937

Era în toamna anului 1937. La sfîrșitul anului, în decembrie, urmau să aibă loc alegeri generale. La putere se găseau liberalii cu Gh. Tătărăscu.

Ascensiunea mișcării era însă de nedescris. Intelectualitatea aderase, atît sub raport numeric, cît mai ales calitativ, într-o proporție și într-un ritm ce făceau din mișcare o entitate politică

absolut preponderentă.

Nu era domeniu de activitate intelectuală în care să nu strălucească și să se distingă mintea, sobrietatea, viața și concepția legionară. Cei mai mulți intelectuali și mai ales tineretul se mîndreau că aveau și această calitate.

Muncitorimea forma un corp compact, imens și nu este de uitat cîtă greutate și cîtă importanță impusese prin numărul și mai ales prin maturitatea, seriozitatea organizării și manifestărilor sale.

Consemnez, nu ca apologie, ci ca o recunoaștere a calității acestor oameni truditori, răbdători și resemnați, care au avut totdeuna sufletul mare chiar cînd bucățica de pîine le era neîndestulătoare, inima caldă și fruntea sus, chiar atunci cînd lucrau în dedesubturile pămîntului, în mine, în umezeală, frig și beznă.

Nu-mi amintesc decît cîteva versuri din imnul lor. Le consemnez poate chiar puțin deformat.

Din fabrici, din uzine și din mine,
Din toiul beznelor adînci
Ne-am înălțat năpraznic spre lumină,
Ca o năvală grea de stînci.

Sau din refrenul imnului, izvorît din tot sufletul lui Radu Gyr și talentul lui Nelu Manzati, doar o chemare:

La luptă muncitori,
Zidari de veacuri viitoare;
Cu frunțile în soare
Pășim biruitori.

Țăranii, părinții noștri sufletești și în marea lor majoritate chiar părinții noștri adevărați, care răsturnau pămîntul dezbrăcați, arși de soare, umiliți, uneori bătuți și mai totdeuna flămînzi, vedeau în noi izbăvirea. Nu-i întîmplător că atunci eram acuzați de adversarii noștri, de cei ce stăpîneau și asupreau acest bun și brav popor, de cei îmbuibați, că sîntem bolșevici și că avem ca lozincă *Omul și pogonul.*

Și atunci, unde-i dreptatea, omenia și credința, dacă apoi, dintre toate categoriile de hoți, de criminali, de exploatatori, de jefuitori, de poltroni, de trădători, de leneși, de îmbuibați și de nababi, marea și ucigătoarea suferință a căzut pe noi, cei care am supraviețuit prigoanei lor, să umplem închisorile, să ne risipim viețile, să ne sacrificăm familiile.

Cînd spun *noi*, nu mă refer la amalgamul, la balastul aruncat cu lopata și la mulțimile, dezastruos de eterogene, pe care le-a înfățișat după 1940, cu bolnăvicioasă fanfaronadă, Sima.

Mă gîndesc la cei care au crezut cinstit, dezinteresat și cu un ideal sfînt și cald ca soarele de pe cer și care n-au murit, n-au părăsit patria nici cînd a fost greu și și-au pus mințile și trupurile în slujba ei, cu o perseverență și cu o resemnare dumnezeiască.

Poate oare cineva măsura durerea celui care a fost gata să moară pentru patrie, care nu a precupețit nimic din sufletul și puterea trupului său pentru a fi în slujba neamului, care n-are nici o dorință personală alta decît liniștea lui și a familiei, binele poporului și înălțarea patriei și totuși, el rămîne cu eticheta *suspect* sau *trădător*?

Eu însă, și cu mine biata Maria, nu ne-am culcat zeci de ani cu certitudinea că a doua zi ne vom scula din patul nostru și că ne vom putea duce la muncă în același loc.

Atunci, în septembrie 1937, mișcarea legionară pășea către o victorie despre care Căpitanul ne-a spus, profetic, și cu evidentă îngrijorare:

Camarazi! Am crezut, ne-am străduit, am suferit, am murit, dar am și păcătuit. Judecător nu ne poate fi decît Dumnezeu. N-am luptat și nu vom lupta pentru o victorie care să ne aducă satisfacții personale și desfidem pe acela care așteaptă răsplată sau răzbunare pentru munca și jertfa lui.

Nu ținem ca ziua de azi să ne confirme crezul și poziția și nici nu așteptăm victoria. Ea trebuie să fie a neamului și dacă indivizii mor, neamul și colectivitățile nu pier niciodată. De aceea, nu vom sili victoria, ba mai mult, mă tem și mă rog lui Dumnezeu, să nu ne dea cea mai aspră pedeapsă, care ne-ar lua și dreptul de a trece în împărăția sa, dîndu-ne victoria, cînd noi n-am fi corespunzător pregătiți înfăptuirii idealului nostru sau și mai grav, noi să fim uciși și să se urce alții, în numele nostru și de pe estrada credinței noastre, cu ușurința impostorilor și sălbăticia agresorilor, să terfelească crezul nostru, nesocotind munca, sacrificiile, idealul și duhurile celor care au căzut cu zîmbetul pe buze în crezul lor, și în locul recunoștinței, care să aducă la mormintele noastre o floare sau o lumînare și un gînd creștinesc, să ni se arunce blesteme, dispreț și tot gunoiul faptelor lor.

Dar Căpitanul a fost ucis și n-au trecut decît doi ani, iar cuvîntul și teama sa deveneau realitate.

Capitolul LI

Avocat în Baroul Roman

La 23 septembrie 1937 am fost înscris în Baroul avocaților din Roman. Am depus jurămîntul de credință, dar încercările prin care trecusem mă copleșiseră. Profesia de avocat cerea atunci o ținută exterioară deosebit de îngrijită, căci clientul te judeca și după aceasta, suficiente relații ca să poți străbate prin rețeaua concurenței, o pregătire corespunzătoare exigenței și mai ales cerinței de a te releva, între atîția colegi cu stagiu, cu poziție socială și profesională consacrată, și totodată, un fond sufletesc, unde voința și tenacitatea să acopere tot cîmpul perseverenței neșovăielnice.

Avocat în baroul avocaților din Roman (1937)

Eu intram în viață dezbrăcat, iar ființa interioară îmi era întunecată de cele două morminte proaspete, de atîtea lipsuri și înfrîngeri morale, voința îmi era strivită sub lespedea neîncrederii, încît tînărul pe care-l văzuseră altădată cunoscuții înfrîngînd cu atîta chibzuință atrocitățile vieții, intra în barou bălăbănindu-se, neputincios.

Mă consideram înfrînt, fără țeluri, renunțasem la suprema datorie a omului, lupta acerbă și fără ezitare cu viața. Din gorunul de ieri, devenisem o salcie cu rădăcina doar la suprafața unui mal nisipos de rîu.

Destinul face uneori să ne lovească acolo, unde ne doare mai tare. Pentru mine, ultimele lovituri au căzut chiar pe locul unde era rana, destrămînd seninul unei vieți asemănătoare unei zile

însorite ajunsă la zenit, și făcuse din ea o noapte de deznădăjduit priveghi, în care flacăra vieții pîlpîia dar nu lumina, supraviețuia, dar nu încălzea.

Aspirațiile și încrederea, care nu coborîseră niciodată de pe cele mai înalte culmi, zăceau înfrînte și doborîte în prăpastia unde mă azvîrlise soarta. Pînă ieri, mă vedeam la bară, cu ochii tînărului și ai idealistului, iar acum parcă mă întorceam înfrînt și rușinat dintr-o bătălie.

Cînd ești stăpînit de dorințe fără contur, speri puțin și obții și mai puțin. Maria, care din puținul material realizat, se întreținea pe ea și-și ajuta tatăl și frații, m-a obligat să primesc 500 lei, cu ajutorul cărora mi-am făcut o pereche de pantaloni gri. Erau aceștia o podoabă a trupului și mai ales una a sufletului, căci niciodată n-am uitat și n-am să uit cum își împărțea cîștigul său pentru ea și mai ales pentru noi.

Și cu toate că inimile și sufletele noastre erau contopite într-o singură ființă, viața noastră nu era unită, numai pentru că părinții mei doreau o noră, care credeau dînșii, trebuia să ne aducă salvarea din mizeria sărăciei.

Cu starea mea sufletească, nu am intrat în iureșul bărbătesc al profesiei. Am plecat la Dămienești – un orășel modest din județ, unde profesa avocatura colegul și prietenul meu Albert Bocec. Sporadic și la început superficial, intram în unele procese, redactam acte, dădeam consultații.

Miracolul, prin glasul soartei, și-a întors fața către mine, și încet, încet, toate însușirile structurii mele interioare au reînceput să reînvie. Atunci m-am convins încă o dată că norocul nu ajută pe cei fără curaj și perseverență, că destinul îl duce pe cel care vrea, și-l trage pe cel care se opune.

Adîncind studiul unor procese, meditînd și căutînd o altă optică decît cea comună, în disecarea și analiza fenomenelor, lucru care apoi a constituit chiar cheia de boltă a existenței mele profesionale, am obținut niște succese ce mi-au creat o aureolă neînsemnată în fond, dar care era ca și apa ce o torni pe un pămînt însetat de secetă.

Seara, Albert mergea cu alți colegi în vizite, iar eu rămîneam acasă, cu duhurile părinților, cu imaginea Mariei, cu gîndurile mele. Nu beam, nu fumam, nu jucam cărți și n-aveam acum alt țel decît memoria părinților, grija celor doi frați orfani mai mici, dragostea pentru unica fată, care îmi stăpînea inima, și marea încredere în crezul nostru și izbăvirea neamului.

Într-o seară, rămas singur în cameră, după ce citisem pînă la ora 12, am adormit îmbrăcat. Era prin luna noiembrie, făcusem un foc bun într-o sobă mare de zid, și am tras tabla de la sobă ca să rămînă căldură în cameră. M-am trezit mai tîrziu sub apăsarea sufocării. Am dat să mă scol de pe pat, dar amețit am căzut și astfel m-am tîrît în genunchi pînă la ușă. Din instinct am ridicat mîna și am deschis-o. Șuiera aerul ieșind din cameră. M-am dezmeticit. Am trecut eu, sau a trecut moartea pe lîngă mine.

La Dămienești eram doar cu Albert și ne pregăteam masa, aproape invariabil cotlete cu pîine. Noroiul, singurătatea, simplitatea și mai ales uniformitatea cauzelor ce veneau la judecătorie mă nemulțumeau. Într-o sîmbătă am plecat la Butnărești, unde nu mai aveam decît casa pustie acum și mormintele sfinte ale părinților.

Cum mergeam pe jos, singur pe drum, ud pînă la piele, căci ploua mărunt și rece, ploaie ciobănească, cu capul plecat sub povara gîndurilor, după ce-am trecut de satul Trifești, a oprit o mașină care mergea spre Roman. S-a deschis portiera din față și s-au dat jos doi camarazi, pe care nu-i văzusem de mult timp. Gheorghe Furdui, președintele Uniunii Naționale a Studenților din România, despre care am spus cîteva cuvinte, deși el merită un monument clădit din dragoste, admirație și recunoștință, și Ion Niculescu, avocat, care în 1940 a fost prefectul județului Roman.

Eram ud, murdar de noroi, într-o ținută exterioară neobișnuită, iar cu inima și sufletul împotmolite în sicriele părinților, cu grijile sarcinilor ce-mi rămăseseră în sărăcia mea.

Mă cunoșteau destul de bine și s-au uitat lung la mine, s-au întristat și sigur s-au minunat de felul cum arătam. Nu m-au întrebat și nici nu le-am explicat cum de m-am rostogolit pe topoganul vieții, dar auziseră prin ce am trecut și au înțeles sufletește nenoricirea și impasul meu.

Am stat în drum și am vorbit în ploaie cîtva timp și fiindcă nu am acceptat să merg la Roman cu dînșii, a rămas să ne revedem peste două zile, căci venea sfîrșitul lunii decembrie și alegerile generale.

Am ajuns acasă pe întuneric, așa cum era de altfel și în ființa mea. Nu mai era nimic viu în casa, în curtea, în grădina și căminul nostru scump. Noaptea a fost stranie și lungă. A doua zi am fost la biserică. Am aprins la mormîntul părinților mei lumînări din primii mei bani cîștigați, și l-am stropit cu lacrimi plecate din același curat izvor al dragostei și recunoștinței. Am ieșit de acolo,

după cîtva timp, cu imaginea chipului mamei, blînd și cuceritor și acoperit de aceleași lacrimi precum chihlimbarul și cu figura dîrză și de neînfrînt a tatei. O vedeam pe mama cum se apropia de mine cu trupul și cu inima, și îmi zicea: "Nu te lăsa, mamă, că ești aproape și Dumnezeu te va ajuta." Și auzeam vocea tatei, hotărîtă, dojenitoare, cu fermitatea unui ordin ostășesc, ca atunci cînd veneam de la școală, bătut de vreun coleg și-mi riposta: "N-am copil pe care să-l bată alții."

Acum îmi vîjîia la ureche reproșul și îndemnul său: "Mergi înainte bărbătește, căci n-am băiat să-l înfrîngă viața." Aici nu este literatură și cine-și amintește de viața noastră de atunci poate adeveri realitatea acestor precizări.

Am plecat la Roman și pentru că eram în plină campanie electorală am intrat în vîrtejul ei cu toată vigoarea unui om renăscut. Puțini vor înțelege și poate nimeni nu va intui ce a însemnat pentru mine acest crez. Am luptat pînă la dăruire totală și nimic nu mi s-a părut peste puterile mele.

Am fost atît de convins de dreptatea și de utilitatea idealului meu, în slujba lui am pus atîta credință, atîta disciplină, spirit de renunțare la orice scop personal încît eram gata oricînd să-mi dau viața, considerînd că sacrificiul meu răspunde cinstit, onest și modest jertfelor înaintașilor și că el aduce părinților mei liniștea și satisfacția ce li se cuvenea pe pămînt, cel puțin acolo, în imperiul veșniciei unde se află.

Nu am vrut, nu am urmărit și n-am avut nimic pentru mine. Orice recompensă, de orice natură, m-ar fi umilit și m-ar fi situat pe poziția mercenarului. M-am străduit totdeauna să fiu în primele rînduri la muncă și la sacrificiu și niciodată la laude și avantaje. Așa se explică că am rămas la Roman atașat profund profesiei, cînd atîtea alte drumuri îmi erau deschise.

Capitolul LII

Redresarea

Într-o duminică din luna decembrie 1937 mergeam cu Niculescu cu mașina prin județ. Ploua de multe zile și drumul era desfundat și anevoios. În comuna Brăteanu mergeam la deal, iar mașina a început să derapeze și apoi să coboare cu spatele. Niculescu a încercat insistent și apoi disperat frîna, dar fără rezultat. A mers așa la vale, cu viteză din ce în ce mai mare și apoi mașina s-a prăvălit într-o pantă, pe mine m-a aruncat pe portiera deschisă, aproape a trecut peste mine, oprindu-se în gardul unei case. Atunci, ca și-n repetate alte rînduri, moartea îmi dăduse tîrcoale.

Tătărăscu, primul ministru al guvernului liberal, simțea că alegerile ce urmau să aibă loc nu-i vor asigura succesul. Pînă atunci, prin forță, prin viclesuguri și aranjamente de tot felul, nici un guvern nu fusese în situația să piardă alegerile. De data aceasta Partidul Național Țărănesc, Totul pentru Țară și partidul Liberal prezidat de Gh. Brătianu au încheiat un pact prin care, fără vreo concesie ideologică, se stabilea o apărare fermă și eficientă împotriva mașinațiunilor pe care le putea întrebuința guvernul liberal, al cărui mandat de patru ani expirase.

La aceste alegeri participau treisprezece partide politice și cincizeci și trei de grupări și liste independente. Ingerințele partidului la putere erau cele cunoscute. A rămas în istorie un discurs ținut atunci de Tătărăscu, în care enunța așa zisele mari realizări ale guvernului său și le înșiruia, cu o întrebare ce se repeta de fiecare dată: da? sau ba?. Țara a răspuns: ba.

Campania electorală m-a scos din toropeala în care căzusem și i-am dedicat tot efortul meu. Alegerile pentru parlament au avut loc pe 20 decembrie 1937. Am fost delegat la secția de votare din comuna Porcești (Moldoveni). Știam că nu pot ajunge acolo și că se organizaseră echipe de bătăuși în acest scop. De altfel, și cîteva

zile mai înainte fusesem tăiat la mîna stîngă de un grup de bătăuşi liberali. Port semnul loviturii şi în prezent.

La Roman era prefect avocatul Iancu Hălăucescu. Era un om de treabă, bun, cinstit şi ne iubea, căci avea copii de vîrsta noastră cu care se mîndrea, după cum se mîndrea, în cuvîntul ce-l lua la petrecerile colegiale de mai tîrziu, că el, fiu de căruţaş, e un om de treabă şi cu vază şi că are copii minunaţi. Şi aşa era.

Fiindcă bătăuşii liberali ne urmăreau pretutindeni şi ne provocau şi fiindcă noi aveam ordin absolut să nu ripostăm, cînd am fost lovit cu cuţitul am mers la domnul Hălăucescu şi i-am spus în cabinetul său de la prefectură: "Oamenii puşi de dumneavoastră ne provoacă, ne lovesc, ne taie şi ne pun în situaţia să ne apărăm. Avem ordin, aşa cum ştiţi, să fim disciplinaţi şi să respectăm ordinea cu orice preţ. Vă anunţ însă acum că de azi înainte pentru orice samavolnicie, veţi răspunde cu capul dumneavoastră."

Prefectul a sărit de pe scaun şi mi-a zis: "Stai, măi băiete, n-am nici o vină." Dar eu i-am replicat: "Sînteţi prefect şi răspundeţi de tot ce se întîmplă în judeţ." Mi-a amintit de tata pe care-l cunoştea şi m-a asigurat că nu ne vor mai tracasa. Aşa a fost şi apoi ani de zile, la patroane, la agape colegiale şi în alte ocazii, dînsul amintea scena şi cu toţii ne distram.

Ca să ajung la secţia de votare am recurs la o stratagemă. Ştiam că preşedintele secţiei de votare era un judecător de la Tribunalul Roman, Ovidiu Moşinschi. Pe atunci magistraţii nu aveau dreptul să facă politică şi erau inamovibili. Armata şi magistratura erau entităţi sociale ce trebuiau şi rămîneau în mod absolut în afara preocupărilor şi frămîntărilor politice.

Inamovibilitatea magistraţilor reprezenta un factor esenţial în prestanţa şi autoritatea acestei funcţii. Nimeni, dar absolut nimeni n-avea puterea şi dreptul să sugereze sau să forţeze conştiinţa judecătorului. Nu-l putea muta, nu-l putea împiedica să urce treptele profesiei în raport cu meritele sale şi nimeni nu-l putea influenţa în hotărîrile sale.

La Roman s-a judecat prin 1937, un proces civil între prinţul Nicolae, Academia Română şi un oarecare Tillemann. Au pledat cei mai mari avocaţi ai ţării de atunci şi prinţul Nicolae a pierdut procesul, deşi era fratele regelui.

Tot la Roman s-a judecat prin 1939 un proces izvorît dintr-un conflict între Alexandru Liciu, prim-preşedinte al curţii de apel din Bucureşti şi ministrul justiţiei, Iamandi. Ministrul a pierdut pînă la urmă cauza.

Nu-i fără însemnătate să amintesc că tot prințul Nicolae, care era un mare automobilist, a plătit despăgubiri unor oameni pentru stricăciuni sau leziuni produse cu automobilul, tot prin intermediul justiției, și că a plătit amenzi pentru abateri de la legea circulației.

Înainte de alegeri m-am interesat unde va fi cazat judecătorul care prezida alegerile, căci era știut că dînsul urma să se prezinte la sediul comunei înainte, pentru a asista la organizarea urnelor și a tuturor măsurilor menite să asigure secretul și libertatea votului. În noaptea dinaintea zilei alegerilor m-am strecurat pe cîmp și apoi prin grădini, pînă ce am ajuns la casa unde dormea magistratul.

M-a așteptat în acest scop un camarad din sat și m-a călăuzit.

A doua zi dimineață, cînd magistratul a ieșit să plece la secția de votare eu eram pe cerdacul casei, l-am salutat, i-am spus că eu sînt delegatul partidului **Totul pentru Țară** și că pentru a ajunge la secția de votare am nevoie de autoritatea sa, deoarece liberalii organizaseră împiedicarea mea și eventual folosirea metodei lor, bătaia.

Am plecat împreună. Din loc în loc erau grupuri de "ghiogari" ce m-ar fi sfîșiat, dar prezența judecătorului îi împiedica. Am ajuns la secție, situată în sediul școlii primare și am rămas acolo, unde am supravegheat desfășurarea alegerilor pînă noaptea tîrziu. Rezultatele pe țară au zguduit ca un cutremur de gradul opt toată lumea. Din șaizeci și șase de liste care candidaseră, numai șapte partide întruniseră numărul de voturi necesar pentru a fi reprezentate în Parlament: Național-liberalii (Dinu Brătianu), Național Țărăniștii, Totul pentru Țară, Național Creștinii, Maghiarii, Național Liberalii (Gh. Brătianu) și Țărănesc Radicalii.

Guvernul Național Liberal condus de Gh. Tătărăscu nu-și obținuse numărul de voturi ce i-ar fi dat dreptul să formeze guvernul și a căzut de la putere. Pentru prima oară, țara răspunsese cu hotărîre guvernului: **ba**.

Totul pentru Țară obținuse 478.370 de voturi și era sub aspectul numeric al treilea partid pe țară, după liberali și țărăniști.

Carol al II-lea primea o primă palmă, care i-a șubrezit legitimitatea, iar acoliții acestuia un picior.

Alegerile pentru Senat nu s-au mai ținut, căci rezultatele primului scrutin dezlănțuiseră în toată țara o amplificare decisivă a curentului legionar. Așa cum am afirmat, s-a recunoscut și era evident, el ar fi obținut o victorie netă cu consecințe directe în

poziția camarilei palatului și mai ales, în planurile lui Carol al II-lea cu privire la deschiderea drumului spre dictatură.

Între palat și mișcare s-au încercat discuții, căci Carol vedea că va fi învins de acest uriaș curent, dar Căpitanul nu a acceptat nici o concesie și toate propunerile făcute de palat au fost respinse.

În această situație, după patru zile, la 29 decembrie 1937 s-a format un guvern condus de A. C. Cuza și Octavian Goga. Acest partid cu pretenții naționaliste, fără nici un alt deziderat decît puterea, nu obținuse în alegeri decît un număr foarte mic de voturi, în schimb era adus la putere de rege, cu credința că astfel se dă satisfacție poporului și ne anihilează pe noi. Poporul însă nu aștepta schimbări de nume și de forme, ci reforme radicale, care să instaureze în țară dreptatea, echitatea, cinstea, respectul pentru muncă și bunăstarea celor truditori și cu credința în Dumnezeu.

S-a fixat data alegerilor pentru 2 martie 1938 și a început din nou campania electorală.

Fără nici o exagerare se poate spune, și oricine verifică poate confirma, că în istoria atîtor campanii care de care mai rușinoasă și mai samavolnică, aceasta a fost cea mai odioasă.

Cuziștii, sub impulsul lui Carol al II-lea și cu concursul jandarmilor și a întregii forțe executive și-au îndreptat toate forțele și toate mișeliile asupra noastră. Să nu se uite că în 1920, Iorga, Cuza și Codreanu purtau același steag al unui crez național și că Iorga, neputînd accepta nici o altă aureolă decît a sa, și-a format un partid personal. Apoi Cuza, chinuit de aceeași grandoare, în 1926 și-a închegat și el un grup politic.

Acum nu ne mai loveau dușmanii, ci frații și nu ne mai ucideau gloanțele jandarmilor, ci ale celor care strigau că au același crez cu noi. Căpitanul, după ce în mai multe localități căzuseră uciși legionari, a ordonat ca oriunde ne-am afla și oricine ne-ar ataca, să nu ripostăm și să nu ne apărăm. Cînd violențele ne vor copleși, ne cerea să ne așezăm în genunchi și să ne rugăm lui Dumnezeu, să ne dea răbdare și dreptate, din dreptatea Sa. A rămas și s-a cutremurat lumea cînd s-a văzut că mase întregi de tineri care colindau țara în ordine ostășească, cîntînd imnuri naționale, se așezeau în genunchi și se rugau lui Dumnezeu atunci cînd scelerații îi atacau și maltratau.

Cu forța pe care o aveam atunci și cu duhul ce plutea în țară, puteam ușor și sigur spulbera orice ne-ar fi stat în cale. Am fi preluat puterea ca din mîna unui copil.

Dar Căpitanul nu voia atunci puterea și a dat un comunicat care

umbrește tot ce mintea omenească a putut concepe și tot ce voința poate îngădui. Explica din nou rolul și menirea noastră privind către viitor și își arăta indignarea față de cei ce doreau puterea cu orice preț. Aviza că orice se va întîmpla noi nu vom lovi, dar niciodată nu vom întinde mîna fratelui care prin trădare s-a făcut unealta dușmanilor țării.

În cele din urmă, anunța țara și ne ordona să ne retragem total din campania electorală. Nu mai aveam voie să ne arătăm nicăieri, să vorbim în public despre țelurile noastre, urmînd să participăm la alegeri fără nici un fel de propagandă. Acest gest a cucerit toată lumea de bună credință. Majoritatea ziarele, personalitățile independente au elogiat măreția și înțelepciunea ordinului.

Însă, ca un vînt ce începe să adie, să șuiere și apoi să frămînte văzduhul cu puterea uraganului, ca soarele ce se înalță pe bolta cerului intensificîndu-și lumina și amplificîndu-și căldura, tot așa simpatiile și adeziunile la mișcare erau ca un suflu acoperind întreaga țară.

În această situație, prevăzînd că alegerile de la 2 martie vor reprezenta capitularea sa și victoria mișcării legionare, la 11 februarie 1938 Carol al II-lea a format un guvern personal, condus de patriarhul Miron Cristea și astfel a instaurat dictatura regală.

A desființat toate partidele politice ca și cum ar putea anihila și anula cu o semnătură voința unui neam și a înființat un partid unic, la cheremul său și din oamenii lui: **Frontul Renașterii Naționale.**

Constituția instituită în 1923 a fost abrogată și totodată promulgată una nouă. Astfel, la 26 februarie 1938, dictatura își punea amprenta pe viața țării și așa, după douăzeci de ani de la terminarea războiului și organizarea **României Mari**, se desființa regimul parlamentar, țara se împărțea în zece ținuturi cu zece rezidenți regali, oameni de încredere ai regelui, printre ei și profesorul Traian Ionașcu, care de foarte mult timp conduce formal gîndirea și țelurile de natură juridică ale țării, în același timp nutrind și veleități comuniste.

Capitolul LIII

Referendumul din 27 februarie 1938.

Pentru a da impresia că totul este clădit pe voința poporului, pe 27 februarie 1938 a avut loc un referendum, prin care cetățenii cu drept de vot trebuiau să răspundă dacă sînt de acord sau nu cu reformele regelui și cu dictatura sa.

Răspunsul trebuia să fie da sau nu. Cine spunea nu, trebuia să scrie acest lucru și să motiveze. În orașul Roman, cu peste treizeci de mii de locuitori, am fost singurul cetățean ce a răspuns **nu**, iar în întreg județul Roman, care avea aproximativ trei sute de mii de locuitori a mai existat un altul ce a răspuns negativ: un țăran din comuna Roșiori. Eu am votat în comuna natală, Butnărești, pentru că am fost împiedicat s-o fac în oraș. Anton, fratele meu și alți concitadini au spus **nu**, dar la insistențele mele au revenit, căci întrevăzusem consecințele.

În țară au răspuns **nu** aproximativ patru-cinci mii de cetățeni și trebuie să precizez că s-au întrebuințat violențe și tot felul de stratageme pentru a se obține confirmarea dictaturii.

Pentru prima dată votul nu a fost secret. Numai așa s-a închis gura, s-au încătușat inimile și s-au zăgăzuit sufletele unui neam. Unui neam, care cum spune Sadoveanu, face parte din acelea *care prind rădăcină în pămînt ca pădurile și ca ierburile. Acestea se ridică din furtuni și din puhoaie, stăruind, așteptînd și pentru ele de la Dumnezeu plinirea timpurilor.*

Asemenea neamuri nu ară mormintele altora, nu deschid puhoaie de sînge și nu clădesc piramide de leșuri, deci nici nu adună în haznale aurul lumii. Nu se bucură de bunuri prea mari și de fală prea înflorită.

Viața plugarului și a păstorului statornic e mărginită și e ordonată de răsărituri și asfințituri, de anotimpuri, de vatra familială și de mormintele strămoșilor. Mulțumirea lui materială e mediocră, de aceea își creează bunuri sufletești.

Religia și legenda, cîntecul și tradiția sînt pentru ei bucurie mai

substanțială decît aurul.

Din această categorie... sînt acești Daci... și dezvoltarea lor finală, pentru destinul care ne poartă pe toți în spirala ascendentă a umanității, era dintr-un început hotărîtă de Dumnezeu.

Acest popor care în istoria lui zbuciumată se întorsese de atîtea ori la căminele jefuite și pîrjolite de sălbăticia barbarilor, învățase ce este resemnarea și înțelepciunea atîtor încercări, lucru care îl asigura că ceea ce nu-i sortit să rămînă, dispare chiar din palmă.

Înțelepciunea indiană spune "pasărea vede prada la o depărtare de o poștă, dar nu vede lațul destinului care se află chiar lîngă ea."

Carol era orbit atît de propria grandoare, dar și rătăcit din cauza servilismului celor ce-i cîntau o melodie falsă, pe placul său.

Grecii spuneau: "Un conducător trebuie să țină seama de trei lucruri: mai întîi că el conduce oameni, al doilea că-i conduce după legi și al treilea că nu-i conduce totdeuna."

Și fiindcă m-am oprit o clipă cu meditația aici, găsesc adecvat și un dicton izvorît din înțelepciunea indiană, care zice: "Într-o țară fără stăpîni, și hoții nu sînt în siguranță, pentru că doi iau prada de la unul și mulți de la doi."

Capitolul LIV

Organizarea uciderii lui Corneliu Codreanu

În dorința de a camufla lumina instalată atunci pe cursul vieții noastre și căldura irizată din inimile poporului român, Carol a îngenuncheat și a umilit, a lovit și schingiuit, a închis și ucis pe toți cei care-i stăteau împotrivă.

Se urmărea înlăturarea Căpitanului, considerîndu-se că astfel fenomenul legionar va fi lichidat și în fond așa s-a și întîmplat. S-au căutat diferite formule și în cele din urmă s-a recurs tot la o mișelie.

Carol a croit uniforme pentru cei din conducerea **Frontului Renașterii Naționale** și astfel oameni bătrîni, cu greutate și de mare renume, au fost siliți să îmbrace aceste uniforme ce provocau

ilaritate.

Corneliu Codreanu fusese invitat la palat în vederea consultării și formării unui guvern, dar refuzase categoric orice contact și conciliere cu Carol. În **Magazin istoric** (nr.11/104 noiembrie 1975) s-a consemnat că în acea perioadă Codreanu a adresat o scrisoare profesorului Nicolae Iorga, prin care i-ar fi solicitat colaborarea și încetarea atacurilor împotriva mișcării.

N-am cunoscut existența și conținutul acestei scrisori, dar este notoriu faptul că Nicolae Iorga nu putea accepta ideea unui guvern legionar, cu participarea și nu sub conducerea sa, deoarece el plecase în 1920 din formațiunea politică naționalistă de atunci, unde activau A. C. Cuza și Corneliu Codreanu, tocmai pentru că urmărea supremația puterii. Este știut că a continuat cu vehemență atacurile.

Se precizează că la 26 februarie 1938, Codreanu a trimis o nouă scrisoare profesorului Nicolae Iorga, pe atunci ministru secretar de stat în primul guvern al dictaturii regale prezidat de Miron Cristea, prin care profesorul ar fi fost considerat incorect și necinstit sufletește, acuzat că a batjocorit sufletele și jertfele mișcării și totodată, învinuit că a făcut apel la violență împotriva mișcării legionare.

Revista mai precizează că N. Iorga a restituit scrisoarea și a informat pe rege de conținutul ei. Dacă e așa, atunci obiectul incriminat era în mîna Căpitanului și la procesul ce a urmat, dovezile reclamantului se aflau în posesia inculpatului. În consecință, hotărîrea instanței, dacă ar fi fost vorba de o judecată normală, stătea exclusiv în atitudinea acestuia.

"Iorga i-a cerut lui Carol pedepsirea lui Codreanu și astfel a fost sesizat guvernul și invitat de rege să ia măsuri."

Se poate încă întrevedea ce însemna invitația regelui în situația dictaturii și în condițiile desființării inamovibilității magistraților. În ședința Consiliului de Miniștri din 28 martie 1938, Armand Călinescu a propus "urmărirea lui Codreanu pentru ultraj adus profesorului N. Iorga și arestarea celor ce s-ar solidariza cu el."

Arestarea nu era posibilă dacă se avea în vedere că în alegerile din decembrie 1937, aproximativ cinci sute de mii de cetățeni își dăduseră adeziunea la mișcare, că o mare parte din membrii ei erau mai tineri și nu aveau încă dreptul la vot și mai ales că după alegeri popularitatea mișcării luase un avînt nemaiîntîlnit în istoria partidelor.

Trebuie menționat că la procesul ce a urmat s-au înscris ca

apărători sute de avocați din toată țara, printre care m-am numărat și eu. N-au avut acces în sală decît o mică parte.

"Un singur membru al guvernului s-a opus aplicării de sancțiuni lui Codreanu, și anume generalul I. Antonescu, ministrul de război.

Acest fapt a determinat demisia guvernului.

La 3 martie s-a format un alt guvern și în aceeași zi, presa a publicat un comunicat prin care opinia publică a fost informată despre faptul că N. Iorga a sesizat parchetul militar spre a se deschide acțiune publică pentru ultragiu față de un ministru în exercițiul legal al funcțiunii sale."

În drept, elementul constitutiv al delictului – exercițiul legal al funcțiunii – era șubred, fiind vorba de o scrisoare în care altercația viza probleme personale. "În baza art. 253 din Codul penal, prin procurorul tribunalului militar al Corpului II Armată s-a deschis acțiune publică împotriva lui C. Z. Codreanu și dosarul a fost trimis cabinetului 5 instrucție de pe lîngă parchetul tribunalului militar."

Capitolul LV

Procesul Iorga – Codreanu

"La 31.03.1938, titularul cabinetului l-a chemat la interogator pe C. Z. Codreanu, dar acesta nu s-a prezentat."

Revista **Magazin istoric** subliniază în continuare:

"Confruntarea dintre profesorul Iorga și Garda de Fier luase proporții. (...) Și astfel Carol al II-lea a găsit în aceste nemulțumiri un teren propice pentru a-și pune în aplicare propriile sale planuri, căci el însuși avea de plătit numeroase polițe gardiștilor. Sosise momentul prielnic pentru ca măsura să nu fie interpretată ca un act de răfuială personală, ci un rezultat al dorinței populare."

Dacă este așa, atunci prin prisma judecății obiective ce caracterizează istoria, de ce să dezavuăm acum un curent, care la acea dată

polariza masele și să justificăm, să acceptăm dictatura și de ce să scoatem basma curată pe cei care l-au sprijinit pe rege să nesocotească libertățile poporului, să se infirme autoritatea nepărtinitoare a justiției și în același timp, să condamnăm încă o dată pe cei care, pentru că n-au colaborat au murit?

Dictatura lui Carol lovea în principiile ideologiei de dreapta, dar și în cele de stînga și în consecință în lupta acestora. Tot în acest articol se subliniază: "Lipsit de popularitate, Carol era interesat să apară în fața opiniei publice ca apărătorul salvator al ordinei; ca apărător al libertăților cetățenești."

Fiecare moment istoric are conturat fondul și coloratura sa și în final este greu de condamnat un crez, cînd el e sincer, angajează mulțimea și pentru ei sînt acceptate jertfele și moartea.

"Poliția și siguranța au început descinderi la sediile legionare și în același timp societățile de stat și particulare au fost obligate să concedieze salariații încadrați în mișcarea legionară.

În noaptea de 16-17 aprilie, într-o atmosferă de mare tensiune, regele a dat dispoziția de aplicare a planului de lichidare a Gărzii de Fier. În toată țara au fost operate masive arestări ale legionarilor. Arestații au fost internați în lagărele de la Tismana, Ciuc și Dragomirna, contopite mai tîrziu la Vaslui.

Tot în noaptea de 16-17 aprilie 1938 a fost arestat și Codreanu, care se afla în locuința unui prieten al său. A fost dus la Consiliul de război al Corpului 2 Armată, unde i s-a luat un interogatoriu și după aceea escortat de jandarmi a fost transferat la Predeal și ținut aici în strict secret, pînă la începerea procesului.

Iorga a dat o declarație prin care pretindea că scrisoarea adresată lui privește întregul guvern.

În ziua de 19 aprilie la ora 9, la secția 1 a tribunalului militar al Corpului 2 Armată a început procesul lui Codreanu. La ora 10 și 10 inculpatul a fost adus în sală sub escortă. La intrarea lui, avocații legionari s-au ridicat în picioare, fapt care a stîrnit riposta fermă a președintelui.

La ora 18,30 tribunalul a intrat în deliberare și după cincizeci de minute completul de judecată a pronunțat sentința: condamnă pe C. Z. Codreanu la 6 luni închisoare, 2000 lei amendă și 500 lei despăgubiri de judecată.

Hotărîrea s-a dat cu majoritate de voturi și a fost primită fără nici un fel de manifestare din partea celor prezenți."

Rămîne de apreciat forma și conținutul unei astfel de judecăți și hotărîri și nu e de neglijat faptul că, chiar în condițiile ordinului

regelui, militarii care au judecat n-au dat o hotărîre în unanimitate.

Mai trebuie menționat că cel care a condus procesul, Hotineanu, a fost prim comisar regal al Consiliului de Război de pe lîngă Corpul 2 Armată București, și din 1924 apare în această calitate în urmărirea tot așa de tranșantă a comuniștilor.

De abia acum am aflat că la 27 mai 1938; în același mod, aceeași persoană a mai aplicat o condamnare de 10 ani muncă silnică lui C. I. Z. Codreanu. Revista încheie articolul precizînd că în noiembrie 1938, Carol al II-lea a ordonat lichidarea lui C. I. Z. Codreanu și a altor legionari, dispoziție executată în noaptea de 29-30 noiembrie 1938.

În versiune oficială, o parte din aceste evenimente fac obiectul volumului **De la restaurare la dictatura regală**, scris de Florea Nedelcu. Fragmente din această lucrare fac parte integrantă din marturisirile mele; le-am așezat în primele capitole, tocmai în scopul elucidării faptelor. Ceea ce urmează a fost scris din 1974 pînă în 1981, cînd nu cunoșteam existența acestei lucrări.

În această situație nu mai am puterea să elimin fapte și situații care apar de două ori în memoriile mele, însă ele oricum rămîn realități incontestabile ce trebuie cunoscute.

Cît privește pe profesorul Iorga, este notoriu că el merită pentru genialitatea sa științifică un monument construit din fire de aur, împletite cu sufletul neamului românesc, însă intrarea lui în arena politică l-a discreditat imens, iar capitularea în fața regelui, pînă în a-i servi ca uncaltă numai din exces de gradomanie, constituie o pată uriașă; în fapt și în drept provocare sau participare la omor.

Dezbaterile procesului au fost publicate într-o broșură care a circulat clandestin. Mi s-a trimis un colet printr-un camarad. Organele siguranței aflaseră de existența acestora și au bănuit că au ajuns la mine.

Locuiam în strada Miron Costin, la o familie pe nume Săpătoru. Pe la unu-două noaptea am auzit la geamul de la camera mea șoapte. Am introdus coletul în sobă. Nu era foc. Am deschis geamul și l-am surprins pe R. Cojocaru, șeful siguranței, cu care mă cunoșteam foarte bine, împreună cu un agent. I-am întrebat rîzînd: Poliția veghează? Au rîs jenați și ei; i-am poftit în casă, unde i-am servit cu o cafea. Le-a fost penibil să facă percheziție.

Cu toată vigoarea și încrederea am început efectiv și cu succes deosebit profesia. Eram hotărît să-mi deschid drum doar prin

cinste, omenie, pregătire temeinică și cu tot zelul de care eram capabil. Fiind stagiar, eram obligat să-mi desfășor activitatea pe lîngă un maestru. L-am ales pe bătrînul Emilian Flor, fiul fostului episcop, un om de o corectitudine și de o sobrietate deosebită, dar care profesa sporadic avocatura, deoarece avea o proprietate prin comuna Dagîța în județul Roman.

În prima zi am avut un cîștig material deosebit, ce nu se baza nici pe meritele mele și nici pe hazard. Mai multe persoane, cunoscîndu-mi necazurile și apreciindu-mi spiritul de jertfă cu care îmi apărasem crezul, și-au amînat niște treburi, pe care le-am rezolvat cu la Tribunal sau Judecătorie și pentru care am încasat aproximativ 2500 lei, ceea ce reprezenta leafa unui funcționar modest pe o lună.

În aceeași dimineață am ieșit în oraș și am cumpărat șoșoni pentru mine și fratele meu Anton, ghete și lucruri pentru fratele cel mic, Miță, cadouri pentru fiecare și am plecat direct la Seminar. L-am scos pe Miță de la oră căci nu puteam amîna bucuria ce simțeam că-mi inundă ființa.

Am trimis la Butnărești bunicii pește proaspăt și tutun. Abia acum intram în viață, convins că voi birui cu armele onestității.

Fiindcă m-am referit la spiritul de jertfă, găsesc că nu-i fără rost să amintesc de o scenă petrecută în timpul celor patruzeci de zile de guvernare cuzistă.

În comuna Elisabeta Doamna (astăzi Horia), în statul Bașta, era preot Beldeanu, de vîrsta mea, un cuzist înfocat și violent. Nimeni nu putea intra în campania electorală în acest sat. M-am hotărît să încerc și eu. Am convocat aproximativ șaizeci de camarzi, ne-am încolonat și cîntînd am trecut prin Horia în preajma primăriei.

Așa cum am accentuat, ordinul de sus era să nu acceptăm și să nu folosim forța sub nici o formă. Ne-a ieșit în cale primarul, un băiat tînăr cu care mă cunoșteam bine, căci în campania electorală din decembrie fuseserăm împreună. Avea un revolver în mînă și mi s-a adresat certîndu-mă și cerîndu-mi să nu intru în comună și satele unde era el primar.

Ca să evit altercația, am intrat în grupul format de camarazii ieșiți din coloană. Primarul s-a repezit la mine cu revolverul și instinctiv i-am blocat mîna. A fost silit să se retragă fără nici o altă dificultate, căci la ordinul meu, am intrat în curtea bisericii din apropiere. Mai tîrziu am plecat iarăși în coloană, cîntînd, către Bașta unde am ținut o ședință în curtea unuui camaraad. Curtea a fost înconjurată apoi de jandarmi.

Prefect era un avocat de la Judecătoria din Mircești, Gh. Cocotă. În repetate rînduri el dăduse ordin "să-i fiu adus pe năsălie".

Numai după o lună, cînd căzuseră de la putere și cînd încă se credea că steaua noastră n-a apus, a organizat cu un alt coleg și prieten de-al meu, Nicușor Pipa, fost primar al orașului, o reuniune la aceasta acasă, unde am fost insistent invitat. Am acceptat invitația, fiindcă nu bănuiam că voi găsi acolo pe fostul prefect, care o noapte întreagă mi-a povestit cum a fost coleg cu Căpitanul, că viitorul este al nostru și a cîntat cu noi întreg repertoriul cîntecelor legionare.

Am ținut ședința în prezența și cu asistența a aproximativ șaizeci de soldați și jandarmi, comandați de un sublocotenent. După terminarea ședinței mi-a cerut să mă predau lor, dar nu am acceptat și astfel am plecat spre Roman, în coloană, încercuit de jandarmi.

La intrarea în satul Cotu Vameș, sat de cuziști și cu mulți bătăuși, eram așteptați de o masă mare de oameni. Am înțeles mișelia și m-am adresat ofițerului, și el licențiat în drept (pe atunci ofițerii de jandarmi erau obligați ca odată cu școala militară să facă și dreptul), avertizîndu-l că răspunde cu viața pentru tot ce se va întîmpla, în cazul în care se dă frîu liber mulțimii, între care mulți se aflau în evidentă stare de ebrietate.

Pentru că lumea striga și ne acuza că sîntem înarmați, am cerut să fim perchiziționați și am ordonat ca toți să se supună verificării corporale. Nu s-a găsit la nimeni nici o armă și nici cel mai inofensiv cuțit.

Lumea se agita, seara se lăsase și atunci m-am retras cu ofițerul și am discutat ce e de făcut. În acest timp, un sătean, Teodorescu, s-a apropiat de noi și pe la spate m-a lovit în cap cu un stîlp de la un gard. Aveam căciulă, dar lovitura a fost așa de puternică, încît am leșinat și am căzut. Cînd mi-am revenit, am predat comanda grupului lui Tonică Nițu. Ofițerul de jandarmi, prevăzînd măcelul ce se putea ivi, ne-a încercuit, a dat ordin soldaților să pună baioneta la arme și a anunțat lumea că la orice încercare de a se trece peste armată le va da ordin să tragă.

Am pornit tot grupul, eu la început pe brațele unor camarazi, apoi în picioare susținut de ei. Din loc în loc oamenii încercau să străpungă cordonul, dar jandarmii și-au făcut datoria. În sinea lor erau cu toții de partea noastră.

Am ajuns la Roman unde grupul meu s-a desfăcut și a plecat acasă fiecare, iar eu am fost dus la legiunea de jandarmi. Coman-

dantul era un om corect și prevăzător și mi-a recomandat să rămîn în noaptea aceea să dorm în biroul său, căci dacă plecam acasă, mă așteaptă o ceată ce voia să execute ordinul prefectului.

A doua zi am fost dus la cabinetul de instrucție, unde era judecător Teodor Zarifopol, care mă cunoștea și mă simpatiza.

A venit acolo doctorul Fălcoianu și m-a consultat, căci lovitura fusese puternică și mi se umflase capul. Prefectul cerea să fiu pus sub acuzare pentru rebeliune, dar nimeni n-a făcut-o, căci se cunoștea realitatea.

Cînd am văzut că se tergiversează eliberarea mea, că durerea mă doboară și puterile mă părăsesc, am anunțat pe domnul Zarifopol că dacă nu se ia o măsură legală, așadar dacă nu se emite un mandat de arestare, mă consider liber și la orele 12 plec. Nu s-a emis mandatul, iar eu am plecat, fără ca cineva să mă oprească, ba mai mult, cu toții s-au simțit ușurați.

Capitolul LVI

Drumul în profesie

Am pășit cu dreptul în profesie și am mers exact pe drumul pe care mi-l propusesem: omenia, cinstea, rușinea, respectul pentru dreptate, stăruința, demnitatea și toată pasiunea să fie în slujba fiecărei cauze.

Fiecare problemă și fiecare proces mi-a angajat întreaga ființă. Dealtfel, firul vieții mele s-a deșirat cu însuflețirea și plenitudinea întregii mele capacități spirituale.

Nu exagerez cînd afirm că prin practica profesională am revoluționat un făgaș din morala multor avocați, vechi în profesie. Era obiceiul ca procesele să fie amînate de la un termen la altul, pe motive inventate sau create adhoc de către avocați. Clientul era obligat astfel să aducă din trei în trei luni onorariul avocatului. Nu rareori veneau amărîți, ce scoteau batista din sîn, unde aveau legați banii strînși cu sudoare, și-i dădeau fără nici un rezultat unor

colegi care nu vedeau decît punga și interesul personal.

M-am judecat, în fiecare cauză, în acele momente cînd am socotit că sînt pregătit și am toate premisele pentru succes. Pentru mine, fiecare proces constituia o bătălie pe care o purtam cu toate forțele, iar onorariul nu a prezentat niciodată un element care să cîntărească în cumpăna efortului și succesului meu.

De regulă mă angajam în proces și după terminarea lui lăsam la aprecierea clientului plata muncii mele. Acest lucru deranja foarte mult pe colegii ce-mi erau adversari în procese și mi-a adus destulă notorietate și multă clientelă. Cîștigam destui bani, dar mărturisesc că cel mai mare onorariu l-a constituit recunoștința unui om, deși au fost situații cînd am realizat într-o zi bani cu care să-mi pot cumpăra chiar și o casă.

Bineînțeles că astfel de cazuri sînt excepții și de aceea mă voi referi la două din ele.

Prin 1946 a fost trimis la mine de un grefier din tribunal un cetățean lipsit de mijloace materiale. Eram cunoscut de toți că oriunde omul nu putea plăti un avocat, mă ofeream s-o fac gratuit. Era vorba de un fost șef de secție de jandarmi, Bilavschi, care se refugiase din Basarabia în prima etapă și funcționase ca șef de secție în comuna Dagîța, județul Roman. În acest timp a găsit la un cetățean efecte militare, pe care le-a confiscat și le-a dus la secția de jandarmi. Între timp pornise cel de al Doilea Război Mondial și a trebuit să plece din nou la postul său din Basarabia. În graba și emoția sa, nu a mai încheiat cu cel ce prelua secția un proces verbal, unde să se consemneze predarea acestor efecte.

Posterior, efectele au dispărut, iar el a fost judecat și condamnat la 6 luni închisoare. Sentința a rămas definitivă. După 1944 omul a trebuit să se retragă din nou în Moldova.

Aici l-a găsit mandatul de arestare. Avea familia răzlețită și nici o posibilitate materială. Pe atunci, 6 luni închisoare erau o calamitate; cine era privat de libertate devenea un paria.

I-am făcut contestație, am obținut suspendarea executării, ne-am judecat și după cîteva luni a fost achitat.

I-am dat bani de drum, l-am luat acasă la noi unde a dormit și l-am ajutat, iar cînd s-a pronunțat sentința, eu am ieșit pe ușa avocaților, iar dînsul pe cea pe unde intra publicul.

Ne-am întîlnit în fața baroului. S-a uitat la mine și a vrut să spună niște vorbe de mulțumire, dar a izbucnit în plîns și a dat să-mi sărute mîna. Era de vîrsta tatălui meu.

Am ajutat și pe alții, iar credința în Dumnezeu mă îndeamnă la

smerenie și de aceea nu pomenesc despre acest caz decît pentru a releva că el a constituit cel mai mare și de preț onorariu al meu.

La 28 august 1945, am cîștigat dintr-o tranzacție prin care se vindeau aproximativ treizeci de hectare pădure de brad de lîngă Sinaia unui cetățean român, Facinocani, pentru fabrica de hîrtie de la Bușteni, și unde am redactat eu actul și am facilitat vînzarea, bani cu care puteam achiziționa o casă.

I-am făcut pachete, i-am legat cu o banderolă și i-am oferit cadou Mariei de ziua ei, 8 septembrie, ca peste doi ani cu aceștia ca și cu alții, pe care îi adunasem cu trudă încă din 1938, să putem cumpăra doar cîteva kilograme de mălai, căci inflația survenise ca un tăvălug.

Concurența ducea la folosirea samsarilor, a unei reclame și a unor procedee de recrutare a clienților mai mult decît penibile. N-am apelat la această practică dezonorantă și Dumnezeu m-a ajutat, încît pot spune că succesul carierei mele a fost imens, dar că, pentru păstrarea echilibrului vieții, o parte din el l-am plătit cu necazurile mele și ale familiei.

După doi ani de avocatură mă bucuram de încrederea oamenilor, astfel că ajunsesem să am multă clientelă în tot județul. Mă bucuram de stima magistraților și de aprecierea colegilor, lucru care justifică de ce, în 1939, reprezentam pe colegii din barou în comisia de apeluri fiscale, unde se judeca fixarea impozitului ce urma să-l plătească fiecare în raport cu veniturile realizate. Pot afirma acum că dacă începeam avocatura cu doi ani mai înainte, ori dacă părinții mei ar mai fi supraviețuit încă doi ani, ar fi trăit fericiți alături de copiii lor încă mulți ani.

Am purtat, duc și voi ridica cu mine în cer, alături de strivirea sufletească ce-mi sfîșie ființa pentru Maria, durerea de a nu fi putut face ca părinții mei să se bucure de rodul sacrificiilor lor, de rezultatele mele materiale și de recunoștința mea.

Capitolul LVII

Logodna. Lagărul din Vaslui

În vara anului 1938, Maria a venit în vacanță și la 8 septembrie – sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului și ziua ei onomastică, ne-am logodit. Mai trăia doar tatăl ei, căci mama îi murise în 1935, mama mea în 1936, tatăl meu în 1937. Tatăl ei a decedat în 1938.

Logodna a fost simplă ca formă și numai în doi.

Viața ne era aureolată de tinerețe, dar voalată de primejdia ce plana pe existența mea, primejdie care a persistat întotdeauna, așa cum se va vedea. Pe întreg cuprinsul vieții noastre pluteau duhurile părinților. Urma să celebrăm căsătoria în toamnă, dar peste trei zile, duminica, în zorii zilei de 11 septembrie 1938, s-a oprit la poarta casei noastre o mașină a poliției din Roman, din care a coborît șeful siguranței, R. Cojocaru.

Mi-a cerut să mă scol, să mă îmbrac și am aflat că se hotărîse să fiu internat în lagăr.

Era atunci acasă și fratele meu, Anton. Pe neobservate, sub pretext că îmi caut hainele, m-am strecurat din casă, am ieșit în curte și am plecat în fugă către casa unde locuia Maria. Stătea pe o uliță, cam la cinci sute de metri depărtare.

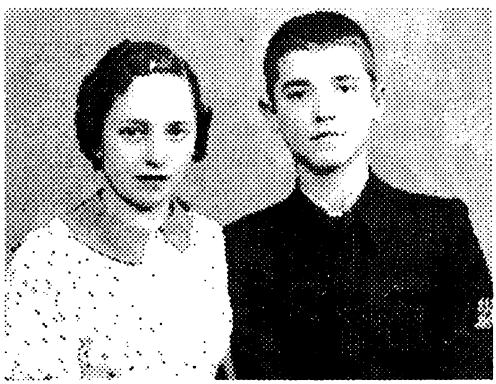

Maria și fratele meu Miță, în perioada în care mă aflam în lagărul de la Vaslui (1938)

Dormea, am bătut în ușă și ea s-a sculat speriată. I-am comunicat în doar cîteva cuvinte despre ce e vorba. A început să plîngă și a leșinat. Am

încercat să o liniștesc, am asigurat-o că mă voi întoarce și că vom fi fericiți împreună.

Mi-am luat rămas bun, i-am sărutat obrajii reci și umezi de lacrimi și am plecat. Observîndu-mi dispariția, șeful siguranței s-a alarmat și l-am găsit în panică. Cînd am ieșit din curte încadrat de oamenii siguranței, la poartă a rămas descumpănit Anton.

Se făcuse ziuă. Lumea din sat, în haine de sărbătoare, mergea la biserică să se roage pentru o viață mai bună. În ființa mea mă rugam la fel.

Am fost dus la legiunea de jandarmi unde i-am găsit pe Albert Bocec și pe preotul Pîslaru, ce-mi împărtășeau soarta. Venise mama lui Albert Bocec, o bătrînă istovită de ani și de greutățile vieții și cînd a pornit camionul în care eram noi, a căzut jos în nesimțire. N-am putut-o ajuta decît cu bătăile inimilor și cu lacrimi, fără de folos însă pentru ea.

Seara mă aflam în lagăr la Vaslui. Lagărul se situa în afara orașului, în fosta școală normală, clădire amenajată în acest scop, împrejmuită cu aproximativ zece rînduri de sîrmă ghimpată și luminată puternic cu petromaxuri și faruri speciale.

Erau internați acolo aproximativ 300 de legionari mai proeminenți din toată țara. Acum, revăzînd cele scrise cu atît de mult timp în urmă, îmi dau seama că erau 318.

Inițial s-au înființat două lagăre, unul la Ciuc și altul la Vaslui. Aceasta a fost prin luna aprilie 1938. Lagărul de la Ciuc, în cursul verii a luat foc și astfel o parte din cei de acolo au fost aduși la Vaslui, iar "capii", printre care Ion Zelea Codreanu, Nae Ionescu și alții, transferați în închisori.

Paza era asigurată de un detașament de jandarmi.

Condițiile de viață erau suportabile. Aveam dormitoare cu paturi și lenjerie, masa acceptabilă și posibilitatea de a sta afară în spațiul împrejmuit ori în dormitoare. Puteam comunica fără nici o rezervă între noi, iar administrația și paza se aflau în exterior. Pe tot întinsul cercului înconjurător patrulau jandarmi, asigurînd paza. În cursul nopții strigau din toate puterile: "Postul numărul 1, 2, etc., bine!". Era singura șicană cu care ne încercau nervii.

Chiar de la început ni s-a prezentat de către comandamentul detașamentului următoarea alternativă: ne desolidarizăm de mișcare, dăm declarație scrisă de supunere și astfel ni se oferă libertatea.

Trebuie să mărturisesc că am acceptat condițiile lagărului cu satisfacție, căci mă aflam între atîția oameni deosebiți prin talen-

tul, cultura, profesia, inteligența, caracterul, poziția socială, probitatea lor, încît toate acestea te făceau să te simți superior condiției tale.

Pe de altă parte, inima îmi era zdrobită și conștiința zbuciumată pînă la limitele disperării, din două cauze. Îmi rămăsese sarcina să-l cresc pe fratele mai mic, Miță, abia în clasa a II-a la seminar. Promisiunea făcută tatii înainte de a muri mă lovea în suflet cu forța valurile înfuriate ale mării izbindu-se de țărm.

Întotdeuna imaginația omului în astfel de momente amplifică și întunecă fenomenele, pînă la prăpastie. Îl vedeam pe Miță flămînd, desculț, disperat, în cele mai funeste situații și plecam noaptea din dormitor, mă plimbam prin curte singur, cu capul în pămînt și cu chipul lui înaintea ochilor.

O lăsasem acasă pe Maria, aproape în nesimțire și-i auzeam hohotele de plîns. Lacrimile ei îmi ardeau inima și întreaga ființă.

Alternativa oferită nici nu intra în discuție. Preferam moartea, dar nu lașitatea și după vreo două luni de crunte frămîntări aveam hemoptizie și inima îmi era la pămînt.

Am fost dus de un căpitan medic cu trăsura la Vaslui, unde m-au supus unor examene medicale. Am fost văzut la raze și pe drum la întoarcere, acesta mi-a spus că trebuie neapărat să accept desolidarizarea și să fiu eliberat, lăsînd să înțeleg că altminteri mă pierd. Cred însă și am crezut și atunci că exagera ca să mă determine să semnez declarația. Am fost internat într-o cameră cu bolnavi de TBC activ, deși mai tîrziu, cînd am fost eliberat, s-a stabilit că sufeream de inimă și nu de plămîni. În această cameră era și Virgil Teodorescu din Constanța, un tînăr cu talent poetic deosebit.

În lagăr se mai aflau Radu Gyr și Nelu Manzati; se organizau serbări de o valoare intrinsecă, neobișnuită.

Cine poate uita versurile lui Radu Gyr, recitate tot de către dînsul, cu umerii plecați, cu fața umbrită de boală, căci suferea de plămîni, cu glasul stins, dar cu o pasiune și un talent arzător?

Cine poate uita cîntecele lui Manzati pe versuri de Radu Gyr: "Trei fete am iubit", unde apăreau pe rînd trei băieți, îmbrăcați asemeni fetelor, sau "Vînt de seară", ori "Nu-i păcat să-ți iubești vecina".

N-am să evoc decît cîteva versuri pe care mi le mai amintesc:

În zbor trec peste mine anii
Departe prin străini mă frîng;
Îmi plîng de milă maghiranii
Și romanițele mă plîng.

Vînt de seară, vînt pribeag de cireșar
Du tristețea mea amară
Du și gîndul meu hoinar.

Cine ar putea uita talentul și profunzimea alocuțiunilor și discuțiilor care aveau loc acolo, cu oameni ce îți luminau pînă la incandescență inima și întreaga ființă?

Și cine, dintre cei foarte puțini care mai supraviețuiesc, nu mai aude și nu se cutremură cînd, izolați de lume și aruncați în brațele unui muritor ce se voia cu orice preț *rege*, noi, într-un cor unde importantă era nu armonia muzicii, ci evlavia și măreția credinței, ne culcam și ne trezeam cu rugăciunea:

Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați,
Căci cu noi este Dumnezeu; auziți pînă la marginile pămîntului,
Căci cu noi este Dumnezeu. Cei puternici, plecați-vă,
De nu vă veți întări, iarăși veți fi biruiți.
Doamne al puterilor, fii cu noi, că pe altul în afară de Tine,
Ajutor întru necazuri, nu avem,
Doamne al puterilor, miluiește-ne pe noi.

Jandarmii, mă refer numai la ofițeri, asistau uneori la aceste reuniuni, desigur din indicația comandamentului.

Buna și scumpa mea Maria se găsea în acele clipe la poalele muntelui suferințelor și l-a urcat pînă la cel mai înalt pisc, cu un devotament îngeresc.

După ce pe mine m-au luat în lagăr, i-a murit și tatăl, iar peste lacrimi s-au adunat alte lacrimi și la durere s-au năruit stîncile disperării.

A vîndut partea sa de pămînt și i-a dat lui Miță, care altminteri n-ar fi fost primit la școală, bani pentru taxe și cărți. Am și acum scrisoarea bietului copil, adresîndu-i-se timid și cerîndu-i să-l ajute. "Domnișoara Maria" a făcut-o atunci dar și mai tîrziu, ca pentru propriul ei copil.

A venit la Vaslui într-o duminică și ajutată de o colegă s-a apropiat de lagăr. Nu putea vorbi cu nimeni, însă a auzit cîntecele noastre.

Seara, cîntau băieții imnuri de se auzeau pînă în oraș, la cîțiva kilometri. Veneau vasluienii pînă în apropierea lagărului și-l ascultau pe Brighidău, un camarad ce cînta la geam, către stradă, cu un talent și o voce nemaiîntîlnită.

Ni s-a dat dreptul să primim scrisori, pachete și bani. Biata

Maria, de unde avea și doar din inima și dragostea ei, îmi trimitea tot ce putea. Posed și acum recipisele poștei cu care mi-a trimis bani, recomandate și pachete: 21 oct. 1938, 4 nov., 22 nov. (bani și pachet), 3 decembrie (două recipise pentru bani și pachet). Pe o iconiță îmi scria cu creionul: "Te implor, dă declarație și vino acasă".

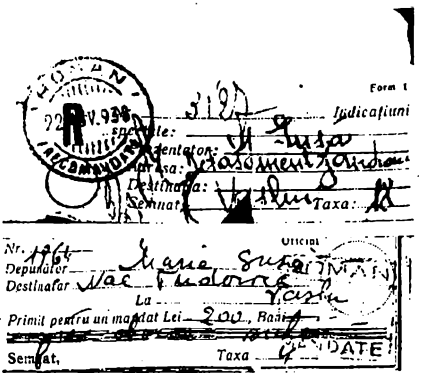
Form 1
Indicațiuni
Taxa:
Nr.
Oficiul
Depunător
Destinatar
La
Primit pentru un mandat Lei
Semnat,
Taxa

Cum să te uit, scumpa mea și cum să nu te văd urcînd pînă pe Everest, prin grandoarea atașamentului și sublimul sacrificiului tău?

Ermetismul lagărului nu era însă absolut și prin diferite stratageme ne parveneau vești de afară. Se înfundau voit canalele, instalațiile sanitare, sobele și astfel soseau înăuntru *specialiști* din exterior. Printre ei se strecurau și oameni destinați să ne aducă vești.

Așa cum am știut, prea tîrziu, ele proveneau de la Sima, care era liber și la adăpost în Germania și purtau pecetea *Rezistenței sălbatice*. De aceea, unii dintre cei de aici au uitat de non violență. Căpitanul, după cîte știam, se găsea în închisoarea din Galați, unde fusese văzut doar de mama lui. Știam că i s-a oferit mereu posibilitatea de a evada și de a fi scos din țară. Afară existau forțe capabile să înfăptuiască acest lucru.

El însă ne comunica că trăiește în crezul și idealul său, că moare pentru neam. Ne cerea supunere și dădea o dezlegare de care n-am aflat decît după moartea sa.

În lagăr s-au înăsprit relațiile cu comandamentul și astfel, pe la jumătatea lunii noiembrie 1938, jandarmii nu mai intrau în incinta lagărului. Au amenințat că vor folosi forța, dar riposta a fost dîrză și hotărîtă, pînă la sacrificiul total.

Astfel, masa era servită din bucătăria situată în afara lagărului și care avea ferestre spre noi, unde ne prezentam cu gamelele pentru a ne lua hrana.

Capitolul LVIII

Ştirea uciderii Căpitanului

În seara de 30 noiembrie, după ce s-a servit astfel masa, ni s-a introdus pe una din deschizături un ziar, unde se anunţa: *în noaptea de 29/30 noiembrie 1938, Căpitanul împreună cu alţi 13 legionari, în timp ce urmau să fie transferaţi de la o închisoare la alta, au încercat să evadeze şi au fost împuşcaţi.*

Imediat am fost convocaţi pe un culoar unde se cîntau rugăciunile de dimineaţă şi de seară şi – mi se pare Stoicănescu – ne-a anunţat lovitura năpraznică, care în prima clipă ne-a paralizat.

A căzut ca un trăznet pe fiinţele tuturor. Strigăte, urlete, hohote de plîns, invocări disperate către Dumnezeu făceau din locul liniştit de unde înălţasem rugăciuni pentru patrie şi neam un cîmp pustiit de uragane, o mare agitată de cutremur, un vulcan din care izvora lavă şi urlau adîncurile pămîntului. A fost o noapte în care un mănunchi de oameni, sufocaţi de ghimpii sîrmei înconjurătoare şi de mişelia celor ce ne conduceau ţara voiau şi cereau de la Dumnezeu moartea. Ea a venit, nu prea tîrziu şi aproape pentru toţi.

Am aflat apoi că în realitate au fost luaţi într-o maşină mare Căpitanul, cei trei ce-l executaseră pe Duca şi cei zece care-l omorîseră pe Stelescu, iar într-o pădure au fost strangulaţi şi apoi împuşcaţi.

Versiunea comunicatului era evident neverosimilă. Nimeni n-a crezut-o şi întreaga ţara a fost revoltată, dar teroarea pusese stăpînire pe inimile oamenilor.

Dealtfel, Căpitanul nu avea motive să încerce să evadeze. Cine cunoaşte şi recunoaşte situaţia reală din anul 1938, ştie şi confirmă că el putea oricînd prelua puterea, prin acceptarea colaborării cu Carol sau prin declanşarea unei acţiuni. În plus, evadarea era posibilă, dar el n-a acceptat-o chiar cu preţul vieţii.

"Domnii" care au condus ţara în 1940 sub egida Mişcării legio-

nare, în frunte cu Sima, n-au folosit nici omenia de a stabili și comunica realitatea, lăsînd forțele dezordinii să rezolve această problemă prin acte de vandalism, cînd de data aceasta, aveau dreptul și puterea de a judeca.

Strămoșii noștri însă au spus: *Cel care a satisfăcut pe cei aleși din timpul său, acela a trăit pentru toate timpurile.*

Pentru mine și pentru foarte mulți, Legiunea a murit odată cu Căpitanul.

Nu știu dacă voi reuși să explic această rezolvativă aserțiune, să departajez și să fixez o realitate în măsura în care conștiința, rațiunea, inima și sufletul meu le are definite și le-a avut întotdeauna, absolut distincte. Nu sînt convins că prin prisma opticii generale lucrurile vor fi înțelese în adevărata lor structură și esență. Aici stă nodul gordian al unei probleme esențiale legate de viața mea și totodată de modul cum trebuie să înregistreze istoria unele fenomene din epoca la care mă refer.

Capitolul LIX

Viziunea lui C. Codreanu privind rolul mișcării

Mișcarea legionară, în conținutul ei intrinsec și mai ales în viziunea Căpitanului din 1936-1938, n-a fost și nici nu trebuia să devină un organism politic. Căpitanul dezavua dictatura. Ne preciza două lucruri:

Un partid politic reprezintă o parte mai importantă sau mai redusă din populația țării, iar existența lui poate fi justificată doar în măsura în care "încărcătura" lui cuprinde idei distincte și adecvate, oameni luminați la minte, curați în suflet, fervenți în inimi, să poate cuprinde sub cupola preocupărilor lor toate interesele nației, să aibă o viziune cu care să răzbată prin norii care se abat uneori, forța morală cu care să reziste poverii puterii, să aibă curajul sacrificiului și plenipotența virtuților.

Dînsul era, așa cum am mai spus, adeptul unei Școli de educație

de lungă durată, în care, cu migală, cu răbdare, consecvență și mare competență să se formeze sufletele și caracterele oamenilor pe parametri care să reprezinte și să constituie o entitate închegată din tradiția de veacuri a acestui popor, din tot duhul măreț al strămoșilor, din toate forțele înnoitoare și aspirațiile legitime ale prezentului, din toate virtuțile, pasiunile și patriotismul viitorului.

Toate aceste premise trebuiau, sine qua non, subordonate efectiv și permanent legilor imuabile ale lui Dumnezeu.

Repet aceste cuvinte, ce pentru mine au rămas evocatoare pînă la transparență și strălucire: "Un detașament omogen (și pentru dînsul nu însemna un grup, ci o masă, din ce în ce mai numeroasă, mai conștientă și mai perfect sincronizată), care să poată defila (nu era vorba de o defilare în sens fizic) pe o autostradă (iarăși nu de proporții materiale), care să permită și să îndreptățească întregul popor, așezat de o parte și de alta, să aclame, dar nu ca o expresie a unor manifestații, ci ca o dezlănțuire de conștiințe și ca exteriorizarea unor convingeri și aderiuni."

Acest detașament nu se forma cu porțile deschise, pe unde putea intra oricine poftea, dintr-un interes sau altul, ci pe baza unei selecții, ca la cea mai înaltă școală, căci așa socotea dînsul mișcarea și de aceea erau necesari trei ani ca un simpatizant să ajungă legionar.

Cred și-mi îngădui să spun că pluralismul nu impune, nu justifică și nu e constructiv prin fărîmițarea unui neam în bucățele distincte și antagoniste, prin interese și veleități proprii, ci trebuie să armonizeze prin selectarea și propulsarea utilă și oportună a celor mai reprezentativi, rămași subordonați principiilor, trăsăturilor de esență, intereselor majore și aspirațiilor legitime, toate omogenizate în acord cu trecutul, prezentul și viitorul neamului, ce trebuie să rămînă mereu *Cetate*. Oricum, pluralism nu poate însemna mușuroaie cu diferite vietăți, ci versanți de munte, totdeuna însoriți prin lumina, credința, zelul și altruismul celor ce se ridică din rîndul maselor prin virtuți certe și consacrate, și care le pot reprezenta adecvat.

Și dacă soarele luminează periodic și limitat patru laturi ale muntelui ce constituie **Țara**, nu-i potrivit să fărîmițăm **Cetatea**, ci să folosim după conjunctură o latură sau alta, dar întotdeuna în consensul absolut al intereselor supreme, mereu în ideea comuniunii constructive.

Cred în pluralismul de idei și de mijloace puse în slujba reală a neamului, dar nu subscriu la existența unor grupuri distincte doar

prin titulatură, interese proprii și exprimări variate.

Sintetizînd, consider că:

- Pe prima treaptă omul se naște liber, iar ca individ, dacă însușirile și componentele ființei sale îi permit, poate rămîne absolut liber.
- Pășind și urcînd încă o treaptă, omul cetățean este liber respectînd o ierarhie: el, familia, morala și dreptul, comunitatea în care trăiește, neamul și Dumnezeu.
- Pe ultima treaptă, cea superioară, după cuvîntul Sfîntului apostol Pavel: *Toate îmi sînt îngăduite, dar nu toate zidesc.* Și noi zidim și apărăm o cetate.

În aceste condiții democrația reprezintă conjugarea cerințelor de pe cele trei trepte.

Astfel socotește un om de rînd, care s-a străduit să urce în orice condiții treaptă după treaptă și să uite adesea de sine însuși.

Mișcarea legionară trebuie sub aspect istoric judecată, dezbrăcată de haina politică, folosită ocazional și numai din obligația de a rămîne pe cîmpul unde se hotăra soarta țării, vremelnic, dar totuși cu implicații de durată ce nu puteau fi neglijate.

Garda de Fier și apoi **Totul pentru Țară** au fost partide politice care exprimau, absolut parțial, ideologia pentru care noi luptam, ne sacrificam și eram pregătiți să ne dăm viața.

Tocmai de aceea educația se făcea în grupuri restrînse și tot de aceea, puțini l-au văzut pe Căpitan sau chiar pe alții apropiați lui urcîndu-se pe tribune pentru a ține discursuri. Eu unul nu l-am văzut niciodată. Mereu și permanent ne spunea că noi nu urmărim puterea, acum și pentru noi, căci indivizii mor, dar nu și colectivitățile; neamurile supraviețuiesc și stăpînesc istoria, peste orice vrere și pe deasupra oricăror mașinațiuni.

Am afirmat și precizez pentru trecutul, prezentul și tot restul vieții mele că mișcarea legionară nu putea supraviețui, în concepția mea, după moartea Căpitanului și cu atît mai mult după ce, în 1939 și 1940 a fost ucisă, ca niciodată în istoria acestui neam și decapitată ca nicăieri în istoria omenirii, exceptîndu-i pe cei dintîi creștini, fără judecată și fără rațiune, intelectualitatea tînără, chezășia certă a viitorului spiritual și etic al acestui neam.

În filozofia greacă există un dicton care spune: "Bărbatul care-i mai de seamă într-o familie trebuie apărat din toate puterile. Odată cu pieirea lui, piere și familia, căci spițele nu merg după ce s-a rupt butucul roții." Mai știm că "dacă înjunghii o oaie micșo-

rezi turma, dar dacă alungi sau ucizi păstorul o risipești."

Nu cred că aveam cunoștință de aceste adevăruri atunci, dar simțeam că mișcarea legionară, ce era o mare și formidabilă familie, trecea prin acest inevitabil impas.

Am să mă refer, deocamdată, la ceea ce au însemnat acester jertfe.

În **Magazin istoric** nr. 2 din februarie 1975 se dă raportul către Hitler "asupra puciului din ianuarie 1941" unde, sub semnătura generalului Hansen, se spune: "Să nu uităm că cel puțin prima garnitură și a doua garnitură de conducători ai legionarilor și poate și a treia, fusese suprimată de regimul lui Carol al II-lea."

Am păstrat întotdeauna o atitudine de discernămînt, nu am fost un conformist obtuz și am preluat mereu de la realități ceea ce era compatibil cu structura mea sufletească, valorificînd totul sub cupola omeniei, dreptății, adevărului și a credinței în Dumnezeu.

Eu am fost deci elevul, conștient și independent, al unei Școli și nu membrul unui partid; de aceea mi-am respectat cugetul și mi-am cîntărit corect forma manifestării lui cu demnitate, pînă la sacrificiu, cu dăruire fără reticențe familiei, cu dragoste pînă la slăbiciune pentru oameni, cu respect pînă la sfințenie pentru dreptate și adevăr, cu pasiune pînă la jertfă pentru patrie și neam și cu credință în Dumnezeu pînă la pioșenie, smerenie și supremă nădejde.

Știam ce se cere în fond omului de mîine, cunoșteam urcușul anevoios al acestui făgaș și nu mai puteam da nici **jertfa supremă**, căci nu mai credeam în necesitatea și mai ales în eficiența ei. Nu mai credeam că cineva putea prelua ștafeta de pe piscul spiritual la care se ajunsese în anul 1938. Eram obosit fizic și în același timp, copleșit de problemele mele. De aceea atunci am luat, în deplină libertate, hotărîrea de a abandona orice manifestare politică, pentru tot restul vieții. Nu m-am putut niciodată înșela nici pe mine și nici pe alții și nici n-am balansat între a fi și a nu fi.

Aș vrea să conchid, spunînd:

Am aderat la mișcarea legionară dintr-un impuls al inimii tînărului care, în sărăcia și mizeria lui, dar și din curățenia sufletului, din căldura inimii și cristalinul conștiinței se simte mînat către năzuințe înalte.

Am făcut primii pași în acord cu pasul mișcării, dar cu reticențe și avansuri impuse de concepția și inima mea.

Din 1932, mișcarea legionară a urcat sub raport ideologic și bineînțeles și sub criteriul numeric, enorm.

Ideologic se poate spune, și documentele confirmă, că nici un alt partid sau concepție politică nu erau fundamentate etic și spiritual atît de complet și inovator.

Ascendența era uriașă mai ales sub raport calitativ, iar acest fapt condiționa și aspectul cantitativ. Preceptele creștine erau prioritare, iar cele etice implicite și nemijlocit subordonate. Iar concepția Căpitanului evoluase pînă la mesianism și pînă la prototipul cetățeanului desăvîrșit.

De aceea, cine vrea să ne judece – mă refer doar la cei care am fost acolo din credință curată și dragoste fierbinte pentru patrie, la cei ce au supraviețuit urcînd nu numai muntele suferințelor fizice ci și rușinea unor fapte care nu le aparțineau – să o facă cu sobrietatea, răspunderea și competența celui ce-și arogă dreptul sacrosanct de a judeca și stabili adevărul și dreptatea, adică doi factori de viață cu valoare universală în spațiu și eternă în timp.

Grecii spuneau că atîta timp *cît vom avea corpul împreună cu judecata în cercetările noastre și cît timp sufletul nostru va fi amestecat în manifestările trupului, nu vom dobîndi ceea ce dorim și mai ales ce trebuie urmărit*, căci atunci *cînd cine vede și așteaptă numai ceea ce vrea, judecata lui cu privire la adevăr va fi neîntemeiată*. Și tot ei concretizau, impecabil: *Ce chin să vezi adevărul și să nu-l poți arăta celorlalți*.

M-am oprit la acest dicton pentru a sublinia ce a însemnat pentru viața mea cuvintele **paria, suspect, dubios** sau **trădător**, cînd gîndurile, idealurile și sufletul meu au fost întotdeuna în slujba omenirii, adevărului, dreptății, credinței și a dragostei nemărginite pentru patrie.

Filozofia germană a creat și ea axiome ce dăinuiesc și care se impun a fi citate: *Este mult mai ușor de recunoscut eroarea, decît de găsit adevărul; aceea stă la suprafață, acesta la adîncime.*

A fost simplu să fim cu toții introduși într-un cazan, înnegriți tendențios și uniform cu smoala din el și apoi stigmatizați și înlăturați pînă la desființarea morală, fără verificare sau judecată, fără drept la ripostă.

Toi germanii, în înțelepciunea clasică și cu experiența trecutului, afirmă: *Adevărului îi este rezervat numai un trumf de scurtă durată, între cele două lungi perioade, în care el e condamnat ca paradox și disprețuit ca banal.*

Oricum, bobul vieții l-am măcinat și conținutul lui a adus în cupa timpului numai făină piclă. Deși am suferit, acest lucru n-ar fi însemnat decît foarte puțin, dacă alături de mine nu s-ar fi

chinuit familia mea și în special, biata mea soție, ca și cum aș fi împrăștiat pe tot cuprinsul vieții doar tărîțe sau cenușă.

Poate exagerez, dar totuși evoc una din constatările lui Schopenhauer: *Cine vrea să dobîndească în viață recunoștință de la contemporanii săi, acela trebuie să meargă în pas cu ei. Dar prin aceasta nu se realizează niciodată ceva mare.*

Cei din generația mea care și-au văzut de interese și de burți au fost mereu sătui, iar eu am ascultat glasul inimii și am privit cu ochii, cu conștiința și cu sufletul către semenii mei, cu dragostea pe care Iisus ne-a poruncit-o, am fost zvîrlit în vîrtejul vieții și nu sfîșierile trupului m-au durut, căci durerea fizică e cea pe care o simțim cel mai puțin dintre loviturile sorții.

Plutarh spune: *Micile lipsuri sînt suportate fără greutate, dacă inima e tratată mai bine decît trupul.*

Toată viața mea a stat sub semnul incertitudinii zilei de mîine. Pot afirma că durerea oricărei lovituri lezează mai puțin decît teama de cea care ar putea veni. Căci, după cum spunea Cicero: *Toate sînt nesigure, de îndată ce ne îndepărtăm de drept.*

Și ca să încheie acest mare capitol al vieții mele, repet: drept era să fim judecați nu după elucubrațiile unor tineri care și pe atunci tulburau apele. E mai facil să judeci o masă de oameni după "tunetul" unui individ decît după zbuciumul tăcut, dar creator, al tuturor celorlalți.

De asemena nu-i drept și nici constructiv să pui pecetea definitivului după sinuozitățile începuturilor, ci trebuia înțeles ce însemna și reprezenta mișcarea pe plan etic, social, moral, intelectual și numeric în anul 1937 și 1938, cînd aproape tot tineretul intelectual al țării se mîndrea cu un un ideal și era gata să moară pentru această credință, cînd muncitorimea, în virtutea aceluiași crez, stătea cu "frunțile în soare".

Și mai ales, păcătuiesc din neștiință sau cu rea credință toți acei care ne judecă după rătăcirile, excesele, cruzimile și denaturările care au avut loc în 1940-1941 sub egida Statului național legionar, sub "comanda" lui Horia Sima.

N-am fost la periferia mișcării, ci în adîncurile realității sale, și pot afirma: conducerea ei nu era apanajul singular al voinței Căpitanului.

Ca nimeni altul, el întreba pe fiecare ce ar face într-o anumită problemă, medita, se sfătuia, iar hotărîrile majore reprezentau voința tuturor. Cît a trăit dînsul s-au dat bătălii inimaginabile, s-au ivit tot felul de probleme ce depășeau chiar granițele țării și au fost

situații total și radical neobișnuite, însă este cunoscut și necontestat că de fiecare dată, fiecare bătălie și fiecare caz a avut o soluție, că s-a obținut o rezolvare care a constituit pentru toată lumea o victorie, o surpriză și chiar o minune, prilejuind adeziuni multe, mari și sincere și devotate.

Exista un senat format din oameni proeminenți cu vîrsta de peste 40 de ani, în care intrau de drept și cei mai tineri, cu funcții mai importante.

Acest senat delibera și hotăra soarta drumului urcat de mișcare; fiecare act era ca o mutare la șah, chibzuită după legile pe care le-am anunțat atunci cînd am relevat scara și ierarhia aprecierilor și hotărîrilor luate. Calitatea ce o avusesem îmi dă acest drept, iar faptul că din 1932 fusesem permanent în iureșul luptelor, presupune că trebuia să cunosc pe cei care ne conduceau sau aveau un rol deosebit în mișcare. De aceea, consider că i-am cunoscut aproape pe toți cei care din 1938 pînă în 1940 au trecut peste pragul vieții fizice, au rămas și stau pentru veșnicie sub apărarea glicei străbune, după cum cunosc și pe cei care au supraviețuit pe pămîntul patriei sau dincolo de granițele ei.

N-am auzit însă pînă în 1940 de Horia Sima. În iulie 1940 el s-a întors din Germania, unde fugise în 1938, la începutul dictaturii lui Carol al II-lea și a prigoanei. Revenea acum, pe cîmpul presărat de trupurile atîtor camarazi, pe post de ministru, într-un guvern (Gigurtu) eterogen și fără nici un contur ideologic, în slujba și la cheremul aceluiaș dictator, Carol, omul despre care străbunii noștri latini ar fi spus: *Quis tibi parve deus tam magni pondera fati?* (O, micule, ce zeu ți-a sortit povara unui destin atît de mare?)

Căpitanul n-ar fi primit nici împărăția lumii, dacă acest lucru ar fi fost realizabil, fără convingerea fermă în succesul ideilor pentru care au trăit și murit atîția, fără convingerea că interesele națiunii sînt împlinite pe culmile tuturor idealurilor și că legile lui Dumnezeu rămîn sfinte. În lipsa lor, el a acceptat conștient și mîndru moartea.

N-am pretenția că am elucidat și am convins asupra unui capitol rămas prioritar și constituind chintesența unei probleme care angajează istoria, dar reafirm că, deși n-am prevăzut ce se va întîmpla după moartea Căpitanului, așa cum a făcut-o dînsul, am luat hotărîrea de a nu mai participa activ, niciodată, pe terenul politic.

Vremurile năpustite asupra noastră și a mea n-au dezis în fond această hotărîre, niciodată, dar condițiile la care mă voi referi

m-au obligat să încerc să barez calea rătăcirilor și să impun făgașul adevărat. Am fost condus la ceea ce constatase și consemnase Jean Jacques Rousseau: *N-am crezut niciodată că libertatea omului constă în a face ce vrea, ci în a nu face ce nu vrea.*

Pînă în noiembrie 1938, privațiunile, loviturile, riscurile, îngenunchierile, sacrificiile, nedreptățile aveau un suport psihic: idealul că-mi servesc patria și un fundament rațional, convingerea că personalitatea Căpitanului asigură acurateța drumului.

Moartea lui nu estompa toate aceste lucruri, dar punea sub semnul îndoielii certitudinea căii, iar eu, în toată viața, m-am temut nu de lovitura care știam că vine, ci de incertitudinea celei pe care o bănuiam.

Se ajunsese într-o epocă de mare naufragiu al simțului dreptății, o epocă de părăsire a sentimentului patriotic de către cei care conduceau țara. Bănuiam că desfășurarea evenimentelor nu va îngădui ca patria să fie mult timp rău condusă; era evident că din moment ce regele, în mod practic fără să mai reprezinte nimic din învolburarea sufletelor acestui neam, asculta de vorbele tendențioase și de interesele acoliților săi, ale slugilor ce nesocoteau legea și disprețuiau morala, năruirea era inevitabilă.

Am rămas în lagăr cu două convingeri fundamentale:

- Mișcarea legionară era fără Căpitan ca un fluviu curat care a fost abătut de pe drumul lui statornic și, părăsindu-și albia, este purtat de inerție. Eu unul nu înțelegeam să mă așez pe spate și să fiu dus pe firul apei.
- Problemele familiei și ale căminului pe cale să mi-l înfăptuiesc treceau acum pe primul loc.

S-a reluat legătura cu comandamentul lagărului. Apoi a apărut în ziare un comunicat, din care rezulta că legionarii părăsesc cîmpul bătăliilor și că se raliază mersului înainte, impus de greutatea vremurilor.

Nouă ni s-a adus un exemplar din ziarul **Curentul**, unde Pamfil Șeicaru, mare și talentat ziarist, dar ca om mai mic, la propriu și la figurat (despre care se spunea *Etajul și șantajul*), elogia înțelepciunea noastră de a capitula și tot el asigura cu girul său probitatea și oportunitatea părăsirii terenului public de către noi.

Ziua de 22 decembrie 1938 a fost mai agitată ca altele și noaptea am fost scoși din lagăr 100 dintre noi, cei mai bolnavi sau mai bătrîni, iar după îndeplinirea unor formalități sumare, ni s-a comunicat că sîntem liberi. Din lagăr și pînă în orașul Vaslui era o

distanță de 4-5 km, pe care trebuia s-o parcurgem pe jos.

Nici unul dintre noi nu aveam certitudinea eliberării și gîndurile ne purtau către orice samavolnicie sau mișelie a stăpînirii.

Am ieșit din lagăr, confruntați de perspectiva sumbră a morții și am plecat pe șosea, în beznă, către Vaslui. Ne-am încolonat și în tăcerea întreruptă sporadic de către o glumă, am ajuns în apropierea orașului, unde se găsea un pod luminat. Cînd a intrat coloana pe pod s-au stins luminile și am rămas în întuneric.

Cu toții ne-am oprit din mers, rotind privirile în jur și căutînd cu inimile deznodămîntul. Ne deprinsesem cu ideea morții, viața își ciuntise în prezent din valoarea ei, dar speranța este o scînteie ce se transformă ușor în flacără.

În fapt nu fusese decît o farsă sau o coincidență și am ajuns în aceeași noapte la Roman.

Capitolul LX

Din nou în libertate

În camera mea din strada Miron Costin stăteau acum colegul meu Căprioară și Puiu Mihăilescu. M-au primit cu o căldură care rămîne în amintirea omului neatinsă.

A doua zi am mers la barou, unde colegii m-au îmbrățișat ca pe fiul și fratele lor.

În barou se constituise un sindicat și fiecare avocat era obligat ca la actele de notariat (vînzări, testamente, donații, procuri, etc.) să plătească o taxă destul de importantă, vărsată în bugetul sindicatului. Jumătate din sumă o primea la sfîrșitul lunii cel care o vărsase, iar restul se împărțea în mod egal la toți ceilalți colegi.

Această acțiune asigura unor colegi fără clienți sume destul de importante.

Mi s-a dat toată suma încasată pe timpul detenției în lagăr și decanatul, din inițiativă proprie, mi-a acordat un ajutor material destul de însemnat, știindu-se că urma să mă căsătoresc.

Nu-i lipsit de semnificație un fapt pe care-l consemnez în continuare. Cînd am intrat în barou, așa cum am spus n-aveam părinți, n-aveam bani și eram dezbrăcat.

După ce am strîns bani pentru un costum și niște cămăși am mers la cel mai mare magazin de specialitate din oraș, **Select**, proprietar fiind un evreu, Vigder. Am cerut și mi s-a dat stofa pentru haine și cămăși. Am vrut să plătesc, dar patronul m-a întrebat: "Domnule avocat, nu mai aveți nevoie de altceva?" Am rămas surprins că știe cine sînt și fiindcă n-aveam alți bani, i-am răspuns că deocamdată, nu. A înțeles cauza și nu m-a lăsat să ies din magazin decît după ce mi-am luat și stofă de palton, cravate și tot ceea ce-mi era necesar.

Mi-a făcut socoteala, am dat banii pe care i-am avut, iar el nici nu și-a notat suma cu care rămăsesem dator. Cînd am fost luat în lagăr eram încă dator la dînsul.

După ce și-a vîndut partea de pămînt, Maria s-a dus la el și a încercat să achite datoria. Omul i-a spus: "Domnișoară, vă cunosc că sînteți logodnica domnului avocat Tudorică și vă rog să-mi spuneți ce face dînsul. Cît privește problemele bănești, lăsați-le să le rezolvăm noi, iar dacă aveți nevoie de ceva, spuneți-mi și vă stau la dispoziție."

Mai tîrziu au încercat și colegii mei Căprioară și Ciută să-mi achite datoria, primind același răspuns.

Chiar în prima zi, de la barou m-au dus la dînsul, i-am mulțumit pentru o astfel de atitudine și am vrut să plătesc ce datoram, dar mi-a răspuns: "Domnule avocat, mă bucur că vă văd. Știu că trebuie să vă căsătoriți și de aceea spuneți-mi de ce aveți nevoie și vom tranșa după aceea și trecutul."

Mi-am luat ce-mi trebuia și m-am achitat cu aceeași onorabilitate cu care dînsul mă tratase.

În aceeași zi am telefonat la Butnărești, iar Nică, fratele Mariei, a venit cu sania. Seara am plecat către casă. Cînd am ajuns în dreptul casei noastre, afară era întuneric, în casă și în întrega mea ființă.

Am coborît din sanie, am deschis cu greu poarta pe care nu mai intrase nimeni de multă vreme, mi-am făcut pîrtie prin zăpadă pînă în mijlocul curții. M-au străbătut atîtea amintiri, imagini și duhul părinților, care abia-și părăsiseră căminul.

Pe albul imaculat al zăpezii am îngenuncheat, am lăsat lacrimi ca un tribut material izvorît de dincolo de realitățile sensibile din imperiul spiritual al omului.

Am ieșit ca și altă dată, înconjurat de viziuni pregnante și am plecat către casa Mariei. Mă aștepta în mijlocul drumului, în întuneric, plîngînd de data aceasta de fericire.

Îți amintești, tu, oare, de Acolo, de cîte ori m-ai așteptat apoi, de cîte ori m-am întors cu aceeași căldură din situații similare și de cîte ori ne-am îmbrățișat de fericire și am îngenuncheat în rugăciune, în fața Tatălui nostru Cel ceresc?

Capitolul LXI

Căsătoria

Așa cum am precizat, între timp murise și tatăl ei, iar acum eram singuri. Astfel, la 29 ianuarie 1939, ziua aniversării nașterii mele, am efectuat la Butnărești căsătoria civilă, iar la 5 februarie 1939 la Călinești (comuna Negri) lîngă Damienești, la sora mamei, Sofia, căsătoria religioasă.

Ne-au fost nași bădia Jorj Anghel și sora mamei, soția sa, ambii învățători în acel sat.

Deși era iarnă și localitatea izolată la vreo 30 de kilometri de oraș, de la Roman au venit două mașini cu colegi, iar de la Butnărești, cu săniile, bunica, fratele mamei, Ion, Anton, Miță, sora Mariei și alții.

După patru înmormîntări și după atîtea alte încercări, am sărbătorit acest decisiv eveniment cu elanul, curățenia, seriozitatea și dragostea care au stat la baza căminului nostru și care a rămas

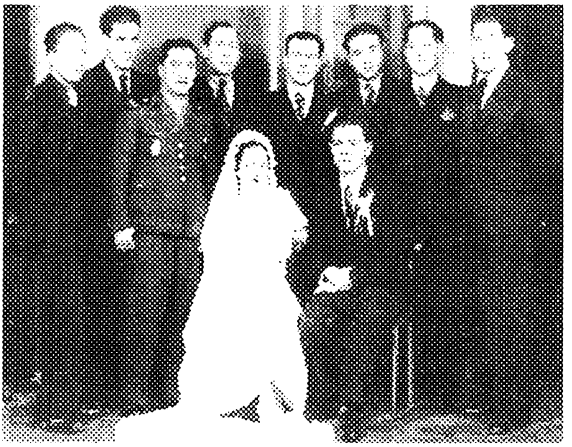

De la stînga la dreapta: preot Gh. Tudor, avocat Gh. Căprioară (mort pe front), colonel Niculescu, avocat C. Pavlov, avocat Anibal Dăscălescu, avocat Miluță Gheorghiu, avocat I. Ciută (mort pe front), avocat I. Stanciu (mort pe front)

mereu în interior înghegat pînă la sfințenie, dar bătut din afară de vînturile vieții aproape permanent.

Purtam, așa cum dealtfel am dus cu noi întreaga viață, amintirea sfîntă a părinților noștri și proporția sacrificiilor cu care ne crescseră și ne aduseseră pînă aici. Simțeam totodată greutatea dezacordului părinților mei pentru această căsătorie, cunoșteam dorința lor de a mă salva și apoi ridica în viață cu ajutorul material al unei soții avute, dar eram absolut convins că sufletele lor întrevedeau armonia, dăruirea și grandoarea morală a căminului căruia îi așezam temelia. Am simțit apoi, mereu, că Maria era pentru mine tot ce-mi putea hărăzi bun soarta și că sufletele părinților mei îi purtau afecțiunea și sprijinul rezervat mie.

Reaccentuez că ideea unei căsătorii cu o fată bogată era exclusă din două motive, rămase întotdeauna primordiale:

- Dragostea și prețuirea mea pentru Maria erau dincolo de orice concurență.

- Voiam și luptam pentru bucurie și fericire, iar în ființa mea de atunci, ce n-a suferit nici o modificare pe tot parcursul vieții, bucuriile și fericirea se aflau pe scări diferite, ierarhizate după cum urmează: pe primul plan și deci pe cel mai de sus stăteau bucuria și fericirea ce o puteam oferi altuia prin efortul și acțiunile mele, pe planul al doilea se găseau satisfacțiile realizate pentru mine, prin propria mea strădanie, iar pe ultimul plan se situa bucuria resemnată și uneori penibilă, dată de

sprijinul altora.

Așa se va înțelege de ce o căsătorie cu tendințe materiale îmi repugna și mi-ar fi luat armele cu care eu voiam să înfrunt și să-mi realizez viața.

Maria intra în viață cu vibrația unei credințe în Dumnezeu, pe care și-a menținut-o pînă la ultima suflare, cu căldura unei dragoste și plenitudinea unei încrederi pentru mine pe care nu i-am dezmințit-o nici o clipă, cu profunzimea unui caracter care i-a atras respect și niciodată invidie.

Am recunoscut mereu și m-am mîndrit toată viața cu meritele ei, pentru care, în fiecare ocazie, toți cei ce o cunoșteau mă fericeau.

Am închiriat de la un institutor, Mihai Merfea, care avea două corpuri de casă în strada Eminescu, unul din ele, compus din două camere, birou, bucătărie și cămară, în plus cu o curte frumoasă, cu acces la baie și am mobilat toate încăperile. Cu banii rămași Maricei din vînzarea pămîntului am dat un avans și am contractat restul pe credit, luînd mobila necesară, după gustul artistic al Maricei.

În timpul școlii, a practicii și apoi în lunile în care eu fusesem în lagăr, Maria lucrase perdele, fețe de masă și tot felul de lucruri necesare, cu un zel și cu pretenții ce nu puteau fi ușor depășite.

Atunci și în restul vieții noastre, care n-a fost deloc cea a unor îmbuibați, mulți din cei ce ne intrau în casă se minunau de gustul cu care erau lucrate și aranjate lucrurile și nu de puține ori am auzit că e "ca în cea mai frumoasă expoziție".

Era numai și numai meritul ei.

Pe atunci, în general soția nu avea și nu era util să aibă serviciu. Soțul cîștiga și trebuia să realizeze venitul întreținerii familiei. Ar fi fost penibil ca soția unui avocat să fie nevoită să aibă serviciu, ca să-și cîștige existența.

De aceea și ea nu s-a încadrat decît un singur an, pînă după 1948, cînd eu am fost scos din barou și apoi închis pentru o perioadă lungă.

Aceasta nu înseamnă că Maria nu muncea și nu realiza lucruri de foarte mare importanță. De la începutul vieții de gospodină și pînă în noaptea cînd a chemat-o Dumnezeu în lăcașul Său, din mult sau din puțin, din bun sau din slab și totdeuna din ceea ce avea reușea minuni. Combina, inventa și adăuga căldura și priceperea ei, iar totul era exemplar.

Am început viața împreună cînd trecusem un prim hop, lagărul, și am continuat-o urcînd, cu mari poticniri și cu crunte izbituri,

dar mereu profund uniți.

Capitolul LXII

La orizont al Doilea Război Mondial

Deasupra, pe cerul lumii, pe care Kant îl dorea mereu înstelat și pe care poeții atît de frumos l-au cîntat, se adunau nori sumbrii, întunecînd întinsul și așa zbuciumat al pămîntului; iar legea morală ce trebuia să stăpînească drumul istoriei și să sălășluiască în conștiința omenirii și în primul rînd în judecata celor care-i determinau soarta fusese acoperită sub egida forței, ambiției și a uzurpării. Fulgerele brăzdau întunericul apropiat, prin înarmări și amenințări, tunetele și cele mai variate manevre anunțau dezlănțuirea unui nou măcel universal.

În casele bieților oameni nu se isprăviseră de povestit grozăviile Primului Război Mondial, în multe familii viața se desfășura încă sub semnul doliului pentru cei căzuți, iar acum, orfanii de atunci stăteau sub apăsarea perspectivei de a fi la rîndul lor victime, schilozii și mutilații își purtau cu anevoie trupurile și totuși, setea de mărire și dorințele de cotropire ardeau în capetele celor care dețineau puterea.

Se confirma că cel cu o sută dorește o mie, cel care posedă o mie dorește o sută de mii, cel stăpîn pe o sută de mii vrea să fie domn, iar cel care e pe tron năzuiește la cer.

Atunci, ca și altădată pe vremea lui Claudius, oamenii se voiau regi, se luptau să ajungă împărați și năzuiau să fie zei, iar drumul lor trebuia să urce pe cadavrele altora. Cei fără "spațiu vital" pe pămînt, nu puteau avea nici viață veșnică în ceruri, iar cei care năzuiau supremația lumii, ca și toți cei ce-și făcuseră un loc prin orori s-au convins de nestatornicia vremurilor și de șubrezenia oricăror cuceriri.

Încă din iarna anului 1939 au început și la noi concentrările. Pentru mine, ca liber profesionist, ele reprezentau perspectiva de

a ajunge în situația de a nu putea să ne asigur existența.

În această situație, am fost la început sporadic concentrat, iar în restul timpului mă ocupam efectiv de avocatură, cu succese deosebite, atît profesionale cît și materiale.

Orice cauză constituia o obligație majoră și o bătălie pe care trebuia s-o cîștig onorabil, cinstit și demn. Studiam mult și mă străduiam să găsesc o cale nebătătorită cu care să-mi fac apărarea.

Succesele din profesie și căldura căminului nostru mă făceau fericit, iar faptul că puteam să-mi ajut frații, rudele și prietenii, să fiu de folos celor ce apelau la serviciile mele îmi dădeau atîtea satisfacții, de parcă întreaga lume îmi aparținea.

Dacă mama ar fi trăit, ar fi plîns de fericire, iar tata s-ar fi înălțat peste vîrfurile tuturor munților de jertfe și de suferințe pe care le înfruntase pentru noi și care, totuși, reușiseră să-l răpună.

Am invitat pe bunica de pe mamă la noi și n-am să uit cum biata bătrînă, încă vioaie și plină de suflet, umbla prin casă și punea mîna pe fiecare lucru, întrebîndu-ne dacă și acela e al nostru.

O văd și acum, după 40 de ani, cu mîna pe perdeaua de la geam, lucrată cu atîta artă de Maria, încît și acum provoacă admirația tuturor, spunînd cu lacrimi pe obraji: "Dacă ar fi trăit și Ileana, ce fericită ar fi fost să vadă și să se bucure și ea de toate!"

Nu știam cum să mă împart, ca bucuria și fericirea mea s-o dau și altora. Bunica își dojenea copiii, că nici unul n-avea grijă de dînsa ca mine, deși practic nu făceam mare lucru.

Cînd îmi făceam haine, pantofi, cămăși, luam și pentru Anton și Miță. Veneau neamurile și oameni de la Butnărești la barou ca să mă vadă. Se mîndreau și ei cu faptul că din satul lor, băiatul domnului Ion, care în ultimii ani ai vieții purtase petece la pantaloni, dar își păstrase intactă demnitatea, devenise avocat. Căci la vremea aceea, avocat însemna, în general, o personalitate, iar pentru dînșii, un gigant.

Mărturisesc că atunci nu așteptam mai mult de la viață.

Îmi amintesc ca azi, căci este de neuitat cum, înainte de Paștele din anul 1939, a venit la mine sus la barou un bătrîn, rudă cu noi, cu pletele albe, mult mai în vîrstă decît tata. I-am ieșit în cale rîzînd, ca la toți cei care venau și l-am luat de după gît.

El s-a retras puțin, s-a uitat în ochii mei și a spus: "Sărut mîna cucoane Nae." Era forma de salut adresată obișnuit orășenilor de către aceia care de veacuri răstoarnă pămîntul cu trudă și hrănesc cu dărnicie lumea. Era aici întreaga umilința a iobagului, schingiuit la balconul boierului, trudit și flămînd pe moșiile acestuia și

totodată respectul și admirația pornită din sobrietatea răzeșului pentru sacrificiului părinților și pentru munca mea.

Deși repet, o fac doar din impulsul adînc al inimii și din pornirea tainică a conștiinței, declarînd că mă aflam acolo deoarece:

- Dumnezeu i-a ajutat pe părinții mei și le-a dat puterea să lupte și să nu deznădăjduiască.
- Părinții mei s-au zbătut ca niște titani și s-au sacrificat ca niște martiri.
- Maria a constituit mereu cel mai mobilizator impuls pe drumul anevoios al pregătirii mele, fără ca vreodată să-mi ceară sau să-mi reproșeze ceva. Felul ei de a fi, serios, cu adîncă și simțită înțelegere și de nemăsurată dragoste, zelul cu care urca pe calea vieții te obliga să fii un camarad, la nivelul acestor excepționale calități.
- Mișcarea legionară a sădit și dezvoltat în toată ființa mea credința în Dumnezeu, iar ca o consecință firească, dragostea de om, respectul pentru muncă, ordine, disciplină, cinste, adevăr și dreptate, iubirea de patrie și de neam pînă la sacrificiu.
- Eu am terminat liceul șchipătînd și șovăind, am intrat în facultate stăpînit de dorințe fără contur determinat, dar Maria și mișcarea legionară mi-au conturat și imprimat valențele omului întreg, mi l-au arătat pe Dumnezeu și astfel am început să urc, cu speranțe mari, cu eforturi din ce în ce mai sporite și cu statornicia unui caracter zămislit din sentimente înălțate pînă la rang de pasiune și cu o judecată dusă pînă la apoteoza capacității mele spirituale. Aceasta a fost, a rămas ordinea și ierarhia valorilor și forțelor ce mi-au înlesnit poziția de atunci și în această neschimbătoare succesiune voi trece peste pragul vieții.

Acestea erau circumstanțele care conduceau la formularea salutului bătrînului, însă și atunci și azi, îmi înseninez sufletul numai atunci cînd în satul meu, toți cei care mă cunosc sau au auzit de mine îmi spun "A venit domnul Nae", sau asemeni colegilor de la uzină, îmi strigă "Ce faci, nene Nae?".

Capitolul LXIII

Cel mai important proces. La braț cu imaginea tatei

În acel an, țăranii din comuna Secuieni, locul de naștere al tatălui meu, se judecau cu boierul, proprietar al unei moșii în satul Unceşti. Pe boier îl chema Demarbaix; era belgian și directorul fabricii de zahăr din Roman.

Acesta era cel care în anul 1932 îl îndemnase pe tata să mă lase cioban.

Procesul era de natură civilă și genera dintr-un litigiu între boier și țărani, în legătură cu o servitute, efectiv un hățaș, care trecea pe moșia belgianului și înlesnea singura posibilitate a țăranilor pentru adăparea vitelor.

Străinul, nu mai bun ca mulți alți boieri autohtoni, nu putea înțelege dreptul și dreptatea noastră și de aceea îi oprise pe oameni să mai treacă cu vitele la apă.

La proces, boierul era reprezentat de cei mai buni avocați din barou, printre care și Aurel Popovici, avocatul Fabricii de zahăr. De partea țăranilor am fost angajat eu. M-am documentat și am pledat de mînă cu tata, ca în 1932, și am cîștigat procesul, deși cei care judecau nu ne erau favorabili, nici mie și nici țăranilor.

Boierul asistase la proces, iar rezultatul și poziția mea l-au surprins. A întrebat cine sînt. Nu știu dacă și-a amintit scena de la conacul său, dar eu în ziua aceea am simțit ce înseamnă dreptatea lui Dumnezeu și ajutorul Său, am trăit bucuria și fericirea de a fi trimis o rază de lumină în mormîntul părinților mei.

Capitolul LXIV

Duplicitatea lui Carol al II-lea

Europa se afla sub apăsarea frămîntărilor ce conturau cel de al Doilea Război Mondial. În țară se instaurase dictatura regală, iar țara era condusă aparent de un guvern personal al lui Carol al II-lea, prezidat de patriarhul Miron Cristea.

Cine vrea să cîntărească și de la această distanță în timp (lucrul e perfect posibil), cîtă șiretenie, micime și machiavelism a întrebuințat Coroana atunci ca să tîrască pe drumul său toate figurile reprezentative ale țării, să afle că pe aproape toate marile personalități le-a îmbrăcat în uniforme, le-a îngenuncheat moral și că, pentru a încununa acest joc macabru, a pus în fruntea unui guvern care trebuia să zdrobească drepturile, libertatea și demnitatea neamului, cîștigate cu sacrificii și sînge, să ucidă cu miile și zecile de mii oameni fără nici o judecată, pe însuși Patriarhul țării și conducătorul pămîntesc al creștinilor, cel căruia i se dăduse toiagul cu care trebuia să aducă pacea și dragostea lui Iisus.

În februarie 1939, acest guvern a fost remaniat, iar în martie s-a format altul, în frunte cu Armand Călinescu, ce pînă atunci cumulase funcțiile de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și de război. Carol se uita cu un ochi la Anglia și Franța și cu altul la Germania și de aceea a introdus în guvern pe Bujoiu și Gigurtu, partizani ai apropierii de Germania hitleristă.

Cele două forțe se distanțau vertiginos însă, și Carol nu-și putea purta un picior în Anglia și altul în Germania. De aceea, rotindu-și capul amețise și se izbea cînd de o forță, cînd de alta.

Eram concentrat la Regimentul 4 Artilerie din Roman. În același timp lucram la un birou, iar în această situație eram descazarmat și puteam, cu intermitență, să merg și la tribunal, pentru a-mi exercita profesia, căci eram numai caporal TR.

Capitolul LXV

Uciderea lui Armand Călinescu

În după-amiaza zilei de 21 septembrie 1939, pe cînd mergeam la regiment, un coleg m-a întîlnit pe stradă și mi-a comunicat că se anunțase la radio știrea că primul ministru, Armand Călinescu, considerat exponent al burgheziei ostile expansiunii hitleriste și cel ce executase, cu generalul Gabriel Marinescu, ordinul lui Carol de exterminare a Căpitanului, fusese asasinat.

Prin comunicat se preciza că a fost asasinat de un grup de legionari care, cu același automobil s-au îndreptat spre sediul Societății de radio-difuziune, de unde au anunțat fapta lor.

În aceeași seară, întreg grupul a fost împușcat, iar trupurile lor au fost lăsate în stradă cîteva zile.

Capitolul LXVI

Orori și asasinate pe tot cuprinsul țării

În aceeași noapte, din ordinul regelui și al guvernului, în toate județele, centrele și orașele țării, organele siguranței au ridicat pe toți legionarii și au împușcat un număr pe care nimeni nu l-a cunoscut.

Cadavrele au fost lăsate pe cîmp sau în închisori.

În lagărul de la Vaslui se mai găseau peste două sute de legionari și mai tîrziu am aflat că în cursul nopții au fost scoși grupuri-

grupuri și mitraliați pe dealul din apropiere. Au rămas și supraviețuitori, căci nu reușiseră să-i ucidă pe toți, iar în dimineața următoare, nebunia regelui fusese oprită de groaza și revolta țării și a străinătății.

Ar trebui ca toată lumea să simtă ce a însemnat dezlănțuirea nebuniei și aberației exprimată prin ordinul lui Carol, care ordonase să fie ucise și rudele legionarilor pînă la al patrulea grad.

Aș vrea să se măsoare starea sufletească a unor oameni care văd cum sînt scoși în întunericul nopții prieteni, ca după cîteva momente să le audă gemetele morții sub ploaia gloanțelor și fiecare să-și aștepte rîndul.

Fostul președinte al Centrului studențesc Iași, Tudose, un bucovinean voinic ca un gorun și sănătos la suflet ca un înger, a căzut sub prima rafală, s-a sculat și a plecat, l-au lovit gloanțele celei de a doua rafale și iar a plecat în genunchi, fiind ucis pe cînd se tîra pe pămîntul țării pe care-l iubise cu atîta înflăcărare.

În închisoarea de la Galați se găseau fruntașii mișcării, într-un număr foarte mare. Toți au fost uciși în aceeași noapte. În toate închisorile s-a procedat la fel; singurul județ unde nu s-a executat ordinul a fost Fălticeni, unde prefect era generalul Crețoiu, cu care am stat apoi la Aiud și care a cerut ordin scris, care nu i-a mai parvenit.

La Roman a fost asasinat un tînăr student, Creangă, împușcat în ceafă și lăsat în cîmp, la marginea orașului, de către un jandarm care trăiește și astăzi și poartă capul sus, fără să simtă apăsarea ucigașului. Creangă era absolut nevinovat, dar destinul, mai puternic decît orice altă vrere, a făcut atunci ceea ce accentuează un dicton indian: "Și fără pază stă cel păzit de soartă și cel bine păzit piere, dacă-l lovește soarta."

La Roman, în noaptea aceea, organele siguranței au arestat pe toți legionarii cunoscuți. M-au căutat și pe mine. Știindu-mă concentrat m-au căutat la regiment, dar eu eram acasă. În iureșul și învălmășeala inerentă situației, n-au mai ajuns pînă dimineața la mine acasă.

Capitolul LXVII

Eu în fața morții

Am dormit liniștit, fără să bănuiesc ce se întîmplă în țară, fără să simt că moartea mă căuta. A doua zi dimineață am plecat la regiment, unde am aflat cu groază ce se întîmplase. Pe străzile capitalei, pe întinsul țării, în toate închisorile și lagărele zăceau trupurile sfîrtecate de mitraliere ale atîtor tineri și bătrîni, cum niciodată nu mai cunoscuse țara în istoria ei atît de zbuciumată.

Atunci a fost ucis la Huși un frate al Căpitanului, Ion, inginer și un altul ofițer, Cătălin.

Cine ar putea contura durerea unei femei și sfîșierea unei mame căreia i se uciseseră în zece luni trei feciori?

Am aflat că mă căutaseră în timpul nopții la regiment și mi s-a atras atenția să nu ies din cazarmă. Am rămas acolo, simțind că se țese ceva în jurul meu.

La amiază Maria a venit la poarta regimentului cu ceva de mîncare. Era plînsă și speriată. Ofițerii din cazarmă se tot învîrteau pe la biroul meu, căci fiind avocat, în localitate eram bine cunoscut și apoi situația îi apropia de mine, care mă aflam în mijlocul acestei nebunii. Erau mulți ofițeri de rezervă concentrați, printre care și legionari, dar care în Roman nu erau cunoscuți.

A treia zi după cele întîmplate în țară, am ieșit din birou și cînd să mă dau jos pe scara principală, am văzut cum cobora un subofițer de la biroul mobilizării, cu un revolver în mînă, pe care-l tot aranja.

Afară ploua cu găleata și inima mi-a fost fulgerată de un presentiment. M-am întors peste puțin timp în birou. După cîteva minute a intrat un sublocotenent în rezervă, Gatovschi, concentrat la noi și de loc din București, unde era procuror.

M-a chemat într-un alt birou și după un schimb de cuvinte mi-a comunicat că trebuie să mă predea la legiunea de jandarmi. Auzisem că s-a revenit asupra ordinului privind executarea noastră, dar

ideea morții nu-mi mai era indiferentă și nimic nu mai părea imposibil.

Îmi iubeam și-i datoram fericirea soției mele, care trăia prin și pentru mine; îmi iubeam frații și eram dator să-i ajut; îmi iubeam cu sfințenie căminul și profesia, și acolo unde omul se zbuciumă mai mult, se și teme mai mult. În plus, părăsisem cîmpul de luptă și nimeni nu caută sau nu acceptă moartea fără un țel la nivelul acestui sacrificiu.

Am coborît pe scări și în fața aștepta o mașină, iar pe canapeaua din spate ședea subofițerul pe care-l văzusem ceva mai devreme, cu revolverul în mînă.

Ideea morții amplifică mai tare și mai sufocant bătăile inimii.

Am mai spus probabil, dar repet o idee care este valabilă și azi.

Dacă moartea și-ar fi putut îngrădi consecințele asupra mea numai, nu m-aș fi temut de ea niciodată. Mărturisesc acum, că de mai multe ori am căutat-o. Dar omul nu se duce la fund, cum se întîmplă uneori cu o piatră aruncată în apă, ce ajunge în adîncuri fără să lase semne, ci ca una care cade pe întinsul apei liniștite și face în jur cercuri din ce în ce mai largi și mai întinse.

Am încercat să protestez și să mă opun, însă am fost silit să mă urc precizîndu-mi-se din nou că mă vor duce în oraș la legiunea de jandarmi și că nu se va întîmpla ceea ce bănuiam.

Am ieșit pe poarta regimentului și automobilul, în loc să o ia spre oraș, a întors către stînga, spre fabrica de zahăr și apoi pe cîmp, spre satul Simionești.

Certitudinea morții era stăpînă pe toată ființa mea și în imaginație îmi vedeam cadavrul pe malul rîului Moldova, către care ne îndreptam. Minutele se prelungeau, mașina înainta greu și înota prin noroi cu zgomot, iar deznodămîntul întîrzia.

Vedeam revolverul, vedeam cadavrele celor despre care auzisem că fuseseră împușcați, auzeam detunătura și totul mă obosise pînă la epuizare. Doream să se termine odată totul.

Mai tîrziu mașina a oprit pe marginea Moldovei și am văzut în apropiere o parte a regimentului nostru, partea activă. Am aflat apoi că am trecut pe acolo ca să mai ridice un amărît, pe Tansanu.

Pe amîndoi ne-au predat la legiunea de jandarmi, apoi am fost duși la poliție, unde am găsit și pe alții, printre care Albert Bocec și Tonică Nițu. Am rămas acolo cîteva zile.

În ziua respectivă, Maria a venit la amiază la regiment cu mîncare, dar mai ales ca să mă vadă.

La poartă i s-a spus că am fost luat cu o mașină mică și dus din

regiment.

Ploua din cer și trupul îi era biciuit de ploaie, iar în inimă și pe suflet îi cădeau săgeți ucigătoare. A alergat plîngînd în oraș la barou și la colegii mei mai în vîrstă. Paul Manoliu, decanul nostru, Jorj Moisini, fost primar al orașului și alții au mers la prefect, generalul Filitti, i-au expus situația mea protestînd, considerînd că am fost împușcat.

Li s-a precizat că sînt la poliție și toată lumea a răsuflat ușurată, iar după cîteva zile am fost eliberat.

Maria mă aștepta; am intrat în casă cu dînsa de mînă și am mers în fața icoanei, unde am îngenuncheat și ne-am închinat lui Dumnezeu, aducîndu-i slavă de mulțumire și rugă de ocrotire.

"Domnilor", care în 1940, cînd trupurile celor căzuți nu putreziseră încă iar sufletele lor dăinuiau pe tot cuprinsul țării, v-ați năpustit asupra fotoliilor de pe care ați pretins că serviți țara și-i conduceți destinul, cum de ați uitat că în fiecare ședință de educație, se începea cu apelul morților, că în cele patru luni de guvernare legionară v-ați păzit scaunele și vă urmărea dorința haotică a răzbunării și nu a judecății?

Unde vă era mintea și unde mai exista camaraderia și omenia, dacă în acest răstimp n-ați stabilit nici cîți și nici unde și cum au murit și n-ați avut curiozitatea să măsurați golul imens lăsat în patrimoniul spiritual al nației, printr-un măcel, pe care numai Irod l-a mai conceput și egalat?

Dar pămîntul sfînt al țării a mai primit încă o dată în seva lui sîngele acelor fii, iar pe obrazul ei s-a înregistrat rușinea unor astfel de omisiuni și rătăciri. Lumea însă are dreptul și trebuie să cunoască ororile săvîrșite atunci, cele din timpul celui de al Doilea Război Mondial ca și cele dintotdeuna. Nu numai pentru a stabili după legile țării și după dreptul natural răspunderile și nici pentru a promova și justifica răzbunările, ci pentru ca din toate aceste jertfe și încălcări ale eticii și legalității universale și veșnice să se tragă învățăminte și să se instaureze în concepția tuturor ideea ordinii, a rațiunei, a răspunderii, a omeniei și dreptății, a răbdării, blîndeții, a cinstei și **jutiției**.

Cum evocările privesc trecutul și cum n-am nici intenția și nici scopul să fac apologie, ci doar să deșir firul vieții mele de pe suveica drumului parcurs, par necesare unele accentuări ale omului care, nici atunci și cu atît mai mult acum, cînd se pregătește să coboare din cadrul vieții, n-a urmărit interese personale. Astfel, de la înălțimea vîrstei și a experienței cumulate, ar trebui să

precizez:

Mișcarea legionară în 1938 era:

Pe plan intern

Pentru formarea unui stat național, creștin, a unui om cu adevărat nou, cetățean în plenitudinea virtuților, apt pentru o comuniune creștinească.

Mai presus de orice interese erau cele ale neamului și deasupra acțiunilor trebuia să rămînă mereu aureolată cupola credinței în Dumnezeu. Orice măsură era adînc chibzuită și de aceea nici o acțiune nu a dus la compromisuri.

Așa cum am subliniat, esența lucrurilor rezida în formarea unui **om nou**, cu însușirile la care m-am referit. De aceea era unanimă convingerea că, deasupra tuturor dezideratelor, stă puterea intrinsecă a virtuților omului: "Omul sfințește locul." Concepția organizării și structura statului erau fundamentate pe trăsături socialiste, însă un socialism real, efectiv și permanent, echitabil și constructiv.

Aproape cu toții eram fii de țărani, de muncitori și oameni cu o stare materială modestă, iar cei care aveau avere, duceau o viață asemănătoare cu a noastră, aducîndu-și aportul material adecvat poziției lor.

Citez doar cîteva exemple: generalul Cantacuzino și-a pus casa și averea la dispoziția mișcării, profesorul Nae Ionescu, care ședea în tabără culcat pe pămîntul acoperit cu pături, prințul Alecu Cantacuzino, mai modest ca oricare dintre noi, prințul Sturdza, care în perioada cît a fost ministru de externe a rămas în incinta ministerului, unde lucra, mînca și dormea, iar în ultimă analiză mă refer la Căpitan, întotdeuna aflat acolo unde riscul era mai mare și povara mai grea. Dormea în cort cu noi, mînca ultimul din cazan, se îmbrăca cu o modestie incredibilă, dar cu grandoarea costumului nostru național, ce era îmbrăcămintea lui obișnuită. Pe el nu l-a văzut nimeni la o petrecere. A fost o sărbătoare cînd ne-am așezat pe iarbă să mîncăm, la Iași, pîine cu salam.

Purta însă, în toată înfățișarea lui, preocuparea și dăruirea pentru binele și propășirea țării.

Naționalismul nostru nu era sectar și nici șovin, nu era agresiv și nici exclusivist, ci era un patriotism activ, real, rațional, concretizat într-o comportare exemplară.

Pe plan material, ideea socială implica dispariția disproporțiilor uriașe existente în starea materială a oamenilor și de aceea, noi

aveam fixate anumite plafoane. Tot ce depășea aceste limite se vărsa la fondul legionar, cu care se înfăptuiau acte de caritate, de dreptate, se realizau acțiuni de tot genul, se susțineau taberele de muncă, care în mod practic formau sufletele oamenilor și realizau bunuri materiale importante.

Membrii plăteau cotizații, iar austeritatea constituia lege comună.

De la antisemitismul cuzist și pînă la românizarea economiei noastre naționale era o distanță uriașă.

Noi nu uram pe nimeni, nu înlăturam decît incorectitudinea, imoralul și răul, dar nu cu violențe și cu luptă. Nu exagerez și nici nu-mi permit precizări de circumstanță cînd afirm că ideologia mișcării purta amprenta reală a unui comunism, dar nu a aceluia bazat pe ideea marxistă a preponderenței și exclusivității materialității lumii, ci pe umanismul adînc, pe dreptatea universală și neschimbătoare a preceptelor lui Iisus Hristos.

Mai citez un fapt, pe care-l scoate acum la iveală amintirea mea și pe care-l consider evocator.

Prin 1936 sau 1937, s-a întocmit un cîntec, **Răzbunare**. Era după moartea lui Stelescu și prin el se repeta un refren cerînd: *pentru trădători, mișei și pentru trădare, vrem arme, răzbunare.*

Cum a ajuns la urechea Căpitanului, l-a interzis cu desăvîrșire.

În politica externă

Căpitanul declarase în ultimii ani ai vieții sale că în cazul în care mișcare legionară va trebui să conducă țara, în 24 de ore se va adera la axa Berlin – Roma – Tokio.

Sînt însă absolut convins că, dacă ar fi trăit, l-ar fi respins vehement și ferm pe Hitler în clipa cînd i s-ar fi cerut să semneze dictatul de la Viena, și pe oricine i-ar fi pretins să cedeze o palmă din pămîntul sfînt al țării, chiar dacă l-ar fi jupuit de viu, ca turcii pe Constantin Brîncoveanu.

Sînt de asemenea convins că ar fi admirat organizarea tehnică, disciplina, măiestria și spiritul de jertfă al armatei germane, dar tot așa de convins sînt că le-ar fi întors spatele tuturor potentaților oricăror vremuri și i-ar fi fi repudiat pentru ororile comise în lagăre și pretutindeni. La fel și pentru orice samavolnicie și neomenie săvîrșite.

Aceste afirmații poartă girul vieții și mai ales al morții sale. Este confirmat pînă dincolo de orice limite faptul că, niciodată în istoria acestui neam n-au acceptat moartea și n-au plecat în viața

de veci atîția tineri, atîția intelectuali și atîția buni români cu resemnarea, dar și cu elanul acelei epoci.

Atunci a murit profesorul Nae Ionescu, a cărui viață și gîndire s-au ridicat pe culmi pe care nu le-a ros nici trecerea timpului și nici vrăjmășia celor care, din interese sau datorită altor optici, l-au combătut sau dezavuat.

A fost șef de catedră la Facultatea de filozofie din București, iar filozofia sa a influențat profund intelectualitatea timpului său. La catedra lui a fost asistent Mircea Eliade, cel care de mulți ani este pe plan mondial un excepțional specialist în istoria religiilor, un celebru gînditor și un mare scriitor, ce și-a desăvîrșit studiile luîndu-și doctoratul în India.

Despre Nae Ionescu, unul dintre studenții săi, V. Băncilă, a scris: *Aducea o sete interioară și nobilă, cu implicații metafizice și cu strălucire artistică și coerență religioasă, dînd conaționalilor săi exemplul unei vieți de mare îndrăzneală și stil personal, iar celor care-L înlocuiesc pe Dumnezeu, morala, familia, prietenia și chiar neamul cu rangul social, le-a dat un model de cerbicie, dusă pînă la martiraj.*

Era de o inteligență ce constituia o permanentă surpriză, cu un puternic sentiment al eului propriu, a cărui tărie era interiorizată pînă la maximum și învăluită adeseori chiar în transfigurări, care uneori mergeau pînă la umilință creștină sau la ceva de crucial.

V. Băncilă scria că *unii vor vedea în acest om un închinător al vieții nefalsificate, mereu inedite, fatale, sancte, omul care-și crea obstacole grele pentru a le învinge ori pentru a lupta; alții își vor aminti de efortul său de a se depăși pe sine, în înțelesul de a trece la altceva, care să nu oprească viața în loc; ori de scepticul, fanaticul, învățătorul, revoluționarul spiritual și de voluptatea sa intelectuală.*

Îl interesa întotdeuna, într-un mod superlativ, felul cum putea să arate viitorul și totul avea pentru el echivalență de viață, de spirit și astfel viața sa n-a fost niciodată egală cu aceea a oamenilor obișnuiți.

Era ca și Traian Brăileanu de la Facultatea de filozofie din Cernăuți, un mare sociolog, un înflăcărat patriot, un metafizician și un credincios și pateticul vieții lui a fost legătura cu neamul, cu viitorul și istoria lui și pentru aceasta s-a născut, a trăit și a murit.

S-a retras și s-a mîngîiat pe această viziune a esențelor și desăvîrșirilor fără naștere și fără moarte..

Nae Ionescu spunea că în lumea noastră, fixitatea e artificializare, e moarte, dar în lumea cealaltă, lumea ultimelor coordonate, fixita-

tea e viață. În lumea noastră perfecțiunea nu există și ceea ce se apropie de perfecțiune, se apropie de moarte, fiindcă iese astfel din această lume. Dar dincolo, în lumea aceea mai reală și cea mai ideală totodată, perfecțiunea e maximum de trăire, e actul suprem.

Acolo totul stă și totuși, totul viază, acolo sînt esențele și luminile față de care lumina noastră e ca noaptea față de ziuă.

Respira prin dragoste de neam și credință în Dumnezeu și de aceea a fost un servitor al nației lui și al lui Dumnezeu.

Pentru Nae Ionescu, *moartea este un fenomen fizic și sub acest aspect constituie sfîrșitul; dar este și un act metafizic și din acest punct de vedere ea reprezintă pragul prin care se trece într-o nouă naștere spre o viață veșnică.*

Fiind un profund metafizician, afirma că: *În viața spirituală nu există altă moarte decît aceea a cristalizării ideii, a înțepenirii ei în formulă.* (Negarea negației)

El era ca și Kant, nu un profesor care-i învață pe studenți filozofie, ci să filozofeze, să gîndească și de aceea, preciza: *Lipsit de originalitate ești, nu pentru că spui ce s-a mai spus, ci pentru că spui fără răfuieli cu tine, pe negîndite.*

Efortul minții omenești după adevăr este părtaș al întregului suspin al firii către Dumnezeu, căci omul este un element din univers, iar centrul universului este cineva mai puternic decît omul, de care omul depinde și de care este creat. Era adeptul concepției teocentriste și cel care a combătut, documentat și practic, prin viața sa, ideea și teoria antropocentristă, după care omul ar fi centru al tuturor lucrurilor.

Profesorul preciza că: *Filozofia constă în a primi indicații dintr-o lume obiectivă, în a valorifica aceste indicații în raport cu ființa noastră spirituală și în a formula rezultatele acestei valorificări.*

Pentru dînsul logica era gîndire formulată.

Indicațiile obiective ale realității nu se răsfrîng în ființa noastră spirituală numai cum s-ar răsfrînge într-o oglindă, ci odată răsfrînte, această răsfrîngere urmează să fie totdeauna prelucrată, ea fiind confruntată cu ființa noastră spirituală. Această ființă este un lucru viu, un fel de focar care adună tot ce se întîmplă din afară, este un centru de acțiune și reacțiune și are o configurație specifică și de aceea procesul valorificării se exercită și se înfăptuiește după formula ființei noastre spirituale, și astfel, după dînsul *filozofia este un fenomen personal subiectiv și reprezintă efectiv "Valorificarea și formularea existenței". Filozofia și arta – cultura propriu-zisă – nu se poate face decît acolo unde există un precipitat al confruntării*

ființei noastre spirituale cu realitatea. Prin urmare:

În artă și filozofie nu se poate găsi absolutul. Ca să mergi la Absolut trebuie să părăsești și arta și filozofia și să treci în religie.

Acest precipitat nu este o constantă, căci ființa noastră spirituală reacționează în chip deosebit la realitățile obiective și numai atunci intri în domeniul culturii, cînd mergi la formulare.

Cînd preda logica, preciza că: *Gîndirea poate fi exprimată și formulată, dar logica se ocupă cu cercetarea legilor gîndirii formulate și de aceea, ceea ce văd eu în lucru este, mai ales, ceea ce pun eu în lucru, adică arunc înaintea mea o seamă de cunoștințe, experiența mea și apoi încerc să potrivesc obiectul, care-mi vine de afară, în aceste date.*

Tot ceea ce primim noi din afară se raportează la ceva de la noi.

Cînd îmi dublez realitatea, prin cunoștința răsfîngerii acestei realități într-o realitate, alta decît cea observată, nu fac filozofie, ci știință.

Activitatea filozofică începe propriu-zis cu opoziția, obiect-subiect, prin urmare cu postularea existenței a două elemente, esențial deosebite, dar cu foarte strînsă legătură între ele.

Adăugarea la realitatea sensibilă a conștiinței subiectului și formularea acestei valorificări, duce la filozofie.

Sintetizînd aceste concluzii, gîndirea formulată trebuie să fie rezultatul – real și efectiv – al prelucrării subiectului în legătură cu realitatea sensibilă și de acum, orice denaturare – în prelucrare și în formulare – duce în mod inerent la un sofism și astfel, profunzimea gîndirii este deplasată, de la creație la demonstrație, lucru care înfrînge legile filozofiei. De aceea latinii spuneau: "Omul trebuie să urmărească și să găsească adevărul și nu să convingă pe adversar."

Știu că am stăruit exagerat pe un făgaș ce se abate de la scrisul acestor evocări, dar am făcut-o pentru a-mi sublinia convingerea că filozofia idealistă n-a fost și nu va fi emenația începuturilor, a superficialităților și a rătăcirilor și mai ales pentru a accentua că întotdeuna cunoașterea și practica preceptelor religioase și în ultimă analiză a dogmelor creștine, n-a fost și nu va fi apanajul analfabetismului, al mediocrității sau al unui bigotism sterp, dăunător și orb. De aceea afirm că frămîntările acelei epoci și vicisitudinile ei n-au coborît în mormînt numai un trup neînsuflețit, ci și *un germene de viață spirituală*, un bob rodnic de credință creștină, un noian de avînt patriotic și astfel, un prodigios înzestrat a fost definitiv pecetluit în solul culturii noastre naționale.

Nu trebuie uitat faptul că John F. Kennedy, fostul președinte al

Americii, purta întotdeuna cu dînsul o biblie, iar pe acest motiv nimeni n-a cugetat să-l considere un semidoct și cu atît mai mult, un rătăcit sau un farseur.

Kant ajunge la concluzia că problemele inevitabile ale rațiunii pure sînt Dumnezeu, libertatea și nemurirea și că studiul acestor factori o realizează știința metafizicii, folosind inițial o metodă dogmatică, cea care admite explicația și existența unor fenomene ce în prealabil nu pot fi cunoscute cu rațiunea pe tot conturul existenței lor, dar rațiunea adaugă, extinde – apriori – la concepte date, alte concepte cu totul străine prin judecățile sintetice, prin utilizarea criticii. Astfel sfera posibilităților de a cunoaște se lărgește imens, prin existența filozofiei transcendentale.

De aceea, pentru Kant, cine învață filozofie merge pe orizontală, știe ce s-a știut, bate un drum bătut, iar cine filozofează, merge pe verticală, adaugă la existent și urcă către transcendent.

Deatîfel, de veacuri și de milenii spuneau latinii: *Închide cartea ca să gîndești tu însuți*, iar indienii conchideau: *Mai presus de neștiutori, sînt cei care citesc; mai presus de cei care citesc sînt cei care rețin, mai presus de cei care rețin sînt cei care înțeleg și mai presus de cei care înțeleg, sînt cei activi care creează și adaugă.*

Reluînd cronologia împrejurărilor și amintirilor, trebuia menționat că țara se afla atunci sub sceptrul plenipotenței haotice și abuzive a lui Carol al II-lea, care avea din grandoarea regală doar pe cea formală.

Era lipsit de înclinații, însușiri și previziuni politice, complet văduvit de orice vocație morală și total pauper în pasiuni patriotice.

Adesori a trebuit să plec capul și să-mi simt inima însîngerată, cînd m-am gîndit cît de adînci au fost frămîntările acestui neam, cît de vrăjmășite, înșelate și pustiite idealurile și cît de aprig lovită demnitatea lui națională, cînd constrîns de lipsa unui domnitor autohton a trebuit să legifereze alegerea unui domnitor străin.

Este drept că opțiunea a fost constructivă și folositoare în problemele vitale ale țării din acele timpuri, dar legiferarea creditității putea și a deschis ușa unei mari excepții negative.

Carol al II-lea, ca nimeni altul, avea cu țara românească doar legături materiale și interese proprii.

În ceea ce privește afecțiunea pentru neamul românesc, ea nu putea izvorî nici din glia și nici din duhul strămoșilor, nici din crezul, căldura și idealul prezentului și cu atît mai puțin din

aspirațiile, perspectivele și vocația viitorului.

După moartea lui Călinescu a format un guvern, Argeșanu, care a durat doar cîteva zile și apoi un altul, prezidat de Constantin Argetoianu. Caruselul se învîrtea și nu după mult timp, la putere a venit guvernul Tătărăscu.

Pe cerul Europei pluteau nori, brăzdați de tunetele războiului.

Eu, Maria și căminul nostru stăteam sub această apăsare. Fiecare noapte aducea întunericul și greutatea incertitudinii dacă a doua zi dimineața te scoli liniștit din patul tău, căci libertatea era la cheremul capriciilor regale.

Numai cine a măsurat o astfel de sugrumantă așteptare și numai cine a tresărit la fiecare zgomot și mișcare poate bănui ce înseamnă teroarea.

În barou mă bucuram de afecțiunea și stima colegilor. Deși profesam cu intermitență datorită concentrărilor periodice, aveam procese și cîștigam suficient. Dar totul se găsea sub semnul marei și copleșitoarei întrebări: "Mai sînt și mîine liber?"

Colegii din barou, aproape cu toții mai în vîrstă decît mine, îmi cunoșteau atît simțămintele cît și subrezenia existenței. Pe deasupra tuturor intereselor și adversităților generate de concurența și exercitarea profesiei mă iubeau, mă stimau și m-au sprijinit. Avusesem o poziție fermă și notorie și de aceea ședeam ca pe craterul unui vulcan. Mă gîndesc că nu-i lipsit de importanță să evoc cîteva împrejurări, ce conturează fondul acestor relații.

Pînă la dictatura lui Carol și mai ales, în ceea ce mă privește, pînă ce am fost luat în lagăr, în barou se purtau discuții cu caracter politic, cu documentarea și tenacitatea inerentă profesiei.

Pe atunci, profesia de avocat era tratată ca fiind pe primul plan și de aceea implica o plenitudine de însușiri, cunoștințe și responsabilități. Majoritatea colegilor erau liberali sau țărăniști.

Într-o astfel de discuție, mi-am susținut punctul de vedere și bineînțeles că am făcut-o cu însuflețirea omului care crede și trăiește cu idealul său. În mod firesc, au fost și adversari și păreri contrare, susținute de colegi în vîrstă cu experiență, dar și interesați politic.

Un coleg mult mai în vîrstă, Nicu Brumă, a ascultat numai. Avea copii de vîrsta mea; era de o competență profesională și o sobrietate desăvîrșită. La sfîrșit s-a adresat colegilor cu autoritatea sa indiscutabilă și cu obiectivitatea omului care nu era înregimentat în nici un partid, spunîndu-le: "Măi băieți, dacă toți tinerii ar aduce aici, în profesie, zelul, pasiunea și pregătirea lui, dacă ar face

din cămin și din familie focarul vieții lor și dacă fiecare român și-ar iubi și ar fi în slujba neamului cu ardoarea și discernămîntul pe care permanent ni-l demonstrează dînsul, ar trebui să fim mîndri și să-i sprijinim cu toate puterile ce le avem."

În barou erau atunci și mulți colegi evrei.

Antisemitismul era o lozincă de largă circulație. Inima și conștiința mea nu l-au acceptat nici la început și nu l-au practicat niciodată. Pentru mine durerea, năzuințele, drepturile și viața sînt facultăți comune omului.

Durerea, foamea, bucuria, dragostea și toate celelalte simțăminte sînt zestrea tuturor oamenilor, indiferent de originea lor etnică, de culoarea sau stadiul lor de cultură și civilizație.

De aceea am știut mereu că legea dragostei pusă de Iisus la temelia credinței creștine este supremă și fundamentală, iar cît m-au ajutat puterile, am practicat-o.

Mai tîrziu voi consemna mai multe acte ce demonstrează această afirmație, dar acum mă opresc doar la intervenția unui coleg evreu, pe nume Marcel Zingher, doctor în drept în Franța, coleg cu Ionel Moța și un avocat excepțional, atît ca pregătire cît și ca talent și seriozitate.

Într-o polemică colegială a intervenit, subliniind: "Sînt evreu și colegul nostru mai tînăr, Tudorică, face o politică care are și aspect antisemit, dar comportarea, inima și seriozitatea cu care rezolvă problemele legate de viața sa, a familiei și de etică, mă obligă să-l admir și să declar că ar fi foarte bine dacă toți tinerii ar fi ca dînsul."

Pentru a evidenția înțelegerea și aprecierea colegilor, trebuie să arăt că la sfîrșitul anului 1939, cînd regele preluase asupra sa destinele acestui neam și încerca, aparent, să satisfacă o serie de deziderate ale mișcării legionare pentru a cîștiga adeziunea țării, cînd viața și libertatea noastră erau amenințate la fiecare pas, la barou a venit doctorul Fălcoianu, despre care voi consemna ulterior unele precizări. A cerut decanului și colegilor să recomande un coleg care să îndeplinească funcția de secretar pe județ al Frontului Renașterii Naționale.

Președinte era doctorul Ernest Ene, fost ministru țărănist, iar în conducere se mai găseau și doctorul Fălcoianu și alte personalități proeminente. Decanul și colegii, cunoscîndu-mă și mai ales știind cît de amenințată îmi era existența, m-au propus pe mine.

Doctorul Fălcoianu mă cunoștea și mă aprecia în mod deosebit. De aceea a fost încîntat de această recomandare de mare greutate, la care se adăuga cuvîntul său, cel mai autorizat și ascultat.

Efectiv, răspundeam de lucrările de birou și mergeam, din cînd în cînd, în județ. Totdeauna cu dînsul în mașină și nici el și nici eu n-am luat vreodată cuvîntul la vreo adunare.

Întrucît regele era timorat de ideea că legionarii s-ar putea răzvrăti, pornind acțiuni împotriva lui și a acelora din așa-zisul guvern, a trebuit ca la începutul anului 1940, într-o adunare publică ținută la Roman, în sala Modern, să fac un apel la non-violență adresat tineretului.

Apelul a fost conceput de mine, așa cum gîndeam eu atunci. A plăcut tuturor și de aceea a și fost publicat în ziare.

Nu era vorba de un îndemn la capitulare, ci de renunțarea la orice vărsare de sînge, de folosirea tuturor forțelor în construirea unei vieți mai bune pentru neam, precum și de abandonarea ideii de răzbunare.

Doctorul Fălcoianu ar merita cea mai impozantă statuie ce s-ar cuveni unui romașcan. A fost asistentul profesorului Tănăsescu de la Facultatea de Medicină din Iași, unul dintre marii doctori și chirurgi ai țării. A venit la Roman în 1936 și a organizat exemplar spitalul **Precista Mare**.

Era desăvîrșit în profesie și în scurt timp a devenit cea mai stimată și populară personalitate din județ. Era un chirurg de talie națională și un om absolut excepțional. Intra în zorii zilei în spital, mereu voios și întreg personalul spitalului trebuia să-l primească cu voie bună.

În fiecare zi opera mult, tot felul de cazuri. Era bun peste măsură, dar autoritar. Nimeni n-avea dreptul să-i prilejuiască nici cea mai mică și neînsemnată indispoziție cînd intra în sala de operație. Tuturor le spunea: "E vorba de viața oamenilor și eu nu mă joc cu ea."

În acele timpuri, organizarea ocrotirii sănătății nu era ca acum, exclusiv în sarcina statului. Totuși dînsul opera și trata pe toată lumea, cu aceeași pasiune și cu aceeași competență, neluînd bani decît de unde prisoseau.

M-a operat și pe mine și cînd am încercat să aduc vorba de bani, mi-a replicat: "Ți-am făcut vreun rău, de ce mă jignești?"

Am dus la dînsul rude și prieteni, pe care i-a tratat și operat și de la nici unul n-a primit onorariu. Cînd era nevoie, stătea nopți întregi în spital și parcă-l aud cum trăia, cu toată intensitatea, orice caz unde era vorba de sănătatea și viața oamenilor.

Lua însă și bani și atunci cînd o făcea, lua suficient ca să compenseze actele-i de omenie. Am să mă refer doar la un caz.

În oraș era o fabrică de piele, proprietatea unui oarecare "boier", Valter. Acesta s-a îmbolnăvit, i-a făcut o operație mai dificilă, care implica un tratament de durată făcut la domiciliu.

După operație a întrebat de onorariu și doctorul Fălcoianu a precizat suma de 70.000 lei. Era valoarea unei case, în oraș.

Pacientul și familia s-au speriat și au pretins că suma e mare și că n-o pot achita. Doctorul a replicat însă că pentru ceea ce a realizat pînă la acea dată n-are nici o pretenție, în schimb pentru ce urmează să se adreseze altui specialist.

Nimeni nu și-ar fi permis să continue tratamentul. Dealtfel nici familia și nici pacientul nu puteau accepta acest schimb și, atunci, cineva din familie s-a prezentat la cabinetul doctorului, i-a dat banii, i-a spus că-i prea mult, dar n-au ce face.

Doctorul Fălcoianu a precizat: "Este drept că suma-i enormă, dar cineva trebuie să plătească și pentru cei mulți și lipsiți de mijloace materiale, pe care eu îi tratez și de multe ori, nu numai că nu le iau bani, dar le și dau." Și așa era în realitate. A rămas în Roman cu figura unui zeu, dar totuși, din motive pe care nu le cunosc, a fost închis doi ani după 1950. Mai tîrziu îmi arăta degetele cu care operase și salvase viața atîtora, precizînd că a fost bătut sistematic peste mîini.

A murit la Cîmpulung, nu de bătrînețe, ci de grija și supărarea pe care i-a adus-o o fetiță, Gabi, pe care a înfiat-o cînd a găsit-o în fașă pe treptele spitalului; a crescut-o cu înfrigurarea celui mai bun părinte, dar ca nu a reușit la facultate și nu i-a adus satisfacțiile sufletești pe care le aștepta și merita.

În casa sa din Roman se află astăzi Muzeul de Istorie.

Capitolul LXV

Participant la tratativele cu Carol al II-lea

În martie 1940 am fost *invitat* (cu care de atîtea ori fusesem arestat) la legiunea de jandarmi, unde mi s-a spus, de data aceasta

reverenţios pînă la descumpănire, că trebuia să merg la Bucureşti, unde regele şi guvernul vor să trateze cu noi o împăcare şi colaborarea.

M-a surprins invitaţia şi scopul ei şi n-am crezut în realitatea afirmaţiei.

Desprinderea de mişcarea legionară nu fusese şi nu era un act formal, ci hotărîrea fermă şi definitivă de a nu mai adera şi participa activ la nici o organizaţie politică, de a mă dedica familiei, profesiei şi binelui public, fără tendinţe cu nuanţă politică.

Am precizat că nu mai am calitatea şi nici nu vreau să tratez în numele mişcării şi că nu înţeleg să accept invitaţia. S-a insistat şi mi s-a subliniat că am această obligaţie, că nu e posibil să o refuz.

Am plecat fără să-mi spun ultimul cuvînt, cu gîndul să mă sfătuiesc cu soţia mea. Dealtfel era hotărîrea luată imediat după eliberarea mea din lagăr, ca tot ce întreprind şi angajează soarta soţiei şi a căminului nostru să fie rezultatul înţelegerii şi comuniunii noastre. Era ştiut şi mai ales simţit că toate consecinţele le suportam împreună.

Maria, şi ea nedumerită şi înspăimîntată, a fost de părere să accept, dar cu condiţia să mă însoţească. Prefera atunci, ca întotdeauna, privaţiunea şi chiar moartea însă alături de mine.

Am plecat astfel amîndoi la Bucureşti. N-am regretat şi n-am să uit niciodată acest memorabil şi semnificativ eveniment.

- Memorabil, pentru duelul purtat între cîţiva tineri idealişti, exuberanţi, care purtau încă viu în fiinţa lor duhul atîtor morţi, şi în urechile cărora izbea cu putere clănţănitul sumbru al mitralierelor, între cîţiva supravieţuitori, ce nu respirau decît prin credinţa în Dumnezeu şi marea lor dragoste de patrie şi un rege, încolţit din toate părţile, care căuta cu abilitate, fără demnitate şi cu evidentă şiretenie, o fisură pe unde să-şi deschidă drum către viitor, fără să-şi abandoneze majestuoasa poziţie sau să cedeze la imensitatea bunurilor de care dispunea.
- Semnificativ, pentru că Mihail Ghelmegeanu, pe atunci ministru de interne, un impilator atît de "dreapta", cît şi de "stînga", era cel ce trata pentru şi în numele celui mai vicios tiran, şi în fapt pentru interesele marii burghezii, ale capitalismului exploatator, în dispreţul demnităţii, omeniei, dreptăţii şi al intereselor neamului, el, care mai apoi a străbătut tot drumul ce a urmat lui 23 august stînd în aureola comunismului, în postura de iniţiator şi coordonator al politicii noastre internaţionale.

Fuseseră convocaţi exponenţi ai Mişcării din întreaga ţară.

Adunarea prealabilă a avut loc la hotelul **Traian** de lîngă Gara de Nord.

Eram cam două sute, printre care și unii dintre inițiatorii Mișcării, după cîte îmi amintesc: Ilie Gîrneață, avocat din Iași și Radu Mironovici, ambii comandanți ai **Bunei Vestiri**.

Precizez că acel grad privea și îl aveau doar cei ce inițiaseră mișcarea legionară: Corneliu I. Zelea Codreanu, Ioan Moța, Justin Georgescu, Ilie Gîrneață și Radu Mironovici.

În închisoarea din Văcărești, în anul 1926 sau 1927, au hotărît cu toții să pornească pe acest drum, atît de zbuciumat și presărat cu trupuri sfîrtecate.

Din Roman au fost doar eu.

Ni s-a expus despre ce e vorba. Ni s-a accentuat că țara se îndreaptă, de voie, de nevoie, către un făgaș unde se cere și acceptul și colaborarea noastră.

Carol se grăbea cu pași mari și precipitați să ajungă pe magistrală: Berlin-Roma-Tokio și nu putea pătrunde cu mîinile năclăite de sînge românesc. De aceea urmărea și forța împăcarea cu noi.

Mărturisesc că propunerea mă dezgusta. Am participat seara, în clădirea Inspectoratului General al Jandarmeriei din șoseua Ștefan cel Mare, la tratative și la un moment zguduitor.

După ce ne-am adunat într-o sală mare toți cei convocați, la un moment dat s-au deschis larg ușile și au intrat supraviețuitorii din lagărul de la Vaslui. Este imposibil de redat atmosfera din clipa aceea, tulburarea zguduitoare a momentului. Parcă debarcau de pe întinsul învolburat al mării pe un colț de stîncă niște vikingi, rătăciți și pierduți în imensitatea necunoscutului și care, de ani și ani aleargau, se zbăteau și nădăjduiau să găsească limanul.

Grupul a năvălit în sală, în brațele tuturor. Printre ei planau sufletele celor uciși, iar umbrele lor ne erau încă vii. Majoritatea erau tineri, unii aveau bărbi și pe obrajii tuturor curgeau lacrimi din inimile și credința lor, din curajul celor ce au trecut pe lîngă moarte.

Atîta căldură și atîta frățietate, atîta elan și atîtea lacrimi s-au adunat în acea sală încît, ori de cîte ori gîndurile mă poartă acolo, ca și acum cînd scriu aceste rînduri, genunchii îmi tremură, inima bate mai tare, iar ochii își trimit din izvorul lor nesecat șiruri fierbinți, arzătoare, de lacrimi.

Aproape o oră am fost lăsați singuri, în îmbrățișări, în întrebări și precizări legate de viața celor care nu mai existau.

Mai tîrziu s-a făcut liniște și pe o altă ușă a intrat Mihail

Ghelmegeanu, ministru de interne al guvernului, unul dintre cei îngenuncheați la picioarele lui Carol.

Știam că se făcuse legătura sălii cu palatul și că "Sirele" urmărește cu înfrigurare desfășurarea planului. Mihail Ghelmegeanu fusese membru marcant al partidului Național Țărănesc, condus de Iuliu Maniu, iar acum îl însoțea și reprezenta pe Carol în politica zilei, de apropiere de Hitler.

Și-a început cuvîntul cu smerenia creștinului și reverența omului care vorbește unor eroi, unor martiri sau unor reprezentanți ai marilor puteri, de care are imperioasă și urgentă nevoie.

Nota forțată și falsitatea gîndurilor erau transparente.

Ne-a subliniat că țara trece printr-un mare impas, că la această răscruce de drumuri trebuie să ne îndreptăm către singura cale ce ne poate salva, prietenia și colaborarea cu Germania.

A evocat, cu stăruința vulpii care ademenește corbul, patriotismul, credința și spiritul nostru de jertfă, ne-a accentuat că regele, guvernul și țara recunosc că pentru idealurile noastre, dovedite juste, avem nenumărate morminte, că au rămas de pe urma înfrățirii dintre noi și stăpînire, văduve și orfani, dar că:

"În aceste momente trebuie să uităm tot ceea ce ne-a și ne poate despărți și să adunăm și să folosim doar ceea ce ne unește, dragostea noastră pentru patrie și lupta pentru salvarea ei."

Ne-a vorbit despre pericolul colosului de la răsărit și de "primejdia cotropirii" (iar eu mă întreb, ce spune azi cameleonul, cînd a devenit un exponent al comunismului) și a adăugat:

"Statul nu este o mașină care trece în viteză, lovește și strivește pe toți cei care-i stau în cale, pe strada pe care-și parcurge traseul; ci el este sinteza sufletului românesc și de aceea regele și guvernul cer să colaborăm, cu căldura și dragostea ce ne caracterizează, și este gata să acorde pensii văduvelor și orfanilor, să repare toate daunele materiale pricinuite."

A făcut un apel patetic la patriotismul nostru pe care-l ridica în slăvi și ne-a cerut să ne spunem cuvîntul.

Mă întreb cum ar explica astăzi acest apel cel care l-a lansat, cum l-ar pune de acord cu ceea ce gîndește și mai ales, cu ceea ce a inițiat și realizat în postura lui de coordonator al relațiilor noastre internaționale.

Dacă răspunsurile date ar fi fost înregistrate, lumea și istoria ar fi știut și ar recunoaște măcar acum, cît de nedreaptă ne-a fost soarta, pentru că unii au murit, iar alții au supraviețuit tratați fiind, sub toate ideologiile, ca niște rătăciți. S-ar limpezi cît de falsă a

fost și este acuzarea că ne-am trădat neamul, cît de neîntemeiate au fost și sînt suspiciunile pe care le-am plătit **ireparabil**.

Repet, eu nu apăr cele petrecute după 1938, și mai ales nu pledez pentru uitarea celor întîmplate după 1940. Dezavuez, nu din oportunism, tot ceea ce n-a avut vreodată accentul omenicei, dreptății, adevărului, patriotismului sincer, ceea ce n-a avut pecetea credinței creștine.

Dar încă odată și încă odată, trebuie să spun că nimeni nu are dreptul ca în grabă și-n superficialitate să procedeze ca în gluma aceea, care pretinde că de la granița Italiei a intrat în fugă disperată un iepure, oprindu-se aproape sufocat într-o poiană din pădurile Franței. Acolo, celelalte vietăți ale pădurii l-au întrebat, îngrijorate, ce este cu el și de ce-i așa speriat. Iepurele le-a răspuns:

— Ce, n-ați auzit? În Italia leii sînt prinși folosindu-se toată forța și toate vicleșugurile și tunși pînă la piele.

Cînd celelalte vietăți i-au replicat că el e iepure și nu-l privește măsura, a precizat:

— Bine, dar acolo te prinde, te tunde și apoi verifică dacă ești leu ori nu.

Răspunsurile au fost deschise și fără reticențe. Au vorbit cei care înfrînseseră groaza morții și se desprinseseră de legile implacabile ale vieții și mai cu seamă, cei aduși din lagăr.

Parcă aud, pentru că l-am auzit și mi-a revenit mereu în minte ori de cîte ori m-am gîndit la el, cuvîntul unuia, cred că Mircea Vulcănescu, ce s-a adresat cam în felul următor: "Ne vorbiți acum în numele regelui, al stăpînirii și al țării și ne precizați aici că dragostea noastră de patrie, idealismul și drumul nostru n-a fost o rătăcire, ci o inspirație pornită din credința în Dumnezeu și din dragostea noastră curată și activă pentru patrie și neam.

Vă închinați în fața mormintelor noastre, vă plecați în fața atîtor sacrificii și vă copleșește atîta idealism și credință și ne cereți să vă dăm dragostea, elanul și viața noastră.

Spuneți-i celui pe care-l reprezentați că l-am urît și dușmănit, nu pentru că ne-a lovit și ne-a ucis, nu pentru că ne-a sfidat și ne-a umilit, ci pentru că a călcat cu cinism peste vrerea și idealurile unei generații, pentru că a nesocotit, cu rea credință, năzuințele unui neam.

Spuneți-i că ne-am iubit neamul și ne-am ascultat Căpitanul nu din efervescența tinereții, ci din convingerea zidită din profunzimea duhurilor strămoșilor, din căldura dragostei pentru acest neam, pentru care au murit atîția și sîntem gata să murim și noi.

Mai spuneți-i că nimeni pe pămînt n-are cu ce să plătească pensii și despăgubiri pentru cei care stau sub glie și că această ofertă este o rușine pe care noi n-o primim, căci n-avem morți de vînzare și nici suflete pentru răscumpărare.

Mai spuneți-i apoi că ne-am iubit Căpitanul pînă la adorație și că l-am ascultat pînă la supunere oarbă, nu din slăbiciune și nici din exaltare, ci pentru că ne-a învățat și ne-a înălțat pînă la trăirea reală, a credinței în Dumnezeu și a dragostei de patrie și mai ales, pentru că prin viața sa și prin moartea lui ne-a și v-a demonstrat că a trăit și a murit pe coordonatele acestor idealuri și credințe, ca puțini în istoria acestui neam.

Și spuneți-i în cele din urmă că dragostea noastră pentru neam și patrie n-are margini, că credința noastră-i nesfîrșită și că-i vom da regelui sau oricui va ridica steagul credinței și al patriotismului la înălțimea Căpitanului toată dragostea, ascultarea și dăruirea pe care i-am dat-o lui."

Acesta a fost, în esență, răspunsul și ca să ies din atmosfera sobră a acestei consfătuiri, am să amintesc că un camarad ardelean s-a adresat în dialectul provinciei sale, poate exagerînd chiar, spunînd:

"Regele s-a considerat arbitrul unei competiții între partidele politice și i-a îndemnat și susținut pe toți de la început să lovească în noi, ca într-o minge, iar acum, cînd la orizont se deschid și pentru noi porțile războiului înfricoșat, cere să se ia mingea și să fie așezată la centru, ca loviturile să le suporte tot ea, iar arbitrul ca și cei care pînă acum se considerau jucători, lovind cu pasiune sau dibăcie, să stea pe tușe, să se cruțe și eventual să se desfete."

Atunci au fost puși în libertate cei veniți din lagăr, deoarece cei din închisori fuseseră lichidați și astfel, calea către Germania hitleristă a fost deschisă.

Faptele prezentate se petreceau la sfîrșitul lunii martie, ori începutul lui aprilie 1940.

Capitolul LXVI

Partidul Naţiunii -- ultima încercare a lui Carol

La 22 iunie 1940, Carol creează, sub propria sa conducere, **Partidul Naţiunii**, partid unic, totalitar şi cu premise împrumutate în mare parte de la mişcarea legionară.

La 4 iulie 1940, tot regele formează un guvern pro-german, Giugurtu, în care intră Horia Sima, mi se pare ca subsecretar de stat la Ministerul Învăţămîntului şi al Culturii.

Horia Sima se întorcea în ţară din Germania, unde plecase cu alţii în 1938, atunci cînd a fost închis Căpitanul, iar pentru noi se înfiinţaseră lagărele.

Ungurii, vecinii de la apus, ne cereau Ardealul şi astfel la 26 iulie 1940 are loc la Salzburg întrevederea dintre Ion Giugurtu, prim ministru, Mihail Manoilescu, ministru de externe, şi Adolf Hitler, însoţit de Ioachim von Ribbentrop, pentru tratarea problemei ridicate de pretenţiile Ungariei hortiste.

La îndemnul conducerii naziste, în luna august se tratează cu ungurii. Noi propuneam şi ofeream un schimb de populaţie, căci drepturile noastre istorice nu ne îngăduiau cesiuni din pămîntul patriei. În închisoare am aflat de la Victor Vojen, ambasador la Roma, că Dictatul fusese determinat şi de contele Ciano, care avea o amică în Ungaria ce trebuia recompensată.

Contele Ciano, ginerele lui Mussolini şi ministru de externe al Italiei, a susţinut şi influenţat cauza şi veleităţile Ungariei. Astfel, la 30 august 1940, Mihail Manoilescu este forţat de Hitler să semneze Dictatul de la Viena, prin care se cedează 43.492 km^2 din glia noastră străbună şi 2.667.000 locuitori, mare parte români, care au plecat pe pămîntul rămas patriei ori s-au plecat sub sălbăticiile ocupanţilor, cu inimile sîngerînde.

De la Decebal la Mihai Viteazul şi pînă la românul de azi s-a cutremurat glia, s-au răscolit mormintele şi s-au răzvrătit duhurile morţilor. Un suspin adînc şi prelung s-a întins peste munţii, dea-

lurile, apele și cîmpiile țării.

Această dureroasă amputație venea după o altă "extirpare", la fel de strivitoare, cînd în iulie 1940, vecinii din răsărit ne dăduseră un ultimatum, în mod practic necunoscut de populație, cerîndu-ne să cedăm Basarabia în termen de 5 zile.

Lipsiți de orice sprijin din afară, încă înainte de expirarea termenului, populația provinciei s-a trezit cu forțele de ocupație pe acest pămînt, unde străjuiau cetățile lui Ștefan; unii au ajuns în Siberia, alții în morminte și cei mai mulți au îngenuncheat, supuși forței.

Nu trecuseră decît nouă luni de cînd Polonia, cu un popor modest, liniștit și călăuzit de o ideologie pașnică, de centru, fusese aproape rasă de pe fața pămîntului de către cele două imense forțe, cu ideologii inadvertente și ireductibile, dar cu scopuri comune.

Extremismul de dreapta, reprezentat prin nazism și extremismul de stînga, prin comunism, forțe ce în principiu se situau pe doi poli absolut opuși, cu sensuri și încărcături contrarii, s-au înțeles atunci, au încheiat în grabă și în uimirea lumii un pact, s-au apropiat și așa, unul de la apus către răsărit, celălalt de la răsărit către apus, au ars pe rugul puterii lor dreptatea și au ocupat Polonia.

Abia se sfîrșiseră coloanele de refugiați polonezi, aruncați peste granițele țării lor pe meleagurile noastre, unde au fost primiți cu căldura aceluia care vede și simte că-l așteaptă o soartă asemănătoare.

Nu se uitaseră nici Auschlussul de la 11 martie 1938, prin care Austria a încetat să mai existe ca stat independent și suveran, fiind anexată celui de al III-lea Reich, acordul de la Munchen din 28 septembrie 1938, prin care cele patru mari puteri, Germania, Italia, Anglia și Franța, sub semnăturile lui Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier, fără participarea, smulgeau Cehoslovaciei, în favoarea Germaniei, un teritoriu cu 3,6 milioane de locuitori și că, după șase luni, Germania ocupase întreg teritoriul țării.

Nu se uitase nici armistițiul din iulie 1940, semnat de Mareșalul Petain, care consemna înfrîngerea Franței de către nemți și ocuparea ei parțială, și nici jertfele altor popoare ce încercaseră să-și apere viața și libertatea în fața coloșilor.

Era o perioadă cînd politica și diplomația europeană au fost dominate pe de o parte de forță și de pretenții expansioniste fără limite, iar de partea cealaltă, de un spirit conciliator dus pînă la

naivitate și coborît pînă la penibil.

De aceea, popoarele continentului, printre care și noi, simțeam durerea provocată de către cei care foloseau forța. Gustaserăm și trăiam disperarea celui care geme, pe care prietenii îl părăsesc și-l uită. Se reconfirma un străvechi adevăr: "Dacă vrei să ai mulți prieteni, caută să nu ai nevoie de ei."

Evenimentele se precipitau, glasul lui Hitler pe fiecare zi căpăta o rezonanță mai răsunătoare și mai tăioasă, iar mașina de război germană uluise lumea, funcționînd asurzitor și nimicitor.

Drumul istoriei devenea tot mai întortocheat, soarta țărilor tot mai șubredă și imprevizibilă, iar inimile oamenilor tot mai strangulate de ferocitatea prezentului, sufocate sub greutatea incertitudinii viitorului.

Și totdeuna, omul a suportat mai ușor lovitura primită decît amenințarea și expectativa.

Capitolul LXVII

Abdicarea lui Carol al II-lea

În după-amiaza zilei de 4 septembrie 1940, posturile noastre de radio au anunțat că regele Carol al II-lea a însărcinat pe generalul Ion Antonescu să formeze un guvern cu structură legionară.

Carol își folosea ultimele resurse, ultima soluție, colaborarea directă și efectivă cu legionarii și aderarea la politica Axei.

Generalul Ion Antonescu era cunoscut și cotat ca un militar deosebit de competent și distins; ocupase posturi importante încă din Primul Război Mondial; era adeptul apropierii de Germania și un amic apropiat al Căpitanului. Guvernul a fost format aproape în exclusivitate din legionari.

Au urmat două zile de deliberări și cum era logic și de așteptat, s-a tras concluzia că prezența lui Carol în țară nu era utilă și nici de tolerat.

De aceea, la 6 septembrie s-a anunțat că regele, complet izolat

și compromis atît pe plan intern, cît și pe plan extern, a acceptat să transfere prerogativele regale fiului său. Mihai, în timp ce lui i s-a înlesnit fuga peste granițele țării și jaful poporului; deși la Timișoara s-a încercat oprirea trenului, a fost prea tîrziu.

Și astfel, prima fisură generată de grabă și superficialitate a și apărut.

Pentru că înșiruirea și comentarea evenimentelor cu care a fost confruntată țara în perioada 8 iunie 1930 – 6 septembrie 1940, la care în parte am participat și eu, le-am consemnat cu peste 10 ani în urmă, abia astăzi, cînd încerc să fac publice mărturisirile mele, sînt în situația să posed și să folosesc unele documente, ce fac lumină acolo unde se voia să fie întunerie, înfățișîndu-se "sfinți" și "martiri", acolo unde în fapt au existat monștri și membrii activi ai infernului.

Ni s-a spus nouă, care-supraviețuisem, de către Carol al II-lea prin gura lui Mihail Ghelmegeanu:

Statul nu este o mașină oarbă care trece în viteză, lovește și ucide pe toți cei care nu sînt pe trotuare, ci el reprezintă toată sensibilitatea unui neam și că "majestatea sa regretă și e gata să despăgubească victimele."

Răspunsul nostru l-am consemnat și rămîne sacrosanct pentru noi și pentru sufletele celor răpuși.

Se cuvine și o impune duhul adevărului să luăm act de realități care nu au fost cunoscute, de monstruozități ce nu s-au săvîrșit niciunde și niciodată, și așa, povara păcatului o poartă cine răscolește mormintele și rămîne prizonierul unei fobii, căci numai monștrii pot ucide prin strangulare, împușcîndu-te pe la spate, declarîndu-te dezertor, și apoi te mai ucid a treia oară prin ardere numai pentru că nu ai acceptat să te urci pe scaunul puterii alături de minciună, de mîrșăvia și poltroneria ucigașului.

Într-o astfel de situație, orice comentariu este în neputință de a cuprinde tot adevărul. Consider astfel datorie și îmi îngădui să redau documente, să invit să le cunoască, să le cîntărească cu atotputernicia conștiinței, să le filtreze toți, și mai ales cei care acum așcază la zidul infamiei, rușinii și al oprobiului, provocînd din inerție condamnabilă răvășirea mormintelor, tulburarea coloanelor de suflete pășite în viața de veci, prematur, pentru un ideal, străduindu-se să-i îngenuncheze pe cei care supraviețuiesc după aproape o jumătate de secol de sălbatice atrocități, nemaiașteptînd decît "dramul de liniște" și puterea adevărului.

Mișelia, minciuna și sălbăticia

Asasinatul din 29/30 noiembrie 1938

Comunicatul oficial al autorităților statului

În noaptea de 29/30 noiembrie cr. s-a făcut un transfer de condamnați de la închisoarea R. Sărat la București-Jilava. În dreptul pădurii ce corespunde km. 30 de pe șoseaua Ploiești-București, pe la orele 5, automobilele au fost atacate cu împușcături de necunoscuți care au dispărut și în acel moment, transferații profitînd de faptul că transportul se făcea în automobilele Brek tip jandarmi, deschise și pe timp de noapte cu ceață deasă, au sărit din mașini, îndreptîndu-se cu vădită intenție de a dispare în pădure. Jandarmii, după somațiile legale, au făcut uz de armă.

Au fost împușcați: Corneliu Zelea Codreanu, condamnat la zece ani muncă silnică și șase ani interdicție, Constantin Nicolae, Caranica Ion, Belimace Doru, Caratănase Ion, Bozântan Iosif, Curcă Ștefan, Pele Ion, State Gr. Ion, Atanasiu Ion, Bogdan Gavrilă, Vlad Radu, condamnați la cîte zece ani muncă silnică.

Atît parchetul militar al corpului II armată, pe teritoriul căruia s-a întîmplat cazul, cît și parchetul civil, fiind înștiințate au venit la fața locului și au constatat în mod oficial moartea celor numiți mai sus, de către medic, prin încheiere de proces verbal.

A autorizat înmormîntarea cadavrelor, rămînînd mai departe în cercetarea cazului.

Comandamentul militar, după propunerea parchetului și pentru motive de ordine publică, a aprobat ca înmormîntarea să se facă la subcentrul militar Jilava, fapt ce s-a executat în dimineața zilei de 30 noiembrie a.c. prin îngrijirea închisorii militare Jilava.

30 noiembrie 1938

Cruzimea adevărului și ferocitatea bestialității

Declarațiile asasinilor la Comisia de anchetă instituită de Înalta curte de Casație la București în noiembrie 1940

Declarația maiorului Dinulescu

Într-o zi am fost chemat de către fostul Președinte de consiliu, Călinescu. În cabinetul lui de lucru se găsea și generalul Bengliu, comandantul jandarmeriei. Călinescu mi-a declarat atunci că, pentru motive politice, Codreanu și 13 adepți ai lui trebuiau uciși; aceasta ar fi fost și dorința regelui. În ziua de 29 noiembrie 1938, la orele 10 seara, Codreanu și camarzii lui au fost scoși din închisoarea de la Rîmnicu Sărat, unde erau închiși și au fost puși într-un camion. Legionarii au fost puși în așa fel ca să poată vedea numai înainte, fiind în același timp legați cu brațele la spate. Ei nu puteau face nici cea mai mică mișcare, erau chiar constrînși să stea continuu cu capul în sus.

Înapoia fiecăruia dintre ei stătea cîte un jandarm. Eu m-am așezat lîngă șofer. Se călătorea pe șoseaua dintre Ploiești și București, cînd în zorii zilei de 30 noiembrie, după ce am dat semnalul fixat, cu lanterna, jandarmii au scos din buzunare o sfoară, pe care au strîns-o în jurul gîtului legionarului ce stătea în fața fiecăruia dintre ei. În felul acesta, Codreanu și cei 13 camarazi au fost sugrumați, în timp ce mașina își continua drumul în plină viteză. Puțin timp după aceea, am ajuns la București, de unde ne-am îndreptat către fortul de la Jilava, în interiorul căruia era săpată, deja de trei zile, o groapă mare. După ce camionul a intrat în fort, asupra cadavrelor strangulaților s-a tras, în urma ordinului primit de la prim procurorul militar, col. Zeciu, cîte un foc de revolver sau de pușcă; apoi un medic militar constată moartea tuturor legionarilor transportați de noi. Cadavrele au fost aruncate în groapă. Eu imediat am declarat celor 14 jandarmi că ceea ce

lacusteră fusese dispus de către Curtea Marțială și a fost o datorie patriotică importantă.

Certificatele de moarte se confecționaseră la Jilava de către colonelul Zeciu de la Curtea militară, locotenent-colonel Dumitru și de primul comisar regal, colonelul Pascu.

S-a aruncat pămînt în groapă; însă a doua zi cadavrele au fost dezgropate și purtate într-o altă groapă. Asupra lor s-au vărsat multe sticle de acid sulfuric, apoi au fost acoperite cu pămînt, iar deasupra s-a turnat o placă grea de ciment. Jandarmii, deși involuntar, au trebuit să semneze actele de deces, în care se spunea că cei 14 legionari au fost împușcați pentru că încercaseră să fugă de sub escortă. Fiecare jandarm a fost răsplătit cu 20.000 lei. Eu am primit 200.000 lei.

Declarația jandarmului Sârbu

Am plecat în noaptea aceea din București, cu două mașini dube de la Prefectura de Poliție. Eram însoțiți de maiorii de jandarmi Dinulescu și Macoveanu.

Ajunși la Rîmnicu Sărat, am tras la Legiunea de jandarmi. Aici maiorii Dinulescu și Macoveanu au luat contact cu maiorul de origine evreu, Scarlat Roșianu, comandantul Legiunii de jandarmi din Rîmnicu Sărat.

Imediat ne-am întors spre București.

În lipsa unui ordin precis, jandarmii n-au mai luat pe legionari.

Ajunși la închisoare, am fost băgați toți jandarmii în mașini, dar în același timp soseşte din urmă maiorul Dinulescu care ne-a dat ordin: înapoi la Rîmnicu Sărat.

Ne-am întors dar ne-am oprit în comuna Bălțați, la cîțiva km. de R. Sărat, unde am fost cantonați pe timpul nopții. Aici ni s-a dat vin de băut, țigări scumpe și gustări alese.

În zorii zilei am pornit spre Rîmnicu Sărat.

Ajunși la închisoare, am fost băgați toți jandarmii într-o celulă, unde maiorul Dinulescu și Macoveanu ne-au dat instrucțiuni asupra modului cum aveam să executăm pe legionari.

Punînd în genunchi pe șoferul mașinii, i-a aruncat un ștreang după gît pe la spate, arătînd cît de ușor se poate executa astfel. Totul a fost gata în cîteva minute. Jandarmii au ieșit apoi cîte unul afară, în curtea închisorii și fiecăruia i s-a dat în seamă un legionar.

Mie mi-a dat pe unul mai voinic, mai înalt. Am aflat mai tîrziu că acesta era Căpitanul, Corneliu Zelea Codreanu.

I-am dus apoi la mașini. Aici, legionarul era legat cu mîinile de

bancă la spate, iar cu picioarele de partea de jos a băncii din față, în așa fel ca să nu poată mișca nici într-o parte, nici în cealaltă.

Așa au fost legați zece legionari într-o mașină și patru în cealaltă.

Eu am fost în prima mașină, în cea cu zece legionari, în spatele Căpitanului și fiecare jandarm era așezat în spatele legionarului ce-i fusese încredințat.

În mîini aveam ștreangurile.

Am pornit. În mașina mea era maiorul Dinulescu, iar în cealaltă maiorul Macoveanu.

Era o tăcere de mormînt, căci n-aveam voie să vorbim nici noi între noi, jandarmii și nici legionarii între ei.

Ajunși prin dreptul pădurii Țîncăbești, maiorul Dinulescu, care stabilise cu noi, printr-un cod de semnale, momentul execuției, a aprins la un moment dat lanterna, stingînd-o și aprinzînd-o iarăși de trei ori.

Era momentul execuției, dar nu știu de ce n-am executat nici unul. Atunci maiorul Dinulescu a oprit mașina, s-a dat jos și s-a dus la mașina din spate. Maiorul Macoveanu fusese mai autoritar, legionarii erau executați.

Căpitanul și-a întors capul puțin către mine și mi-a șoptit: "Camarade, dă-mi voie să le vorbesc camarazilor mei..."

Dar în aceeași clipă, mai înainte ca el să-și fi terminat această rugăminte, maiorul Dinulescu a pus piciorul pe scara mașinii și pășind înăuntru cu revolverul în mînă a rostit printre dinți: executarea!

La aceasta noi am aruncat ștreangurile. Ultimul lor cuvînt le-a fost strivit în gîtlej.

Ștreangurile îi sugrumaseră.

A fost un muget și un horcăit, apoi o liniște de mormînt. Cu perdelele trase, mașinile și-au continuat drumul pînă la Jilava.

Cînd am ajuns erau orele 7 dimineața. Aici ne așteptau colonelul Zeciu, Dan Pascu, comandantul închisorii. Colonelul Gherovici, medicul legist lt. colonel Ionescu și alții.

Groapa era făcută.

Trași din mașină, legionarii au fost așezați apoi cu fața în jos și împușcați în spate, pentru a se simula astfel împușcarea pe la spate, în timpul evadării de sub escortă.

După aceea au fost aruncați în groapa comună.

La cîteva săptămîni însă, aceiași jandarmi, tot noi, am fost aduși din nou la Jilava și desfăcînd groapa am aruncat peste ei o soluție

dizolvantă și arzătoare, 15 damigene de vitriol.

După aceasta jandarmii au fost puși să dea declarații, cum că legionarii fugind de sub escortă, au fost împușcați.

Era o declarație pe care colonelul Zeciu ne-o dăduse spre model.

Apoi, am fost adunați într-o încăpere a închisorii Jilava, unde colonelul Zeciu ne-a ținut un discurs spunîndu-ne: "V-ați făcut datoria, voi nu sînteți asasini de rînd."

La cîteva zile după aceasta, am fost chemat în cabinetul colonelului Gherovici, care mi-a spus: "Tu ești voinic, ai fi putut omorî trei deodată..."

Mi-a întins o hîrtie pe care să semnez, spunînd că am primit suma de 20.000 lei drept ajutor de boală.

Eu am răspuns: "Nu sînt bolnav, domnule colonel."

"Mă Sârbule, nu vezi cît de rău arăți și să-ți păzești gura, căci astfel ți-o astup cu pămînt", arătînd cu mîna un revolver Mauser de pe birou.

Apoi am fost trimis ca și ceilalți jandarmi în concediu.

Lista pe orașe și județe a celor uciși

Asasinați lîngă Someșeni-Cluj,

în noaptea de 2-3 decembrie 1938

Făgădaru Nicolae (avocat)
Peiru Ion (muncitor)
Bică Ananie (mecanic)

care se găseau în închisoarea din Cluj. Au fost duși în plină noapte la marginea orașului și împușcați de brigada mobilă din București, condusă de ofițerul Vulpescu, brigadă ce-și făcuse o specialitate din a asasina legionari și care se afla direct sub ordinele ministrului-călău Armand Călinescu.

Înainte de asasinare, avocatul Făgădaru a fost groaznic schingiuit: i-au zdrobit testiculele, pentru a-l face să spună cine este

Șeful mișcării după Codreanu.

Nimeni nu știe ce s-a întîmplat cu cadavrele lor.

Asasinați lîngă Huedin-Cluj,
în noaptea de 13-14 februarie 1939

Fleschin Petre (student)
Hodrea Aurel (profesor)
Stănescu Petre (student)
Popa Ion (muncitor)
Borzea Dumitru (ofițer)
Gruiță Victor (elev)
Borzea Zanofie (ofițer)

Asasinați la 17-18 februarie 1939

Nadoleanu Enache (medic)
Popovici Dragoș (student)
Bălău Octavian (student)

Cadavrele lor au fost aruncate în crematoriu.

Asasinați la București

Nicolescu Nicoleta, șefa legionarelor pe țară

Schinjuită în beciurile poliției și aruncată de vie în crematoriu la 10 iulie 1939.

Dragomirescu Victor (comandant legionar, decorat cu Crucea Albă)

A fost ridicat de la Spitalul închisorii Văcărești, schingiuit și aruncat de viu în crematoriu la 22 septembrie 1939.

Cristescu Vasile (profesor universitar)

asasinat de poliție la 26 ianuarie 1939.

Atentatul din Piața Sf. Elefterie din București

La 21 septembrie 1939, ora 12, un grup de 9 legionari a împușcat pe ministrul asasin Armand Călinescu, din ordinul căruia a fost ucis Corneliu Zelea Codreanu împreună cu 13 legionari.

Dumitrescu Miti (avocat)
Ionescu Ion (student)
Isaia Ovidiu (fotograf)
Moldoveanu Ion (student)
Paraschivescu Gheorghe (student)
Popescu Cezar (student)
Stănciulescu Marin (mecanic)
Popescu Traian (student)

Vasiliu Ion (desenator)

După împușcare, ei au pătruns la postul da radio și au difuzat o declarație începînd cu următoarele cuvinte: "Ne-am făcut o datorie dureroasă, din a pedepsi pe călăul Căpitanului..."

S-au lăsat apoi arestați și duși în piața indicată, unde pe loc și fără nici o judecată au fost masacrați, iar trupurile lor au fost lăsate în văzul lumii vreme de trei zile. Copiii de școală și elevii de liceu au fost aduși să vadă cadavrele.

Masacrul din noaptea 21/22 septembrie 1939. Asasinarea legionarilor din lagăre și închisori

Asasinați la închisoarea din Rîmnicu Sărat

În noaptea de 21/22 septembrie sînt tîrîți pe rînd în curtea închisorii și asasinați:

Clime Gh. (inginer)
Cantacuzino Alecu (avocat)
Totu Nicolae (avocat)
Tell Alexandru (avocat)
Furdui Gh. (doctor în teologie)
Dobre Bănică (licențiat)
Polihroniade Mihail (avocat)
Craja Paul (medic)
Simulescu Sima (profesor)
Apostolescu Gh. (comerciant)
Istrate Gh. (licențiat)
Banea Ion (avocat, medic)
Serafim Aurel (inginer)

Pe domnul Clime, înainte de a-l asasina, călăii l-au desfigurat în schingiuiri pentru a smulge de la el declarația că ar fi dat ordin să fie împușcat Armand Călinescu.

Pe Gheorghe Apostolescu nu l-au atins gloanțele. A stat însă întins pe pămînt lîngă ceilalți camarazi, iar dimineața, cînd au venit călăii că le ridice cadavrele, a început să strige: ajutor! Cîteva gloanțe, acum țintite bine, l-au doborît și pe el la pămînt.

Asasinați la spitalul militar din Brașov

Cînd un legionar ce se afla în vreo închisoare, prin beciurile poliției sau în vreunul din lagărele de concentrare, era total sleit de boală sau de tratamentul rău, deci numai cînd era cu un picior în groapă abia atunci intra într-un spital.

În această situație se găsea un grup de camarazi internați în

spitalul militar Brașov. În acea noapte de sălbatecă furie au fost treziți din somn și așa bolnavi cum erau au fost încărcați într-un camion și duși în direcția Rîșnov.

Lîngă o pădure mașina s-a oprit. Bolnavii au fost dați jos. Trupurile lor istovite au fost legate cu funii, cum ai lega un snop de grîu și apoi asasinați.

Cotigă Traian (avocat)
Ionică Eugen (inginer)
Siancu Emil (ofițer)
Pihu Grigore (licențiat)
Susman Iuliu (funcționar)
Herghelegiu Ion (avocat)
Proca Gh. (funcționar)

Herghelegiu Ion a reușit să se desfacă din legătura comună și prin întuneric s-a retras în pădurea din spatele lor. Cînd să le încarce cadavrele, asasinii au constatat că unul lipsește.

A fost căutat vreme de o zi. Seara la radio, s-a promis recompensă persoanei care-l va preda poliției viu sau mort. În cele din urmă, descoperit într-un copac, a fost împușcat și dus lîngă ceilalți camarazi ai lui în piața orașului, unde au fost expuși două zile.

Asasinați în lagărul de concentrare de la Miercurea Ciucului

În acea noapte sîngeroasă, 44 de legionari au fost treziți din somn și strigați de pe o listă de către un ofițer. Li s-a cerut să se pregătească repede, că trebuie să plece în alt lagăr.

Benec Constantin (funcționar C.F.R.)
Biriș Ovidiu (avocat)
Borzea Titus (student)
Buhai Vasile (funcționar)
Cioflec Marius (student)
Comjic Ștefan (student)
Coman Constantin Cozmin (student)
Gheorghe Constantin (student)
Constantinescu Dumitru (medic)
Corbeanu Vasile (student)
Dobrin Liviu (medic)
Dorca Afilon (teolog)
Ducaru Dumitru (subinginer)
Enescu Ion (funcționar)
Felecan Vasile (muncitor)

Filipov Vasile (student)
Gîrcineanu Florin (ofițer)
Grama Iosif (student)
Iordache Nicoară (asistent universitar)
Macoveschi Ion (student)
Micu Augustin (inginer)
Mincă Ilie (ofițer)
Miter Ion (student)
Noaghea Virgil (student)
Nuțiu Aurel (student)
Pavelescu Alexandru (avocat)
Popa B. Anton (funcționar)
Prodea Nicolae (muncitor)
Rădulescu Virgil (ziarist)
Raicu Constantin (licențiat)
Stamate Eugen (student)
Stegărescu Constantin (licențiat)
Strugaru Nicolae (avocat)
Susai Vasile (licențiat)
Teodorescu Gheorghe (sculptor)
Tiponuț Gh. (elev)
Todan Coriolan (student)
Ungureanu Corneliu (licențiat)
Ursu Ion (student)
Vasiliu I. Gh. Calus (ofițer)
Vilmus Petre (funcționar)

În fața porții de sîrmă ghimpată s-a format coloana. La lumina lămpașelor au fost legați unul de altul de mîini cu funii. De jur împrejur încercuiți de agenții-călăi au pornit pe drumul jertfei lor supreme.

Înainte de ieșirea din lagăr, Iordache Nicoară, cel mai iubit de toți pentru necuprinsa dragoste și bunătate ce o revărsa în jurul său, a spus "Tatăl nostru". Apoi convoiul s-a pus în mișcare, cei rămași între sîrme însoțindu-i cu privirile, călăuzite în noapte de lumina lămpașelor.

Între tufăriile din apropierea lagărului îi aștepta mitraliera. Aici a început să se spună o altă rugăciune, însă armele n-au lăsat-o să fie sfîrșită. Cei 44 s-au prăbușit, unul peste altul, cu rugăciunea pe buze. Unul din ei a mai putut striga într-o ultimă suflare "Trăiască legiunea și Căpitanul!"

Liniștea nopții, după încetarea mitralierii, a mai fost tulburată

de cîte un foc de pistol al călăului agent care trăgea în cei care mai respirau.

Trupurile lor au fost lăsate pe loc două zile, timp în care lumea să vină să le privească. Apoi au fost ridicate și îngropate în satul apropiat, Toplița.

Asasinați în lagărul de concentrare Vaslui

Antoniu Ion Pâsu (avocat)
Belgea Ion (avocat)
Boboc Constantin (student)
Borzea Virgil (ofițer)
Bujgoli Spiru (licențiat)
Busuioc Ion (student)
Calapăr Mihai (teolog)
Cârdu Valeriu (poet)
Clime Traian (funcționar)
Comănescu Nicolae (student)
Danielescu Josim (student)
Dobre Ion Radu (muncitor STB)
Gârcineanu Victor Puiu (avocat)
Goga Mircea (student)
Maricari Nicolae (ofițer)
Moraru Alex. Bubi (student)
Motoc Mircea (student)
Nicolicescu Gh. (inginer)
Popescu Spiru (student)
Răcman Gogu (student)
Rioșanu Petre (inginer)
Spânu Iordache (student)
Stahu Teodor (avocat)
Sola Stavre (student)
Supila Polisperhon (student)
Techarl Mircea (student)
Tucan Boris (student)
Tudose Teodor (avocat)
Volocaru Gh. (funcționar)
Zus Radu (student)

În lunca din fața clădirii lagărului Vaslui, în acea noapte de sînge și moarte au fost scoși acești camarazi, în ultimul lor drum ce-l mai aveau de străbătut în această lume și în această țară, atît de iubită de ei.

Legați unul de altul cu funii, înconjurați de cei puși să-i asasineze, au fost scoși din lagărul împrejmuit cu două rînduri de sîrmă ghimpată și duși spre locul unde îi aștepta moartea.

Sublocotenentul-jandarm Cinghiță, care mînuia mitraliera, a început să-i rostogolească de-a valma, unul peste altul. Lui Tudose Teodor gloanțele i-au tăiat mîinile. Simțindu-se dezlegat de legătura comună, a mai avut încă putere să fugă. Dar unde? Din urmă l-au ajuns călăii. L-au împușcat din nou și apoi l-au aruncat peste ceilalți camarazi.

Vreme de două zile trupurile lor au fost lăsate în văzul lumii. Dascălii primeau ordin să aducă pe rînd școlile de copii ca să-i privească pe acești tineri transformați într-un morman de cadavre, iar copiii plîngeau și li se făcea rău văzînd spectacolul. Astfel voiau călăii să imprime teroarea în inimile elevilor.

Cadavrele au fost îngropate în cimitirul de animale din Vaslui.

Viața în lagăr

"Profesiunile cele mai variate erau reprezentate în lagăr: profesori universitari, medici, preoți, institutori, muncitori, țărani. Totuși, majoritatea era formată din intelectuali. Seara, rugăciunea colectivă se termina cu un impresionant *cu noi este Dumnezeu* cîntat de trei sute de voci. La ultimul etaj se afla o cameră rezervată pentru rugăciunea permanentă. Timp de o oră, ziua și noaptea, un deținut se ruga sau citea Biblia și nu se întrerupea decît în clipa cînd intra cel care venea să-l înlocuiască. Și fiindcă, firește, între orele trei și cinci dimineața era cel mai greu să rămîi treaz, mulți camarazi cereau să fie înscriși pe listă tocmai pentru acele ore.

Rareori în istorie creștinismul modern, posturile, rugăciunile și credința oarbă în atotputernicia lui Dumnezeu n-au fost plătite cu mai mult sînge. Mai tîrziu, cînd tragedia se săvîrșise, eram de-a dreptul fascinat descoperind aceeași credință imperturbabilă la rarii supraviețuitori ai masacrelor."

Mircea Eliade, Jurnal

Asasinatele de pe întreg cuprinsul țării

21-22 septembrie 1939

Poliția și unitățile de jandarmerie din toate județele au primit, în aceeași noapte, ordinul să aresteze și să execute imediat, în locuri publice, cîte trei legionari. Ordinul preciza că, în lipsa celor indicați pe listă vor fi executați oricare alții, pentru a completa numărul, ceea ce s-a și întîmplat în cîteva județe.

Arad:	*Măduță Ioan (avocat)* *Bulboacă Ioan* *Julan Ilie (agricultor)*
Argeș:	*Pielmuși Ioan (ofițer)* *Olteanu Vasile* *Anizăr Traian*
Bacău:	*Condopol Mircea* *Mandache Alexandru* *Antonovici Constantin (student)*
Bălți:	*Condratiuc Alexe* *Ursache Victor* *Gherman Ioan*
Bihor:	*Cozma Lazăr* *Jude Dumitru*
Botoșani:	*Iftimuță Vasile* *Grigoriu Mihail* *Mancoș Gheorghe*
Brăila:	*Bobota Teodor* *Udrea Ion*
Brașov:	*Faur Ioan (profesor)* *Bordeianu I. Lehaciu* *Nicolici Nicolae* *Papacioc Radu*
Buzău:	*Voinea Constantin*
Caliacra:	*Caranica Petre (student)* *Popescu Hristu (țăran)* *Cavachi Dumitru (student)*
Cîmpulung:	*Irimiciuc Valerian (cojocar)* *Țăranu Traian* *Cozan Luchian*
Caraș:	*Borzac Lazăr (muncitor)* *Băleanu Ion (funcționar)*

Cerbu Iancu

Cernăuți: *Pisariuc Silvestru*
Regwald Francisc
Molotiuc Ioan

Cetatea Albă: *Vlădău Ioan*
Păucă V. Dumitru (revizor școlar)
Curoglu Damian

Ciuc: *Duma Iosif (profesor)*
Caranica Ioan
Mirea Ilie

Cluj: *Cuibuș Petre*
Eremia Nicolae

Constanța: *Chivu Ion (preot)*
Chiriazi Constantin (funcționar)
Mocanu Staicu (preot)
Secăreanu Ion (preot)

Covurlui: *Popa Costăchel*
Croitoru Tudor
Potolea Gheorghe (ofițer – invalid de război)

Dîmbovița: *Nițescu Petre*
Lungu Ion (învățător)
Gălmeanu Ion (student)

Dolj: *Herculescu Nicolae*
Poenaru Ilie
Ștefănache Ioan

Dorohoi: *Surugiu Gheorghe*
Barbu Gheorghe
Honceru Ion

Durostor: *Nastu Nicolae (țăran)*
Manganița Constantin (țăran)
Menu Dionisie (țăran)

Fălciu: *Codreanu Ion (inginer)*
Nicolae Emil

	Croitoru Vasile
Gorj:	*Șerban Constantin* *Munteanu Gheorghe (căpitan)* *Motomancea Grigore (preot)*
Hotin:	*Dobuleac Vasile* *Dubocinschi Teodor* *Soroceanu Dumitru Iacob*
Hunedoara:	*Popa Petre (muncitor)* *Cornea Gheorghe* *Sârbu Nicolae*
Ialomița:	*Manolescu Grigore* *Constantinescu Constantin* *Badea Traian*
Iași:	*Dănilă Nicolae (licențiat)* *Leonid Miron (preot)* *Bagdad Elena*
Lăpușna:	*Diaconescu Vasile (colonel)* *Florescu Sergiu (ziarist)* *Palamarciuc Ion*
Maramureș:	*Butnaru Ion* *Chirculiță Dumitru* *Belidean Mircea (student)*
Mehedinți:	*Gheorghiu Victor* *Geacu Hristu Petre* *Gheorghevici N.*
Mureș:	*Rusu Iacob* *Paletaș Francisc* *Pădureanu Nicolae*
Muscel:	*Nerasan Ion (avocat)* *Stancu Ion*
Nasăud:	*Tonea Simion* *Girigan Cornel* *Tolan Alexandru*

Neamț:	*Malinici Nicolae* *A. Vădanei Vasile* *Puiu Vasile*
Olt:	*Găman Florea (elev)* *Mânzu Dumitru (student)* *Preda Gheorghe*
Orhei:	*Zalupcescu Grigore* *Mocanu Andrei* *Răileanu Naum*
Prahova:	*Cojocaru Alexandru* *Filip Dumitru.*
Putna:	*State Vasile* *Voinea Nicolae* *Marin Petre*
Roman:	*Creangă Vasile (student – orfan de război)*
Romanați:	*Niculescu Gheorghe* *Oprovici Horia*
Sălaj:	*Burcaș Augustin*
Satu Mare:	*Bozântan Victor (avocat)* *Jitaru Spiridon*
Severin-Lugoj:	*Galescu Pavel (curelar)* *Ghindă Gheorghe (muncitor)* *Sârbu Damaschin (țăran)* *Matici Marin*
Soroca:	*Leviuzchi Ștefan (elev)*
Știucă Boris	
	Criclivai Azare
Suceava:	*Răuț Ion* *Gemeniuc Ion* *Jitaru Spiridon (student)*
Târnava Mică:	*Bârză Gheorghe* *Priș Ioan*

Codrea Nicolae

Tecuci: *Căsăneanu Gheorghe*
Teodorescu Spirache
Baciu Vasile (student)

Telcorman: *Abagiu Dumitru (comerciant)*
Cristea Aristotel
Toader Dumitru (comerciant)

Tighina: *Heidenrich Vladimir*
Căldare Constantin
Caragancev Ion

Timiș-Torontal: *Udrea Teodor (croitor)*
Dragomir Gheorghe (șofer)
Cocora Alexandru

Trei Scaune: *Lascăr Gheorghe (inginer)*
Vrânceanu Gheorghe
Caranica Enache (licențiat)

Turda: *Cucerzan Constantin (student)*
Nichita Augustin (măcelar)
Tonceanu Gheorghe (student)

Vîlcea: *Nicolaescu Aurel (preot)*
Diaconescu Dumitru (preot)
Vasilescu Nicolae (tîmplar)

Cadavrele celor asasinați au fost lăsate timp de trei zile expuse în piețe publice. Elevii din toate școlile au fost aduși să le vadă și nici copiii celor uciși nu au fost cruțați de la acest spectacol.

• Și pentru că monștrii nu sînt rebuturi ale creației, ci progenituri ale întortochelilor vieții, ci provoacă milă și dorința de a-i ajuta.

În cazuri rarisime, nonsensul, bizarul și absurdul aruncă pe unii dintre aceștia pe piscuri și în scaune de răspundere majoră, iar atunci se produc cataclisme, răsturnări, orori și prăbușiri în etica, morala și căile perioadelor respective.

Pe făgașul vieții poporului nostru au existat mereu hopuri, baricade și toate greutățile posibile. Nu din orgoliu bolnav și nici din ușurință condamnabilă spunem și dovedim, că la fiecare mo-

ment de răscruce, oricît ar fi fost "vîntul" de vrăjmaș, "harul" și "darul" ne-au ajutat cu oameni potriviți și că arareori poporul s-a înșelat, lăsîndu-se îngenuncheat de monștri.

S-au tăiat capete și de la scaunul judecății au plecat la trunchiul decapitării boieri și mulți dintre cei cu păcat.

Dar, întotdeuna măsura a fost: "dreapta judecată" și "moartea legală".

Numai Carol al II-lea și acoliții săi au putut concepe moartea fără judecată, moartea pînă la al patrulea grad de rudenie și ca nimeni vreodată, uciderea repetată:

- o dată strangulat
- încă o dată împușcat din spate
- a treia oară dezgropat și ars.

Dacă monstruozitatea mai poate fi extinsă, să caute cei ca el și alte mijloace și să convoace în acest scop forțele iadului.

Noi, ca români și creștini, se cuvine să păstrăm duhul dreptății, cultul profundei judecăți, constructivul de nebiruit al înțelegerii, omenia și măreția dragostei pentru cei ce vin după noi.

Să lăsăm pe unul dintre victimele lagărelor și ale batalioanelor de execuție să le aducă celor care au fost uciși în toate modurile posibile, din harul ce i s-a dat, un măreț prinos, odată cu căldura inimilor, cu seninul sufletelor și cu respectul cugetelor noastre:

IMNUL MORȚILOR

Morminte dragi, lumină vie
Sporite într-una an de an,
Noi v-auzim curgînd sub glie
Ca un șuvoi subpămîntean.

Ați luminat cu jertfe sfinte
Pămîntul pînă ' n temelii
Căci arde Țara de morminte
Cum arde cerul de făclii.

Ascunse ' n lut, ca o comoară
Morminte vechi, morminte noi,
De vi se pierde urma ' n țară
Vă regăsim mereu în noi.

De vi s-au smuls și flori și cruce
Și dacă locul nu vi-l știm,
Tot gîndul nostr' n el v-aduce
Îngenunchieri de heruvim.

Morți sfinți în temniți și prigoane
Morți sfinți în lupte și furtuni,
Noi am făcut din voi icoane,
Și vă purtăm pe frunți cununi.

Nu plîngem lacrimi de sînge
Ci ne mîndrim cu atîți eroi,
Nu! Neamul nostru nu vă plînge
Ci se comunică prin voi.

Radu GYR

Post Scriptum

Mi se spune sub diverse forme că nu e potrivit și nici oportun să fac departajarea între "școala de educație" și "partid", și mai ales între perioada 1932-1938 și aceea care a urmat.

În cuprins am motivat și consider elucidate ambele probleme, dar pentru că se stăruie și se accentuează că așa provoc "fisuri" sau chiar "demolez", adaug și evoc totodată niște "gînduri" autorizate, care nu strică nimănui.

• Petru Comarnescu, încă din 1934/1935, ne aviza:

"Imperativul etic poruncește mărturisirea adevărului, oricît de mare ar fi dezacordul între adevărurile spiritului și fenomenele unui moment. Dar această mărturisire nu trebuie să pornească cu un caracter agresiv, sau interesat, nici să conțină o «dogmatică» artificială care să nesocotească realitățile și nevoile maselor.

Numai astfel ideile și criteriile se dovedesc reale și dăinuiesc chiar atunci cînd purtătorii lor sînt nesocotiți, persecutați sau uciși. Numai criteriile și ideile care ar fi putut salva la un moment dat lumea și ar fi putut da un sens superior vieții sînt cele reale, ce pot apăsa asupra conștiinței."

• Mircea Eliade, de asemenea în acel timp, sublinia:

"Viața și cultura unei țări nu se măsoară nici cu «azi» nici cu «mîine», se măsoară cu decadele, cu veacurile. Ceea ce contează pentru un popor este acel înspăimîntător «poimîine», acea «a doua zi» după ceea ce se întîmplă.

Mai grav decît revoluția este ceasul cînd revoluția s-a consumat și istoria începe să creeze forme noi. Mai importantă decît victoria este prima zi de luciditate după victorie.

Momentele critice și decisive din viața unei națiuni, acea «a doua zi» după un mare fapt împlinit, cad, chiar prin structura lor, în stăpînirea clarvăzătorilor. Acești creatori de fapte au fost prostește maltratați pentru incapacitatea lor de a se integra «zilei de azi». Dar e firesc să fie așa, căci «ziua de azi» este fără îndoială istorie, dar o istorie care se consumă, un joc de forțe descătușate cu mulți ani înainte."

Și pentru că amîndoi se referă la fenomenul **Mișcarea legionară**, el se întreabă:

"De ce ezită unii intelectuali să colaboreze trup și suflet cu acele forțe politice care sînt pe cale de realizare? De ce nu se integrează ei mesianismului curentelor populare și naționale care zguduie actualele forme de viață ale țării, visînd între altele rosturi și alte ierarhii?"

Și precizează:

"Aceasta doar nu mai este istorie care se consumă, ci o istorie care se face."

Ceea ce a urmat și mai ales în pasurile prin care am fost siliți să ne străbatem calea mă îndreptățesc să mai adaug:

Am fost școală, pentru că mișcare și Căpitanul primordial nu urmăreau puterea, ci în finalitate transformarea și restaurarea virtuților neamului, ca un deziderat de durată în timp și de proporții care tind către transcendent.

Am fost și partid pentru că nu ne era îngăduit ca:

– să nu locuim temporar într-un apartament, cînd ne străduiam să construim un palat;

– să nu folosim un adăpost pentru că luptam să realizăm o cetate;

– să nu intrăm în biserică, pentru că năzuiam către ceruri.

Dar și școala și partidul trebuie să aibă același izvor peren și doar modalități de înfăptuire adecvate, utile, oportune și constructive, iar eu în cuprins m-am referit la ele.

Tot Mircea Eliade, în 1937, în articolul citat în Cuvînt înainte

definește fără echivoc, tranșant, caracterul «școalei» și, dacă mai era nevoie de argumente, trăirea și moartea Căpitanului mi le-a asigurat.

Problema "gingașă" și răspunsul care irită rezidă în: "dacă am fost cu adevărat", "dacă n-am fost deloc" și mai ales ce a fost într-o perioadă și în alta.

Cei care știu "că au fost" nu trebuie să uite că Moța, la vîrsta de 36 de ani, a mers voluntar ca soldat și a murit în Spania, dîndu-și conștient viața pentru că *n-am putut să rabd să văd cum se trage cu tunurile în biserici și cu mitraliere în icoane cu chipurile lui Iisus și ale Maicii Domnului.*

Tot ei nu pot uita ca niciodată în istoria acestui neam n-au fost masacrate, fără judecată, coloane nesfîrșite de tineri de elită și mari figuri ale culturii și virtuților neamului, toți pentru un crez sfînt și un ideal măreț, și că sufletele lor cer odihnă, li se cuvine recunoștință și nu un "vot de blam" și că datorăm sub puterea blestemului să nu lăsăm adevărul sub obroc iar sufletele lor răvășite de minciună, perversitate sau neștiință.

Cei care "n-au fost" dar știu ce a fost păcătuiesc de moarte cînd văd că se aruncă smoală pe morminte și întorc capul sau, mai grav, cînd sînt întrebați sau acuzați că au fost, sau dacă știu, se cutremură și se feresc ca de ciumă, lepădîndu-se ca de un duh rău.

Este dezgustător și revoltător mai ales pentru cei care au stat în închisori și știu ce a fost și înainte și după 1944, cînd marea majoritate a victimelor fuseseră sau erau acuzate de această "sugrumătoare vinovăție". Iar acum unii, chiar de pe "locul de reprezentare", se scutură ca și cum s-ar arunca cu vitriol pe obrazul lor.

Eu am făcut o departajare pentru că, realmente, există doi versanți ai unui munte și nu-i de conceput să nu știi pe care s-a urcat și pe care s-a coborît.

Ne-o cer adevărurile și ne-o impun sufletele și interesele constructive ale neamului.

Apăr sufletele celor jertfiți, luminez cît pot și subliniez în modul cel mai onest că n-a fost niciodată în firea mea "acuzarea", iar în prezent nu urmăresc să întunec perspectivele și veleitățile nimănui. De aceea îmi îngădui să afirm că fără adevăr, fără o ordine morală și o autoritate legală, toate ridicate la rang de necesitate vitală pentru stat, ne prăbușim în haos. Tocmai de aceea, oricine și mai ales cei care se împotrivesc departajării celor două perioade ar trebui să urce deasupra norilor ce au întunecat

seninul constructiv al adevărului, deasupra fulgerelor care au răvășit utilul dreptății, și astfel să folosească atributele românului, ale creștinului, duhul perenității, preluînd «binele» indiferent de unde izvorăște el și înlăturînd «răul», iarăși indiferent de locul unde se tîrăște.

Să nu se uite gîndul lui Mircea Eliade:

"Mai important decît victoria este prima zi de luciditate după victorie" și că "ceea ce contează pentru un popor este acel înspăimîntător «pomîine» după ceva ce se întîmplă." Iar eu zic că ceva s-a întîmplat și este «azi».

Oricum, încerc să fac public tot drumul pe care l-am parcurs, și voi purta recunoștință celor puțini ce au fost alături de mine în acest scop, gratitudine pentru toți acela care mă vor înțelege și sprijini pînă la "sfîrșit", convinși fiind că n-am urmărit decît să aprind fie și numai o scînteie care să arunce lumină curată asupra drumului meu, cu inima alături de neam și sufletul înălțat către Dumnezeu.

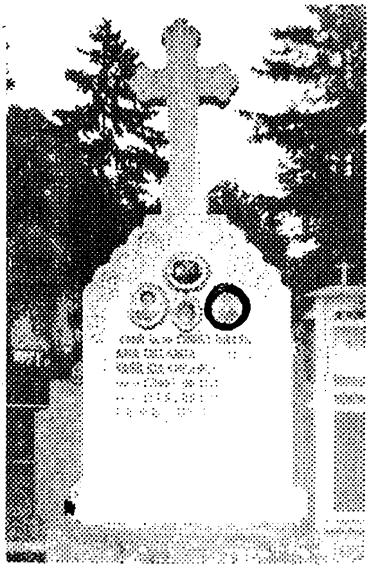

Creangă Vasile

Ucis la Roman în noaptea de 21/22 septembrie 1939. Și aici, ca în toată țara, ordinul indica trei victime. Printre ei erau și eu, dar organele locale s-au oprit doar la unul, în fapt cel mai tînăr, cel mai puțin implicat și absolut fără pricină. Trupul lui plăpînd a fost lăsat pe cîmp în apropierea orașului, lîngă drumul ce duce la Luțca.

Cei care au ordonat și coordonat genocidul au ajuns, desigur, de mult în iad, înecați în sîngele victimelor și în lacrimile celor ce i-au plîns. Cel ce a tras în ceafa unui copil care cerea, striga și implora să nu-l împuște, n-a ezitat, n-a auzit mai apoi bocele sfîșietoare ale unei bieta mame și a putut totuși astfel dormi fără coșmaruri.

Lista documentelor consemnate

Zaharia Boilă, Memorii, fond 6, dosar 113, p. 173-174

Arhiva I.S.I.S.P.

Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, probleme interne, dosar nr.2/1930 și "Viitorul" din 8 iunie 1930

A. Bădescu, "Scurt istoric al P.N.L.R."

N. Iorga, "Memorii"

Colecțiile ziarelor "Adevărul", "Dimineața"

Șt. Fischer Galați, "Inventich Centary Romania", New York and London 1970

Colecția "Cruciada Românismului"

A. Călinescu, "Memorii"

C. Argetoianu, "Însemnări zilnice"

Arhivele Statului, arhiva istorică centrală, fond Casa regală

Lothar Rădăceanu, "Învățămintele anului 1935 și sarcinile politice ale anului 1936"

N. Lebedev, "Jelesnaia gvardia, Karol II i Ghitler"

Legația germană la București, jurnal 816/37, I.A. 5, către Ministerul Afecerilor Externe - Berlin)

A. Călinescu, "Noul Regim", București, 1939

Biblioteca Academiei R.S.R., serviciul Manuscrise, arhiva dr. C. Angelescu

Colecția ziarelor "Universul", "Buna Vestire", "Lumea Nouă"

Arhiva C.C. al P.C.R.

Arhivele statului, Arhiva istorică centrală, fond Ministerul justiției, Direcția afacerilor judiciare

C. Enescu, "Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc", București, Institutul social Român, Secția sociologică 1938

Colecția "Monitorul oficial", "Scînteia"

Colecția ziarului "Dreptatea"

N. Iorga, "Istoria românilor"

Colecția ziarului "Porunca vremii"
Memorial Antonesco, Tome premier, La III-eme homme de l'Axe, Paris, Edition de la Couronne
N. Iorga, "Memorii"
Arhivele statului, Arhiva istorică centrală, fond Ministerul propagandei naționale
Colecția ziarului "Viitorul"
Hans Rogger and Eugen Weber, "The European Richt. A historical profil", University of California Press, 1966
Pamfil Șeicaru, "Istoria Partidului Național Țărănesc"
Ștefan Palahița, "Garda de Fier", Buenos Aires, 1951
"Akten zur Deutschen Auswartigen Politik" 1918-1945, seria D (1937-1945), Band II, "Deutchland der Spanische Burgerkrieg, 1936-1939. Imprimeriile naționale, Baden-Baden, 1951
Salvattore Sibilia, "La Romania de Decibalo a Carol II", Bologna, 1939
George Ivașcu, "Împotriva fascismului", Editura politică, București, 1971
Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, " 35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena", în "Anale de istorie" nr.4/1975

Cuprins

Închinare 7
Cuvînt înainte 9
Antisemitismul
Extremismul
Prefață 20
Introducere 33
I Pe piscul muntelui suferințelor 39
II Familia – școala primară 43
III Liceul Roman Vodă 47
IV Student. Iașul – cetatea culturii 58
V Serviciul militar 64
VI Colegii și profesorii de facultate 65
VII Maria 72
VIII Curentele politice 76
IX Mișcarea Legionară 80
X Cazul Beiniș. Antisemitismul 86
XI Prima întîlnire cu Corneliu I. Z. Codreanu 88
XII Mișu Stelescu 92
XIII Congresul de la Brașov 93
XIV Comemorarea "Țichindeal-gură de aur" 94
XV Tineri de excepție 96
XVI De la "școală" la partid 99
XVII Congresul de la Tîrgu Mureș 100
XVIII Congresul de la Piatra Neamț 103
XIX "De la restaurație la dictatura regală" 105
Restaurația
Poziția partidelor față de restaurație
XX Conflictul Carol – Corneliu Codreanu 110
I. Gh. Duca
Mihai Stelescu
Moța – Marin
Pactul Maniu-Codreanu-Brătianu
XXI Alegerile din 20 noiembrie 1937 115

Alegeri pentru Camera Deputaților:
XXII Încercarea lui Carol de a-l apropia pe Corneliu Codreanu 118
XXIII Guvernul Goga-Cuza 119
Relațiile General Antonescu – C. I. Z. Codreanu
XXIV Declarația lui Corneliu Codreanu 121
XXV Declarația Reginald Hoare 125
XXVI Represiuni 126
XXVII Planul de executare a lui Corneliu Codreanu 127
Retragerea mișcării din campania electorală
Întîlnirea Hitler - Carol. Uciderea lui Codreanu
XXVIII Noua Constituție. Plebiscitul 132
XXIX Circulara lui C. I. Z. Codreanu 134
XXX Arestarea lui C. I. Z. Codreanu 136
XXXI Corneliu Codreanu – abținere Horia Sima – rezistență 137
XXXII Uciderea lui Corneliu Codreanu 138
XXXIII Politica lui Horia Sima 139
XXXIV Represalii după uciderea lui Armand Călinescu 141
XXXV Previziuni ale lui Corneliu I. Z. Codreanu 143
XXXVI Personalități în cadrul mișcării 146
XXXVII Prezența cronologică și colaborarea mea 153
XXXVIII Procesul asasinării lui I. Gh. Duca 157
XXXIX Evocări privind viața și ținuta Căpitanului 159
XL Tabăra de la Carmen Silva 162
XLI Confruntări sufletești în închisoare și-n profesie 170
XLII Procesul Martinaș 174
XLIII Evoluția mișcării Garda de Fier, Totul pentru țară 178
XLIV Tabăra de la Averești 184
XLV Uciderea lui Mihai Stelescu 187
XLVI Moartea mamei 188
XLVII Moța-Marin 192
XLVIII Încercări copleșitoare 195
Moartea tatei; confruntări cu mizeria, disperarea și pe pragul abdicării
XLIX Expulzarea Prințului Nicolae 202
L Alegerile din 1937 203
LI Avocat în Baroul Roman 206
LII Redresarea 210
LIII Referendumul din 27 februarie 1938 215
LIV Organizarea uciderii lui Corneliu Codreanu 216
LV Procesul Iorga – Codreanu 218

LVI Drumul în profesie 223
LVII Logodna. Lagărul din Vaslui..... 226
LVIII Ştirea uciderii Căpitanului..... 231
LIX Viziunea lui C. Codreanu privind rolul mişcării 232
LX Din nou în libertate 240
LXI Căsătoria..... 242
LXII La orizont al Doilea Război Mondial..... 245
LXIII Cel mai important proces. La braţ cu imaginea tatei.. 248
LXIV Duplicitatea lui Carol al II-lea 249
LXV Uciderea lui Armand Călinescu 250
LXVI Orori şi asasinate pe tot cuprinsul ţării..... 250
LXVII Eu în faţa morţii 252
Pe plan intern
În politica externă
LXV Participant la tratativele cu Carol al II-lea 264
LXVI Partidul Naţiunii – ultima încercare a lui Carol 270
LXVII Abdicarea lui Carol al II-lea..... 272
Mişelia, minciuna şi sălbăticia 274
Asasinatul din 29/30 noiembrie 1938
Comunicatul oficial al autorităţilor statului
Cruzimea adevărului şi ferocitatea bestialităţii 275
Declaraţiile asasinilor la Comisia de anchetă instituită de Înalta curte de Casaţie la Bucureşti în noiembrie 1940
Declaraţia maiorului Dinulescu
Declaraţia jandarmului Sârbu
Lista pe oraşe şi judeţe a celor ucişi 278
Lista documentelor consemnate 295

Redactor: Ion PRAION

Apărut în 1993. Format 16/61 X 86
Coli tipo: 18,5. Bun de tipar: 20.05.93
EDITURA PLUMB - BACĂU
Str. MIORIȚEI Nr. 27

Tiparul executat la
IMPRIMERIA BACOVIA - BACĂU
sub comanda 5105/12.05.93

Drumul Golgotei,
noi ni l-am al
și cei
trăiți
creștin, și
l-ar
călăuzit
lui Hristos
cupola vie
omului

00 - 00 - 4